

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

GLOBAL CHALLENGES OF HUMANITY: SOCIETY, STATE, INDIVIDUAL

Proceedings of the III International student and postgraduate
scientific and practical conference

Lviv, Ukraine, November 7, 2025

LVIV
2025

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА: СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ЛЮДИНА

Збірник матеріалів III Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

м. Львів, 7 листопада 2025 р.

ЛЬВІВ
2025

УДК [001.891:[316.32:0/9](06)

Редакційна колегія:

Анастасія Салюк (*голова редколегії*),
Олександр Янюк (*секретар редколегії*),
Злата Бойчук, Вікторія Гавришко, Ілья Гафінець, Юлія Денис,
Марта Дика, Софія Миронець, Дмитро Новак, Оксана Паляниця,
Ігор-Іван Проців, Наталія Рішко, Роман Романюк,
Олексій Савельєв, Лідія Фалько.

Рекомендовано до друку на Раді Наукового товариства
студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених
Львівського національного університету імені Івана Франка
(*протокол засідання № 6 від 1 грудня 2025 року*).

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Відповідальність за вміст публікацій, точність наведених фактів,
інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки
та висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Глобальні виклики людства: суспільство, держава, людина : збірник матеріалів III Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції (Львів, 7 листопада 2025 р.); редкол.: А. Салюк (голова), О. Янюк (секретар) та ін. Львів, 2025. с.

У збірнику подано науково-дослідні роботи студентів, магістрантів та аспірантів, апробовані під час III Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції «Глобальні виклики людства: суспільство, держава, людина», організованої Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка у галузях суспільних, гуманітарних та природничих наук.

Для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться сучасними трендами в науці та використанням міждисциплінарного підходу.

УДК [001.891:[316.32:0/9](06)

© Наукове товариство студентів, аспірантів,
докторантів та молодих вчених
Львівського національного університету
імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Антонів О. МУЗИЧНЕ ДЕЖАВЮ: ЧОМУ МИ ВПІЗНАЄМО МЕЛОДІЇ, ЯКИХ НІКОЛИ НЕ ЧУЛИ	10
Баб'як А.-М. ОБРАЗ МИТЦЯ У ЖАНРІ ГОРОРУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ Г.Ф. ЛАВКРАФТА «НАТУРА ПІКМАНА»).....	15
Біденко Н. ПРО МОДЕЛІ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДІЇ ТА СПІЛЬНОТУ ЯК ЇЇ КАТАЛІЗАТОР	20
Дейнека М. ПОЛІТИЧНА ФУТУРОЛОГІЯ У РОМАНІ «ДЮНА» ФРЕНКА ГЕРБЕРТА.....	26
Земляна Є. РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	31
Карпань Д. АФІНСЬКА ЧУМА ЯК КАТАЛІЗАТОР КРИЗИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІУМУ В ЕПОХУ ПЕЛОПОННЕСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ВІДЛУННЯ В СУЧАСНИХ ПАНДЕМІЯХ	35
Квасневський А. ВІЙСЬКОВА ТАКТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ХОТИНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1919 РОКУ	40
Козяр В. ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ҐЕНДЕРНОЇ ТРАВМИ: ВИКРИВЛЕНА ПАМ'ЯТЬ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «LAW & ORDER: SVU» У ПРОЗІ КАРМЕН МАРІЇ МАЧАДО «ОСОБЛИВО МЕРЗЕННИЙ»	45
Лонгвиновська М. ҐЕО ШКУРУПІЙ – КОРОЛЬ ФУТУРОПРЕРІЇ	51
Маняк В. БАТЬКИ І ДІТИ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ (ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА "КОНФЛІКТУ ПОКОЛІНЬ" У СТАРОДАВНІХ СУСПІЛЬСТВАХ НА ОСНОВІ МІФІВ СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ)	55

Новосел Н. «ІНАКША ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ.....	59
Онiшечко С. УКРАЇНЦІ КАНАДИ У ФЕДЕРАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ: УЧАСТЬ У ПАЛАТІ ГРОМАД (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)	64
Паляниця Х. МЕТАТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ КОМБАТАНТСЬКОЇ ПРОЗИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	71
Процишин Л. «БУТТЯ В ОКОЛІ РЕЧЕЙ» МАРТИНА ГАЙДЕГґЕРА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ.....	77
Проців І.-І., Романюк Р., Гафінець І. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЕТИЛОВОГО СПИРТУ ЯК СИРОВИНИ ДЛЯ ПАЛЬНОГО.....	80
Рошко С. СЛОВА ЯК ЗБРОЯ НА ВІЙНІ: ЯК МОВА ТВОРИТЬ МІЖНАРОДНУ ПОЛІТИКУ ТА ВИЗНАЧАЄ ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ В ПРОТИСТОЯННІ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ	87
Салюк А. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ РОМАНУ АНАСТАСІЇ ЛЕВКОВОЇ «ЗА ПЕРЕКОПОМ Є ЗЕМЛЯ».....	99
Сенько С. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЕДМУНДА ГУСЕРЛЯ	106
Стисло З. МОВА ЯК ДЗЕРКАЛО ЛЮДСТВА: ВЛАСНІ НАЗВИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....	111
Стус Б. РЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ У НОВОМУ КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	114
Тартасюк М. ЗАПОЗИЧЕННЯ З ІСПАНСЬКОЇ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	120

Томілін К. ОСМИСЛЕННЯ РОЛІ М. ШАШКЕВИЧА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВІД М. ТЕРШАКОВЦЯ ДО І. ФАРІОН123

Фечко І. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПЕРУ У ХХІ СТОЛІТТІ: МІЖ РЕГІОНАЛЬНОЮ СПІВПРАЦЕЮ ТА ГЛОБАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ 128

Чабанюк Н. ПРОСТІР САНАТОРІЮ В РОМАНІ «ЗАЧАРОВАНА ГОРА» ТОМАСА МАННА І «ПОВІСТІ ПРО САНАТОРІЙНУ ЗОНУ» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО..... 135

Чорній О. ГУЦУЛЬСЬКИЙ ГОВІР У ХУДОЖНІЙ МОВІ ПАРАСКИ ПЛИТКИ-ГОРИЦВІТ (НА МАТЕРІЯЛІ ЗБІРКИ “МИЛА КНИЖЕЧКА”) 143

Ярмола І. РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНУВАННЯ ІВАНА МАЗЕПИ 149

СЕКЦІЯ «СУСПІЛЬНІ НАУКИ»

Білик О. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ..... 153

Бондар А. ОБХІД ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ 159

Бондарчук Д. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: РИЗИК ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ? 164

Глинка С., Бакум В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ 169

Гончарик Ю. ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ РОЛІ САМОСПІВЧУТТЯ У ПРОТИДІЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ..... 174

Грицакович Д. ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОЛОДЬ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ..... 180

Іпполітова Г. ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ 185

Лабатій А. ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА СИСТЕМА БЛОКЧЕЙН (В КОНТЕСТІ Е-ДЕМОКРАТІЇ)	190
Лендел М., Наровський М. ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022-2025pp.)	196
Лойко О. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	201
Матвійв М. POST MORTEM: ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОСМЕРТНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	207
Михайліченко О. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	211
Новак Д. ЛЕГІТИМНІСТЬ ЯК АКСІОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ	217
Петришин В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОПОПУЛІСТСЬКИХ І ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ СИЛ В ЄВРОПІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	222
Прийма Ю. РОЛЬ КАР'ЄРНОГО НАСТАВНИЦТВА У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З ДОСВІДОМ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИХОВАННЯ.....	228
Руденко Л. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ МЕДИЧНОГО БІЗНЕСУ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	234
Свид Т. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	238
Скасків Ю. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	243

Терлецька О. ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ248

Чепурна Т. INSURTECH-ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ: ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА АНДЕРРАЙТИНГ, УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА КЛІЄНТСЬКИЙ ДОСВІД.....251

Чичигіна О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....257

Шатило Д. КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ261

Шумський І. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНФЛІКТНИХ ТОЧОК УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВІДНОСИН265

Янкевич Д. ФІЗИКО-ТЕХНІЧНІ ПАРАМЕТРИ РЕВОЛЬВЕРІВ ПІД ПАТРОН «ФЛОБЕР» У КОНТЕКСТІ ЇХ КРИМІНАЛІСТИЧНО-БАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ270

СЕКЦІЯ «ТЕХНІЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»

Банах У. МОНІТОРИНГ ЗМІН ЗЕМНОГО ПОКРИВУ У ЛЬВІВСЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ ЗА 2017–2024 РР.276

Гаджега В., Бакша В. ЯДЕРНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА.....282

Гафич Т. ІНВАЗІЯ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN. ЯК ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ: АЛЕЛОПАТИЧНІ ТА БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДУ286

Ільющонок І., Якима М. ВІТРОВІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ І ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ КАРПАТ290

Кеньо І. ОСВІТНЬО-ЕКОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА ДЛЯ ДІТЕЙ “ECODINO: MISSION EARTH”296

Комарницька Х., Шип С., Мадяр М. ФАРМАЦЕВТИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМА НАДМІРНОГО СПОЖИВАННЯ ЛІКІВ	301
Назаренко Б. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗВУКОВИХ ЛАНДШАФТІВ М. УЖГОРОД: ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА БІОФОНІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ АКУСТИЧНИХ ІНДЕКСІВ.....	307
Паляниця О. ЧИСЕЛЬНЕ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ НЕСТАЦІОНАРНОЇ ЗАДАЧІ З НЕЛОКАЛЬНИМ ЧАСОВИМ ЕФЕКТОМ.....	310
Шевцова А. ОБМЕЖЕНІСТЬ У СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ДОПОМОЗІ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЗДОРОВ'Ю ТА СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	316
Шевчук М.-С. ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ МАТРИЧНИХ ПОЛІНОМІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ОПТИМІЗАЦІЄЮ ПАРАМЕТРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ.....	321
Шип С., Комарницька Х., Мадяр М. ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТІВ НА КЛІТИННІ МЕХАНІЗМИ СТАРІННЯ	326
Шуба А. МАТЕМАТИКА В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НОВІ ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ	332
Яворська Н. ВАЛІДАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ГЕОДАНИХ ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ ДЛЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ	336
Briceag M. RENIN-ANGIOTENSIN-ALDOSTERONE SYSTEM - LOCAL TISSUE EFFECTS – BIOCHEMICAL PATHWAYS.....	340

СЕКЦІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Антонів О. Т.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Філософський факультет, студентка, 053: Психологія

Науковий керівник: доцент Левус Н. І.

МУЗИЧНЕ ДЕЖАВЮ: ЧОМУ МИ ВПІЗНАЄМО МЕЛОДІЇ, ЯКИХ НІКОЛИ НЕ ЧУЛИ

Antoniv O. T.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, student, 053: Psychology

Research supervisor: Associate Professor Levus N. I.

MUSICAL DEJA VU: WHY WE RECOGNIZE MELODIES WE'VE NEVER HEARD

Музика має унікальну здатність викликати глибокі емоційні переживання навіть тоді, коли людина не може пригадати конкретного досвіду, пов'язаного з почутою мелодією. Сучасні нейропсихологічні дослідження показують, що феномен знайомості у музиці активує ті самі мозкові структури, що й системи емоційної пам'яті - зокрема гіпокамп і префронтальні зони, відповідальні за відчуття впізнавання. Це свідчить про те, що навіть за відсутності реального досвіду слухач може переживати ілюзію знайомості, яку науковці окреслюють як "музичне дежавю" [1].

Дослідження музичної ностальгії підкреслюють, що певні звукові патерни здатні викликати емоційні асоціації, близькі до спогадів, - навіть якщо ці спогади не мають конкретного змісту [2]. Такий ефект «пам'яті без минулого» відображає взаємодію когнітивних та афективних процесів, де музика стає тригером емоційного впізнавання, що виходить за межі свідомого досвіду [3].

У концептуальному плані варто розрізняти такі рівні: підсвідоме впізнавання - коли стимул (мелодія) сприймається як «відомий» без усвідомленого спогаду; явне впізнавання - коли суб'єкт може назвати мелодію, виконавця чи контекст; ностальгія - емоційно забарвлена реакція, часто пов'язана зі спогадами, коли мелодія активує автобіографічні спогади або емоційні відгуки [2][4].

Дослідники з Китаю у 2024 році вирішили дослідити це явище. Для цього команда використала 130 коротких музичних уривків, які варіювалися за рівнем знайомості - від добре відомих мелодій до цілком нових. Учасники експерименту під час функціональної магнітно-резонансної томографії (fMRI) прослуховували ці уривки та оцінювали рівень знайомості за суб'єктивною шкалою - від “зовсім не знайома” до “дуже знайома”.

Результати показали, що навіть коли респонденти не могли чітко ідентифікувати мелодію або пригадати її джерело, у мозку все одно активувались зони, пов'язані з емоційною пам'яттю та неявним розпізнаванням патернів звуку. Зокрема, спостерігалася активність у гіпокампі - структурі, що бере участь у консолідації пам'яті та просторовій навігації, а також у префронтальній корі, яка відповідає за контроль, впізнавання і метапам'ять. Паралельно активувались ділянки стріатума та амігдали, що відіграють роль у формуванні приємних емоцій і підкріпленні знайомих стимулів.

Вони виявили перекриття між мережами явно усвідомлюваної та неусвідомленої пам'яті. Учасники часто повідомляли про “інтуїтивне відчуття знайомості” навіть без можливості згадати конкретний контекст чи слова пісні. Цей феномен, за словами авторів, свідчить про взаємодію між системами неявного навчання (наприклад, звукових шаблонів, ритмів, тональних очікувань) і свідомими спробами пригадати попередній досвід. Мозок, можливо, розпізнає знайомі акустичні патерни на основі узагальнених статистичних моделей звуку, створених у процесі багаторічного слухового досвіду.

Дослідники інтерпретували це як конкуренцію та співпрацю між двома типами пам'яті: явна система намагається знайти конкретне джерело знайомого матеріалу питаючи: “звідки я це знаю?”, тоді як неявна забезпечує відчуття знайомості без конкретного спогаду: “це просто знайоме”. У момент, коли мелодія викликає емоційну реакцію, активується також лімбічна система, що підсилює відчуття

“правильності” або “близькості” музики, навіть якщо когнітивна частина не може пояснити чому.

Таким чином, результати підтверджують, що феномен музичного дежавю може бути результатом взаємодії явної та неявної пам’яті. Знайомість мелодії, яку людина не може пригадати, формується не лише завдяки емоційним механізмам, а й через неусвідомлені процеси статистичного навчання, які дозволяють мозку розпізнавати закономірності у звукових структурах, що раніше не сприймалися як знайомі. Ця взаємодія показує, що музичне дежавю - це не просто збій пам’яті, а прояв складної когнітивно-емоційної динаміки, у якій мозок балансує між інтуїтивним відчуттям і свідомим впізнаванням [1].

У багатьох людей після прослуховування таких мелодій виникає приємне та тепле відчуття і цьому також є пояснення. У своїй оглядовій роботі К. Седікідес, Й. М. Леуніссен і Т. Вілдшут у 2022 році дослідили феномен музичної ностальгії як складного емоційно-когнітивного процесу, який має глибокий вплив на психічне благополуччя людини. К. Седікідес і колеги відзначають, що під впливом знайомої музики у людей спостерігається зростання самооцінки, посилення оптимізму, підвищення рівня соціальної єдності та усвідомлення життєвого сенсу [2]. Ці ефекти мають нейропсихологічне підґрунтя: під час прослуховування ностальгійної музики активуються області медіальної префронтальної кори, пов’язані з саморефлексією та схеми дофамінергічного підкріплення, що викликають приємні відчуття. Одночасно з цим, за допомогою гіпокампа і амигдали відбувається інтеграція емоційних спогадів із теперішнім досвідом, завдяки чому людина переживає своє минуле як частину теперішньої ідентичності [2, 3].

Автори наводять цікаві емпіричні приклади. У серії експериментів, проведених у Великій Британії та США, учасники, які слухали музику з підліткового віку, повідомляли про значно вищий рівень суб’єктивного благополуччя, ніж ті, хто слухав нові композиції. При цьому виявилось, що навіть люди з ознаками депресивних станів демонстрували зниження тривожності після слухання знайомих мелодій. Інше їх дослідження показало, що після прослуховування улюбленої музики з минулого в учасників зміцнювалося почуття

соціальної належності: вони частіше згадували близьких людей, відчували тепло і підтримку, навіть якщо слухали музику наодинці [2].

К. Седікідес, Й. М. Леуніссен і Т. Вілдшут інтерпретують ці результати через концепцію «ностальгії як психологічного ресурсу». Вона допомагає долати екзистенційні труднощі - самотність, тривогу, втрату сенсу через відновлення наративної безперервності життя. У цьому сенсі музика виступає як своєрідний “часовий міст”, який з’єднує минуле, теперішнє і майбутнє. Автори також зазначають, що музична ностальгія не обмежується реальними спогадами: навіть люди, які слухають старі пісні, створені задовго до їхнього народження, можуть переживати знайоме “тепле” відчуття, оскільки музичні патерни самі по собі здатні викликати емоційно-знайомі реакції подібно до того, як це відбувається при феномені музичного дежавю [2][4].

Підсумовуючи вищезгадане, можна запропонувати інтегративну модель: мелодія → сенсорне сприйняття → неявне порівняння зі знайомими звуковими схемами → прогнозування наступних фрагментів → моторна імітація ритму → емоційний відгук → суб’єктивне відчуття знайомості без реального спогаду. У цій послідовності когнітивні, моторні та емоційні системи працюють синхронно, створюючи ілюзію впізнавання - те, що ми називаємо музичним дежавю.

Знайома музика позитивно впливає на психоемоційний стан людини. Вона активує системи емоційної пам’яті, підвищує рівень оптимізму, самооцінки й соціальної залученості. Прослуховування знайомих мелодій може використовуватися у музичній терапії для зниження тривожності, регуляції емоцій і відновлення почуття цілісності «Я».

Практичне значення цих висновків полягає в можливості використання знайомої музики як психологічного ресурсу для підвищення благополуччя. Зокрема, у психотерапевтичній практиці доцільно застосовувати техніки музичної рефлексії: створення «плейлистів спогадів» для саморегуляції емоційного стану, прослуховування знайомих мелодій під час тривоги чи емоційного виснаження, використання музичних тригерів у логотерапевтичних або арт-терапевтичних підходах.

Таким чином, музика - це не лише засіб естетичного переживання, а й ефективний механізм підтримання психічного здоров'я. Феномен музичного дежавю демонструє, що навіть коротке знайомство з мелодією може активізувати внутрішні ресурси особистості, відновити відчуття сенсу, безпеки та зв'язку з власним досвідом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Li S., Zhang Y., Chen L., Wang S. Neural interplay between explicit and implicit memory systems during music familiarity processing: An fMRI study // *Frontiers in Psychology*. – 2024. – Vol. 15. – Article 13892.
2. Sedikides C., Leunissen J. M., Wildschut T. The psychological benefits of music-evoked nostalgia: Self-continuity, social connectedness, and meaning in life // *Current Directions in Psychological Science*. – 2022. – Vol. 31, No. 3. – P. 230–238.
3. Freitas C., Pereira C., Gomes A. Music-evoked autobiographical memories: Mechanisms and emotional impact // *Psychology of Music*. – 2018. – Vol. 46, No. 5. – P. 687–702.
4. Janata P. The neural architecture of music-evoked autobiographical memories // *Cerebral Cortex*. – 2009. – Vol. 19, No. 11. – P. 2579–2594.

Баб'як А. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Філологічний факультет, студентка 4 курсу,
035.01: Літературна творчість

Науковий керівник: доцент Челецька М.М.

ОБРАЗ МИТЦЯ У ЖАНРІ ГОРОРУ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ Г.Ф. ЛАВКРАФТА «НАТУРА ПІКМАНА»)

Babiak A. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 4th-year student, 035.01: Literary art

Research supervisor: Associate Professor Cheletska M.M.

THE IMAGE OF THE ARTIST IN THE HORROR GENRE (BASED ON H. P. LOVECRAFT'S «PICKMAN'S MODEL»)

Становлення жанру горору у літературі як окреме самостійне явище пов'язується передусім з особистим внеском у його розвиток Говарда Філіпса Лавкрафта, у творах якого можна простежити вихід за рамки звичного для готичної прози зображення потворного та химерного [4, с. 5]. Творчість Лавкрафта стає прикладом та водночас об'єктивним підтвердженням його думок, пізніше викладених у його есеї «Надприродний жах у літературі», що також дав поштовх для подальшої еволюції піджанру «лавкрафтіанських жажів» [2, с. 254]. Ранні доробки Лавкрафта мають переважно відтворювальний характер, оскільки в них простежуються риси стилю та світоглядної парадигми його попередників – представників мистецтва химерного. У подальших творах автор досягає більшої цілісності й довершено-сти, що виявляється у структурній, композиційній та контекстуальній виваженості його письма. [4, с. 6].

Специфіка побудови лавкрафтіанських творів полягає ж насамперед у трактуванні поняття химерного та його сприйняття, як автором самим, так і його читачем. У творчому світі Лавкрафта

домінантним джерелом жаху виступає страх перед невідомим – універсальний екзистенційний мотив, з яким письменник послідовно зіштовхує читача; незалежно від того, чи це незбагненне прямо вплетене у сюжетну канву, чи існує на рівні підтексту, воно постійно заявляє про себе через натяки, алюзії та символічні відблиски. Суть цього невідомого спонукає автора шукати різні способи його втілення у тексті і в результаті цілком логічним чином приводить до міту, наштовхуючи на потяг до експериментів з ним у різних вимірах та площинах – від теоретичного осмислення до художнього втілення. Лавкрафт оперує мітом з блискучою майстерністю, використовуючи його по-різному, проте з однією і тою самою ціллю: постаті незрозумілих нам створінь виринають з його сторінок або щоб проковтнути нас разом з ліричним героєм, або передати істину ще більш далекого від людського розуміння знання; божества й герої давніх мітів набувають неприродних для звичного людського уявлення обрисів та уподібнюються до зовсім нелюдиноподібних істот, втрачаючи риси величчя, якими їх збагачує людина своєю вірою. Проте водночас майстерна гра письменника з текстом і його реципієнтом сягає значно глибше – аж до рівня свідомого застосування художнього обману, у правдивість якого складно не повірити. Лавкрафт послідовно використовує елементи художньої вигадки в реалістичній манері, яку розглядає як провідний принцип своєї поетики, попри очевидний контраст із частими зверненнями до мітологічних структур [4, с. 7–9]. З одного боку, він ладен створювати нових богів і цілу мітологію, щоб відобразити сутність невідомого в її первинному вигляді; з іншого – безпосередньо пов'язує страх перед ним із об'єктивною дійсністю, у якій це невідоме постає реальним явищем. Лавкрафт прагне раціоналізувати цей страх як продукт людської нерозважливості, байдужості або, навпаки, надмірної цікавості до того, що за законами Всесвіту має залишатися прихованим і недоторканим, ілюструючи це на прикладі своїх персонажів.

Такі твори Лавкрафта як «Свідчення Рендольфа Картера» та «Натура Пікмана» є особливо цікавими, оскільки в них окрім основного втілення химери контекстуально, у вигляді невідомого, подані особливості самої людської сутності, які для багатьох залишаються таємницею. Серед цих особливостей виокремлюється творчість, – як процес і як феномен, – головна загадка якої полягає в розбіжностях

трактування джерел її виникнення та природи її функціонування [3, с. 10]. Зокрема, «Натура Пікмана» як зразок твору про митця за своїм смисловим походженням, також дає можливість заглибитися у питання ще далі: не зупинятись лише на аналізі механізму творчого процесу, а розмірковувати і про дотичність описаних аналогій до самого автора, котрий є таким самим митцем, що і його персонажі.

Цікавим у цьому контексті є спосіб нарації, обраний Лавкрафтом: оповідач, Тарбер, веде односторонній діалог зі своїм приятелем на прізвище Еліот, з перспективи якого історію слухають разом з тим і читачі [1, с. 41]. У певних фрагментах діалог трансформується у монолог і може сприйматися як такий від початку, якщо розглядати текст як цілісну структурну композицію. Втім, уважніше прочитання засвідчує наявність прихованого діалогічного шару: оповідач відповідає на неозвучені запитання Еліота, з яким вступає у емоційну дискусію, а також на запитання читача й власні внутрішні дилеми, що реалізуються у творчому акті.

Характеристика мистецтва з'являється в оповіді майже від перших сторінок – у момент, коли оповідач починає описувати талант Пікмана і з острахом визнавати власне захоплення ним. Однак на противагу твердженню психології художніх здібностей про дихотомію принципів роботи митця, згідно з яким він має лише два важелі реалізації – рівень тиску реальності та рівень участі у процесі творення фантазії, результатом поєднання яких постає відповідний синтез [3, с. 80–81], – у сприйнятті Тарбера Пікман стоїть навіть вище. Його мистецтво походить безпосередньо від невідомого – від впливів чогось потаємного, що проходить крізь нього і його свідомість, даючи змогу відтворювати образи на іншому щаблі та в цілком іншому вимірі. [1. с. 43].

Водночас сам Пікман не повністю належить до цього виміру, як далі зауважує Тарбер, підкреслюючи його дивну поведінку, що часто межує з божевільною одержимістю на тлі видатної геніальності. Віяння духу, про яке говорив Кант у контексті своїх міркувань про природу творчості, у випадку художника майже не підкріплюється і не збалансовується раціональними, більш приземленими тягарями осмислення, себто розумом [3. с. 23]. Такий підхід демонструє, наскільки прояви потаємного залишаються поза межами людського розуміння, адже навіть митець не здатен інтегрувати їх у власній

свідомості як органічну цілість. Божевілля, що супроводжує Пікмана й змушує оточуючих уникати його, є першим натяком на химерну природу його дару та потенційне жакіття, до якого він може призвести. У пошуках натхнення він опиняється в ситуації, коли його внутрішній світ починає руйнуватися.

Це божевілля впливає й на його естетичні погляди, що особливо очевидно у способі, яким він фіксує натхнення та місця, з ним пов'язані. Навіть лаконічні описи відсилають до естетики потворного, що оточує митця зовні та внутрішньо. Огидні речі навколо нього, на думку оповідача, багато говорять про занепад людяності Пікмана, про його деградацію, моральну та естетичну. Щоправда, справжній жах починає підкрадатися до нього тільки коли він помічає картину сім'ї за столом, – одну з небагатьох його праць, не оповитих до відрази реалістичною химерністю, – де знаходить персонажа, схожого на самого Пікмана; єдиного у творі, який ввібрав у себе всю ту темряву, притаманну його звичним роботам [1. с. 51–52]. Зображення є ще не настільки жахливим, хоч і не менш від того дивним, але слугує м'яким натяком на процес деградації Пікмана не лише як особистості, але й як митця, що є одним з ключових аспектів твору. Лавкрафт проводить паралелі між безумством і геніальністю, підкреслюючи: справжнє мистецтво, як не дивно, часом виникає саме з божевілля – у найбільш оголеній та відвертій його формі, якою б непривабливою вона не була.

Проходи й провулки, якими Пікман веде оповідача ближче до фіналу оповіди, демонструють заплутаність концепції шляху, особливо «правильного» шляху для митця, а також численні перешкоди й жертви, принесені заради створення чергового шедевру. Фотографія «натури» Пікмана, про яку з жахом розповідає Тарбер, та незавершене полотно є проявом крайньої стадії деградації його мистецького «я» і свідчать про те, що художник упродовж усього часу залишався жертвою власного мистецтва [1. с. 54–55].

Таким чином, Лавкрафт створює образ митця у жанрі горору як фігуру, яка одночасно є носієм творчої геніальності та жертвою власного мистецтва. Пікман демонструє, що пошук нового, невідомого й химерного може призводити до моральної та естетичної деградації, а межі людської свідомості не завжди здатні охопити глибини творчого досвіду. Через цей образ Лавкрафт підкреслює, що жанр

горору здатен не лише лякати, а й досліджувати сутність художника, його психіку та складність процесу творіння, перетворюючи жах у засіб для глибокого осмислення людської натури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лавкрафт Г. Ф. Натура Пікмана. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів. Київ, 2020. Т. 2. С. 41–57.
2. Матюха Н. Жанрова специфіка творів Говарда Філіпса Лавкрафта. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник наукових праць. Житомир, 2018. Вип. 11. С. 254–258.
3. Ткачук О. Психологія художніх здатностей : монографія. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2012. 372 с.
4. Українець О., Дудка К. Найвідоміший серед незнаних. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів. Київ, 2022. Т. 1. С. 5–10.

Біденко Н.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів,
Філософський факультет, студентка 4 курсу,
0314: Соціологія та культурологія

Наукова керівниця: доцентка Оксана Дарморіз

ПРО МОДЕЛІ ПАРТИСИПАТИВНОЇ ДІЇ ТА СПІЛЬНОТУ ЯК ЇЇ КАТАЛІЗАТОР

Bidenko N.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy,
4th year student, 0314: Sociology and cultural studies

Research supervisor: Associate Professor Oksana Darmoriz

ON THE MODES OF PARTICIPATORY ACTION AND COMMUNITY AS ITS CATALYST

Introduction. Over the last sixty years, participation has gained increasing traction within the social sciences and cultural studies. It primarily focuses on the interaction between an agent and social processes, democratic institutions, public sphere, different practices, and therefore tackles the question of possibility of social change, bottom-up initiatives, truly democratic projects, and, in general, agency as a phenomenon. It is essential to critically analyse participation in the trying times we are facing today with the political crises that Europe faces, and in particular the Russian invasion in Ukraine that triggered, once again, an impetus for political change in the country, specifically, because it can help to devise strategies for researching and raising civil and cultural participation at large.

Participation — definition. There is a variety of frameworks defining what participation is, especially in a social context. For example, Henry Jenkins conceives of it as a relational point: for him, there are cultures that include more open participation and those that include less — or,

rather, they are participatory in different degrees [4]. In aesthetic theory, participation is a deeply active and collaborative position — that is, it requires co-producing; a person can't participate in spectating, only in creating [2]. In Arnstein's work, she defines it as a category that describes the degree of involvement in a process — in her case, the process of civil governing [1, p. 216]. Participation is indeed a very wide term: a person can participate in a survey and yet have no say over its contents, outcomes, or uses, or they can participate in a worker's union and never meaningfully contribute to its activities. In order to critically examine the agent's level of engaging, I define participation as involvement in social processes or culture at large.

Modes of engaging. As stated previously, participatory action can vary in its engagement and influence. It can make no change or lead a wave of large-scale transformation. In her study of civil participation, Arnstein proposes a model of a ladder that comprises eight stages, from the least engaging to the most: (1) manipulation, (2) therapy, (3) informing, (4) consultation, (5) placation, (6) partnership, (7) delegated power, (8) citizen control [1]. Essentially, she poses a spectrum between no control over the process to full control, and the point of the spectrum primarily designates a level of citizen's agency. In her analysis, agency is implicit, yet its realisation is discursive: it relies on the way the power distribution enables it.

It is a solid model, but it substantially constrains agency. If it is only permitted through the construction of the system, it negates resistance and disruptive participation. Arnstein herself writes, "In all but one of those cities, it was angry citizen demands, rather than city initiative, that led to the negotiated sharing of power" [1, p. 222]. Additionally, it matters whether the participants are knowledgeable of processes they are involved in: they can have full control and yet have no way of knowing how to influence the system. For example, we can give the student government full control of the academic process, yet as students, they probably would have difficulties with creating schedules, following requirements postulated by legislation on labour, education, etc. As such, van der Meer and van Ingen, examining the Torquillian system of civil participation (where voluntary organisation nurture higher political participation) examine how civic participation can beget not only the urge to be active politically but also develop necessary civic skills [5].

Therefore, a more inclusive model of participation would be one that accounts for: (1) intensity of participation (active/passive), (2) legitimacy of participation (disruptive/productive, resistant/complying), (3) efficacy (power-holding, skilfulness) — at the very least.

Intensifying participation. Now, as we examined different forms of participation, the natural question is how to move it from passive, unknowledgeable observation to efficient active involvement. I argue that the most accessible and efficient way for developing participation is communality, or participating as a community.

Firstly, communities easily intensify participation because they, borrowing Rancière's formulation, repair the social bond — therefore, incite people to act as opposed to observe. A person cannot be passively social, because the social requires interaction in order to forge and maintain relationships. It is precisely why, as Bishop argues in her study of participatory art, Guy Debord's critique of passive spectatorship in his *Society of the Spectacle* was an impetus for participatory artists to engage co-producers and focus on artistic practices as social processes — thus leading to creating communities of co-producers, or facilitate artistic activity within existing communities [2, p. 11-12]. Somebody, of course, can be a passive member of a dancing troupe, or a union — yet when they become entangled in relationships in the group, they are more likely to raise the level of their activity.

Secondly, communities become a more productive site of resistance. They are simply more effective in matters of appropriating symbols, encouraging alternative social structures and critiquing ideology because they are social instead of singular, and thus are able of social action that can challenge and oppose the status quo [4]. They can make better use of a legitimate way of systemic participation, especially when it concerns activist organisations (making petitions, contacting government officials, etc.) or leisure organisations (support campaigns, amateur contests or tournaments) by the sheer size of their output.

Lastly and, perhaps, the most important, they catalyse learning. Lave and Wenger's postulation of learning as a social activity in *Situated Learning* [3, p. 12-13] can also very well be reversed — that social activity always involves learning, or the process of socialisation. Using the theory of Community of Practice (CoP), a theory of how situated learning

transpires in specialised communities, such as engineers, gardening clubs or fan communities, we can model the way communal participation can incentivise higher and more active participation with time in all types of communities.

CoP theory postulates several modes of involvement in a community that also mirror the modes of engagement that were discussed earlier: from peripheral member to insider [3, p. 64-65]. Echoing the participation ladder proposed by Arnstein, in communities you can be a leader, a guru-teacher, a newcomer, a peripheral member, an observer, and so on. However, — and it is the most important aspect for the raising the intensity of participation — partaking in a community from a more passive position functions as preliminary steps to more engaging ones, as participant develops competences needed to transfer to more of an insider's position: “[Form of the] membership in a community of practice translates into identity as a form of competence” [as quoted in 3, p. 62].

If we use CoP as an example, we can imagine a newcomer-observer in an online community of game fans — watching from outside, reading posts. Then, when they are familiar with the way the community operates, they start engaging with other members, asking questions or just discussing the game. It gives them confidence and makes it even clearer how the community operates. With time, they start taking an active part — creating content, commenting and making friends, proposing collective activities like marathons, live streams, flash mobs, campaigns of support for voice actors or game creators. As they become experienced and known in the community, they engage in new rule creating, endorsing or coordinating changes to the community itself, taking admin positions etc. They are not barred from sharing their own content from day one. Yet, each previous step, when a person lacks confidence or even motivation, can naturally lead to the next one — if, and only if, the prerequisites are met: mainly, there must be a possibility of moving up a step, and a person must have the desire to do so.

That is to say — yes, community does not guarantee a stronger and more proactive position, yet it incentivises and promotes higher degrees of participation as a whole. As van der Meer and Ingen observe, “civic participation would be most beneficial [for developing skills] when involvement is active, when participants have face-to-face contact and the organisations are horizontally structured” [5, p. 284].

In summary, communities are catalytic for participation because (a) they promote more active modes of participation through socialisation, (b) they productively engage with legitimate modes of participation (resisting or complying); (c) they constitute a site of social learning, allowing members to gain skills and knowledge about the social process or culture they are partaking in.

Difficulties of practical implementation. Communities can be a productive field of nurturing participation; thus, in democratic societies, it is pivotal to create systems of supporting and contacting these kinds of organisations to further enhance civic and cultural participation. After all, as we have shown, power distribution, the structural possibility of higher levels of participation and incentive to do so are essential for its efficiency. Yet, excessive state control can damage the natural spontaneity and autonomy of such communities [5] — government agencies, therefore, must concentrate on creating structural possibilities for productive participation on higher levels (partnership, delegated power, and citizen control in Arnstein's theory) rather than try to artificially produce them. It is, then, the role of actors of the public sphere to pay more attention to creating and upholding these communities of practice. There is, however, also a risk of reducing complicated processes to social processes — especially in the sphere of culture, as Bishop warns [2, p. 25]. It is possible that with further research into how participation can be structurally invoked at large — and interact with cultural phenomena — more concrete complementary recommendations can be formulated.

LIST OF REFERENCES

1. Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
2. Bishop, Claire. (2012). *Artificial hells : participatory art and the politics of spectatorship*. London :Verso.
3. Henderson S., *The Hunger Games Fanfiction as a Community of Practice: Forming Identities in Online Communities*.
4. Jenkins, H., Ito, M., & Boyd, D. (2016). *Participatory Culture in a Networked Era*.

5. Van deer MEER, T.W.G. and van Ingen, E.J. (2009), Schools of democracy? Disentangling the relationship between civic participation and political action in 17 European countries. *European Journal of Political Research*, 48: 281-308. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2008.00836.x>

Дейнека М. О.

Одеський національний університет імені Іллі Мечникова
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології, студент
291: Міжнародні відносини

ПОЛІТИЧНА ФУТУРОЛОГІЯ У РОМАНІ «ДЮНА» ФРЕНКА ГЕРБЕРТА

Deineka M. O.

Odesa I.I.Mechnykov National University, Odesa
Faculty of International Relationships, Politology and Sociology,
student 291: International Relationships

POLITICAL FUTUROLOGY IN FRANK HERBERT'S NOVEL «DUNE»

Письменник Френк Герберт створив популярну нині серію книг «Дюна» 1963 року під впливом античних образів та популярної в період інтермаріму фантастичної книги Едгара Берроуза «Принцеса Марсу». В першому своєму однойменному романі він описує політичні хитросплетіння світу майбутнього. Близько 11 тисяч років до описуваних подій людство поширилось поза межами Землі та колонізувало декілька десятків планет. Тоді людська цивілізація, на думку як автора, так і сучасників перебувала в стані занепаду: всю роботу виконують мислячі машини, людство зайнято задоволенням власних потреб, фактично зупинившись у своєму розвитку. Але у 22 столітті після Р. Х. група молодих ентузіастів-програмістів, що ждали змінити світ, за допомогою штучного інтелекту та тотального контролю «мислячих машин» над суспільством, захопили владу у відомому світі. Вони назвали себе титанами, взявши імена давньогрецьких та інших героїв: Агамемнон, Аякс, Геката, Тлалок та інші. Для того, щоб мати час змінити світ та протистояти бунтівним планетам, ці «титати» перенесли свою свідомість у машини, ставши «когіторами» [3]. Так, вони остаточно втратили людську подобу, перетворившись у тиранів, що намагались нав'язати людству своє бачення розвитку. Тут Френк Герберт чи не вперше, висловив бачення як людина,

втративши людський образ буде чинити, отримавши необмежену владу і як навіть гарні помисли можуть призвести тиранії. Оскільки автор був добре знайомий не тільки з античною міфологією, але й з античною історією, можемо згадати що римські автори позитивно відзивались про перші 2 роки правління пізніше відомих тиранів Калігули, Нерона, Доміціана, що дійсно бажали добра народу, але не встояли перед спокусою абсолютної влади.

Але влада «титанів» тривала менше століття, через недбалість одного з них, Ксеркса, «мислячі машини» захоплюють повний контроль над системою управління, на чолі з суперкомп'ютером Омніусом. Він залишив «титанів» в живих, оскільки Тлалок завбачливо додав в його програму код, що унеможлиблював Омніусу завдання шкоди творцям, але з володарів планет вони перетворились у «генералів» нового владика. Частина планет на чолі з планетою Салуса Секундус не підкорилася владі Омніуса і почала війну за свободу людства, що стала відомою як Батлеріанський джихад. Причиною «джихаду» стали жахливі експерименти робота Еразма, що за наказом Омніуса хотів зрозуміти людську природу, піддаючи людей різноманітним тортурам та знущанням. Так справа 20 молодих революціонерів перетворилась в цифрову диктатуру, де уже людство грало роль матеріалу. Так автор показує що влада роботів для нас не сулить нічого доброго, оскільки як важко, хоч і можливо, побороти диктатуру, керовану людьми, і як практично неможливо побороти всевладдя роботів, що на крок випереджають нас, і навіть уявний рай під їх керівництвом, для людства буде пеклом. Так, ще задовго до «Матриці», автор міркує про владу машин. Але Френк Герберт наголошує і на сильних сторонах людства, яку не можуть зрозуміти машини: жагу до знань та відкриттів, самопожертву, любов, нелогічні дії. Саме завдяки цьому внаслідок важкої багаторічної війни конгломерату вільних планет вдалося перемогти Омніуса. Він мав характер релігійної війни, очолюваних фанатиками, що знищували будь-яких роботів. Так був побудований лад, що проіснує 11 сторіч: будь-які обчислювані машини, в тому числі калькулятори були заборонені для недопущення повернення влади машин [4].

Для того щоб замінити роботів, створюються декілька організацій. Бене Гессеріт - орден, що складався виключно з жінок, міг нав'язувати свою волю іншим, повністю контролювати власне тіло та

почуття. Орден ментатів, що діяв як окремі ментати на службі у володарів планет, ментати могли повністю замінити обчислювальні машини, проводячи в голові важкі підрахунки. Орден Бене Тлейлаксу міг створювати клонів, проводити генетичні експерименти. Оскільки без обчислюваних машин були неможливі космічні перельоти, без яких планети виявились би відрізнаними одна від одної, виник орден Гільдія Навігаторів. Навігатори, використовуючи апарат Хольцмана та власний розум могли здійснювати надважкі підрахунки для недопущення зіткнення космічного корабля з небесними тілами. Але для цього їм необхідні були стимулятори. Паралельно з цим на одній з планет Арракіс, було знайдено «прянощі», невелика доза яких, давала можливості для передбачення майбутнього. Так, навігатори, знаходячись у капсулі під парами «прянощів» могли здійснювати космічні перельоти. Поступово їх тіло зазнавало метаморфоз, перетворюючи їх в земноводних. Так Герберт виступив зі своєрідною критикою, набираючих в той час наркотичних речовин, так і речовини що в 1960-их роках стала стратегічним матеріалом - нафти. «Спеції» у світі «Дюни» мають таке ж важливе значення як нафта світі сучасному. Так сформувались ключові політичні організації, але яким буде устрій людства майбутнього? В «Дюні» кожною планетою керує монарх з певної династії, а всією галактикою падишах-імператор з роду Корріно, що одночасно є володарем столиці планети Корріно. Також він контролює планету Салуса Секундус, яка була знищена ядерними ударами під час Батлеріанського джихаду проти мислячих машин, там у нелюдських умовах падишах-імператор взощував свою гвардію - сардауків. Інша могутня династія, рід Атрейдесів контролювали планету Каладан, вони брали початок від Агамемнона Атріда, героя «Іліади». Засновник роду був сином «титана» Агамемнона, на відміну від батька він виступив проти Омніуса і допоміг перемогти людству. Але з того часу почалася й ворожість з іншим родом Харконенів, чий засновник Ксав'єр Харконен, герой Батлеріанського джихаду через огріх був відправлений у вигнання Атрейдесами. Але його нащадки повернулись і шляхом інтриг стали «баронами» планети Г'еді Прайм. На відміну від Каладана, що була планетою лісів та океанів, де люди жили в гармонії з природою, планета Харконенів була її протилежністю - повністю покрита шаром смогу, переповнена заводами, навіть з космосу була

чорною. До моменту описуваних подій в першому романі падишах-імператор Шаддам IV хотів позбутися від Лето II Атрейдеса, передавши йому стратегічно важливу планету Арракіс, адже тільки там у важких умовах добували «спеції». Колишній власник планети Владімір Харконен був не проти, оскільки мріяв позбутися від своїх конкурентів Атрейдесів та помститися за давню образу. Пастка полягала в тому, що Атрейдеси прибудуть взяти під контроль Арракіс, де й будуть розбиті сардаукарами та військами Харконенів, оскільки планета знаходиться далеко від інших планет про обставини їх загибелі не дізнаються інші лорди Ландсраада. Лето II, за допомогою ментів та своєї дружини, члена ордену Бене Гессеріт дізнався про їх плани, проте як істинний нащадок давньогрецьких героїв, вирішив прийняти долю, вживши певних заходів. Окрім цього Бене Гессеріт століттями намагались вивести чоловіка, що мав би навички жінок членів ордену, він мав стати Квісач Хадерахом, спасителем світу, опираючись на забобони, що посилювались орденом, він мав скинути владу Корріно. А Космічна Гільдія була зацікавлена в своєчасній поставці «спеції». Таким чином світ далекого майбутнього одночасно і схожий і ні на світ 1960-их років, великі династії та ордени проводять інтриги, «плани всередині планів» на галактичному рівні і «великі держави» члени Радбезу ООН та лідери Хрущов і Кеннеді грозяться розпочати ядерну війну, ОПЕК, шантажує світ нафтою, комуністичний рух все ще намагається «поширити революцію» на країни Третього світу, що тільки-но утворюються [2]. І в першому і в другому випадку мова не йде про демократію чи свободи, а лише про владу та гарантії збереження влади та впливу. Так, Герберт змальовує суспільство, що повернувшись в часи середньовіччя побудувало свою політичну структуру на монархічному принципі.

Після того як плани Харконенів та Корріно були реалізовані, всі Атрейдеси загинули, окрім сина герцога Лето II, Пола, що разом з місцевими жителями Арракісу дзен-суннітами або ж фріменами не пермагає ворогів, помстившись за смерть батька. Серед фріменів немає володарів, вони обирають своїх лідерів зважаючи на їх якості, що робить можливим їх виживання в умовах планети-пустелі. Але фрімени фанатики, вони вважають Пола спасителем-Махді. Пол, що унаслідував рішучість батька та здібності матері, атакує війська Шаддама та Владіміра Харконена, бере в полон падишах-

імператора. Шантажуючи останнього що знищить всі запаси «прянощів» на планеті, якщо йому не підкоряться він стає новим керівником галактики. Але не всі визнали його владу, тому разом з фірмами Пол робить новий джихад, наслідком якого стала загибель 61 млрд людей [1]. Так Френк Герберт описує негативні наслідки релігійного фанатизму та повторює основну тезу роману, що добрі вчинки гарних людей можуть призвести до прямо протилежних наслідків. В результаті, ми разом з автором приходимо до висновку, що людство буде продовжувати свій поступальний розвиток, навіть відмовившись від нього офіційно, не припинить розвиватись як технологічно, такі духовно, але залишиться у тенетах власних слабкостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Decker, K. *Dune and Philosophy: Minds, Monads, and Muad'Dib*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2023. 249 p.
2. Huddleston, T. *The Worlds of Dune: The Places and Cultures That Inspired Frank Herbert*. Minneapolis: Quarto Publishing Group UK, 2023. 206 p.
3. Williams, K. *The Wisdom of the Sand: Philosophy and Frank Herbert's Dune*. New York: Hampton Press, 2013. 228 p.
4. Герберт Ф. Дюна. Харків: Клуб Сімейного дозвілля, 2020. 656 с.

Земляна Є. В.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Студентка 1 курс ОС «Магістр», Історичний факультет

РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Zemliana Y. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History, a Master`s student, B9: History and Archeology

EXECUTED RENAISSANCE: CONSEQUENCES FOR UKRAINIAN CULTURE

Culture plays a crucial role in the life of an individual and society, shaping values, worldview, and national identity. In the context of the russo-Ukrainian war, the issues of preserving cultural heritage and understanding key periods of Ukrainian cultural history have become especially relevant. Modern challenges urge us to reconsider those moments when Ukrainian culture faced repression and destruction, since understanding the past helps to strengthen national resilience today. One of the most tragic and, at the same time, most significant periods in Ukrainian cultural history is the era of the Executed Renaissance – a phenomenon that symbolizes both the flourishing and the destruction of the Ukrainian intelligentsia in the 1920s-1930s.

In 1959, the Paris-based publishing house «Kultura» released the anthology Executed Renaissance, compiled by Yurii Lavrinenko. The importance of this collection for the history of Ukrainian literature and culture is hard to overestimate. Firstly, it was the first time that the term Executed Renaissance was used to describe the cultural period of the 1920s-1930s in Ukraine. Secondly, the anthology included works by 41 authors, creating a comprehensive picture of the intellectual and artistic life of that time [1].

The term Executed Renaissance refers to a period of intense development in Ukrainian art, literature, theater, music, and painting,

which emerged as a result of the Ukrainization policy launched in April 1923. It was a time of cultural revival and creative experimentation, when artists sought to build a modern Ukrainian culture on a European level. However, any deviation from the ideological norms established by Soviet authorities was harshly punished. During Stalin's repressions of 1937-1938, most representatives of this generation were executed, imprisoned, or forced into exile [2, 3].

One of the most striking examples of artistic innovation of that period was Boychukism – an art movement founded by Mykhailo Boichuk, which combined Ukrainian artistic traditions with Neo-Byzantine monumental style. Boichuk and his students aimed to create a national art of global significance, but in the 1930s, they were falsely accused of «espionage» and executed. Many artists who refused to conform to the principles of socialist realism suffered the same fate [4].

In the field of theater, the central figure of the Executed Renaissance was Les Kurbas, a reformer and founder of the Berezhil Theater. He sought to modernize Ukrainian theater, overcome provincialism, and orient it toward the best European examples. His creative ideas were ahead of his time, but in 1933, Kurbas was removed from his position, later arrested, and executed in 1937 in Sandarmokh [5, 6].

The phenomenon of the Renaissance was most fully expressed in literature. During the 1920s-1930s, numerous literary organizations emerged, reflecting diverse artistic and ideological orientations – Pluh, Hart, the Neoclassicists, Symbolists, Futurists, and VAPLITE [3]. Among these, VAPLITE («The Free Academy of Proletarian Literature»), founded by Mykola Khvylyovyi in 1926, became the intellectual center of the movement. Although its members accepted communism as a framework, they resisted the subordination of art to ideology, advocating instead for literature inspired by Western European models. Khvylyovyi's slogan «Away from moscow!» epitomized their call for cultural independence. Prominent members such as Oleksandr Dovzhenko, Les Kurbas, Maik Johansen, Mykola Kulish, and Pavlo Tychyna shaped the literary and artistic avant-garde of the decade [7].

Another influential association, MARS («The Workshop of Revolutionary Literature»), active between 1924 and 1929, sought to «fill the gap created in Ukrainian literature after major cataclysms» and to restore continuity with pre-revolutionary traditions. Its members,

including Valeryan Pidmohylnyi, Yevhen Pluzhnyk, and Dmytro Falkivskyi, aimed to artistically depict the complex realities of their epoch. However, like many others, they were soon silenced by repression [7].

Parallel to these groups stood the Neo-Classicists, a circle of modernist poets without formal organization but united by shared aesthetic values. They rejected the utilitarian approach to art and the propaganda-driven model of socialist realism, instead turning to classical Greek and Roman forms as symbols of timeless beauty and intellectual freedom. Mykhailo Drai-Khmara, one of their members, referred to the poets of this movement as «a cluster of five» in his sonnet *The Swans* – a phrase that became emblematic of their group. Most of them, including Drai-Khmara and Mykola Zerov, were later persecuted for so-called «nationalism». Others, such as Pavlo Tychyna, survived but were forced to conform to the ideological constraints of socialist realism, losing their creative individuality [7, 3].

After the destruction of the Executed Renaissance, Ukrainian culture fell under strict ideological control by the Soviet regime. This decline became a direct consequence of the annihilation of an entire generation of artists who had strived for national self-expression.

Summarize, the Executed Renaissance stands not only as a symbol of tragedy but also as proof of the enormous creative potential of Ukrainian culture. Despite repression and censorship, this generation laid the foundation for modern Ukrainian culture and national consciousness. Understanding this period is essential for today's Ukraine, which once again faces the challenge of defending its culture and identity.

LIST OF REFERENCES

1. Галета О. «Розстріляне Відродження»: від історії метафори до метафори історії. Слово і Час. 2012. С. 58. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/189972/07-Halet.pdf?sequence=1> (дата звернення: 26.10.2025).
2. Executed Renaissance: The Erasure of Ukrainian Cultural Heritage in the Times of the Soviet Union. Retrospect Journal. URL: <https://retrospectjournal.com/2020/11/22/executed-renaissance-the->

erasure-of-ukrainian-cultural-heritage-in-the-times-of-the-soviet-union/ (дата звернення: 27.10.2025).

3. Глінський М. «Розстріляне відродження», або Єжи Гедройць як рятівник репресованої української літератури. Culture.pl. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/rozstriliane-vidrozhennia-abo-yezhy-gedroits-iak-riativnyk-represovanoi-ukrainskoi-literatury> (дата звернення: 27.10.2025).

4. Мараєв В. Михайло Бойчук і «бойчукісти» – розстріляне відродження живопису. Український інтерес. URL: <https://uain.press/blogs/560714-560714> (дата звернення: 27.10.2025).

5. Les Kurbas and his theatre «Berezil». What is the Phenomenon? : Svidomi.Свідомі.URL:<https://svidomi.in.ua/en/page/les-kurbas-and-his-theatre-berezil-what-is-the-phenomenon> (дата звернення: 27.10.2025).

6. Лесь Курбас. Open Kurbas. URL: <https://openkurbas.org/pro-lesya-kurbasa/> (дата звернення: 27.10.2025).

7. Executed Renaissance: The repressed generation of Ukrainian intellectuals. We are Ukraine. URL: <https://opir.weareukraine.info/the-repressed-generation-of-ukrainian-intellectuals/> (дата звернення: 29.10.2025).

Карпань Д. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, 032: Історія та археологія

Науковий керівник: асист. Ільків М. В.

**АФІНСЬКА ЧУМА ЯК КАТАЛІЗАТОР КРИЗИ:
ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІУМУ В ЕПОХУ
ПЕЛОПОННЕСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ВІДЛУННЯ
В СУЧАСНИХ ПАНДЕМІЯХ**

Karpan D. V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of history, political science and international relations,
2-nd year student, 032: History and archaeology

Scientific director – PhD History, assistant Ilkiv M. V.

**THE ATHENIAN PLAGUE AS A CATALYST FOR CRISIS:
THE TRANSFORMATION OF SOCIETY DURING
THE PELOPONNESIAN WAR AND ITS ECHOES
IN MODERN PANDEMICS**

Хвороби споконвіку були визначальним поштовхом до глибинних змін, розхитуючи основи суспільств, держав і людських доль. Вони невідворотно спричиняють системні трансформації в соціумі, охоплюючи всі сфери суспільного буття. Афінська чума 430–426 років до нашої ери, що виникла під час Пелопоннеської війни (431 – 404 рр. до н.е.), стала не лише епідеміологічною катастрофою, а й каталізатором дестабілізації, яка розкрила вразливість античного полісу як соціально-політичної структури.

Пандемія, як соціальний ризик, має системний характер, який впливає на всі сфери суспільного життя і найбільше на вразливі верстви населення [2].

Особливо показовим є вплив афінської чуми на психологічний стан суспільства: хвороба не лише фізично знищувала громадян, але й руйнувала соціальну довіру, спрямовуючи гнів і розчарування на політичну еліту та її лідерів. «Спершу місто вразила якась страшна пошесть, жертвами якої стали громадяни в розквіті сил і віку. Хвороба ця спричинила людям нестерпні душевні й тілесні муки, через що вони пройнялись злобою до Перікла (495 / 494 до н. е. — 429 до н. е.)» [Plut. Per., 34]. Тобто пандемія виступила не лише медичним, а й політичним та соціальним фактором дестабілізації, оскільки колективна травма активізує механізм делегування провини до інституційної влади, перетворюючи лідера на символічну жертву колективного відчаю.

Теофраст (371—287 рр. до н. е.) у своєму «Моральному трактаті» ставить питання: чи може характер людини мінятися від зовнішніх чинників і чи людина позбувається мужності під впливом тілесних мук [Plut. Per., 38]. Фулідід (460 – 396 рр. до н.е.), описуючи афінську чуму як екстремальний зовнішній фактор, що зруйнував не лише тіло, а й моральну структуру суспільства, дав відповідь на це питання: «Тіла вмираючих людей лежали одне на одному, а напівмертві істоти блукали вулицями... Священні місця, в яких вони розташувалися, були повні трупів людей, які померли там, бо коли катастрофа перейшла всі межі, люди, не знаючи, що з ними буде, стали абсолютно байдужими до всього священного чи профанного» [Thuc. II, 8, 6]. Таким чином, пандемія трансформувала соціум зсередини назовні — від душі окремої людини до структури цілого полісу.

Досі діагноз причини Афінської чуми базувався виключно на розповідях Фулідіда. Для визнання інфекційного захворювання ймовірною причиною Афінської чуми насамперед необхідно довести його існування в той період.

Масове поховання в ямі Керамейкос запропонувало основу для біомедичного підходу шляхом вивчення знайдених людських скелетних останків. Зубна пульпа, завдяки своїй добрій васкуляризації, міцності та природній стерильності, виявилася придатним зразком

для відновлення генетичного матеріалу мікроорганізмів, що викликають бактеріємію [5].

Молекулярна діагностика тифу підтверджує лихоманку та висип за Фулідідом, але гострий початок не збігається з сучасним. Цю невідповідність можна пояснити можливою еволюцією черевного тифу з часом, що означає, що хвороба може проявлятися не так само сьогодні, як у минулому. Результати цього дослідження викривають черевний тиф як ймовірну причину Афінської чуми. Враховуючи перенаселення та антисанітарні умови (особливо щодо водопостачання) в стінах обложених Афін, епідемія черевного тифу, ймовірно, могла спалахнути або як єдина причина чуми, або як незначна епідемія, що доповнювала ще неідентифікованого збудника основної чуми [5].

Пандемії, як і військові конфлікти, схильні до циклічності та подібні за спонтанністю. Аналогічний випадок повторюється через 2,5 тисяч років із COVID-19, коли лікарні не справлялися з великою кількістю хворих, а люди гинули тисячами. У світі по-різному проявилася криза довіри, моралі та соціальних зв'язків — від масових протестів проти карантинів до хвилі дезінформації та посилення політичних розколів.

Як соціальний ризик це має системний характер, який впливає на всі сфери суспільного життя. І найбільше пандемія впливає на вразливі верстви населення.

Наприклад, Чорна смерть, бубонне лихо, яке спричинило загибель приблизно 20 мільйонів людей, що становило третину населення Європи, ознаменувало кінець Середньовіччя та початок нової ери в історії людства [6]. Так і сучасна пандемія COVID-19 стала серйозним викликом для всього світу.

У ковідному 2020 р. відбулися такі зміни порівняно з доковідним періодом: вперше після 2016 р. відбулося зростання рівня абсолютної бідності, визначеної за межею офіційно затвердженого прожиткового мінімуму (хоча навіть в періоди загостренні кризових явищ у 2014–2015 рр. цей показник постійно знижувався) [4]. Пандемія не просто зробила людей біднішими — вона розірвала зв'язки в суспільстві: економічні проблеми швидко переросли в недовіру до влади та загрозу порядку, як і чума в Афінах зруйнувала їхній лад.

Окрім зменшення доходів та зростання безробіття, виникає ще один такий вид ризику, як соціальна ізоляція, яка є відмінною для різних верств населення. Наслідками соціальної ізоляції може стати низка захворювань, спричинених психічними розладами [2]. Якщо розглядати цей фрагмент не лише індивідуальну проблему, а як загальний соціальний процес, то його вплив проявляється на кількох рівнях. Соціальна ізоляція вразила літніх людей через втрату повсякденної підтримки, що призвело до депресії та когнітивного занепаду, а молодь — через повну цифровізацію спілкування, що спричинило тривожність, апатію та залежність від екранів.

Коли мільйони людей одночасно втрачають зв'язки, соціум втрачає свою стійкість. Це пряма паралель з афінською чумою, описаною Фукідідом: коли люди перестали дбати про ближнього, про закон, про священне — соціум розпався. Тому соціальна ізоляція — це не побічний ефект пандемії, а один із її головних механізмів трансформації соціуму. Вона показує, що здоров'я суспільства залежить не лише від медицини, а й від якості людських зв'язків — і коли ці зв'язки рвуться, криза стає не лише медичною, а й антропологічною.

Переважною стратегією державних та недержавних суб'єктів було використання дезінформації або кібератак для знищення довіри до влади та активізації соціальних та/або політичних заворушень, наприклад, підриваючи функціонування служб та інфраструктури, сприяючи екстремізму чи насильству та використовуючи існуючі політизовані проблеми, починаючи з виборів до міграцій та пандемій. Такі дії дестабілізації часто дешевші за збройні атаки — вони створюють невидимі загрози, які часто важко виявити та відстежити. Слід зауважити, що в умовах соціальної ізоляції вплив таких заходів є набагато сильнішим, адже за умови зменшення можливостей комунікувати і дискутувати суспільство отримує інформацію з різних інтернет-джерел та ЗМІ [2].

Як афінська чума підірвала віру в богів і авторитет лідерів через страх і відчай, так і сучасна ізоляція через COVID-19 разом із дезінформацією руйнує довіру до науки та влади. Суспільство, позбавлене живого спілкування, втрачає свою сутність, перетворюючись на масу відокремлених індивідів, керованих страхом і маніпуляціями.

Глобальні виклики людства знову підкреслюють, що людина і держава є тісно пов'язаними: одне впливає на інше та навпаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Плутарх. Порівняльні житєписи. Київ : Дніпро, 1991. 244 с.
2. Вплив пандемії на зміну системи управління соціальними ризиками. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2020-4\(94\)-117-122](https://doi.org/10.26642/jen-2020-4(94)-117-122) (дата звернення: 28.10.2025).
3. Thucydides. The history of the Peloponnesian war. New York: E.P.Dutton and company, inc : London: J. M. Dent and sons, limited, 1950. 647 p.
4. Covid-19 impact on socio-economic situation of Ukraine population. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-9> (дата звернення: 29.10.2025).
5. DNA examination of ancient dental pulp incriminates typhoid fever as a probable cause of the Plague of Athens. International Journal of Infectious Diseases. 2006. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1201971205001785#bbib8> (дата звернення: 28.10.2025).
6. Frank M. Snowden. Epidemics and Society: From the Black Death to the Present. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7371815/pdf/12115_2020_Article_517.pdf (дата звернення: 28.10.2025).

Квасневський А. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних
відносин, бакалавр 4-го року навчання, 032: Історія та археологія

Науковий керівник: професор Добржанський О. В.

ВІЙСЬКОВА ТАКТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ХОТИНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1919 РОКУ

Kvasnevskyi A. S.

Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University, Chernivtsi,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Bachelor of 4th year of study, 032: History and Archaeology

Scientific supervisor: Professor Dobrzhanskyi O. V.

MILITARY TACTICS AND ORGANIZATION OF THE KHOTYN UPRISING OF 1919

Після завершення Першої світової війни, країни Антанти продовжували підтримували своїх союзників, в тому числі Румунію. Остання в свою чергу впроваджувала політику «Великої Румунії», метою якої було захоплення території Бессарабії, Буковини та Трансільванії. Хотинщина, де проживало здебільшого українське населення, була важливою стратегічною ланкою експансіоністських планів румунської держави. В листопаді 1918 р. край окупували румунські війська. Однак, місцеві жителі не хотіли коритися окупантам, тому на початку 1919 року Хотинський повіт стає центром антирумунського спротиву.

Організація до повстання розпочалась заздалегідь. В грудні 1918 року в місті Кам'янець-Подільський в готелі «Венеція» був створений Бессарабський національний союз, переважно вихідцями з Хотинщини. 23 грудня 1918 р. (5 січня 1919 р.) відбулося засідання союзу, зберігся навіть протокол засідання №2. Головою організації обрано

– І. Дунгера, секретаря – Г. Журавця. Також до складу увійшов І. Лискун та інші [5, с.195]. Основною метою союзу боротьба з румунською окупацією. Також була створена Хотинська Директорія, яка стала діючим комітетом та включала основний кадровий корпус повстання. До її складу входило 5 осіб. Головою Директорії обрали колишнього комісара Центральної Ради Хотинського повіту – І. Ф. Лискуна, членами – Є. В. Лисака, І. С. Дунгера, М. М. Мотрюка та Л. Я. Токана [6, с.13]. Керівники планували якомога швидше підняти повстання, щоб румунські війська не закріпилися в регіоні, тому збройний виступ мав розпочатися 5 (18) січня та тривати близько дев'яти днів [2, арк. 6].

Повсталі сподівались на загальний успіх збройного виступу. Дані розвідки штабу Правобережного фронту УНР повідомляли, що у Хотинському повіті дислокувалися два полки піхоти та полк кінноти загальною чисельністю 4800 осіб при 38 кулеметах і 24-х гарматах. Відповідно до цього, на початку 1919 року у Бессарабії всього налічували 6 275 осіб піхоти та кавалерії румунської армії, 40 кулеметів і 24 гармати [3, арк. 3].

Повстання розпочалося по всьому Хотинському повіті одночасно збройними виступами місцевого населення, проте основними силами повстанців були військові формування в східній та західній частинах повіту. На сході Хотинщини в ніч з 19 на 20 січня 1919 року, загін сформований із бессарабських біженців та вояків армії УНР на чолі з Йосипом Маєвським, в районі Могилева, чотирма групами переправився через річку Дністер та зненацька напав на румунські прикордонні пости. В подальшому загін успішно просувався углиб Бессарабії та захопив станцію Окниця. Однак військова група Й. Маєвського діяла незалежно від рішень Бессарабського національного союзу, оскільки в цей час в країні панувала отаманщина.

У західній частині повіту 22 січня згідно з планом, розробленим заздалегідь, повстанці на чолі з І. Дунгером, Г. Журавцем та В. Долинюком, перейшли на лівий берег Дністра, заручились підтримкою регулярних військ УНР і звідти вдарили по прикордонній румунській заставі в с. Атаки на правому березі Дністра, а потім зайняли Хотин. Несподівана атака налякала румунську владу, яка в свою чергу поспішно покинула місто. Газета «Життя Поділля» від 23 січня 1919 року, зазначає: «...Не зважаючи на сильний вогонь, повстанці рушили

відкритою атакою на румунів, збили їх, захопили кулемети та перекололи румун. Решта румун в паніці. Особливо поспішно почався відступ обозів в Хотині та за Хотином...»[4, с. 73]. Ворога було відкинуто на 30-40 кілометрів від Хотина [5, ст. 199]. Військова тактика повсталих полягала в швидкому захопленні населених пунктів, використовуючи переваги у знанні місцевості, та підтримці місцевого населення.

Для подальшої боротьби з румунами Хотинська Директорія створила три військові полки: Рукшинський, Анадольський та Данковецький, кожен з яких налічував у своєму складі тисячу бійців. Відбувалась мобілізація чоловіків віком від 18 до 25 років, а у Хотині до 40 років [5, с.198]. Після захоплення Хотина, повстанці звернулися за допомогою до українських військових частин, розташованих на кордоні. Вони просили допомоги гарматами, кулеметами і набоями, а також живою силою. Деякі українські частини відгукнулися на звернення повстанців, зокрема, кавалерійська сотня Янка Кармелюка, частина кавалеристів батареї 4-го кінногарматного полку, 5-та пішохідна сотня полку Івана Мазепи [6, ст. 16]. Повстанський штаб розрахував на підтримку населення по всій території Бессарабії, тому було створено Тимчасовий штаб бессарабських партизанів. Більшість учасників повстання були селянами, однак до боротьби також долучилися інші соціальні верстви: робітники, ремісники, інтелігенція, колишні офіцери російської імператорської армії. За національним складом серед повсталих були переважно представники, що проживали в регіоні: українці, молдаване, євреї та ін.

Задля поповнення припасів, повсталі користувалися ресурсами армії УНР, які розташовувалися на кордоні з Хотинським повітом. Нерідко повстанці вдавалися до грабунку складських приміщень. Влада намагалась протидіяти подібним діям повстанців але безуспішно. Іван Лискун разом з солдатами особисто брав участь у вилученні зброї зі складів, про що свідчить прокол допиту пограбування артилерійського складу в Кам'янці-Подільському [1, арк. 9].

У свою чергу Румунія застосовувала жорстокі методи для придушення повстання. Відступаючи, румунські солдати палили селянські хати, знущалися над мирними людьми, чинили всілякі безчинства. [5, ст. 199].

Директорія УНР в цей час перебувала в скрутному становищі. Її звідусіль тіснили більшовицькі війська, які наступали по всьому фронту, в тилу влада переходила до отаманів, на півдні висадились війська Антанти, з якими вона безнадійно прагнула порозумітися. Проблеми існували також у внутрішніх протиріччях. Тому з румунською владою, Директорія УНР намагалась уникнути будь яких конфліктів.

Поступово послаблювало повстання відсутність кваліфікованих військових командирів. Увесь тягар несли на собі старшини головного штабу повстанського війська. Важкі бої відбулися біля сіл Стальнівці, Динівці, Колінківці, Козиряни, Зелена. Під кінець повстання з Поділля прибув діяч УНР І. Сіяк, який намагався реорганізувати військо [5, ст. 202], але за браком часу та боеприпасів цього зробити не вдалося.

Останні бої відбулися 17 (30) січня по лінії Пригородок – Атаки – Хотин – Анадоли [5, с.202]. Прихід румунських військ, змусив близько 4 тисяч повсталих та 50 тисяч простих селян відступити за річку Дністер. Перебування бессарабських повстанців на території Поділля спричинило систематичні обстріли району їхньої дислокації румунською артилерією. Регулярних обстрілів зазнало місто Жванець і дорога на Кам'янець-Подільський [6, с. 20].

Таким чином, незважаючи на належну організацію та військову тактику Хотинське повстання зазнало поразки. Відсутність належної підтримки повстанців з боку УНР, а особливо небажання розпочати воєнні дії проти Румунії задля приєднання Хотинщини, призвела до тяжких наслідків як для самих повстанців, що зазнали поразки, так і для української держави. Розчаровані такою політикою, більшість учасників повстання, які відійшли за Дністер, вступили до Червоної армії, що воювала проти УНР. Піддавшись більшовицькій пропаганді, вони стали знаряддям у знищенні української державності, а згодом і самі потрапили під хвилю репресій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матеріали об участие Хотинском восстании И. Ф. Лискуне (Письма, справки, воспоминания). Держ. архів Чернів. обл. Колекция документов о Хотинском востании. Ф. 2585, оп.2, сп.14, арк. 9.

2. Протокол № 2 засідання Бессарабського Національного Союзу об освітанні Директорії і о виступленні проти румун. Сведения об отношении между УНР и Румынией. Держ. архів Чернів. обл. Колекція документів о Хотинському вистанні. Ф. 2585, оп.1, сп.16, арк. 9
3. Сведения штаба Правобережного фронта УНР о событиях на фронтах, в т. ч. о дислокации румынской армии в Хотинском уезде и на Буковине и о ходе восстания на Хотинщине из разведочных сведений штаба Правобережного фронта УНР и дислокации румынских войск на Буковине и в Хотинском уезде и о ходе восстания. Держ. архів Чернів. обл. Колекція документів о Хотинському вистанні. Ф. 2585. оп1. 1, сп. 9, арк. 3
4. Хотинское восстание. Сборник документов и материалов. – Кишинев: Штиинца, 1976, 443 с.
5. Добржанський О. В., Макар Ю. І., Масан О. М. Хотинщина: історичний нарис. Чернівці : Молодий буковинець, 2002. 464 с
6. Кучик О., Кройтор В. Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносин. № 33. С. 12–24.

Козяр В. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, бакалавр 4-го року навчання,
035.01: Українська мова та література (Літературна творчість)

Науковий керівник – Челецька М. М., доцентка катедри теорії літератури та порівняльного літературознавства

**ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ҐЕНДЕРНОЇ
ТРАВМИ: ВИКРИВЛЕНА ПАМ'ЯТЬ ТЕЛЕСЕРІАЛУ
«LAW & ORDER: SVU» У ПРОЗІ КАРМЕН МАРІЇ МАЧАДО
«ОСОБЛИВО МЕРЗЕННИЙ»**

Koziar V. V.,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 4th year student,
035.01: Ukrainian language and literature (Literary art)

Academic advisor – Cheletska M. M., Associate Professor, The
Department of Literary Theory and Comparative Literary Studies

**INTERMEDIALITY AS THE REPRESENTATION OF GENDER
TRAUMA: DISTORTED MEMORY OF THE TV SERIES
«LAW & ORDER: SVU» IN CARMEN MARIA MACHADO'S
PROSE «ESPECIALLY HEINOUS»**

У сучасному гуманітарному дискурсі дедалі більшої ваги набуває аналіз масової культури як простору, де формуються та транслюються суспільні уявлення про ґендер, тілесність і насильство. Телесеріали, зокрема кримінальні драми, стають не лише дзеркалом соціальної реальності, але й чинником, що впливає на сприйняття правосуддя й ролей жертв та злочинців. Одним із найяскравіших прикладів цього феномена є «Law & Order: Special Victims Unit» (далі: «Law and Order: SVU») — багаторічний телепроект, у центрі якого перебувають злочини на ґрунті сексуального насильства [6, р. 1-20].

Цей серіал викликав значну увагу дослідників завдяки амбівалентному поєднанню просвітницької місії та відтворення стереотипів щодо жінок-жертв. У прозі Кармен Марії Мачадо «Особливо мерзений» (*Especialmente Heinoso*) відбувається інтермедіальне переосмислення телевізійного проєкту, де знайомі сюжетні схеми трансформуються у викривлену пам'ять, що виявляє глибинні механізми репрезентації жіночої травми. Саме на перетині телевізійного наративу й літературної експериментальної форми відкривається можливість критичного осмислення способів зображення ґендерованого досвіду насильства.

Серіал «*Law and Order: SVU*» став культовим феноменом своєї доби й продовжує виходити, залишаючись важливою медійною платформою для репрезентації проблем сексуального насильства. У межах цієї статті предметом уваги стануть перші дванадцять сезонів серіалу — саме вони слугують основою для інтерпретацій та переосмислення, які запропонувала Кармен Марія Мачадо в есеї «Особливо мерзений».

Сам факт звернення Мачадо до «*Law and Order: SVU*» як до джерела для літературного переосмислення подає особливий інтермедіальний приклад, коли телевізійний текст переходить у літературний, зберігаючи при цьому свою семантичну основу, але водночас піддаючись трансформації. Як зазначає Людмила Бербенець, у постмодерністському мистецтві пастиш і інтермедіальність виступають основними способами існування тексту, адже саме вони забезпечують «перехід художнього висловлювання з одного виду мистецтва в інший, де зберігається смислова основа, але трансформується форма й функція» [1, с. 327-338]. У цьому контексті проза Кармен Марії Мачадо може бути прочитана, як пастиш телевізійного наративу — вона не лише наслідує його структуру, а й критично переосмислює її, створюючи нову інтермедіальну площину, у якій телевізійна серіальність стає засобом виявлення глибинних ґендерних травм. Мачадо, застосовуючи постмодерні прийоми фрагментарності, повторюваності й алюзії, водночас підважує ідею «реалістичності» серіального світу, де показує його як сконструйований простір культурних кліше та масових очікувань. Таким чином, її текст є не лише інтерпретацією «*Law & Order: SVU*», а й сатиричною рефлексією над самою природою сучасного масового мистецтва, у якому

сексуальне насильство перетворюється на споживчий сюжет. Така стратегія ставить під сумнів звичні репрезентації сексуального насильства та стереотипи щодо жіночих ролей у кримінальних наративах, створюючи простір для критичного ґендерного аналізу й розкриття багатовимірності травматичного досвіду.

У своєму переосмисленні серіального наративу Кармен Марія Мачадо наголошує на тому, як жертви сексуального насильства (далі — ЖСН) у «Law & Order: SVU» поступово зливаються в єдину, майже безлику масу. Саме тому авторка зосереджується на перших дванадцяти сезонах, де увага головним чином спрямована на діяльність відділу, що розслідує злочини на сексуальному ґрунті. Цей ефект добре відчутний і при перегляді: після завершення чергової справи ім'я жертви швидко губиться серед інших, стає лише одним рядком у довгому списку. На цьому саме й акцентує Мачадо, демонструючи, що повторюваність і «272-й перегляд» не змінюють головного — травматичний досвід жінок залишається маргіналізованим, прихованим за фабулою поліцейської драми.

Використовуючи стратегії наративного викривлення, Мачадо перетворює «Law & Order: SVU» на простір, де травма стає відчутною через атмосферу химерності. Замість лінійного відтворення серіальних подій вона свідомо «ламає» їхню структуру, перетворюючи епізоди на фрагменти, які нагадують радше марення або нічні кошмари. Як сама авторка зазначала: «...horror can be a very transgressive space. It reflects so many of our anxieties and fears. When you enter into horror, you're entering into your own mind, your own anxiety, your own fear, your own darkest spaces...» [5]. Цей зв'язок між хорором і травмою показує відчуття, які переживають жертви: у серіалі їхні історії майже непомітні, а в есеї вони постають як привиди, які переслідують детективку Бенсон. Так Мачадо демонструє: навіть коли імена зникають, сама присутність насильства продовжує тяжіти над текстом, роблячи жертв не лише фоном, а нав'язливою тінню, що проривається крізь сюжет.

Водночас у серіалі чітко простежується механіка масової культури, де сексуальне насильство подається як видовищний продукт, а не як реальна трагедія. Попри заявлений фокус на ЖСН, у центрі сюжету опиняються стосунки між детективами Бенсон і Стаблером, коли жертви відходять на периферію, стаючи лише фоном для

розвитку «центральної драми». У цьому можна побачити своєрідну сатиру на сучасний медіапростір, у якому травма жінок трансформується в елемент серіальної індустрії. Переробляючи цей наратив, Мачадо підкреслює саме цю викривленість: у її тексті детективи перетворюються на головних фігур, а жертви — на повторювані образи-привиди, безликі тіні, що слугують лише для підтримки емоційної напруги. Письменниця згадувала, що початково намагалася «...rewrite the existing episode descriptions in slightly surreal versions...» [5], але відштовхнулася від назв серій, які стали для неї своєрідними «monkey bars», що дозволили рухатися крізь текст і створювати новий вимір історії. Саме ця стратегія переписування дозволяє їй не тільки продемонструвати викривлену логіку теленаративу, а й підважити його ґендерні обмеження: в епіцентрі знову опиняється не жіноча травма, а «героїчна» драма слідчих, що відтворює механізм масової культури, де приватний біль конвертується у споживчий продукт.

Щоби продемонструвати викривленість серіального наративу та системне зміщення фокусу з ґендерної травми на драму між головними героями, Мачадо застосовує стратегію містифікації та хороризації переглянутих епізодів. Вона навмисно викривлює оригінальний сюжет, додаючи до нього елементи тілесного жаху, сюрреалістичної гіперреальності та неконтрольованої пам'яті. Таке інтермедіальне перепрочитання не є буквальною адаптацією: навпаки, воно виявляє ті психічні залишки, які зберігаються не на рівні «фактичного», а на рівні афективного досвіду глядача.

Характерним прикладом є серія «Некультурний». Якщо в оригінальному епізоді йдеться про розслідування випадку педофільії, де злочинцем виявляються двоє школярів, то у версії Мачадо вбивцю замінено на фігуру вчителя, що автоматично посилює образ інституційного насильства і зраджених владних ролей. Опис злочину також зазнає інтенсивного хорорного загушення: «Воно все вкрите мурахами!... Мурахи!» [2, с. 93–94] — попри те, що в серіалі тіло було знайдено буквально через кілька годин після смерті. Значить, Мачадо не відтворює подію, вона відтворює те, якою подія осідає в травматичній пам'яті.

Це навмисне накладання, змішування і деформація серіальних епізодів ідентифікує їх не як окремі справи, а як повторюваний,

розмитий масив насильства, у якому індивідуальні голоси жертв розчиняються. Саме через цей ефект розчинення Мачадо критикує сам принцип медіалізації сексуального насильства: воно перетворюється на фоновий інформаційний шум, коли ж справжня травма зберігається не в офіційних судових протоколах, а в патологізованій пам'яті спостерігача.

Показово, що у сучасних психологічних дослідженнях особливо наголошується на потребі індивідуалізованого підходу до переживання сексуальної травми, адже кожна жертва має «власний тип реагування, рівень самозвинувачення і глибину порушення почуття суб'єктності» [3, с. 210]. У масовому ж серіальному наративі, зокрема в «Law & Order: SVU», ця складність системно нівелюється: жінка редукується до «кейсу», а її психічна реальність розчиняється після вирішення справи. Текст Мачадо радикалізує цю проблему, демонструючи, як приглушені голоси жертв повертаються у вигляді нав'язливих фантомів, тобто не як розказана історія, а як неперетравлена, невизнана травма, що не може бути «закритою» в рамках поліцейського формату.

Таким чином, можна ствердити, що інтермедіальне прочитання теленаративу, яке здійснила Кармен Марією Мачадо, є не лише формальним експериментом, а насамперед способом виявлення того, як масова культура нормалізує та естетизує жіночу травму, перетворюючи її на фон для «емоційної арки» інших персонажів. Через навмисне зміщення, розмивання та хороризацію серіальних епізодів авторка підкреслює: пам'ять про насильство ніколи не є лінійною, однак саме ця травматична фрагментарність і витісняється у медійному продукті на користь впорядкованого, «споживчого» сценарію.

У цьому сенсі «Особливо мерзенний» оголює фундаментальну проблему сучасної культури: жінці залишають простір для страждання, але не для суб'єктності. Як писала Карен Горні, найнебезпечнішим є не відкрите приниження, а те, коли «чоловіча тенденція принижувати почуття гідності жінки» стає непоміченою саме через її культурну нормалізацію [4, р. 269]. Саме цей механізм невидимого, але постійного розмивання жіночої гідності й демонструє Мачадо — не через реалістичне відтворення подій, а через відмову підкоритися логіці серіального споживання травми.

Отже, інтермедіальність у творі Мачадо функціонує, як акт опору: перевтілюючи телевізійні епізоди у простір химерної пам'яті, авторка повертає голос тим, кого серіал, як і ширший медіадискурс, залишає на маргінесі. Її текст не лише розкриває ґендерну травму, а й децентралізує саму структуру культурної свідомості щодо розуміння та оцінки суб'єктивного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бербенець Л. С. Постмодерністський пастиш як спосіб побудови та форма існування творів мистецтва та критичного тексту. Вісник Львівського національного університету. 2008. Т. 2, № 44. С. 327–338.
2. Мачадо К. М. Її тіло та інші сторони. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 328 с.
3. Федоренко Р., Фенина О. Психологічні Особливості Особистості, Потерпілої Від Сексуального Насильства. Психологія: реальність і перспективи. 2020. № 14. С. 209–214.
4. Horney K. Feminine Psychology. New York: W. W. Norton & Company, 1967. P. 269.
5. Kane L. Pleasure Principles: An Interview with Carmen Maria Machado. URL: <https://www.theparisreview.org/blog/2017/10/03/pleasure-principles-interview-carmen-maria-machado/>.
6. Moorti S., Cuklanz L. All-American TV Crime Drama: Feminism and Identity Politics in Law & Order: Special Victims Unit. London : Bloomsbury, 2022. 256 p.

Логвиновська М. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ,
історичний факультет, студентка 1 року навчання ОР «Магістр»,
B9: Історія та археологія, ОП «Історія України»

ҐЕО ШКУРУПІЙ – КОРОЛЬ ФУТУРОПРЕРІЇ

Lohvynovska M. O.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Faculty of History,
1st year master's student, B9: History and Archaeology,
Specialisation: History of Ukraine

GEO SHKURUPIY – THE KING OF THE FUTUROPRERIYI

Дослідження творчості українських футуристів актуальне як ніколи в сучасній українській науці, що зумовлено значною роллю футуристів у історії української культури XX століття, авангардним характером, не до кінця вивченою естетичною концепцією, а також паралелями із сучасними культурними процесами. Аналіз творчості митців-футуристів дає змогу відкрити додаткові джерела та витoki українського футуризму, який довгий час не сприймався як повноцінний літературний рух.

Футуризм яким ми його знаємо виник на початку XX століття в Італії. Суттю футуризму тоді стало прагнення до майбутнього. Представники футуризму вважали себе революціонерами в мистецтві, що відторгали застарілі стереотипи та традицій, та мали на меті створення нової моделі світоустрою на принципах урбанізації і технічного прогрес [5].

Український футуризм - цікава, але трохи забута сторона в історії української літератури. Його розквіт припав на буремні роки міжвоєнні роки. Футуризм був популярним культурним жанром на території підрадянської України на рівні з іншими авангардистськими течіями [4].

До часів Першої світової війни, футуризму в Україні як такого не було, до поки в 1913 року Михайль Семенко змінив правила гри та

видав збірку «Prelude», а наступного року збірки «Дерзання» і «Кверо-футуризм», що поклав початок поширення футуризму в українській культурі. В цей час на арену вийшли такі діячі як Яків Савченко, Олекса Слісаренко, Михайло Терещенко, Володимир Ярошенко та Гео Шкурупій, про якого хочеться розповісти більше [5].

Гео Шкурупій народився 20 квітня 1903 року в місті Бендери Бессарабської губернії (нині територія Республіки Молдова). Справжнє ім'я – Юрій Шкурупій. Його батько, Данило Шкурупій, був машиністом на залізниці, що мріяв про те, аби дати сину гідну освіту. Навчання Юрій почав у Київській чоловічій гімназії, а пізніше навчався на медичному факультеті Київського університету, але покинув навчання через рік, не бачив себе як лікар. Після цього він подався в Київський інститут зовнішніх зносин, який він також покинув і пішов працювати [7].

Спершу Юрій працював з батьком на залізниці, потім пішов на митницю, а опісля – влаштувався до газети "Більшовик", де займав посаду редактора. Тоді ж почалося його знайомство з літературою. Він завів знайомство зі Валер'яном Поліщуком і вступив до літературної групи "Гроно" [6].

Після знайомством із Михайлом Семенком, Юрій Шкурупій став членом футуристичного об'єднання «Фламінго», був товаришем у справах Семенка. Тоді ж Юрій бере собі псевдонім Гео, і так стає Гео Шкурупієм. У 19 років Гео видав свою першу збірку віршів. Вона мала назву «Психетози. Вітрина третя», на її обкладинці скромно стояв напис «король футуроперей - Гео Шкурупій». Цей титул закріпився за ним і надалі [7].

Наступного року вийшла збірка "Барабан. Вітрина друга". Збірка була продовженням футуристичної поетики у Шкурупія. Двадцятирічний Гео Шкурупій отримує визнання як автор та популярність серед футуристів того часу [6].

Гео Шкурупій є автором такого визначення як «панфутуризм». Його було запропоновано для української поетики на протигагу футуризму російської культури, аби підкреслити унікальність українського футуризму як такого, що є більшим та всеохопнішим [7].

Шкурупій входив до низки літературних об'єднань, таких як "Комкосмос", "Аспанфут", «Асоціація комуністичної культури», ВАПЛІТЕ та "Нова генерація". Разом з цим Шкурупій працював на кінофабриці на

посадах редактора та сценариста. Його сценарії лягли у основу фільмів "Синій пакет" і "Спартак" (на жаль, нині вони є втраченими) [6].

У 1925 році вийшла друком його збірка "Жарини слів", яка була більш неоромантизмом твором. Цей твір був його дебютом як прозаїка. Після цього була видана збірка оповідань "Пригоди машиніста Хорна" (1925). Після невеликої перерви від футуризму, у 1927 році Гео повернувся до нових творів і навіть став ще завзятішим футуристом, ніж було раніше. У наступні роки він видав: збірку оповідань "Монгольські оповідання" (1930); збірки віршів "Море" (1927), "Для друзів-поетів – сучасників вічності" (1929); поему "Зима 1930 року" (1934); романи "Двері в день" (1929), "Жанна-Батальйонерка" (1930), "Міс Андрієна" (1934) [3].

Початок 30х років XX століття це період літературних дискусії. Газети і журнали майоріли статтями, де одні критикували інших, а ті критикували перших у відповідь. Шкурупій полюбляв дану справу та під його руку потрапляли багато відомих діячів того часу. У 1930 році Гео Шкурупія звинуватили у прихильності до фашизму. Через титул «король футуроперерій» йому також інкримінували схильність до монархізму. Тоді організацію «Нова генерація» закрили. Шкурупію почали відмовляти в друці, а потім взагалі перестали друкувати його роботи. З 1931 року він брався за будь-яку роботу, потрібно було утримувати родину. Тоді він пішов працювати редактором у науково-дослідному інституті тютюну й махорки, літературним консультантом у видавництві, був інструктором організаційного відділу в Київському облвиконкомі та редактором у Всеукраїнському радіокомітеті [2].

3 грудня 1934 року Гео Шкурупія арештували. Його звинуватили у приналежності до «київської терористичної організації ОУН». Шкурупій заперечував висунуті звинувачення [7].

Після двох проведених судових засідань військового трибуналу, Гео Шкурупія було засуджено до 10 років ув'язнення у виправно-трудових таборах та конфіскації його майна, а його родину – дружину Варвару Базлс із сином Георгієм виселили з Києва як членів родини ворога народу. Відбувати покарання Гео відправили на Соловки [3].

Але через три роки, 25 листопада 1937-го трійка НКВД засудила Гео Шкурупія до розстрілу, разом із іншими 509 арештантами Соловецької тюрми. 8 грудня 1937 року вирок було виконано на материк

– в Ленінградській області. Даних про місце поховання поета немає [7].

Довгий час ім'я Гео Шкурупія мало згадувалося в суспільстві, проте останніми роками про нього починають згадувати в культурі. Прикладом цього є пісня “Барабан” Артема Пивоварова та Klavdia Petrivna, основою якої став вірш Шкурупія “Барабан печалі” із його збірки “Барабан. Вітрина друга” [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артем Пивоваров x Klavdia Petrivna - Барабан. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6_g1OBNtCiY
2. Гео Шкурупій: життя та смерть футуриста. ТиКиїв. URL: <https://tykyiv.com/istoriyi/geo-shkurupii-futurist-i-suchasnik-vichnosti/>
3. Гео Шкурупій – розстріляний “король футурологів”. Український інтепес. URL: https://uain.press/blogs/poet-geo-shkurupij-rozstrilyanyj-korol-futurologiv-1023929#google_vignette
4. Футуризм та його особливості. Dovidka.biz.ua. URL: <https://dovidka.biz.ua/futuryzm-ta-yoho-osoblyvosti>
5. Футуризм та його представники. Dovidka.biz.ua. URL: <https://dovidka.biz.ua/futuryzm-ta-yoho-predstavnyky/>
6. Як радянська влада робила з футуристів терористів: історія життя "короля футуроперій" Гео Шкурупія. Суспільне.Медіа. URL: <https://suspilne.media/culture/725100-ak-radanska-vlada-robila-z-futuristiv-teroristiv-istoria-zitta-korola-futuroprerij-geo-skurupia/>
7. 1903 – народився Гео Шкурупій, один з лідерів українського літературного авангарду. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/20/1903-narodyvsya-geo-shkurupiy-odyn-z-lideriv-ukrayinskogo-literaturnogo-avangardu>

Маняк В. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 4-го року навчання, 032: Історія та археологія

Науковий керівник: доцент Кожолянко О. В.

**БАТЬКИ І ДІТИ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ
(ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯВИЩА
"КОНФЛІКТУ ПОКОЛІНЬ" У СТАРОДАВНІХ
СУСПІЛЬСТВАХ НА ОСНОВІ МІФІВ СТАРОДАВНЬОЇ
МЕСОПОТАМІЇ)**

Maniak V. O.

Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
Faculty of History, Political Science and International Relation,
4-th year student, 032: History and archaeology

Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholianko O. V.

**PARENTS AND CHILDREN IN THE ANCIENT WORLD
(ON THE ISSUE OF RESEARCHING THE PHENOMENON
OF "GENERATIONAL CONFLICT" IN ANCIENT SOCIETIES
BASED ON THE MYTHS OF ANCIENT MESOPOTAMIA)**

Сім'я – це фундаментальна соціальна конструкція, на основі якої будуються більші і складніші форми суспільної взаємодії такі, як плем'я, етнос, народ чи навіть цивілізація. Саме тому дослідження інституту сім'ї має важливе значення не лише в контексті сучасної соціології, психології чи інших суспільних наук, але і в контексті дослідження історичного розвитку суспільств і держав.

Чи не найголовнішою проблемою, що постає перед сім'єю, як інституцією, є конфлікт між її членами, що зазвичай виникає на основі розбіжностей думок та позицій, пов'язаних з різницею у віці. Про те, що ця проблема є важливою у суспільному житті говорить

дослідниця Ненсі Фонер у своїй праці «Ages in Conflict: A Cross-Cultural Perspective on Inequality Between Old and Young» та ствержує, що «age is a basis if structured inequality or social stratification» (з англ. «вік є основою структурованої нерівності чи соціальної стратифікації – М.В.) [5, с. IX]. Звідси можемо говорити про «конфлікт поколінь» як класичну цивілізаційну проблему, що супроводжує людство з моменту виникнення сім'ї як такої, проте відстежити історію цієї проблематики вдається лиш з виникненням перших цивілізацій та чи не найголовнішим їх продуктом – письмом.

Якщо говорити про висвітлення сімейних відносин на теренах Стародавнього Близького Сходу, то чи не найбільший текстовий корпус, пов'язаний з країнами Месопотамії. Однак не можна говорити, що клинописні сімейні архіви дають можливість повністю реконструювати відносини в сім'ї, емоційний стан її членів і тим більше не висвітлюють таку проблему, як конфлікт поколінь.

Саме тому на перший план, при дослідженні даної проблеми, виступають міфи. Незважаючи на те, що даний тип джерел є часто стереотипним та ідеалізованим, все ж при детальному аналізі та співставленні з іншими джерелами можливим стає принаймні окреслити основні аспекти досліджуваної теми.

Серед міфологічних мотивів вартих уваги є боротьба Мардука і Еа в епосі «Енума Еліш» («Епос про творення»), у якому не лише зображується модель політичної боротьби за гегемонію Вавилонії в Месопотамії, але і розкривається питання «конфлікту поколінь», причиною якого є вік. Однак, якщо такий конфлікт спостерігається у контексті відносин «батьки – діти», то у взаєминах «дідусь/бабуся – онуки» він набуває зовсім протилежного характеру. Яскравим прикладом цьому є момент, коли Ану – верховне божество старшого покоління, дарує своєму онукові – Мардуку чотири вітри у якості іграшки [1; 6, с. 236].

Прослідковується поколіннєвий конфлікт також у міфі про Атрахасіса, у якому старші боги – Ану, Енліль та Енкі фактично експлуатують молодших богів, що викликає опір з боку останніх та відкриває перед нами ще одну причину «конфлікту поколінь» - незадоволення молодшого покоління важкою, брудною роботою [2, с. 11 – 13].

З темою «конфлікту поколінь» пов'язані декілька міфів про бога Нінурту – «Лугаль-е» (Подвиги та діяння Нінурти) та «Анугім» («Повернення Нінурти»).

Зокрема у першому з них Нінурта почав сперечатися зі своїм дідом та поколінням старших богів [4, с. 236 – 272].

Інший же міф розповідає про конфлікт Енліля і Нінурти – батька і сина. «Анугім» підкреслює психологічну причину конфлікту, коли старше покоління проявляючи свою далекоглядність та мудрість сприймаються молодшим поколінням, наповненим зарозумілістю і хвалькуватістю як слабкість, завдяки якій встановлює свою фізичну перевагу [3].

Таким чином, можемо говорити, що «конфлікт поколінь» - це одна з базових проблем суспільства та сім'ї, як основної її інституції, і своїми витокami сягає найдавніших часів, про що свідчать найдавніші пам'ятки писемності Стародавнього Близького Сходу. Варто говорити, що причини і наслідки «конфліктів поколінь» у суспільствах Стародавнього Близького Сходу і сучасних суспільствах мають спільні риси, що дозволяє не лише досліджувати тенденції розвитку сімейних відносин, але перетворити міфологічний епос Месопотамії на джерело етичних та моральних настанов у вирішенні конфліктів між батьками і дітьми у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Enuma elish. Internet Sacred Text Archive. URL: <https://sacred-texts.com/ane/enuma.htm> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Myths from Mesopotamia: Creation, The Flood, Gilgamesh, and others / ed. by Stephanie Dalley. Oxford University Press, USA, 1989. 365 p. URL: <https://archive.org/details/mythsfrommesopot0000unse/page/n3/mod e/1up> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Ninurta's return to Nibru: a šir-gida to Ninurta. The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature. URL: <https://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.1.6.1> (дата звернення: 28.10.2025).
4. The Harps that once...: Sumerian poetry in translation / ed. by Jacobsen Thorkild. New Haven: Yale University Press, 1987. 498 p. URL: <https://archive.org/details/harpsthatoncesum0000unse/page/n523/mode/1up> (дата

5. Foner N. Ages in conflict: a cross-cultural perspective on inequality between old and young. New York : Columbia University Press, 1984. 305 p. звернення: 28.10.2025).
6. Oppenheim A. Mesopotamian mythology I. *Orientalia*. 1947. Vol. 16, no. 2. P. 207–238. URL: <https://share.google/NWhYVSgw2JZbCePCy> (date of access: 28.10.2025).

Новосел Н. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ історичний факультет,
студентка 1-го курсу магістратури, В9: Історія та археологія
ОП «Історія України»

«ІНАКША ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ

Novosel N. S.

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv Faculty of History,
1st year master's student, B9: History and Archaeology
Specialisation: History of Ukraine

«A DIFFERENT WOMAN» IN UKRAINIAN TRADITIONAL CULTURE

Тема дослідження становища «інакшої» жінки в традиційному суспільстві є актуальним в контексті вивчення гендерної історії, адже дозволяє зрозуміти тогочасні моральні уявлення спільноти, виявити глибинні соціальні механізми контролю та водночас – можливості жіночої автономії, що своєю чергу важливо для повноцінного розуміння побутової, соціальної історії тощо.

Новизна дослідження полягає у зосередженні на повсякденному житті «інакших» жінок у сільській громаді, показуючи їх не лише як жертв певної стигматизації, а і як активних учасниць життя громади. Такий підхід дозволяє побачити «інакшість» не лише як маркер відхилення, а і як соціальний досвід жінок того часу.

Розпочати варто з терміну «інакша жінка». Інакша жінка – це жінка, яка не відповідає традиційним соціальним ролям: дівчинки, дружини, матері. До «інакших жінок» відносимо покриток, вдів та вільницю.

Найгірше серед «інакших» жінок жилося дівчатам, що народили дитину поза шлюбом – покриткам. Коли ставало відомо про небажану вагітність, дівчину мали покрити, щоб легітимізувати її перехід

в стан жінки інакше вважалося, що може прийти лихо на громаду. Це ставало величезною ганьбою для дівчини. Вона змушена була намагатися оминати людей, навіть коли йшла працювати в поле, часто виходила тільки поночі або взагалі не виходила з хати (іноді батьки могли й вигнати її з дому), на Поліссі вона не могла слова на вулиці промовити. Вважалося, що спілкування з покриткою матиме негативний вплив на людину: на Полтавщині з такою дівчиною часто навіть не віталися. Цікаво, що на сході (Полтавщина, Полісся Слобожанщина), покарання за позашлюбну вагітність зазвичай були менш суворими ніж на західноукраїнських землях. На сході воно зазвичай зводилося до прилюдного посоромлення (наприклад, обмазування дьогтем воріт), тоді як на заході вагітну дівчину могли крім цього ще й побити різками. Були випадки, коли суд карав батьків, що допустили таке з донькою. Покритка фактично опинялася за межами церковної громади (не давали церковних виводу, шлюб тощо), що в контексті традиційної культури можна розглядати як символічне вигнання.

І в цих умовах дівчина не могла позбутися від плоду. Бо переривання вагітності вважалося найбільшим гріхом і суворо каралося при виявленні: побиттям до смерті, утопленням, відсіканням голови тощо.

Проте варто зазначити, що існував ритуал прощення, коли дівчина просила в громади прощення, кланяючись на всі 4 сторони та припадаючи до ніг. Це свідчить, про можливість певного пом'якшення репресій. Загалом доля дівчини залежала від громади. Люди могли й жаліти її, вона могла вийти заміж і таким чином повернутися до прийнятного сценарію реалізації жінки. Як зазначає О. Кісь, вважалося, що хрещеним дитини-байстря має щастити, тож навіть заможні люди погоджувалися вести дитину покритки до хреста [3]. Вони могли допомагати з вихованням дитини морально та матеріально. Але навіть після «прощення» дівчину не брали за куму, коровайницю чи сваху – вважалося, що вона може передати нещасливу долю.

З трохи справедливого, то парубка, коли його виявляли, також посоромляли в громаді й могли побити. Хоча коли б той хлопець і дівчина побралися, то могли обійтися прилюдними вибаченнями. Але випадки посоромлення парубків були значно рідшими ніж дівчат.

Також за Магдебурзьким правом, Литовськими Статутами та законодавством Австро-Угорщини зазначалося про обов'язок матеріальної компенсації дівчині на утримання дитини від чоловіка у випадках з'ясування та схилення до перелюбу. Гуцули вважали, що хлопець, що кинув дівчину в такому становищі приречений на нещасливу долю [3].

До вдів в традиційній громаді було двоїсте ставлення. З одного боку, їм співчували, прагнули допомогти фізично. Образу вдови вважали негідним вчинком. З іншого боку, спостерігалася певна упередженість та настороженість щодо неї. Поширеною була впевненість у надзвичайній силі її слова. Вважалося, що вдовина молитва Господу наймиліша, а прокльон її – найнебезпечніший, адже обов'язково має сповнитися.

Таке ставлення не є дивним, адже кількість вдів на селі була значно меншою за вдівців, через значну жіночу смертність. Тож, жінка-вдова була певною соціальною аномалією, і, як все аномальне, викликала настороженість.

Варто зазначити, що вдови мали відносно краще правове становище порівняно з рештою жінок. Як пише, О. Кісь, овдовіла жінка ставала самостійною господинею, до якої фактично переходили усі права та обов'язки, що колись належали її чоловікові [4]. Вона мала право брати участь у зборах громади та мати голос при виборах громадської старшини. Вдова успадковувала майно та ґрунт чоловіка. На Бойківщині коли вдова брала собі в чоловіки парубка, то вона лишалася головною в господі. Другий чоловік вдови не мав права на майно, яким вона володіла до свого другого одруження. Коли парубок одружувався з вдовою, то про нього казали, що він «пристав до неї». І цікаво, що тоді, як пише О. Кісь, чоловік міг навіть брати прізвище дружини [4]. Хоча загалом вдова вважалася не найкращою нареченою і матері застерігали синів від такої партії [2].

Діти вдови, яка не вийшла вдруге заміж, і відповідно самостійно провадила господарство та виховувала цих дітей, отримували прізвище за ім'ям своєї матері.

Інколи вдові, що провадила самостійне господарство – фізично важку роботу з якою одній людині об'єктивно важко впоратися, приписували надприродні здібності: наприклад можливість спілкуватися зі звірами та підпорядковувати їх собі. Так, про це йде мова у

веснянці з Харківщини: «Як задумала одівонька/ Як на світі жити,/ та й наняла ведмедика/ За плугом ходити,/ А вовчика – сірих волів погонити,/». Крім того, люди вірили, що вдові в праці може допомагати провидіння та надприродні сили.

Вдови відігравали провідну роль у поховальних обрядах: в нічних чатуваннях коло тіла покійного, обмиваннях оплакуваннях та вибираннях мерця тощо. Водночас в обрядах, пов'язаних із народженням чи одруженням, їхня участь виключалася [4].

І останньою категорією «інших» жінок були відьми. Цікаво, що на думку О. Кісь, відьми в традиційній українській культури частіше допомагали ніж шкодили [5]. Сам термін «відьма» походить від слів відати. Тобто відьма – це людина володіє знаннями, недоступними для інших: вміє лікувати травами та змовами, розбирається в особливостях людського організму тощо [1]. У народі вважалося, що відьми бувають двох видів – народженими та тими, хто успадкував свій дар. І від цього дару не можна було позбутися, його можна було тільки розвивати. Люди вважали, що «народжені» відьми більше допомагають людям, ніж шкодять. Тоді як до навчених ставилися з певним страхом. Вірили, що відьомський дар передавався від найстаршої в роду жінки, яка, відчуючи наближення смерті, починала вчити свою молодшу онуку або правнучку [5].

Відьма зазвичай жила на краю села за околицею чи на хуторі, але вона цілком могла бути частиною громади й жити в селі як усі: ходити до церкви, відвідувати односельців, хрестини, весілля. Їх навіть хоронили за звичайним християнським обрядом. Часто відьмою ідентифікували самотню жінку, наприклад, вдову [3]. Її уявляли в образі вродливої сексуальної жінки, такої в яку чоловіки легко захоувалися.

Ставлення до жінки, званої відьмою, було досить ситуативним. В один момент люди зверталися до неї за допомогою, а якщо в селі відбувалася біда – мор худоби, посуха, неврожай, епідемія, – її могли звинуватити й публічно стратити (спалити або втопити). Але таке траплялося дуже рідко [5]. Зазвичай відьму звинувачували тільки в заподіянні матеріальної шкоди без релігійного підґрунтя по типу зв'язків з чортом, а судові санкції зводилися до тілесного покарання, штрафу, церковної епитимії та урочистої присяги про відмову від заняття чарами.

Загалом таке ліберальне ставлення можна пояснити тим, що через те, що різні елементи магічних практик побутували в сімейній, календарній обрядовості, народній медицині, господарській діяльності, сам факт володіння магічними знаннями не розглядався як тяжкий гріх, тож і відьму так сильно і не засуджували [3].

Таким чином, «інші» жінки з одного боку були на певному маргінесі, але з іншого могли мати помітне місце в сільській громаді. Їхнє життя засвідчує, що навіть в умовах патріархальних обмежень існували форми жіночої суб'єктності, хай і обмеженої. Вивчення цих феноменів поглиблює розуміння гендерної, соціальної та побутової історії, і допомагає відновити раніше не досліджувані сторінки історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галайчук В., Ніколаєва А. Хто така українська відьма?. LocalHistory. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/khto-taka-ukrayinska-vidma/> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Ігнатенко І. В. Молода вдова: тілесність та сексуальність самотньої жінки у традиційній культурі українців. Народознавчі зошити. 2020. Т. 154, № 4. С. 945–952. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2020-4/16.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі другої половини XIX — початку XX ст. / О. Кісь ; Інститут народознавства НАН України. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. — 233 с. — Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000024325> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Кісь О. Особливості ставлення до вдови в українців (у XIX – на поч. XX ст.). Незалежний культурологічний часопис «І». 2000. № 17. URL: https://www.ji.lviv.ua/n17texts/o-kis2.htm?utm_source (дата звернення: 18.10.2025).
5. Кісь О. «Українські відьми частіше допомагали людям, ніж завдавали зло» : інтерв'ю [Електронний ресурс] / О. Кісь ; розмову вела І. Шевченко // KTV Одеса. — 2020. — Режим доступу: <https://ktv.odessa.ua/novosti/ukrainski/uk/vedma-ukrainski-vidmicastise-dopomagali-ludam-niz-zavdavali-zlo.html> (дата звернення: 18.10.2025).

Онішечко С. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, історичний факультет, студентка II курсу магістратури, 014.03: Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Науковий керівник: професор Сіромський Р. Б.

**УКРАЇНЦІ КАНАДИ У ФЕДЕРАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ:
УЧАСТЬ У ПАЛАТІ ГРОМАД
(ДРУГА ПОЛОВИНА XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)**

Onishechko S. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of History, second-year Master's student,
014.03: Secondary Education (History and Civic Education)

Research supervisor: professor Siromskyi R. B.

**UKRAINIANS IN CANADA`S FEDERAL POLITICS:
PARTICIPATION IN THE HOUSE OF COMMONS
(SECOND HALF OF THE 20TH – EARLY 21ST CENTURY)**

Визначними досягненнями канадських парламентарів української приналежності стало посідання місць у законодавчому органі Канади, що відіграло важливу роль у формуванні державної політики. Представництво у Палаті громад засвідчило активність та довіру до виборців. Крім того, діяльність у парламенті дає змогу відстежити зростання української спільноти у політичному середовищі країни, їхню роль у впровадженні законопроектів, відстоювання інтересів своїх земляків та всієї держави на міжнародному рівні.

Посол федерального парламенту Канади обраний 1940 року до Палати громад Антін Глинка. Народився 28 травня 1907 року у селі Денисів Тернопільської області (Україна). У 1910 році ще будучи дитиною переїхав з батьками до села, що біля міста Дельфі провінція Альберта в Канаді, там здобув початкову освіту, а в Едмонтоні —

середню та вищу. Переломним етапом у житті став 1940 рік, коли партія Соціального Кредиту членом якої був політик, висуває його як претендента на посаду посла до федерального парламенту. А. Глинка став другим українцем, що обіймав таку високу посаду в країні. Зі спогадів самого виборця важливою проблемою була нестача коштів “партія Суспільного Кредиту з засади своїм кандидатам грошей на вибори не дає, бо їх... не має” [8, с. 65–66]. Проте А. Глинка з допомоги рідних та знайомих, українських фермерів, які під час мітингів робили збір, зібрали необхідні кошти. Партія Соціального Кредиту мала багато прихильників, насамперед це фермери, котрі вбачали підтримку у партії, яка боролася за їхні інтереси та права. Один із емігрантів у своїх спогадах про парламентаря зазначав: “в парламенті був посол українського роду, мав для нас велике значення, бо якщо треба було, то Глинка виступав відважно в обороні українців” [7, с. 303]. Аналізуючи спомини А. Глинка, які видані дружиною після його смерті, у одному із розділів він писав про обов’язки канадського посла українського роду. Зокрема, наголошуючи допомагати в різних справах українцям у цілій Канаді; ніколи не виправдовуватися, з того, що він говорить чи ангажується в цій справі тощо. У промові 2 лютого 1942 року канадець українського походження зазначав історичну та культурну значущість наших земляків та їхній внесок у захист Європи, а також боротьбу за свободу протягом своєї історії [2, р. 23–24]. Український історик, емігрант у Канаді, Дмитро Прокоп, товариш парламентаря, розповідав про лист написаний А. Глинкою 1946 року в якому йшла мова про його старання допомогти скитальцям не повертатися до Радянського Союзу. Зазначивши, “якщо ми не врятуємо цих українців, то незабаром пропадемо й ми” [19, с. 439]. Політику вдалося переконати провідних урядовців у тому, що радянські репатріаційні місії спрямовувались на неминучу смерть українців у Радянському Союзі. Сам депутат Палати громад неодноразово виступав із закликом дозволити українським переселенцям в’їзд до країни. У промові, виголошеній 31 травня 1948 року, “Що зробили демократичні держави в справі розв’язання питання скитальників?” [9], А. Глинка ґрунтовно, аналізуючи ситуацію переміщених осіб, подав уряду свої вимоги стосовно життя прибулих. Посол закликав розміщувати людей у незаселених районах західних провінцій; надати їм роботу в країні; прийняти дітей-сиріт, яких

могли б усиновити заможні громадяни; видати субсидії усім хто потребує тощо. А. Глінка часто дискутував у парламенті, наприклад, на засіданні в Оттаві, виступив з вимогою надати Україні участь в міжнародних конференціях, а саме в Сан-Франциско, із гаслом, що Україна найбільше постраждала у війні [6, с. 201]. 25 квітня 1957 року А. Глінка помер в Едмонтоні. Політик українського походження здійснив невід’ємний вклад для покращення життя переміщених українців. Емігрант Василь Гавриш у своїй праці “Моя Канада і я...” писав про те, як він боровся за українських втікачів. А. Глінка, поїхавши до Європи, відвідуючи табори та познайомившись з людьми, які там перебували; на переговорах у Лондоні переконував чиновників у наданні права на в’їзд до Канади. Завдяки його заслугам повоєнна еміграція отримала належне місце в Канаді.

Третім українцем федерального уряду був Федір Заплітний. Походив з Роркстону Манітоба. Освіту здобував в Етелберті, Форк Ривері. Двічі обраний до законодавчого органу 1945 та 1953 роках. 1945 року у парламенті в Оттаві вперше зачитував доповідь, що стосувалась проблем у країні та повоєнного еміграційного руху, наголошуючи на підтримці переселенців [13]. Зокрема політик домагався від уряду дозволу на емігрування до Канади європейцям, що потерпіли від війни, особливо українцям [16]. Власне діяльність посла як і його попередника була спрямована на прийняття українських скитальців, а також надання прав у країні. До того ж Ф. Заплітний активно відстоював інтереси своїх земляків та не канадське населення, що свідчить про інтерпеляцію 15 лютого 1955 року та 29 січня 1957 року до парламенту про внесення поправок до закону про старечі пенсії, щоб усім громадянам Канади, які досягли 70 років призначалася пенсія — незалежно від громадянства чи тривалості проживання [24]. Помер 19 березня 1964 року.

Посол Іван Дікур народився 9 квітня 1909 року в Ендрю, провінція Альберта. У 1949 році обраний до Палати громад від Ліберальної партії. У одній із промов засудив злочини Москви, наголосивши на імперському поневоленню народів, сталінських злочинах, переслідуванні греко-католиків та масових убивствах під час Другої світової війни [14]. На одному із громадського віча у Торонто І. Дікур вкотре зазначив про вільний та незалежний український народ та його пригнічення з боку російської окупації [12]. З нагоди відкриття

української програми на канадському радіо, політик звернувся до населення, акцентуючи увагу на вірі та підтримці, і закінчивши свій виступ словами Тараса Шевченка: “Борітеся, поборете!” [5]. Помер 11 листопада 1994 року.

Іван Кучерепа вибраний послом 1957 року з Консервативної партії. У 1958 році призначений делегатом Канади на нараду держав НАТО у Парижі. У своїй промові 17 листопада, наголосив, що сильною зброєю проти Радянського Союзу є прагнення волі уярмлених народів [11]. У грудні 1958 року І. Кучерепа зустрівся зі Степаном Бандерою, задля обговорення питань про визволення народів, політику західних держав та позицію НАТО [15]. Це стало одним із свідчень про небайдужість канадського урядовця до долі людей, що потерпали від радянської влади.

Микола Мандзюк від Прогресивно-консервативної партії та Петро Стефура від Партії соціального кредиту обрані парламентарями у 1957 році [23]. Вони як і їхні попередники відстоювали інтереси українського суспільства у Канаді. М. Мандзюк 10 березня 1961 року виступив із промовою на честь пам’яті поета Т. Шевченка та наголосив на спорудженні пам’ятника Кобзареві у провінції Манітоба [20]. Крім того, політик один із присутніх у вшануванні пам’яті Героїв Крут 29 січня 1962 року у Торонто [21].

Йосип Слоґан та Василь Скорейко обрані до Палати громад від Прогресивно-консервативної партії у 1958 році. Заслугою виборця Й. Слоґана стала участь в делегації до НАТО [10]. В. Скорейко — підприємець, політичний діяч, народився в Едмонтоні, там і навчався. 1958, 1962, 1965, 1968 та 1972 роках обраний послом до Оттавського парламенту. Член Інституту св. Івана, Українського канадського легіону, Асоціації бізнесменів східного Едмонтона.

Борис Вжесневський — канадський парламентар. Народився 1960 року в Етобіко. У 2005 році обраний до Палати громад. Б. Вжесневський один із активних лобістів України в політиці Канади. Зокрема активно підтримував нашу країну у російсько-українській війні, засуджуючи дії президента-агресора та називаючи його діяння “геноцидом проти українського народу, що прикритий війною...” [4]. У одному з інтерв’ю наголошував: “Україна перебуває під загрозою, але ми війну проти Путіна, проти російської агресії виграли. Ми не є той нарід, який можна затоптати і закопати. Ми цю війну виграли і

Україна буде” [17]. Варто зауважити, що політик ідентифікує себе українцем та часто виступав українською мовою: “Я дуже шаную моє українське коріння. Я канадець, але українського походження. Моя бабуся все казала: “Не забувай, якого ти роду”[18]. Урядовець активно обстоював позицію українського народу своїми виступами у Парламенті Канади та поїздками в Україну.

Іван Бейкер — канадський парламентар української приналежності. Народився 8 грудня 1977 року у Торонто. У 2014 році переміг на виборах до уряду провінції Онтаріо. У 2019 році виграв на федеральних виборах. Завдяки його діяльності Канада підтримує Україну протягом російсько-української війни, зокрема у питанні озброєння та вступу до НАТО [22]. У одному із звернень, І. Бейкер говорив про свою бабусю Олену, яка пережила Голодомор та просила завжди пам’ятати та вшановувати жертв [1]. Один із ініціаторів законопроекту про щорічне відзначення Дня української спадщини у Канаді. 28 травня 2025 року політик представив закон проголошення вересня “Місяцем української спадщини”, щоб в цей час вшановувати внесок та важливу роль українців у країні [3].

Отже, можна простежити участь українців у законодавчому органі держави кленового листка. Обіймаючи посади в канадському парламенті, політики відстоювали інтереси країни, проте ніколи не забували своєї батьківщини. Завдяки їхній допомозі, національній позиції та активній підтримці, українська спільнота змогла проживати в Канаді, займатися громадською та культурною діяльністю та надалі отримує підтримку під час російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Baker, Y. 87th Anniversary of the Holodomor. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/yvanbaker/videos/682153049168565/> (дата звернення: 1 жовтня 2025).
2. Hlynka A. The Struggle of Freeman. Detroit: Ukrainian Cultural Society, 1942. 28 p.
3. Senate of Canada. Bill S-210: An Act Respecting Ukrainian Heritage Month, 1st Session, 45th Parliament, 3 Charles III, 2025, first reading May 28, 2025. Ottawa: Senate of Canada. URL: <https://www.parl.ca/documentviewer/en/45-1/bill/S-210/first-reading> (дата звернення: 1 жовтня 2025).

4. Ukrainian World Congress — Світовий Конгрес Українців. Борис Вжесневський: світ має закрити небо над Україною. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=476259030809007> (дата звернення: 1 жовтня 2025).
5. Борітеся, поборете! Промова посла Івана Дікура. Гомін України. 1952. 12 липня. С. 1.
6. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді т 5: Доба консолідаційних заходів, воєнні роки й повоєнна розбудова 1940–1949. Вінніпег: Видавнича Спілка “Тризуб”, 1973. 464 с.
7. Гавриш В. Моя Канада і я. Спогади і розповіді про українських піонерів у Канаді. Едмонтон: Накладом автора. З фондів Канадсько-Українського Бібліотечного Центру Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки, 1974. 349 с.
8. Глинка А. Антін Глинка — посол федерального парламенту Канади 1940–1949. Торонто: Видавництво “Київ”, 1982. 172 с.
9. Глинка А. Що зробили демократичні держави в справі розв’язання питання скитальників. Оттава: Б. м., 1948. 16 с.
10. Депутат Д-Р Й. Слоган у делегації до НАТО. Гомін України. 1964. 26 вересня. С. 1.
11. Д-Р І. Кучерепа в обороні поневолених народів на Парламентарній раді НАТО. Гомін України. 1958. 29 листопада. С. 1.
12. За допомогу народам, що борються проти московської тиранії. Гомін України. 1956. 21 квітня. С. 1.
13. За допущення біженців-українців. Свобода. 1945. 22 вересня. С. 1.
14. (З промови посла І. Дікура) Винищування українців — найбільший злочин Москви. Гомін України. 1950. 29 квітня. С. 2.
15. Зустріч канадських парламентаристів із Ст. Бандерою. Гомін України. 1958. 15 грудня. С. 1.
16. Інтерпеляція в справі еміграції до Канади. Слово. 1945. 11 листопада. С. 1.
17. Карплюк, Д. Канадський депутат: Україна виграла війну проти Путіна. Главком. 2016. 20 вересня. URL: <https://glavcom.ua/news/kanadskiy-deputat-ukrajina-vigrala-viynu-proti-putina--373434.html> (дата звернення: 1 жовтня 2025).
18. Качкан, А. Щитом для НАТО і демократії Заходу є солдати України, які стоять на Сході — канадський депутат. Радіо Свобода. 2016.

- 27 вересня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28017191.html> (дата звернення: 1 жовтня 2025).
19. Прокоп Д. Українці в Західній Канаді: до історії їхнього поселення та поступу. Едмонтон-Вінніпег: Накладом автора. Видавництво “Три-зуб”, 1987. 548 с.
20. Промова пос. М. Мандзюка. Гомін України. 1961. 25 березня. С. 2.
21. Студентство Торонта вшанує пам’ять Героїв Крут. Гомін України. 1962. 27 січня. С. 1.
22. Ткачук, М. Член парламенту Канади Іван Бейкер: Ми вже надіслали Україні все озброєння, яке могли. Але надамо ще. Новинарня. 2022. 18 травня. URL: <https://novynarnia.com/2022/05/18/yvan-baker-tr/> (дата звернення: 1 жовтня 2025).
23. Українські кандидати на послів до федерального парламенту в Канаді. Свобода. 1957. 14 травня. С. 1.
24. Як виглядає справа старечої пенсії? Гомін України. 1957. 15 червня. С. 9.

Паляниця Х. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка м. Львів,
філологічний факультет, аспірантка, В11: Філологія

Науковий керівник: професор Пастух Т. В.

МЕТАТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ КОМБАТАНТСЬКОЇ ПРОЗИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Palianytsia Kh. B.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, PhD student, B11: Philology

Research supervisor: Professor Pastukh T. V.

METATEXTURAL ELEMENTS OF COMBATANT PROSE OF THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

24 лютого 2022 року стало початком відліку кардинальних змін українського літературного дискурсу – моментом трансформації світоглядних першооснов через ґрунтовне переосмислення національної ідентичності, екзистенційним зламом, зумовленим дилемою прийняття рішення щодо власної участі у протистоянні ворогу... Початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України повторно актуалізував маргіналізовану (після завершення гарячої фази АТО) проблематику війни в сучасному літпроцесі, яка тепер так чи інакше стала певною “точкою сингулярності” усіх вітчизняних авторів. Ба більше, відбулась потужна зміна ціннісних орієнтирів багатьох письменників, що спричинила рефлексії авторів стосовно призначення самої літератури, її мети, завдань та ролі в цілому у нових, мілітарних реаліях.

Комбатантська проза авторства безпосередніх учасників бойових дій – як новобранців в літературній царині, так і письменників, що стали військовослужбовцями ЗСУ, – посідає особливе місце серед загального масиву текстів про сучасну війну, адже лише за останні 4 роки повномасштабної фази російсько-українського

протистояння з-під пера авторів-комбатантів вийшли десятки нових книг, серед яких чимала кількість як щоденників, так і мемуарно-автобіографічної прози. Основою такого розподілу стало співвідношення між автобіографічною достовірністю та художністю в нарації творів [7, с.4]. Так, для мемуарно-біографічної прози періоду повномасштабної фази війни, яка загалом представлена більшим різноманіттям текстів, характерні ліричні відступи, розгалужені психологічні рефлексії, елементи епістолярію та спогадів, як-от у книгах малої прози “Гра в переодягання” А. Чеха, “Хороші передчуття” Б. Коломійчука, “З любов’ю – тато!” та “Мисливці за щастям” В. Пузіка, “Гемінгвей нічого не знає” А Дроня. Щоденники та спогади письменників-комбатантів у формі послідовних хронологічних нотаток, написані в стилістиці нон-фікшн, у свою чергу претендують на максимальну достовірність зафіксованої дійсності. В окрему групу доцільно виокремити збірки оповідань, написані авторами-комбатантами на основі історій як своїх побратимів, так і спогадів цивільних людей, як-от: “Після 24-го”, “Книга втрат і нестач” Владислава Івченка, “Битись не можна відступити” Павла Белянського та “Бабах на всю голову” Віталія Запеки. Така класифікація комбатантської прози є доволі умовною, зважаючи на притаманну цим творам жанрову дифузю та наявність низки спільних рис – фіксації реалій фронтової дійсності і водночас психологічних переживань, переосмисленням індивідуального досвіду війни з властивою безкомпромісністю суджень, стилістичною та лексичною різноманітністю, інтеграцією художньо-документальних рис.

На сьогодні майже всі літературознавчі студії, присвячені сучасній комбатантській літературі, зосереджені саме на дослідженні її жанрової специфіки, окресленні особливостей авторського нарративу чи лексичній різноманітності персонажів [7], залишаючи поза увагою абсолютно унікальну рису цих текстів – феномен метаоповіді, саморефлексії письменника поза рамками випадкових апологетичних звернень до читача [2, с.4], що засвідчує високий рівень авторської самосвідомості та оприявнює наявність естетичних засад метамодернізму у творчості комбатантів.

Метаоповідь, як особлива форма метатекстуальності [10, с. 513-514], у сучасній ветеранській прозі реалізується через саморефлексії письменників щодо власної літературної творчості,

оприявнюючи переживання процесу написання художнього тексту в реаліях війни, його ролі в обставинах фронтового топосу – відбувається перехід свідомості автора з простору поля бою, де він насамперед військовослужбовець-захисник Батьківщини, до екзистенції письменника, що фіксує навколишню дійсність за допомогою слова. Парадоксальне поєднання креативного – літературна творчість – та деструктивного – знищення ворога – актив у внутрішньому світі митця викликає напругу, дисонанс свідомості, адже: Про що говорити і писати, які слова знаходити для влучної образності, в чому вишукувати нові сенси, якого характеру сюжети вигадувати? Вижити б. А з сенсами розберемося потім”, – ділиться переживаннями Артем Чех, – “Хіба можна писати - або ж нехай і дописувати - після цих спалених будинків, після цієї крові на трасах біля розстріляних авто, після того, як бачиш свою землю землю, якою пройшлися усім своїм болотним брудом чорти і демони з далекого краю смороду і гниття” [9, с.90,161]. Подібні рефлексії віднаходимо й на сторінках книги Валерія Пузіка “3 любов’ю – тато!”: “Про що писати? Немає слів. Не складаються в речення. В горлі - лише клубок німої ненависті та злості. І сльози від того, що діється(...) Слова втрачають сенс. Що вони можуть змінити? Вони не повернуть людей. Вони не повернуть домівки(...) Слова безсилі. Вони не зупиняють кулі, не воскрешають мертвих, не ставлять на паузу час. Ракети летять. Будинки горять. Загиблих не повернути. І що більше я про це думаю – то менше хочеться писати”[6, с.31,85].

Раптовий, нестримний вибух емоцій здолав оніміння, спричинене шоком перших днів повномасштабного вторгнення, автори-комбатанти відчули необхідність писати, говорити, свідчити про війну: “Виправдати писання можна хіба тим, що це буде потрібно для історії. Пишучи зсередини часів, а не пізніше, ти бодай намагаєшся, мірою сил та, звісно, зі своїми власними упередженнями, але все-таки показати сиру реальність іще до того, як за діло візьметься пропаганда й усталиться наратив”, – ділиться своїми переживанням Артем Чапай [8, с.87]. Відтак відбулося особливе текстуальне втілення метамодерної філософії [4], коли любов до життя перемагає зневіру автора в доцільності власного творчого процесу, адже комбатантська література – це, насамперед, джерело збереження національної пам’яті, людяності та спільного болю, інструмент

донесення правди до світу: “Ми говоритимемо і писатимемо про наших, бо вміємо говорити і писати. І через нас їх - наших - не забудуть. Саме ми зберігатимемо про них пам’ять”, – стверджує Артем Чех [9, с. 113], роздуми якого резонують з ідеями іншого письменника-ветерана – 24-річного Артура Дроня, для якого “Письмо - це спосіб заперечити часу. Сказати смерті: «Ти не зможеш забрати від мене всього». Література - це наш спосіб вирвати себе з часу. І вирвати щось для себе. Література означає стати серед цього часу — нечесного, знущального — і сказати: «Ти ніколи не зможеш забрати від мене всього». Написати означає вирвати дещо, якусь частинку життя, і сказати комусь: «Це назавжди про тебе. Це тепер і назавжди про тебе»” [1, с. 118].

Війна продемонструвала значимість впливу місця на процес творення літератури, що безпосередньо відображається в наративній стратегії та підборі засобів художньої виразності. Межова ситуація перебування на полі бою постає центральною точкою маятника між життям і смертю, що й зумовлює екзистенційну кризу, каталізує переосмислення ставлення авторів до власного письма, про що пише у своїй книзі Богдан Коломійчук: “Написане на війні - це якраз написане на межі... Час на цій межі вимірюється від події до події(...) автор, який іноді досвідчує цей фронтір, перебуває у постійному цейтноті(...) Це може бути, наприклад, час затишшя між обстрілами, коли кожна тиха хвилина особливо цінна й хочеться наповнити її найважливішим змістом(...) Творчість на межі – це коротка стисла сповідь, дуже обмежена в часі, де кожне слово максимально насичене емоціями і сенсом. І при цьому це доволі важка рефлексія пережитого досвіду” [3, с. 62-63].

Фронтowa дійсність неминуче трансформує сприйняття часопростору, відтак “тексти стають дедалі коротшими. Рубаними”, – зазначає Валерій Пузік, – “Більшість історій, які я починаю писати, так і залишаються недописаними(...) Я пишу короткі новели та оповідання, адже щось велике можу не встигнути написати” [6, с. 158]. Усвідомлення близькості смерті на передовій породжує філософські роздуми письменника щодо специфіки творчості у воєнних реаліях: “Мистецтво під час війни - ситуативне та експресивне, така собі миттєва фізіологічна реакція на подразники(...) Те, про що ми говорили вчора, сьогодні вже забулося, нові подразники активували нові

реакції, і на поверхню вигулькнув одноденний культурний продукт(...) Хоча, звісно, буває й по-іншому: комусь із поетів, документалістів, художників зрідка таки вдається з кров'ю вихаркати такі згустки концентрованого болю, такі зліпки теперішнього часу, які залишаться дуже сильними артефактами нашої химерної, темної й водночас багато в чому світлої доби(...) Хтось гарно гоїть рани гумором, ніжністю, справді талановитим нанизуванням добрих слів і потужних образів на нитку, тримаючись за яку ми бредемо вперед. Однак це не про мене. Моя нитка зачепилася десь там за котримсь поворотом, коли я мусив припинити жаліти себе і забути про шкіряне крісло та пекучу солодкість рому на язиці. Але в окопі про це не думалося” – зізнається Артем Чех [9, с. 158].

Жахлива реальність війни зрештою стає горнилом особистості письменника-комбатанта, в якій обидві його ідентичності – воїна-захисника і митця-літератора – балансують на межі між внутрішньою стагнацією і зростанням, бажанням мовчати і свідчити: “Особливість творчості на межі – герой увесь час змінюється. Його власний внутрішній світ ніколи не залишається статичним(...) Той, хто перетинає простір війни і досвідчує його, також змінюється”, – зазначає Богдан Коломійчук [3, с. 67-68], адже в свідомості авторів-ветеранів назавжди вкорінилась нова фронтова реальність – надважливий часопростір самопожертви, – тому вони обирають діяти – документувати кожну мить та емоцію попри неминучу ретравматизацію заради висвітлення правди про війну, і написання таких книг “це важка психотерапія, знову проживаю кожний момент того періоду життя”, – зізнається в своїй книзі “Гемінгвей нічого не знає” Артур Дронь, – “Але воно височувалося сльозами, потом і слиною. І мало звільнитися ще чимось. Словами про любов, яка стає твоєю”, – пише молодий автор [1, с. 114,130].

Письменники-комбатанти не претендують на безпомилність, не бояться демонструвати власну вразливість, оголюючи перед читачем свої переживання без викривленого пафосу мілітарної естетики чи ура-патріотизму. Синтезуючи описи буденності воєнного побуту з свідченнями непересічної мужності побратимів, автори-ветерани свідомо уникають навіть імпліцитного ідеологізму в наративах, оприявнюючи відданість Батьківщині власним прикладом – єдністю збройної боротьби та літературної творчості. У їхніх текстах війна

постає епіцентром національного становлення, місцем сакральної боротьби української нації за свою ідентичність та свободу, де життєствердність контрастно співіснує з відчуттям втрати, та наскрізнаю «метакритичністю» все одно залишається любов.

Відтак, саморефлексії письменників-ветеранів, що відображають динаміку трансформації свідомості авторів від заціпеніння та втрати сенсу до активної творчої діяльності, не лише змушують нас усвідомлювати складну динаміку творення новітнього літературного процесу в умовах повномасштабної фази російсько-української війни, а й апелюють до можливості осмислення сучасної комбатантської прози у дискурсі метамодернізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артур Дронь. Гемінґвей нічого не знає [Текст] : коротка проза / Артур Дронь. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. – 168 с.
2. Ватажко, Е. Поняття «метатекстуальність» і «метаоповідь» у літературознавчому дискурсі. Слово і Час, 2021 (2), 100-109.
3. Богдан Коломійчук. Хороші передчуття [Текст] : есеї / Богдан Коломійчук. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. – 96 с.
4. Пастух Т. Відчуття течі: Літературно-критичні спостереження. Львів: ЛА “Піраміда”, 2024. 228 с.
5. Пузік В. Мисливці за щастям : збірка воєнної прози / Валерій Пузік. – Х. : Віват, 2024. – 208 с. – (Серія “Художня література”, ISBN 978-966-942-826-4)
6. Пузік В. З любов’ю – тато! – 2-ге вид. – Київ : Лабораторія, 2025. – 216 ст.
7. Рябченко М. М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. Слово і час. 2019. № 6. С. 62-73.
8. Чапай Артем. Не народжені для війни / Артем Чапай. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2025. – 120 с.
9. Чех, Артем. Гра в перевдягання [Текст] / Артем Чех. – Чернівці : Меридіан Черновіц, 2025. – 192 с.
10. Nünning A. Metafiction // Metzler Lexikon Literatur und Kulturtheorie. Stuttgart: J. B. Metzler, 2013. P. 513—514.

Процишин Л. Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, бакалавр, 291: міжнародні
відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

**«БУТТЯ В ОКОЛІ РЕЧЕЙ» МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА
ЯК ФІЛОСОФСЬКА ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ
ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ**

Protsyshyn L. Y.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relation, bachelor, 291: International
Relations, Public Communications and Regional Studies

**«MARTIN HEIDEGGER'S GELASSENHEIT»
AS A PHILOSOPHICAL RESPONSE TO GLOBAL
TECHNOLOGICAL CHALLENGES**

За останні кілька десятиліть сучасні технологічні розробки, зокрема активна експансія штучного інтелекту, призвели до радикалізації та поляризації настроїв як у суспільстві, так і в науковому дискурсі. Аналіз цієї проблеми тяжіє до двох діаметрально протилежних, однак однаково непродуктивних крайнощів. З одного боку, це технопесимізм, або ж радикальне зречення всього технологічного, відомим прикладом якого є маніфест «Індустріальне суспільство та його майбутнє» американського математика Теодора Качинського, що закликає до повного демонтажу сучасної технологічної системи. Попри доречність деяких критичних зауважень, такий підхід не пропонує реалістичного й конструктивного рішення для сучасного суспільства, яке давно вже зациклене на технологічному розвитку. З іншого боку, не менш поширеною є позиція технооптимізму, або ж беззастережного прийняття технологій. Такий підхід свідомо чи ненавмисно ігнорує всі антропологічні та екзистенційні ризики, пов'язані з необмеженістю й безконтрольністю технологій. Обидва підходи не містять раціонального зерна, оскільки жоден із них не

розглядає сутності самої технології. За Гайдеггером, фундаментальний ризик технологічної епохи полягає не в окремих її проявах – машинах, цифрових пристроях чи навіть штучному інтелекті, – а в панівному способі світосприйняття, що уможливорює саму сучасну техніку. У своїй промові в рідному Мескірху 1955 року з нагоди 100-річчя від дня смерті німецького композитора Конрадіна Кройцера Мартін Гайдеггер проводить чітке розрізнення між двома несумісними модусами мислення: з одного боку – інструментальна логіка «мислення, що розраховує» (*rechnendes Denken*), а з іншого – здатність осягнути сенс, притаманна «мисленню споглядальному» (*besinnliches Denken*). Учений не критикує сам факт існування першого типу мислення, а радше засуджує його претензію стати єдиним легітимним способом мислення: «Ця зростаюча бездумність має своєю основою процес деформації й знищення нутра сучасної людини. Сучасна людина втікає від мислення. Ця втеча від мислення і є підставою бездумності» [1, с. 4]. Він убачає в цьому загрозу для «вкоріненості» (*Bodenständigkeit*). Головна небезпека розрахункового мислення для людської вкоріненості полягає в тому, що ця логіка за своєю природою є глобальною та універсальною, а відтак вона стирає унікальність. Наша вкоріненість живиться глибоким, споглядальним зв'язком із конкретним місцем, його історією та творчим ландшафтом. Саме поняття «творчого ландшафту» є не просто метафорою, а ключем до філософії Гайдеггера, яку він детально розкриває у своєму есе «Творчий ландшафт: чому ми залишаємось у провінції?». У цьому творі філософ вибудовує фундаментальну полярність: місто постає як простір абстракції, технологічної метушні та «слави» – середовище, що є розсадником «розрахункового мислення». На противагу йому виступає провінція – простір для усамітнення, де повільний ритм селянської праці та близькість до землі живлять і уможливлюють «мислення споглядальне». Саме тому Мартін Гайдеггер пропонує третій шлях як альтернативу неолуддизму чи беззастережному технооптимізму (трансгуманізму), який бачить у технологіях панацею, поступ людства й пропонує повне прийняття та акселерацію технологічного розвитку: «Я хотів би назвати цю поставу одночасного «так» і «ні» щодо світу техніки одним старим словом – *Gelassenheit* – спокоєм, що спричинений перебуванням у околі речей» [1, с. 7]. Цей шлях він називає *Gelassenheit* – «буття в

околі речей» або «спокій-відстороненість». Він починається зі свідомого «занехаяння» розрахункового мислення – відмови від постійної волі до калькуляції та панування. Це «занехаяння» відкриває можливість для *anhibasis* – «здатності бути введеним у окіл», у відкритий простір, де речі перебувають у спокої. Увійшовши в цей «окіл» не як завойовник, а як гість, людина дозволяє речам постати в їхній власній сутності, а не як «предметам» для використання. Це і є подія істини як *aletheia* – «несокритість». Отож практика «одночасного так і ні» стає не просто компромісом, а можливістю зберегти себе. «Так» означає, що ми спокійно користуємося технологіями: чи то штучним інтелектом, чи атомною електростанцією. «Ні» означає, що ми не дозволяємо логіці цих технологій – логіці швидкості, розрахунку та ефективності – стати нашою єдиною логікою. Ми визнаємо та приймаємо інструмент, однак відкидаємо його претензію диктувати нам, як ми повинні мислити. Отже, можна побачити, як Мартін Гайдеґґер виводить формулу для введення *Dasein* в «окіл речей»: *Gelassenheit* дає нам змогу дереліквітувати розрахункове мислення; потім ми допускаємо себе в окіл речей (*sich auf das Einzulassen*), довіряючи себе речам (*sich überlassen*), і нарешті – залишаємося в околі (*in der Gegnet gelassen*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайдеґґер М. Буття в околі речей / пер. з нім. Тараса Возняка. Ї: незалежний культурологічний часопис. 1989. № 1 (квітень). С. 3–7.
2. Дахній А. Мартін Гайдеґґер та екзистенційна філософія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 250 с.
3. Качинський Т. Маніфест Унабомбера: Індустріальне суспільство та його майбутнє. Київ: BookChef, 2020. 100 с.
4. Heidegger M. Why Do I Stay in the Provinces? Sheehan, T. (ed.), Heidegger: The Man and Thinker. Chicago: Precedent Publishing, 1981. P. 27–30.

Проців І.-І. В., Романюк Р. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Історичний факультет, студенти І курсу магістратури,
В9: Історія та археологія;

Гафінець І. В.

Факультет міжнародних відносин, студент І курсу магістратури,
С3: Міжнародні відносини

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЕТИЛОВОГО СПИРТУ ЯК СИРОВИНИ ДЛЯ ПАЛЬНОГО

Protsiv I.-I. V., Romaniuk R. S.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of History,
1st-year master's students, B9: History and Archaeology;

Hafinets I. V.

Faculty of International Relations, 1st-year master's student,
C3: International Relations

THE HISTORY AND PRESENT STATE OF ETHYL ALCOHOL USAGE AS A FUEL SOURCE

В сучасних реаліях потреби забезпечення країн паливно-мастильними матеріалами є надзвичайно важливим компонентом функціонування їхньої економіки. Навіть перевезення вантажів, власні поїздки на транспорті (як приватному, так і громадському), особливо у часи воєнних конфліктів, безпосередньо чи опосередковано потребують цілої системи видобутку, переробки та перевезення палива.

Водночас такі зв'язки у часи локальних чи глобальних потрясінь будуть порушуватися, наслідки чого відчуватимуться у зростанні цін на паливо, його дефіциті, затримки поставок товарів, відтермінування тих чи інших військових операцій, що, в гіршому випадку, призведе до масштабних відступів углиб країни замість проведення успішних операцій для відбиття ворога. Варто не забувати, що не всі

держави мають власні поклади цих паливно-мастильних ресурсів або ж мають занадто малі запаси.

Таким чином, пошуки альтернативних джерел енергії на прикладі етилового спирту можуть призвести до закриття дефіцитних прогалів у поставках

паливно-мастильних матеріалів як мінімум, так і до повної автаркії як максимум, за умови вкладення відповідних ресурсів задля отримання палива таким чином і створення тих технічних машин, що здатні їздити на паливі з етиловим спиртом.

Ідея використання етанолу як моторного палива з'явилася ще на етапі зародження галузі автомобілебудування [6, с. 27]. Дійсно, перші двигуни внутрішнього згоряння та транспортні засоби (Н. Отто в 1877 р., Г. Форд у 1880 р., теоретичні напрацювання Р. Дизеля у 1892 р.) були розроблені для роботи на чистому спирті (метанолі або етанолі) [5, с. 560].

Г. Форд сконструював свої перші автомобілі, які заправляли етанолом,

у 80-х рр. XIX ст. Ранні моделі Ford-T мали карбюратор, який можна було налаштувати як на бензин, так і на етанол. У міжвоєнний період та під час Другої світової війни чистий етиловий спирт іноді використовувався для живлення двигунів з іскровим запалюванням [6, с. 27].

У США, а також у багатьох країнах, таких як Франція чи Велика Британія у 1920-30-х рр. було проведено багато досліджень цього палива, перш ніж широке поширення етилованого бензину призвело до зниження інтересу до етанолу на довгі роки [5, с. 560].

Під час Другої світової війни японці використовували суміш біоетанолу та бензину у своїх військових літаках, щоб задовольнити свої потреби у паливі. Згідно з наявними даними, у період з 1937 по 1944 рр. обсяг виробництва біоетанолу в Японській імперії становив близько 170 млн л на рік. На той час використання етанолу як палива стало настільки поширеним, що частка виробництва біоетанолу в рідких паливах зросла до 26,7 %. Однак зниження цін на нафту після Другої світової війни призвело до скорочення виробництва біоетанолу в країні [2, с. 2197].

Німеччина ж почала експериментально використовувати етанол як заміник бензину ще за часів Першої світової війни. Після

завершення війни та приходу НСДАП до влади, розробки продовжувалися. Однак про перехід на двигуни, які працюють повністю на біоетанолі, мови не йшлося. Основним фактором відмови від цього, як зазначається в книзі “Das deutsche Rohstoffwunder”, яка вийшла у 1938 р., є те, що для такої дії потрібно було б розробляти абсолютно нові двигуни і тоді б німецькі автомобілі зайняли в галузі небажане відокремлене становище [8, с. 227–228].

За таких обставин активно розроблялась суміш бензину та спирту, яка за задумом мала не просто розбавляти бензин, але й покращувати його якості. У 1925 р. була створена компанія “Reichskraftsprit” (RKS), якій була довірена монополія над цією справою. RKS випустила на ринок відому паливну суміш “Monopolin” з вмістом 20–25% спирту, а пізніше “Enco-Monopolin” та “Deurag-Post-Monopolin” (для поштових машин) з 25% і 10% бензолу відповідно. Спершу вони не були морозостійкими, однак пізніше, з додаванням різних ефірів, вони набули таких якостей, а ще пізніше — було винайдено спосіб виробництва безводного спирту, що дозволило не використовувати хімічні гомогенізуючі агенти. Пізніше, етанол змішували ще й з метанолом. Всі ці заходи, а також державне регулювання паливного сектору сприяло збільшенню використання спирту як палива з 16,7 млн л у 1926 р. до 220 млн л у 1936 р. та зменшенню імпорту палива з інших країн [8, с. 228–229].

У США ж використання етанолу як палива в описуваний період було не так широко розповсюджене. Хоча і під час Другої світової війни виробництво етанолу зросло до безпрецедентного рівня 2,271 млрд л на рік, більша його частина йшла на виробництво синтетичного каучуку [9, с. 3].

В СРСР до війни також цікавилися і досліджували дану концепцію, однак чітких даних про її практичне використання знайти не вдалось [1].

З теоретичної точки зору, виробництво етанолу для палива — це поєднання біологічних та фізичних процесів. Основним виробничим процесом є ферментація цукрів за допомогою дріжджів. Потім етанол концентрується до паливного класу шляхом дистиляції. Сировину можна отримати з різних видів сільськогосподарських культур, таких як кукурудза, пшениця, цукровий буряк тощо [5, с. 560].

Тому сировина для виробництва біоетанолу загалом може бути розділена на три групи. До першої варто віднести ту сировину, що містить сахарозу: цукрова тростина, буряк, цукрове сорго та деякі фрукти. До другої варто віднести ту, що містить крохмаль: пшениця, жито, ячмінь, картопля, кукурудза, рис, маніока. До останньої варто віднести лігноцелюлозу, яка добувається з: побічних продуктів сільськогосподарства та деревообробної промисловості, паперу та картону [6, с. 28].

В наш час, коли системи впорскування палива і каталітичні системи післяобробки вихлопних газів широко використовуються у двигунах з іскровим запалюванням, значення етанолу як добавки до бензину, що знижує токсичність вихлопів, зменшилося. Однак етанол все ще відіграє важливу роль як засіб підвищення октанового числа бензину, особливо через обмеження вмісту ароматичних вуглеводнів у паливі [6, с. 27].

Проте, враховуючи сучасні реалії та тенденції з закликами щодо збереження клімату, використання етанолу як палива, у вчених колах поступово відроджується і пропонується як альтернатива викопному паливу. У зв'язку з цим, за останні роки було вжито численних заходів щодо скорочення викидів парникових газів та збільшення частки відновлюваних джерел енергії в транспорті. Прикладом таких дій є впровадження Renewable Energy Directive (Директиви про відновлювану енергію) у 2023 р., яка встановлює нові цілі щодо використання відновлюваної енергії в транспорті. Ця директива накладає на держави-члени ЄС зобов'язання збільшити частку біопалива, такого як біоетанол, що має вирішальне значення для скорочення викидів вуглекислого газу [7, с. 129].

Використання етанолу має багато позитивних аспектів, таких як: стійкість до детонації суміші, що дозволяє використовувати вищий ступінь стиснення в бензинових двигунах, що, своєю чергою, призводить до підвищення ефективності, покращення теплового ККД (до 1,7%), а також значного зменшення викидів чадного газу (CO) та вуглеводнів (HC) — на 15% та 43% відповідно, але останні сильно залежать від конкретних умов згоряння та систем нейтралізації вихлопних газів у даному двигуні. [7, с. 130]

Етанол, хоча і є перспективним альтернативним паливом, створює низку проблем. Його гігроскопічні властивості збільшують

ризик забруднення водою, що призводить до корозії металевих деталей. Дія органічних кислот і хлоридів у паливній системі посилює цю проблему. Крім того, етанол, діючи як розчинник, сприяє деградації гумових та полімерних компонентів, викликаючи їх розм'якшення, набухання та навіть розтріскування. Наслідки цих процесів можуть призвести до витоків палива, неправильного дозування форсунками та технічних несправностей двигуна. Також існують проблеми, пов'язані з холодним запуском двигуна. За низьких температур паливно-повітряні суміші, що містять етанол, можуть бути занадто бідними для ініціювання процесу горіння, що призводить до збільшення викидів токсичних речовин на початковій фазі роботи двигуна. [7, с. 130]

На сьогоднішній день, Бразилія є найбільшим споживачем етанолу як палива. Це єдина країна, яка використовує етанолові суміші з концентрацією вище 10%, за винятком використання E85 в автомобілях з гнучким типом палива. Близько 20% бразильських автомобілів зараз працюють на стовідсотковому етанолі. Решта автомобілів оптимізовані для роботи на паливі, яке містить 22% етанолу і 78% бензину [5, с. 560]. До прикладу, за 2024 р. країна виробила майже 37 млрд л етанолу [4].

З повномасштабним вторгненням Росії в Україну з новою силою розгорнувся дискурс в ЄС стосовно виробництва біопалива. Згідно з нещодавнім дослідженням неурядової організації “Транспорт і довкілля”, в ЄС щодня в автомобілях спалюється близько 10 тис. т пшениці, які еквівалентні 15 млн буханців хліба, що організація назвала “аморальним”. Проте, у відповідь на цей заклик, в. о. генерального секретаря лобістської організації ePURE (European Renewable Ethanol) С. Вацкеова заявила, що європейська промисловість відновлюваного етанолу відіграє “стратегічну роль” для продовольчої безпеки в ЄС: вона виробляє багаті на білок корми та інші продукти, які зменшують потребу в імпорті аналогічних продуктів в ЄС. “Кожна тонна виробленого відновлюваного етанолу автоматично генерує одну тону таких кормів, а у 2019 р. європейські виробники етанолу поставили понад 4,5 млн т”, — слова в. о. генерального секретаря ePURE [3].

Підсумовуючи, варто сказати наступне. Як бачимо, проблеми використання етанолу як палива, виникли у кінці 1870-х рр. З початком

Другої світової війни, ця проблема набула особливої актуальності для країн Осі, оскільки їхня потреба у пальному не могла забезпечуватися лише викопним паливом, що спонукало шукати альтернативні джерела палива.

На сьогоднішній час, враховуючи зростання важливості екологічної політики для розвинених держав світу, проблема виробництва біоетанолу набула нового сенсу. Однак ця проблема потребує подальшої розробки в межах економічних розрахунків та вдосконалення матеріально-технічної складової виробничого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ирисов А. И. Спирт как моторное топливо. Москва-Ленинград: Образцовая тип. Огиза РСФСР треста "Полиграфкнига", 1933. 136 с.
2. Bayrakci Ozdingis A. G., Kocar G. Current and future aspects of bioethanol production and utilization in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2018. Vol. 81. pp. 2196-2203. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.06.031> (date of access: 27.10.2025).
3. Carroll S. G. Ukraine-Krieg feuert Debatte um Biokraftstoffe und Ernährungssicherheit an. *Euractiv* DE. URL: <https://euractiv.de/news/ukraine-krieg-feuert-debatte-um-biokraftstoffe-und-ernaehrungssicherheit-an/> (date of access: 31.10.2025).
4. Ethanol production reached a record level in Brazil. *UkrAgroConsult – World-class agricultural consulting*. URL: <https://ukragroconsult.com/en/news/ethanol-production-reached-a-record-level-in-brazil/> (date of access: 27.10.2025).
5. Jeuland N., Montagne X., Gautrot X. Potentiality of Ethanol as a Fuel for Dedicated Engine. *Oil & Gas Science and Technology – Rev. IFP*. 2004. Vol. 59, no. 6. pp. 559–570.
6. Kozak M. Ethyl alcohol as a fuel for contemporary internal combustion engines. *Diagnostyka*. 2019. Vol. 20, no. 2. pp. 27–32.
7. Laskowski P., Zimakowska-Laskowska M. Simulation study of the effect of ethanol content in fuel on petrol engine performance and exhaust emissions. *Combustion Engines*. 2025. URL: <https://doi.org/10.19206/ce-204049> (date of access: 27.10.2025).

8. Lübke A. Das deutsche Rohstoffwunder. Wandlungen der deutschen Rohstoffwirtschaft, 2. Auflage. Stuttgart: Verlag für Wirtschaft und Verkehr, Forkel und Co., 1942. 572 s.
9. Morris D. Ethanol: A 150 Year Struggle Toward a Renewable Future. Peoria, Illinois: Institute for Local Self-Reliance, 1993. 8 p.

Рошко С. Т.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет іноземної філології, бакалавр, 4 рік навчання, В11: Філо-
логія (за спеціалізаціями)

Науковий керівник: професор Фабіан М. П.

СЛОВА ЯК ЗБРОЯ НА ВІЙНІ: ЯК МОВА ТВОРИТЬ МІЖНАРОДНУ ПОЛІТИКУ ТА ВИЗНАЧАЄ ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ В ПРОТИСТОЯННІ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ

Roshko S. T.

Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Foreign Philology, Bachelor's student, 4nd year, B11:
Philology (with specializations)

Research supervisor: Associate Professor Fabian M. P.

WORDS AS WEAPONS OF WAR: HOW LANGUAGE SHAPES INTERNATIONAL POLITICS AND DETERMINES PUBLIC OPINIONS IN THE CONFLICT BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE

Минуло кілька років від фактичного початку військового проти-
стояння між Росією та Україною, і мова продовжує відігравати зна-
чну роль у конфлікті. Слова стали інструментами розподілу влади,
переплітаючи лінгвістику з політологією з метою створення альтер-
нативних паралельних реальностей, які виправдовують агресію і на-
сильство та розколюють суспільства зсередини. У цьому контексті,
де пропаганда змінює уявлення про правду, розуміння еволюції по-
літичного дискурсу є вкрай важливим. Уряд і держава Російської Фе-
дерації використовують новомову для пом'якшення жахів війни,
нав'язаної як внутрішньому, так і зовнішньому спостерігачеві та уча-
сникові, тоді як голоси опору розвивають просту, зрозумілу мову як
протипагу, щоб кинути виклик цій пропаганді, демонструючи, як

мова не лише відображає, а й перебудовує політичну динаміку та зрушення влади.

Концепція новомови, запозичена з романів-антиутопій Дж. Орвелла, найяскравіше втілена в «1984», була переосмислена для опису сучасних лінгвістичних стратегій функціональної пропаганди. У політичній науці вона служить засобом для збереження контролю шляхом обмеження діапазону та обсягу висловлюваних ідей і стилістичних засобів, наприклад, перетворюючи повномасштабні війни на «спеціальні військові операції». У лінгвістиці та лексикології це спотворює першопочаткове значення для відповідності ідеологічним перспективам, створюючи рамки, де будь-яка критика стає немислимою. Ця тонка взаємодія підкреслює необхідність досліджувати, як політичний дискурс впливає на міжнародні відносини та дипломатичні переговори.

У нещодавніх глибинних аналітичних дослідженнях, таких як видозміна російської мови під впливом поточних військово-політичних та соціально-економічних подій, евфемізми, іншомовлення та новомова постають як дієві засоби для обговорення заборонених тем [6]. У політичній науці ці обфускації відображають свободу преси або її відсутність, цензуру в засобах масової інформації, тотальний контроль і спостереження за масами, що сприяє ухильному та непрямому вираженню своїх думок громадянами. У лінгвістиці та лексикології вони демонструють адаптивність мови, породжуючи терміни, які обережно обминають обмеження, але водночас передають інакомислення.

Однак через природу аудіоконтенту записи стенограми та текстова транскрипція таких дискусій здебільшого недоступні, що ускладнює подальше занурення. Тим не менш, ключова ідея – що мова постійно еволюціонує під тиском – безпосередньо пов'язана з політологічними теоріями влади як дискурсу [2].

1. Сутність новомови в міжнародній політиці та громадській думці

Новомова функціонує насамперед як інструмент домінування та підкорення, де слова перевизначаються для відповідності заданому державою та урядом наративу на найвищому рівні. У російському офіційному дискурсі війна називається «спецоперацією», військовим словниковим терміном, введеним у зверненні до нації 24

лютого 2022 року. Це позначення в політичній науці представляє конфлікт як спланований і професійний, віддаляючи його від конотацій повномасштабної війни або військового вторгнення.

У лінгвістиці та лексикології слово «спеціальний» передбачає експертність і професіоналізм, натякаючи, що звичайним громадянам не потрібно глибоко вдаватися в підготовку та розвиток подій такого заходу. У політичній науці це сприяє байдужості як усередині країни, так і за кордоном, але в міру ескалації конфлікту та залучення інших країн навіть російські урядові делегати інколи ненароком використовують слово «війна», хоча лише в ширшому контексті, наприклад, у протистоянні з «дорогими партнерами» з глобальної Півночі, на відміну від «дружелюбних націй» глобального Півдня.

Буквальне використання такої термінології сповіщає про лояльність і відданість нинішнім політичним елітам, оскільки навіть незначне відхилення від неї може призвести до ув'язнення особи або конфіскації майна. У лінгвістиці та лексикології це передбачає масовий ефект, коли мова стає виразним маркером вірності чинній владі. У політичній науці це ще більше поляризує і без того розділене на полюси суспільство, перетворюючи мову на поле битви за національну свідомість.

Мілітаристи та націоналісти висміюють скорочення та аббревіатури новомови, вимагаючи визнання конфлікту війною, щоб посилити атаки на військово-промислові підприємства та удари по всій лінії зіткнення. У лінгвістиці та лексикології це виявляє внутрішні розломи в політичному дискурсі. Іншими словами, це чинить тиск на політичний режим у бік небажаної та невиправданої ескалації, ілюструючи частку мови в політичних зрушеннях.

Маніпуляція мовою через інакомовлення та новомову є найпотужнішою, коли її підсилюють засоби масової інформації та термінового оповіщення населення, які або контролюються державою, або перебувають під сильним впливом політики уряду. У Росії пропаганда в медіапросторі відіграє вирішальну роль у поширенні офіційного наративу, таким чином зміцнюючи уявлення про конфлікт як «спеціальну військову операцію». Цей термін постійно повторюється та ангажується за потреби і без на державних каналах, таких як НТВ, РІА, РТР або ТАСС, у соціальних мережах, до прикладу, МАХ або VK, попередньо встановлених додатків і магазинів, таких як

RuStore або RuTube. Це політичне кліше, спеціальна військова операція, відображене в зверненнях і промовах до співгромадян, зокрема від вищих посадових осіб міністерства закордонних справ і військового керівництва держави, вклинюючи його надалі в національну свідомість. Це повторення та тиражування забезпечує те, що мова стає другою природою для населення, спрямовуючи сконструйовану державою реальність у соціально справедливу правду.

У політичній науці ця медіастратегія применшує і послаблює голоси інакомислення, перешкоджаючи протилежним до таких наративам набирати силу. ЗМІ виступають як носій і підтверджувач причинно-наслідкової зв'язки дій і вчинків уряду, ще більше зміцнюючи динаміку протистояння, встановлену через новомову. Згідно з опитуванням Левада-Центру, проведеним у липні 2025 року, 78 % опитаних росіян висловили принаймні певну підтримку довготривалій військовій присутності Росії в Україні, що відображає багаторічне державне втручання.

У лінгвістиці та лексикології повторення ретельно відібраних професійних термінів і спеціальних висловів, часто позбавлених емоційного забарвлення, віддаляє громадськість від усвідомлення та переосмислення справжніх жахів війни. Постійний вплив цього «очищеного» словника може десенсибілізувати людей до тяжкого насильства та страждань населення від конфлікту, водночас сприяючи неприродному відчуттю нормальності та покори діям держави. Крім того, роль ЗМІ в поширенні та заохоченні до вживання цієї мови посилює тоталітарний контроль над громадською думкою, обмежуючи словниковий запас громадян і примушуючи їх до лінгвістичного конформізму, який пригнічує задатки до критичного мислення. Навіть коли незалежні спостерігачі та опозиційні діячі намагаються використовувати безпечніші соціальні платформи для підгіриву громадянського спротиву, їх часто піддають тиску, ув'язненню чи штрафам, що ще більше зміцнює лінгвістичну упередженість нинішньої влади. Таким чином, ЗМІ стають ключовим полем битви, де новояз є не лише інструментом політики держави щодо промивання мізків, а й знаряддям пропаганди, яке створює та підтримує набагато ширший політичний та ідеологічний ландшафт.

2. Мова як механізм політичного контролю населення

Концепція новомови, запозичена з роману Дж. Орвелла «1984», була адаптована для опису сучасної мови авторитарних диктатур. У випадку Росії новомова стратегічно використовується як інструмент пропаганди для обмеження обсягу ідей, які можна публічно висловлювати певній фізичній або юридичній особі. У політичній науці він служить для виправдання військових зусиль і неспровокованої агресії, перетворюючи воєнні кампанії та повномасштабні вторгнення на «спеціальні військові операції», які тільки видаються безневинними та цілеспрямованими. У лінгвістиці та лексикології цей процес спотворює значення та придушує будь-який критичний дискурс. Ця динаміка впливає не лише на внутрішню політику, а й на міжнародні відносини, оскільки слова та вислови, використані в певному політичному дискурсі задають тон дипломатичних перемовин та міждержавних альянсів.

Поширення новомови в Росії також має значні психологічні впливи на населення. У лінгвістиці та лексикології вони сприяють когнітивному дисонансу, коли люди змушені узгоджувати свій напрацьований життєвий досвід з узагальненим уявленням, представленим державою [3]. У політичній науці це викликає зручний конформізм та радісне заперечення, коли люди можуть придушувати сумніви або несумісні думки, щоб відповідати ширшому суспільному консенсусу. Із часом цей процес послаблює здатність громадян критично оцінювати дії та вчинки власного уряду, державної адміністрації, муніципальної влади та місцевого самоврядування, призводячи до ситуації, коли навіть вагомі порушення прав людини стають невидимими та непомітними через невблаганне використання підібно́ї мови [8]. Довгостроковий психологічний вплив цієї лінгвістичної маніпуляції – це вивітрювання індивідуальної автономії, призупинення розвитку особистості, оскільки населення звикає приймати запропоноване та насаджене урядом світобачення та світовідчуття.

Вплив новомови виходить за межі внутрішньої політики на міжнародну авансцену. Мова, яку використовують російські послы, консули та представники дипустанов для характеристики навколишніх подій на міжнародних зібраннях і самітах, відіграє вирішальну роль у формуванні сприйняття конфлікту іншими країнами, особливо їхніми торговими партнерами з купівлі-продажу газу та нафти, оскільки переговори часто залежать від ораторських прийомів,

використовуваних ними [4]. Представляючи вторгнення як «спеціальну військову операцію» або «визволення своєї землі», а цивільне населення, яке там проживає, як «своїх людей» зі спільною історичною та національною ідентичністю, Росія прагне зменшити міжнародний осуд та забезпечити дипломатичну підтримку або мовчазне схвалення від країн, що прихильні до її культури та історії [7]. У лінгвістиці та лексикології ця маніпуляція являє собою дипломатичний туман, де справжня природа конфлікту приховується, ускладнюючи звичайним громадянам та іноземним урядам можливість займати чіткі позиції. У політичній науці використання новомови є задуманою стратегією управління міжнародними відносинами та пом'якшення ризиків економічних санкцій або військового втручання шляхом представлення конфлікту в спосіб, що відповідає глобальній динаміці влади.

3. Евфемізми та фразеологія в пропаганді: еволюція російського політичного дискурсу

У міру розвитку конфлікту між Росією та Україною російська мова адаптувалася до політичного тиску. Евфемізми, фразеологія, зауважовані зауваження та розвинений новояз стали стратегіями для непрямого обговорення заборонених або чутливих тем. У політичній науці ці лінгвістичні адаптації відображають придушення свободи слова та цензурування засобів масової інформації. За відсутності прозорого, справедливого та чесного діалогу надмірне використання евфемізмів дозволяє уряду маніпулювати громадською думкою, представляючи скоєні злочини в більш прийнятному вигляді та привабливому світлі. У лінгвістиці та лексикології це демонструє гнучкість мови, оскільки створюються спеціальні терміни, які по суті обходять державні обмеження, але водночас передають інакомислення. Ця двозначна, подвійна природа мови – як інструменту контролю нарративу, так і засобу протистояння владі – підкреслює її ключову роль у політичному дискурсі.

Евфемізми в російській мові відіграють важливу роль як у збереженні державної влади, так і в сприянні підривної діяльності. Вони діють як штучний бар'єр, дозволяючи державі маскувати справжню природу своїх дій, водночас надаючи простір для руху опору. Терміни, такі як «спеціальна операція», приховують агресивну природу російської військової кампанії, перетворюючи війну на

адміністративний і бюрократичний термін. Однак опозиційні сили використовують ту саму евфемістичну мову як інструмент інакомислення, застосовуючи фразеологічні терміни з підривним наміром.

Цензура в Росії відіграла критичну роль у придушенні голосів інакомислення, змушуючи політичний дискурс існувати в обмеженому лінгвістичному просторі. Оскільки публічні управлінці, адміністратори та державотворці постійно використовують евфемізми, ті, хто хоче кинути їм виклик, змушені співіснувати в суперечливій системі, де певні слова категорично заборонені або їх ужиток суворо контролюється. Дисиденти творчо привласнюють мову держави, використовуючи евфемізми, щоб уникнути цензури, але водночас передавати підривні повідомлення в народ, підбурювати на повстання населення. Називаючи конфлікт війною або використовуючи терміни, такі як «анексія», «окупація», «агресія» або «вторгнення», вони таким чином протиставляють справжній лінгвістичний виклик. Постійна напруга між державними методичками та мовою опору виявляє боротьбу за інтелектуальну свободу в жорстко контрольованому тоталітарному суспільстві.

ЗМІ відіграють ключову роль у зміцненні або підриві евфемізмів через вибір слів. У державних ЗМІ терміни, такі як «спеціальна військова операція», «терористична держава», «держава-спонсор тероризму», «демілітаризація» або «денацифікація» по відношенню до України та її союзників, або «екстремістська» та «терористична» «небажана» організації, клеймування «іноземними агентами», «іноагентами» на позначення безкомпромісних інформаційних медіа та засобів комунікації, постійно використовуються для нормалізації урядового курсу, представляючи конфлікт як удар на випередження, а не акт агресії [9]. Однак незалежні ЗМІ часто відкидають ці евфемізми на користь послідовної, прямої мови, яка кидає виклик лінії партійної еліти та передчасній тотальній ідеологізації. У лінгвістиці та лексикології ця боротьба за термінологію визначає роль ЗМІ як засобу державної влади та водночас як інструменту опору [1]. У політичній науці вибір слів у ЗМІ може або зміцнити контроль уряду над просуванням наративу, або запропонувати вирішення, спонукаючи громадськість до більш критичного оцінювання першопричин та наслідків конфлікту.

Евфемізми несуть навантаження неоднозначності та розпливчатості, які можуть стратегічно використовуватися як державою, так і її опонентами. Для російського уряду терміни, такі як «спеціальна військова операція», «терористична держава», «держава-спонсор тероризму», «демілітаризація» або «денацифікація», є мечем або щитом, що дозволяє уникати прямого визнання вчинених неправомірних дій і тяжких злочинів, пов'язаних із війною. Однак ці неоднорідність і роздвоєність також відчиняють двері для громадян, дозволяючи їм інтерпретувати конфлікт у власних термінах і поняттях, сприяючи подальшій підривній діяльності. Використовуючи менш виражену пряму мову, уряд залишає простір для людей, щоб ставити під сумнів правдивість свого наративу, навіть коли держава продовжує контролювати дискурс. Подвійність евфемізмів як інструменту контролю та ймовірного осередку опору підкреслює складні відносини між функціональною мовою, міжнародною політикою та громадською думкою.

4. Ясна, зрозуміла мова: контрнатив опору

У відповідь на домінування новомови сили спротиву в Україні та Росії звернулися до спрощеного, прямолінійного способу обміну інформацією. Ясна, зрозуміла мова – яку дехто може назвати контрнативом опору – стала заміною заплутаній мові держави. Цей вид дискурсу навмисно контрастує з утаємниченням та спотворенням новомови, обираючи натомість лаконічність і стислість. У політичній науці ця мова кидає виклик наративу, що переважає, викриваючи правду та представляючи дії державних діячів у різких і різних термінах і поняттях [5]. Лінгвістично вона відкидає евфемізми та фразеологію, перетворюючи слова на засіб критики. Однак простота цієї мови також видозмінює її привабливість, оскільки вона ризикує відчуженням третіх незалучених сторін та загостренням ідеологічних розбіжностей. Тим не менш, її роль у сприянні інакомисленню та мобілізації руху опору не можна відкидати та недооцінювати.

На відміну від прихованих тактик мови, якою послуговується держава, використання ясної, зрозумілої мови забезпечує прозору та нефільтровану альтернативу, яка протистоїть переважному політичному наративу. Позбавляючись складних евфемізмів і перефразувань, цей прямий підхід забезпечує легкодоступність повідомлення для ширшої аудиторії, включаючи тих, хто не належить до

інтелектуальної верстви. У політичній науці він діє як виправлення спотворень офіційного дискурсу, прагнучи розкрити жорстокі реалії накладених державою санкцій, включаючи військову агресію, журналістську цензуру та політичні репресії. Лінгвістично його привабливість полягає в простоті та чіткості, здатності передавати недвозначні повідомлення, які резонують із широкою громадськістю. Хоча цей підхід уникає тонкощів складнішого дискурсу, водночас він зосереджується на направленості та точності, прагнучи довести до відома тих, чиї голоси були замовчані чи приглушені.

Незважаючи на доведену ефективність у доступності політичного дискурсу, використання простої мови також несе ризик надмірного спрощення, що може відчужувати незалучені країни або ймовірних союзників. Пряма мова, звернена до слухача, хоча й потужна для мобілізації інакомислення, також створює поляризований ефект, проводячи чіткі ідеологічні межі між сторонами конфлікту. У політичній науці цей ризик особливо значний у контексті, де громадська думка розділена, оскільки надмірно спрощені повідомлення можуть ненавмисно відштовхнути тих, хто вже вагається або ще не повністю приймає двостороннє бачення конфлікту, дихотомію, що склалася. У лінгвістиці та лексикології урізання таких питань до чорно-білої дихотомії може їх дуже затінити, хоч якими критичними для глибинного розуміння політичної динаміки вони не були. Хоча акцент, зроблений на простоті, підвищує всезагальне сприйняття, він може ненавмисно підірвати фундамент для відтворення консенсусу через ідеологічні розбіжності.

Хоча простота мови може поляризувати, вона також має потенціал об'єднувати в часи ідеологічної та економічної кризи, роблячи складні питання доступними для всіх. У суспільствах із високим рівнем політичної поляризації використання прямої мови може виявлятися та пробиватися крізь риторику поділу, надаючи платформу й трибуну для відкритої дискусії та колективних дій. У політичній науці це може сприяти національній єдності, представляючи проблеми в спосіб, що резонує з широким прошарком суспільства, включаючи тих, хто відчуває себе знедоленим або пригніченим політичним процесом. Лінгвістично прямий характер цього дискурсу створює спільне бачення і розуміння конфлікту, зменшуючи непорозуміння та сприяючи більш конструктивному діалогу. Незважаючи на ризики,

потенціал цієї мови об'єднувати різні групи в гонитві за спільною справою залишається однією з її найбільш сильних сторін.

5. Обмеження та виклики альтернативного дискурсу

Незважаючи на силу простої, прямої мови як інструменту опору, вона також має притаманні недоліки. Хоча вона слугує критикою маніпуляцій держави з мовою, вона також накладає власні правила гри. Подібно до новомови, цей альтернативний дискурс обрамлює ідеологічні рамки, які приковують погляди її творців і редакторів. Використовуючи звинувачувальну та осудливу риторику, вона може ще більше поляризувати суспільство та підірвати можливість діалогу зі сторонами, що вагаються. Крім того, урядовий наступ на інакомислення, включаючи криміналізацію певних термінів і висловлювань, змушує групи опору постійно пристосовувати свої лінгвістичні стратегії до якісно нових реалій. Ця класична гра в «кішки-мишки» між урядовим замовчуванням та антагоністичним дискурсом підкреслює динамічну роль мови у формуванні міжнародної політики та громадської думки.

Зрештою, виклик мови опору полягає в її еволюційній природі. У міру тривалості конфлікту та зміни політичного ландшафту, мова, яку використовують у русі опору, повинна адаптуватися до мінливих реалій. У політичній науці динаміка конфлікту, як внутрішнього, так і міжнародного, вимагає постійного перекалібрування дискурсу, щоб залишатися актуальною. У лінгвістиці та лексикології ця плинність дозволяє групам опору залишатися гнучкими та витривалими, проте також означає, що мова може стати рухомою мішенню, де кожна видозміна протистоїть цензурному апарату держави та її спеціальних служб. Ця боротьба між державним контролем і рухом опору відображає динамічну природу політичного конфлікту, де мова є не лише тиловим відображенням дійсності, а й життєздатною силою у її формуванні.

Замість висновку

Довготривала лінгвістична боротьба в конфлікті між Росією та Україною є своєчасним нагадуванням про роль мови у спрямуванні не лише громадської думки, а й ходу самої історії. Маніпуляція новомовою або стратегічне використання ясної, зрозумілої мови, зумовлюють реальність, де слова вже не лише використовують у засобах міжособистісної комунікації – вони вже справжня і перевірена зброя

масового знищення сучасної війни. Оскільки Росія та Україна продовжують використовувати мову для зіставлення та звуження історії конфлікту на свою користь чи шкоду, вони також визначають лексику міждержавної дипломатії, міжнародної політики та громадської думки. У цій битві за слова ясно як день, що мова не лише відображає та відбиває світ – вона активно його конструює та структурує. Розуміння того, яке місце займає мова в конфлікті між Росією та Україною, є важливим для тих, хто прагне досягнути весь обсяг і масштаби великої війни, а також її наслідки для глобальної політики.

Одним із найвизначніших аспектів лінгвістичної боротьби в конфлікті між Росією та Україною є переосмислення вчинених злочинів та актів агресії. Російський уряд через контроль над мовою прагне зобразити акти насильства як прийнятні або навіть необхідні, мінімізуючи сприйняття людських страждань. Терміни, такі як «супутні втрати» або «зміна режиму», використовуються для перевірки лояльності та непохитної довіри в жорстокостях війни та умовностях суспільного життя, і представлення їх як частини ширшої, наповненої брехнею політології. Натомість мова опору визначає ці самі акти як порушення міжнародного права, прав людини та автономії особистості. Різка опозиція у використанні мови слугує не лише для мобілізації внутрішнього опору, а й для привернення уваги до моральних та етичних вимірів конфлікту.

Довготривала лінгвістична битва між Росією та Україною навряд чи завершиться з розв'язанням сьогочасного військового протистояння, оскільки лінгвістичні вибори, зроблені сьогодні, матимуть довгострокові наслідки для політичного та соціального майбутнього обох держав. У Росії продовження використання евфемізмів, метафоричної та фразеологічної мови та маніпуляція громадською думкою може мати тривалий вплив на здатність громадян брати участь у змістовних політичних дебатах та вираженні інакомислення. Із часом, придушення критики може призвести до розриву поколінь, відірваних від влади та управління. В Україні використання ясної, зрозумілої мови в русі опору на підконтрольних уряду та в партизанському підпіллі на непідконтрольних територіях, може сприяти культурі відповідальності та людської взаємопідтримки, але також увіковічнити поділи, якщо акцент на ідеологічній заангажованості та одноманітності затьмарить необхідність змістовного діалогу. Уроки,

вивчені з того, як мова використовувалася в цьому конфлікті, перед-віщають майбутні політичні зіткнення на полях битв, демонструючи, що вирішальне змагання за совість і принципи часто таке ж критичне, як боротьба за суверенітет і територію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Blommaert J. Language, mobility, and identity in a changing world: Selected works of Jan Blommaert / edited by J. Spitulnik, S. Collins. London: Routledge, 2024.
2. Fairclough N. Analysing the language of political conflict. *Critical Discourse Studies*. 2024. Vol. 22, No. 5. P. 477–493.
3. Festinger L. Cognitive dissonance in authoritarian contexts: Applications to modern political psychology / edited by J. Cooper, R. Arkin. In: *Psychology of Political Conflict*. London: Routledge, 2024. P. 89–104.
4. Hopf T. Reclaiming the future: Russia's identity and foreign policy in the Ukraine crisis. *International Affairs*. 2024. Vol. 100, No. 3. P. 1125–1145.
5. Kovalenko A. Countering disinformation in wartime: Ukraine's strategies for narrative resistance. *Journal of Information Warfare*. 2024. Vol. 23, No. 2. P. 45–62.
6. Kuzio T. Russian narratives and euphemisms in the Ukraine war: Propaganda and power. *Europe-Asia Studies*. 2024. Vol. 76, No. 4. P. 567–589.
7. Lukin A. Russia's evolving diplomatic discourse: Framing the Ukraine conflict in global affairs. *Russia in Global Affairs*. 2025. Vol. 23, No. 1. P. 45–60.
8. Saradzhyan S. Russia's information warfare: Propaganda and escalation in the Ukraine conflict. Cambridge, MA: Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, 2025.
9. Wodak R. The politics of fear revisited: Populist discourse in the Ukraine crisis. *Critical Discourse Studies*. 2024. Vol. 22, No. 5. P. 477–493.

Салюк А. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, студентка 1-го курсу ОС «Магістр»,
035: Філологія (Літературна творчість)

Науковий керівник – доц. Гірняк М. О.

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ РОМАНУ
АНАСТАСІЇ ЛЕВКОВОЇ «ЗА ПЕРЕКОПОМ Є ЗЕМЛЯ»**

Saliuk A. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 1st year master student,
035: Philology (Literary creativity)

Research supervisor – Associate Professor Hirnyak M. O.

**NATIONAL IDENTITY IN THE MULTICULTURAL SPACE
OF THE NOVEL “THERE IS A LAND BEYOND PEREKOP”
BY ANASTASIIA LEVKOVA**

Проблема національної ідентичності є однією з ключових у сучасній гуманітаристиці, адже йдеться не лише про приналежність людини до конкретного середовища, а й про розуміння цінностей Свого та його відмінностей від Іншого. Актуальність питання про ідентичність, зокрема національну, засвідчує її широка репрезентація в літературі. Зрештою, національна приналежність персонажа літературного твору завжди слугує певним маркером-підказкою для читача, вказуючи на історичний, політичний і культурний контексти.

Ідентичність – складний і міждисциплінарний концепт, що ставив предметом дослідження у працях багатьох філософів (М. Бубера, М. Гайдеггера, М. Гібернау, С. К'єркегора, Ю. Крістевої, Е. Левінаса, Ж.-П. Сартра, Е. Сміта, Ч. Тейлора тощо). На багатоаспектності національної ідентичності акцентує Ентоні Сміт, визначаючи основними

складниками нації й національної ідентичності етнічні, культурні, територіальні, економічні та політико-юридичні компоненти [7, 25]. Особливу увагу дослідник приділяє культурним чинникам. Е. Сміт, відповідно до західних моделей національної ідентичності, розглядає нації як культурні спільноти, «члени яких об'єднані, якщо не тісно згуртовані, спільною історичною пам'яттю, міфами, символами і традиціями» [7, 20]. Отож доцільно говорити про культурну спорідненість, що, на відміну від політичної чи економічної, виникає «без усяких готувань та інституцій» [7, 179], однак є ключовим фактором, який визначає націю. Підтвердженням цієї тези є приклади історій емігрантів чи депортованих – тих, хто, перебуваючи територіально (а відтак політично й економічно) відірваними від Свого, зберігають власну національну ідентичність, адже відчують передусім зв'язок з конкретною культурою і традицією. Таким чином, культура виходить за межі своїх типових функцій, стає способом мислення, можливістю репрезентувати та (у)пізнати Свое. Британська науковиця Монтсеррат Гібернау також визначає націю як культурну спільноту. Подібно до Е. Сміта, вона розглядає культуру й національну ідентичність у тісному взаємозв'язку: культурна загроза може «поставити під ризик національну ідентичність» [3, 198]. Обидва дослідники звертають увагу на культуру як на передумову виникнення й обов'язкову складову національної ідентичності. Тому важливою та актуальною є проблема формування національної ідентичності у мультикультурному середовищі.

Одним із прикладів такого середовища є Кримський півострів. Завдяки вдалому географічному розташуванню Крим здобув функцію цивілізаційного перехрестя і своєрідного містка поміж різними культурами: спершу – середземноморською та кочовою, згодом – християнською та мусульманською. Від кінця XX століття до 2014-го року однією з основних культурних комунікацій на півострові була взаємодія української, російської та кримськотатарської культур. Російська окупація Криму в 2014 році не лише змінила характер цієї комунікації, а й актуалізувала питання національної ідентичності, спричинивши в сучасній українській літературі зміну в зображенні кримського простору – з новими акцентами й поглядами на Свое та Інше.

Серед творів на кримську тематику в українській літературі варто згадати роман Анастасії Левкової «За Перекопом є земля», де питання національної ідентичності в мультикультурному середовищі є одним із ключових. Мультикультурний простір твору охоплює взаємодію української, російської і кримськотатарської культур, яку можна окреслити через апелювання до понять Свій – Чужий – Інший. У питанні національної ідентичності цей конструкт відіграє особливо важливу роль, адже «національна самоідентифікація виявляється насамперед через констатацію "Я – Інший", відокремлення певного етносу від інших за принципом "Своє – Чуже"» [4, 74].

Проблему національної ідентичності в романі авторка порушує передусім через образ головної героїні Оксани. Саме вона, росіянка за походженням, розпочинає пошуки Свого в оточенні Інших – українців та кримських татар. Оксана не розповідає про себе багато: вже в першому реченні роману («Аліє, Альона і я. З наших імен, написаних у рядок або стовпчик, можна читати історію Криму – чи принаймні один з її розділів» [6, 7]) «я» постає не названим і залишається таким аж до останнього розділу. «Відсутність» імені натякає на сформовану особистість головної героїні, що не ідентифікує себе з конкретною нацією та культурою. Поруч із подругами – українкою і кримською татаркою – дівчина почувається Іншою і задається питанням «А хто я така поміж ними?» [6, 44].

Аналізуючи етапи формування національної ідентичності головної героїні роману, можна зосередитися на двох ключових аспектах, що в результаті спільно приводять Оксану до єдиного фіналу. Йдеться про інтерес до Іншого та відмову від Свого. До того ж, ці фактори варто розглядати лише в комплексі, адже вони працюють у взаємозв'язку: одне породжує інше. Історія головної героїні роману «За Перекопом є земля» добре ілюструє тезу Олі Гнатюк про те, що, отожднюючи себе з однією спільнотою, індивід відчуває до неї приналежність і водночас «виробляє в собі чуття окремішності щодо інших національних спільнот (інакшість)» [2, 50].

Інтерес до Іншого головна героїня виявляє з дитинства. Так, товарिशуючи з Аліє, дівчина вивчає кримськотатарську культуру, знайомлячись із традиціями та кримськотатарською кухнею, а також вивчаючи мову. Прикметно, що, не розуміючи політичного й історичного контекстів, Оксана починає почувати себе винною перед

кримськотатарською родиною Меметових: «... а я, слухаючи це все, знала, що сама потрапила в казку, тільки одне питання мені кололо в серці, мов скалка, хоча сформулювала я його вже пізніше: чи це заслужено?» [6, 15]. Згодом, у процесі пошуків національної ідентичності, таке почуття провини переростає в почуття «примазування» до Іншого, а нагадування про етнічне – російське – походження стає для дівчини болючим. На цьому А. Левкова робить акцент, додаючи інтертекстуальні згадки російської літератури: «Моє питання було: коли Крим повернеться в Україну? Випала відповідь: Смотри в окно и думай понемногу, во всем твоя, одна твоя вина (Йосиф Бродский)» [6, 391]. Попри почуття провини та страху, що заважає інтегруватися в чуже середовище, пізнання культури поступово формує в героїні знання про Іншого, тож Інший, за Е. Левінасом, «втрачає свою інакшість, стає внутрішнім у моєму знанні» [6, 198].

Головна персонажка відчуває інтерес не лише до кримськотатарської, а й до української культури. Доцільно зауважити, що авторка, описуючи український та кримськотатарський елементи, акцентує на їх разючій відмінності від російського («кримськотатарська тема ніяк не в'язалась мені з Росією – навпаки, вони були ворогами» [6, 223]), творить інтертекстуальні опозиції з прикладами творів різних літератур («А потім замість “Борітеся – поборете!” – “Тварь ли я дрожащая или право имею?”...» [6, 381]). Такі культурні відмінності й спричиняють поступову відмову від Свого, повертаючи Оксану до критичних роздумів про Свое – російське – спершу на рівні культури, а потім – і національності.

Основним етапом на шляху пошуків ідентичності в житті героїні можна вважати її романтичні стосунки з українцем Владом. Життя в Києві, відсутність мультикультурного елементу та виховання в середовищі українців дозволили Владові зберегти чітке розуміння і культурної, і національної різниці між Своїм – українським – та Чужим – російським. Для Оксани хлопець відкриває не лише світ української культури, а й правду про росіян та історію їх «культурної вищості». У дискусіях він спонукає дівчину переконатися у слушності свідчень, аналізуючи українську літературу й історію: «Влад перексерив мені три томи Домонтовича (...) й подарував книжку Підмогильного – ось тобі обіцянка повноти української культури» [6, 182]. А. Левкова неспроста обирає за наративну стратегію інтелектуальні діалоги між

героями. Саме під час таких розмов роздуми Оксани переходять з культурної площини до національного, політичного питання: «Я питала Влада: чим тобі не вгодила російська література? Він казав: ти не розумієш, вона виправдовує злочинну політику» [6, 180].

Аналізуючи образ Оксани та її пошуки національної ідентичності, варто зацентрувати на моментах, коли головна героїня стає «сама як Інша» (за П. Рікером), а подекуди – і як Чужа (за Ю. Крістєвою). Можемо припустити, що таке себе-відчування виникає саме завдяки перебуванню в мультикультурному середовищі – просторі, де можливість зрозуміти досвід Іншого краще за власний, безумовно, вища. З дитинства Оксана відчуває відмінність поміж культурами, що її оточують, і вже тоді, описуючи себе у взаємодії з кожною, порушує важливе питання: «Якою я є у своїй найзвичнішій (російській – А. С.) мові?» [6, 36]. Пізнання Іншого поступово відводить для російської культури образ Чужого – культури, чию «величність» можна заперечити, й традиції, від якої треба відмовитись. Розуміння того, що російська культура більше не є ключовою для героїні, з'являється, коли вона не може дати відповідь на запитання: «Ти же русская! Чому ти не захищаєш своє?» [6, 124].

Образ «себе як Іншого» простежуємо згодом, коли дівчина не лише пізнає, а й починає осмислювати культуру Іншого. На запитання, чи відчуває Оксана кримськотатарські пам'ятки «своїми», вона відповідає: «Я відчуваю їх “їхніми”. Але, оскільки я іноді теж почувуюся “ними”, то й відчуваю це все “своїм”» [6, 94]. Така поведінка й почуття можуть слугувати прикладом того, що М. Гібернау називає сильною емоційною пов'язаністю з елементами певної культури [3, 23]. Кульмінаційним моментом у пошуках ідентичності стає розкриття власної родинної таємниці, і це робить Оксану Іншою для російського елемента – до того ж, не лише культурного, а й національного загалом: «Вони – русські люди. А ти – інша. Ти маєш знати» [6, 353]. Підсумком стає фінальний монолог головної героїні, де вона, будуючи опозиції поміж українською та російською літературами, історіями, політичними вчинками тощо, остаточно визначає український елемент як Інший, що перейшов у Свій, та російський як Свій, що став Чужим: «Чи я не примажуюсь? Ні, бо це (українське – А. С.) стало більше мною, ніж оте інше (російське – А. С.)» [6, 381].

На думку О. Вісич, у романі «За Перекопом є земля» А. Левкова вибудовує ідентифікаційний маршрут «від чужого до себе через іншого» [1, 73]. Відтак важливо зауважити, що у творі головна героїня спершу знаходить власну культурну ідентичність, що згодом переростає в національну. Такий маршрут, зрештою, є логічним, адже джерелом пізнання й зацікавлення Іншим первинно постає культура. Та все ж послідовність «від культурної ідентичності – до національної» можемо вважати характерною для мультикультурного середовища, зокрема Кримського півострова. З огляду на такі спостереження, можна доповнити висновок О. Вісич і зауважити, що головна героїня рухається «від чужого до себе через культуру іншого».

Роман «За Перекопом є земля» ставить перед читачем низку актуальних питань про минуле, теперішнє й майбутнє Кримського півострова. Проблему національної ідентичності А. Левкова порушує не лише через персонажів. Важливим аспектом є також політичне тло твору – описи воєнних конфліктів чи політичних злочинів сприяють загостренню диференціації між Своїм та Чужим. Таку ж функцію виконує топонімний простір. Кримські топоніми вступають в опозиції, апелюючи до взаємин відповідних культур, що яскраво помітно на прикладі акцентів на російські та кримськотатарські назви кримських міст. Та все ж ключовими в питанні ідентичності є культурні маркери (мовно-стилістичні прийоми, згадки про різні культурні пам'ятки, тексти національних літератур, релігійні та фольклорні елементи тощо), що не лише репрезентують певну традицію, а й вказують на її ідентичність, вступають у діалог з Чужим чи Іншим. Зрештою, роман ілюструє, що пізнання культури може поступово відкрити можливість свідомого вибору національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вісич О. Свій/Чужий у просторі кримського роману Анастасії Левкової «За Перекопом є земля». «Літати небом. Жити на Землі. Геополітичні стратегії сучасних літературознавчих досліджень»: матеріали міжнародної наукової конференції (28–29.09.2023 р.). С. 69–73.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. Київ: Критика, 2005. 528 с.
3. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора, 2012. 304 с.

4. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Левінас Е. Філософська детермінація ідеї культури. Між нами: дослідження думки-про-Іншого. Київ: Дух і літера, 1999. С. 197–206.
6. Левкова А. За Перекопом є земля. Кримський роман. 4-те вид. Київ: Лабораторія, 2023. 392 с.
7. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 224 с.

Сенько С. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студент, 033: Філософія

Науковий керівник: доцент Пухта І. С.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЕДМУНДА ГУСЕРЛЯ

Senko S. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, student, 033: Philosophy

Research supervisor: Associate Professor Pukhta I. S.

INTELLECTUAL BIOGRAPHY OF EDMUND HUSSERL

У контексті динамічних трансформацій другої половини XIX століття, позначених інтенсивним науково-технічним прогресом у Європі, 8 квітня 1859 року в моравському місті Просніц (нині Простейов, Чеська Республіка) народився Едмунд Гусерль – майбутній фундатор феноменологічного руху та один із визначальних мислителів XX століття [2, с. 15].

Едмунд Гусерль народився в єврейській родині. Його батько, Адольф Абрахам Гусерль, був успішним торговцем текстилем. Мати, Юлі Гусерль (у дівоцтві Зельманн), походила з освіченої єврейської родини і приділяла велику увагу освіті своїх дітей. Окрім Едмунда, в родині було ще троє дітей [2, с. 15]. Дитинство Гусерля припало на період значних соціальних та культурних змін у Центральній Європі. Просніц був багатонаціональним містом, де співіснували німецька, чеська та єврейська громади. Таке культурне розмаїття згодом вплинуло на формування світогляду майбутнього філософа. В родині розмовляли німецькою мовою, що була мовою освічених верств Австрійської імперії. Початкову освіту Едмунд здобув у місцевій єврейській школі, де проявив неабиякі здібності до навчання. У 1868 році він вступив до гімназії в Оломоуці, де навчався до 1876 року. У гімназії особливо проявилися його математичні здібності та аналітичний

склад розуму. Навчальна програма гімназії включала класичну філологію, математику, природничі науки та історію [2, с. 16]. Варто відзначити, що система освіти в Австрійській імперії того часу була однією з найкращих у Європі, з особливим акцентом на точні науки та класичну освіту. Це заклало міцний фундамент для подальшого академічного розвитку Едмунда.

У 1876 році Гусерль вступив до Лейпцизького університету, одного з провідних наукових центрів Німеччини на той час, де вивчав математику, фізику та астрономію, а також слухав лекції ординарного професора філософії Вільгельма Вундта, засновника експериментальної психології. За порадою свого товариша, студента філософії Томаша Масарика захопився британським емпіризмом, особливо працями Джорджа Берклі, який, згідно з Дермотом Морганом, «викликав у нього довічний інтерес» [2, с. 16].

Опісля Лейпцига Гусерль продовжив навчання в Берлінському університеті, де мав можливість навчатися у видатного математика Карла Вейерштрасса. Берлінський університет на той час був центром математичної думки в Європі. Саме тут Гусерль познайомився з концепцією строгої наукової методології, яка згодом стала важливою частиною його філософського методу [2, с. 16].

У Віденському університеті Гусерль завершив свою математичну освіту, захистивши в 1883 році докторську дисертацію з варіаційного числення під керівництвом учня Карла Вейерштрасса – Лео Кенігсбергера. Однак найважливішою подією віденського періоду стало знайомство з Францом Brentano, який читав лекції з філософії та психології [2, с. 17]. Знайомство з Францом Brentano стало поворотним моментом у житті Гусерля. Brentano, колишній католицький священик і філософ, розробив концепцію інтенціональності свідомості та прагнув створити наукову психологію. Його лекції відкрили перед Гусерлем нові горизонти філософського мислення. Протягом двох років (1884-1886) Гусерль регулярно відвідував семінари Brentano, які сформували його розуміння філософії як строгої науки. Сам Гусерль характеризував це так: “Лекції Brentano вперше дали мені переконання, яке спонукало мене обрати філософію справою свого життя – переконання, що філософія теж є серйозною дисципліною, до якої можна і потрібно підходити в дусі найсуворішої науки.” [2, с. 17].

У 1887 році Гусерль розпочав викладацьку діяльність в Університеті Галле в якості приват-доцента. Цей період став часом інтенсивної наукової роботи та формування власної філософської позиції. В Галле він написав свою першу значну філософську працю «Філософія арифметики» (1891), яка поєднала його математичне минуле з філософськими пошуками. У цій роботі Гусерль намагався знайти психологічні основи математичних понять, особливо поняття числа. Невдовзі він відійшов від психологічного підходу та відмовився від написання запланованого другого тому. Його увага перемістилася від питань математики до фундаментальних проблем логіки та епістемології. Він ґрунтовно вивчав психологію, зокрема праці Вільяма Джеймса, та критично досліджував роботи тогочасних логіків: Августа Фердинанда Міля, Джорджа Буля, Бернарда Больцано, Ернста Шредера, Рудольфа Германа Лотце та Готлоба Фреге (варто відзначити про листування Гуселя з останнім щодо логічних питань у 1891 році). Як зазначає Дермот Морган, у цей період Гусерль розробив важливі концепції щодо інтенціональних об'єктів та встановив ключове розрізнення між «реальним психологічним змістом» та «ідеальним логічним змістом» актів свідомості. Він також досліджував проблему «безоб'єктних уявлень» та відношення між «інтуїціями» (де об'єкт присутній) та «репрезентаціями» (де об'єкт відсутній) [2, с. 20].

Переломним моментом у розвитку його філософської думки стала публікація «Логічних досліджень» (1900-1901). Ця двотомна праця встановила засади феноменології як нового філософського методу. У першому томі Гусерль піддав критиці психологізм у логіці, доводячи, що логічні закони не можуть бути зведені до психологічних процесів. У другому томі він розвинув концепцію інтенційності та сформулював засадничий принцип феноменології – метод феноменологічної редукції [3, с. 11].

У 1913 році, вже працюючи в Геттінгені, Гусерль опублікував «Ідеї до чистої феноменології і феноменологічної філософії», де представив систематичний виклад своєї феноменологічної методології. Ця праця ввела ключові поняття феноменологічного методу: епохе (утримання від суджень), феноменологічна редукція, ейдетична редукція. Тут він також розвинув концепцію трансцендентальної свідомості та її конститутивної ролі у формуванні досвіду [3, с. 23].

У 1916 році Гусерль отримав призначення на посаду професора у Фрайбурзькому університеті, де в 1917-1918 навчальному році обіймав посаду ректора університету. Під час свого ректорства він продовжував розвивати феноменологічний метод та активно працював над розширенням філософської школи [2, с. 29]. Саме у Фрайбурзі під його керівництвом сформувалася потужна група послідовників, серед яких були Мартін Гайдеггер та Едіт Штайн. «Картезіанські медитації» (1931), які спочатку були прочитані як лекції в Сорбонні, представили зрілу версію трансцендентальної феноменології Гусерля. У цій праці він переосмислив картезіанський метод радикального сумніву в контексті феноменології та розвинув теорію інтерсуб'єктивності. Робота мала особливий вплив на розвиток французької феноменології [2, с. 38].

Останньою великою працею Гусерля стала «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» (1936), написана в період нацистського режиму в Німеччині. У цій роботі він звернувся до проблеми кризи європейської раціональності та науки, увівши поняття «життєсвіту» (Lebenswelt) як базової, доннаукової основи, на якій ґрунтуються всі наші знання, включаючи наукові концепції. Поняття життєсвіту дозволило Гусерлю розвинути фундаментальну критику сцієнтизму та наукового об'єктивізму. Він показав, що наукове знання завжди ґрунтується на дорефлексивному, а математизація природи, започаткована Галілеєм, призвела до «забуття» життєсвіту. Деморт Морган зазначає, що введення поняття життєсвіт «виглядає майже як контрпропозиція до Маніфесту Віденського кола, яке сприяло впровадженню наукового світогляду» [1, с. 14]. Ця праця стала не лише філософським, але й культурно-критичним дослідженням, що вплинуло на подальший розвиток континентальної філософії.

27 квітня 1938 року у Фрайбурзі завершився життєвий шлях Едмунда Гусерля. Особливу роль у збереженні наукової спадщини Гусерля відіграв бельгійський священник Герман Ван Бреда. У 1938 році він організував перевезення архіву Гусерля (понад 40000 сторінок стенографічних записів) до Лувенського Католицького університету в Бельгії, що врятувало безцінні матеріали від знищення нацистами. Саме тут розпочалася робота над виданням повного зібрання

творів філософа («Husserliana»), яка триває до сьогодні. Згодом були створені філіали архіву в інших країнах [2, с. 42].

Отже, Едмунд Гусерль постав як визначний філософ ХХ сторіччя, чия інтелектуальна спадщина суттєво вплинула на розвиток філософської думки ХХ століття. Його життєвий шлях від логіка та математика до засновника феноменологічного руху демонструє еволюцію мислителя, що зміг утворити принципово новий філософський метод. Еволюція поглядів Гусерля – від «Філософії арифметики» до «Кризи європейських наук» – відображає поступове розширення горизонтів феноменологічного дослідження: від аналізу математичних понять до осмислення кризи європейської раціональності. Введення поняття життєсвіту в пізній період творчості знаменувало важливий поворот до розгляду історичного та культурного контексту людського досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Moran D. Edmund Husserl's Crisis of the European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction. Routledge, 2011. – 297 с.
2. Moran, D. Edmund Husserl Founder of Phenomenology. Polity Press, 2005 – 309 с..
3. Welton, D. (ed.). The New Husserl: A Critical Reader. Indiana University Press, 2003. – 334 с.

Стисло З. В.

СЗШ №22 ім. В. Стефаника, м. Львів,
вихованець КЗ ЛОР “Львівська обласна Мала академія наук
учнівської молоді”, 10 клас, 2-й рік навчання:
секція української мови та літератури

Науковий керівник: Кочан І. М.,
д. філол. н., професорка ЛНУ імені Івана Франка

МОВА ЯК ДЗЕРКАЛО ЛЮДСТВА: ВЛАСНІ НАЗВИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Styslo Z. V.

Secondary School №22 named after V. Stefanyk, Lviv, student of the
Lviv Regional Junior Academy of Sciences of Student Youth,
10th grade, 2nd year of study:
Ukrainian language and literature section

Research supervisor: Doctor of Philology, Professor
of Ivan Franko National University of Lviv,
Kochan I. M.

LANGUAGE AS A MIRROR OF HUMANITY: PROPER NAMES IN PHRASEOLOGISMS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

У час глобальних викликів — війн, розколів, криз і втрати ідентичності — мова стає не просто засобом спілкування, а символом єдності й стійкості націй.

Українська мова сьогодні виходить за межі України, в останні роки все більше країн світу запроваджують українську як другу іноземну мову для вивчення. Це свідчить про те, що вона перестає бути лише національним явищем. Українська мова - символ культури, свободи й незламності, ключ, що змінює код глобальної гри.

Однією з найбагатших сфер української мови є фразеологія — сукупність стійких висловів, які відображають народний досвід, мудрість і гумор. Особливо цінними в цьому контексті є фразеологізми з власними назвами, адже саме вони поєднують у собі мовний і культурний напластування. Ім'я у фразеологізмі — це не просто набір букв, а символ, що втілює певний образ, характер, моральну рису чи історичну подію народу.

Фразеологізми з власними назвами можна умовно поділити на кілька груп:

- власне українські (як Пилип з конопель; Мели, Іване, доки вітру стане; Язиката Феська)[1,2], які відображають побут, жарт, дотепність і народний характер;
- античні та міфологічні (Ахіллесова п'ята; Дамоклів меч; Прометей вогонь)[1,2], що походять із античної спадщини, але набули нового змісту в українській культурі;
- біблійні (Іудин поцілунок; суд Соломона; піти на лоно Авраамове)[1,2], у яких сконцентровано моральні уявлення, спільні для багатьох народів світу.

Цікаво, що значна частина фразеологізмів, що набули відомості в Україні, має аналогії в інших мовах, що підтверджує їхню поширеність. Наприклад, англійський вислів *Achilles' heel* повністю збігається за змістом з українським ахіллесова п'ята; *Judas kiss* відповідає Іудиному поцілунку, *the Augean stables* — Авгієві стайні[3]. Ці паралелі демонструють, що навіть за мовними відмінностями стоять спільні людські архетипи, а мова виступає простором порозуміння, а не бар'єром.

Власне українські фразеологізми з іменами (Де Макар телят не пас; Бігати як Ганна без солі; Який Сава, така й слава) мають не лише лінгвістичну, а й психологічну глибину. Вони відображають народне бачення характеру, побуту, моральних норм. Через звичайні імена оживають типажі, які є частиною колективної пам'яті. Це фольклорна "соціологія" в мові — влучна, іронічна, часто гумористична.

Фразеологізми з власними назвами — це місток між історією і сучасністю. Вони дають змогу відчувати неперервність традиції й водночас сприймати мову як живий організм, здатний до оновлення. В епоху, коли мови стираються під тиском масової культури,

українська фразеологія залишається вогнищем самотності. Вона вчить мислити образно, глибше сприймати світ і цінувати слово.

Сьогодні, коли українська мова лунає у світі як голос народу, що бореться за свою свободу, фразеологізми набувають нового звучання. Вони стають моральними маркерами національної свідомості: нагадують про коріння, про людяність і про право бути почутим. Кожен фразеологізм із власною назвою — це історія про людину, її боротьбу, слабкість чи віру.

Отже, українська мова в глобальному світі — це не лише форма культурного самовираження, а й пам'ять людства в мікромасштабі. Її фразеологізми з власними назвами показують, як локальні образи стають універсальними, а національне — частиною спільного світового досвіду. У добу глобальних викликів саме мова вчить людство розуміти одне одного, бо у кожному фразеологізмі живе спільна для всіх нас історія про добро, мудрість і стійкість духу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. – К.: Освіта, 1998.
2. Забіяка В. А. Світ фразеологізмів: етимологія, тлумачення, застосування. – К.: Академія, 2015.
3. Англо-український фразеологічний словник / укл. К. Баранцев. – Київ: Знання, 2005.

Стус Б.

Університет SWPS, Варшава
молодий вчений, напрям «Англійська філологія»

РЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ У НОВОМУ КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Stus B.

University of SWPS, Warsaw
Young scientist, "English Philology" major

THE RECONSTRUCTION OF FOREIGNERS' IDENTITY IN A NEW CULTURAL ENVIRONMENT

Що таке ідентичність?

По-перше, має сенс зазначити, що ідентичність – це широкий термін, і не існує одного фіксованого визначення, яке використовується для його пояснення. Це може здатися дивним, оскільки поняття ідентичності досить популярне, і багато хто з вас, ймовірно, чув його. Проблема полягає в тому, що його досліджували в різних академічних галузях та з різних точок зору, включаючи соціологію, психологію, культурну антропологію та філософію, і, звичайно ж, вивчення іноземних мов. Як наслідок, його часте дослідження призвело до багатьох визначень. Боруені, С., Бірія, Р., Мансурі, С. припустили, що «ідентичність стосується сукупності ставлень, переконань та самосприйняття. Вона представляє різні способи, якими люди бачать себе та вважають себе стосовно інших» [1]. Кшиштоф Квapis та Ельвіра Бригола (2013) пишуть, що: «особистісну ідентичність можна розглядати як унікальний, індивідуально-специфічний та відносно стабільний спосіб визначення, розуміння та вираження бажання досягти особистої автономії та внутрішньої інтеграції. Ідентичність як така визначає індивідуальність та унікальність кожної людини» [2].

Ідентичність стосується того, як люди бачать себе та свої стосунки із зовнішнім світом. Ідентичність кожної людини є її власною, і це те, що відрізняє кожну людину від інших і формує її дії та

поведінку. Тепер спробуємо пов'язати це поняття з вивченням мови. Як ми вже встановили, ідентичність – це те, як ми сприймаємо себе та розуміємо наші стосунки з іншими. У галузі вивчення другої мови лінгвісти досліджують вплив вивчення мови та повсякденного спілкування на те, як люди сприймають себе як користувачів нової мови, а також оточуючих. Іноземці, намагаючись досягти лінгвістичної та соціальної інтеграції з новим суспільством, часто ставлять собі такі запитання: чи маю я іноземний акцент, якщо так, то чи чути його? Чи засуджують мене люди, коли я роблю помилки? Чи ставляться вони до мене по-іншому, чи ні? Чи варто мені мовчати, щоб не показувати свого низького рівня мови? Це, звичайно, деякі з питань, але суть у тому, що питання подібного характеру виникають досить регулярно, незалежно від віку та статі. Ця невпевненість у собі залежить від соціального досвіду кожної людини за кордоном, оскільки ми щодня спілкуємося, демонструємо свою ідентичність та отримуємо відгуки й коментарі від співрозмовників, які також можуть бути як позитивними, так і негативними.

Це підводить нас до розуміння того, що ідентичність не є фіксованим явищем, а постійно розвивається. Тут я не маю на увазі концепцію «основної ідентичності», яка охоплює релігію, переконання, цінності, риси. Вони залишаються відносно незмінними, хоча пріоритети та переконання людей можуть змінюватися з віком та обставинами. Людина може розмовляти кількома іноземними мовами, мати багато знайомих і, тим не менш, вважати себе сором'язливою та інтровертною. Стверджуючи, що ідентичність перебуває в постійному русі та розвитку, я маю на увазі «соціальну ідентичність». Цей тип ідентичності особливо цікавий, також з точки зору вивчення мови. Лінгвісти досліджують соціальну ідентичність та її роль у вивченні мови та навпаки. Причина цього полягає в тому, що люди щодня беруть участь у різних соціальних контекстах, у яких мова є інструментом спілкування, а також розвитку стосунків. Вони працюють, навчаються, спілкуються, належать до певних спільнот, обмінюються знаннями, навичками та досвідом, а це передбачає участь у комунікативній діяльності.

До висновку, що соціальні ідентичності постійно розвиваються та можуть змінюватися в процесі соціальної взаємодії, прийшла лінгвістка Бонні Нортон у 1991 році. Нортон опитала чотирьох жінок-

мігранток, які приїхали до Канади на роботу, щоб з'ясувати, як їхня ідентичність вплинула на вивчення мови і навпаки [3]. Спочатку колеги сприймали їх як тих, хто підходить для виконання простих фізичних робіт, що не потребують професійних кваліфікації. Але іноземки з цим не погоджувалися і намагалися знайти способи це змінити. Після опанування англійської мови вони позбулися цієї ідентичності та почали позиціонуватися колегами по-іншому. До них почали ставитися як до повноправних членів нового суспільства.

Зміна ідентичності: наративи трьох людей

Люди, чий досвід я збираюся обговорити, брали участь у дослідженні Шарлотти Берк у 2005 році. Шарлотта Берк займається психотерапією та взаємозв'язком між ідентичністю та мовою. У її проєкті було залучено понад 30 учасників. Метою, яку вона ставила перед собою, було визначити, чи мови та нові культурні спільноти, до яких вони мігрували, змінюють людей, і як саме [4].

Уршула, одна з учасниць, переїхала до Великої Британії вже дорослою. Після певного періоду життя в новому культурному середовищі вона помітила серйозні зміни у своїй ідентичності. У дитинстві, коли вона була на батьківщині, Уршула була жертвою фізичного насильства у сімейному колі. Її мама часто ставилася до неї агресивно, що в результаті негативно впливало на її розвиток. Вона вважала себе некомпетентною та постійно винною в чомусь. Однак, як вона зізнається, все змінилося, коли вона переїхала до Британії.

Перш за все, вона стверджує, що стала більш відкритою та почала почуватися інакше, ніж коли жила з мамою на батьківщині. В інтерв'ю вона використовує метафору «здобути голос». Цей риторичний інструмент можна інтерпретувати як те, що вона нарешті отримала можливість висловлювати свої думки та почуття без стресу та зовнішнього тиску. Нове середовище та нова мова відкрили їй шлях до нового «Я». Англійська мова та спільнота, до якої вона мігрувала, дали їй доступ до нового світу, де вона вже не некомпетентна та винна, а впевнена та наполеглива. Це явище вона вважає дивним, адже Уршула пам'ятає себе з минулого, в якому вона була обмежена у своєму голосі та часто критикована, а тепер стала іншою версією себе. Ось що саме сказала Уршула у своїй розповіді: «Оскільки я знаю, що я відрізняюся від того, якою була раніше, це здається

дивним. Це пов'язано з тим, що я людина, яка може говорити. Я думаю, що це було саме так, бо як данка, я ніколи не мала права голосу» [5].

Зміна ідентичності чудово помітна на прикладі Генки, ще однієї учасниці. Подібно до Уршули, вона переконана, що нове культурне середовище та мова нової спільноти відіграли важливу роль у її трансформації як людини. Вона визнає, що стала більш схильною до ризику в різних соціальних ситуаціях. Її емоційний зв'язок з англійською набагато слабший, ніж з польською – її рідною мовою. У польській мові вона ретельно підбирає слова, дуже добре розуміє їхню функцію та може точно висловлюватися. Оскільки це її рідна мова, слова, які вона використовує польською, мають особливе значення та звучать для неї по-іншому. Коли ж справа доходить до англійської, яка є іноземною для Генки, емоційна дистанція набагато більша. Ця мова, так би мовити, «холодніша». Той факт, що вона вивчила англійську завдяки свідомим зусиллям, на відміну від польської, дає їй впевненість ризикувати та пробувати щось нове. Берк вважає, що таким чином багатомовні люди, такі як Генка, відкривають для себе нові аспекти ідентичності.

Ось чим поділилася сама учасниця: «Я можу бути більш інтимною щодо певних речей англійською, бо почувалася б з ними некомфортно. Це для мене іноземна мова, і вона штучна. Польською це було б дуже показово. В англійській мові ця штучність і розуміння того, що я вивчила значення нових слів, дає мені більше сміливості використовувати їх. У польській мові я виросла з цими словами, і вони набули значення тіла і душі, в певному сенсі, не лише для мене, а й для всіх інших поляків. А англійською це спосіб спілкування, як би я на це не дивилася» [6].

Іноземними мовами люди також можуть висловлювати гнів, агресію та несхвалення. Це стосується навіть тих, хто ніколи б не наважився зробити це рідною мовою. Ді-Інь родом з Китаю і провела свої ранні роки в цій країні. Учасниця поділилася, що в китайській культурі люди не виявляють і не висловлюють агресію та гнів, бо це здається недоречним. Існують культурні обмеження, які не дозволяють їм поводитися таким чином. Гнів виражається мовчанням, і люди зазвичай намагаються уникати прямих конфронтацій. Учасниця визнає, що їй легше висловити гнів англійською, ніж китайською,

оскільки це здається більш природним. Крім того, Ді-Інь розповіла, що в культурі, де вона виросла, люди ніколи не кажуть фразу «Я люблю тебе». Коли хтось вимовляє ці слова в Китаї, це звучить дивно, і тому люди цього не роблять. Особисто вона б теж цього не сказала. Однак, сказати ту саму фразу англійською для неї абсолютно нормально. Відчуття дивності миттєво зникає.

Ді-Інь згадує, що «...У китайській культурі люди придушують гнів. Тому набагато легше висловити його англійською. Тож, хоча мені не потрібно його висловлювати, іноді я тримаю його в собі, але все одно відчуваю його англійською. Китайською мовою ми не кажемо фразу «Я люблю тебе». Це дуже дивно говорити, тому я не кажу це китайською, але можу зробити це англійською. І навіть зараз своєї доньці я ніколи не кажу «Я люблю тебе» китайською. Якщо я хочу це сказати, я кажу це англійською» [7].

Підсумовуючи, важливо сказати, що нова мова та нове середовище вплинули на ідентичність учасників, але це відбувалося по-різному. Уршула стала впевненішою та змогла позбутися ідентичності некомпетентної та винної, яка була набута в ранньому дитинстві внаслідок насильства з боку її матері. Генка набула сміливості ризикувати в різних соціальних ситуаціях. Ді-Інь використовувала англійську мову, щоб висловити речі, які є недоречними в китайській мові, зокрема гнів та фразу «Я тебе люблю». Нам часто кажуть, що іноземні мови дають доступ до різних робочих місць на ринку праці та призводять до кращого кар'єрного зростання. Однак не багато людей усвідомлюють, наскільки мови змінюють наше сприйняття себе та навколишнього світу. Розповіді учасників чітко показують, що іноземні мови можуть відкрити шляхи до нового «Я» та помістити нас в зовсім інший світ, у якому ми поведимося по-іншому та набуваємо нових ідентичностей. Тому актуально досліджувати не лише те, як мови вивчаються та викладаються в сучасному світі, але й як вони впливають на ідентичність людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Boroujeni, S., Biria, R., Mansouri, S. (2016), The Role of Linguistic Knowledge in Determining Personal Identity of Language Learners in an L2 Context, "Journal of Applied Linguistics and Language Research", t. 3, nr 5, s. 92—106.

2. Burck, C. (2004), *Multilingual Living: Explorations of Language and Subjectivity*, "Palgrave Macmillan", New York.
3. Kwapis, K., Brygoła, E. (2013), Tożsamość osobista w ujęciu emotywno-refleksyjnym: zawartość, funkcje i procesy kształtowania tożsamości, „Opuscula Sociologica”, t. 6, nr 4, s. 33—49.
4. Norton, B. (2013), *Identity and Language Learning*, Bristol: Multilingual Matters.

Тартасюк М. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Нвчально-науковий інститут філології,
студентка 4-го курсу, 035: Філологія

ЗАПОЗИЧЕННЯ З ІСПАНСЬКОЇ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Tartasiuk M. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Educational and Scientific Institute of Philology, student,
4th grade, 035: Philology

BORROWING FROM SPANISH TO UKRAINIAN: PRACTICAL ASPECT

Лексичні запозичення, викликані інтерлінгвістичними контактами, є одним із шляхів поповнення лексики кожної функціонуючої мови. Сам термін «запозичення» є відносно дискусійним предметом обговорення у колах мовознавців. Поняття «запозичення» у мовознавстві належить до базових, однак воно не має єдиного, усталеного визначення, що й зумовлює його дискусійність.

Словник Королівської академії іспанської мови (Diccionario RAE) визначає даний термін як «елемент, як правило, лексичний, який одна мова запозичує з іншої» [1]. Стосовно українських досліджень, ми погоджуємося з наступним визначенням: запозичення — це звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення [2, с. 194].

У низці праць на тему іспанізмів, серед яких роботи авторства І. Огієнка, І. Білодіда та інших стверджується, що слів іспанського походження в українській мові існує небагато. Втім, новітні дослідження стверджують, що це не зовсім так.

Вплив іспанської на українську мову починається ще з виникнення іспанської літературної мови, тобто з XVII століття. Як зазначає С. Дель Гаудіо, «характерною рисою активного лексики

української мови у порівнянні з російською, меншою мірою із білоруською є активніше вживання численної кількості слів романського походження, здебільшого галліцизмів та італізмів, і меншою мірою — запозичень з іспанської, португальської, румунської та інших романських мов» [3, с. 134–145].

На сучасному етапі функціонально-стильова природа іспанізмів в українському інформаційному просторі виявляється багатогранною, оскільки ці лексеми виконують як інформативну, так і експресивну, символічну та іміджеву функції.

Іспанізми в українському інформаційному просторі найчастіше з'являються у трьох кластерах: гастрономія / ресторани / рецепти, культурні події / музика / література, спорт / фан-репертуар; додатково — брендинг/реклама і соцмережі. У медіакорпусі, який ми зібрали, домінують гастрономічні лексеми (тапас/тапаси, паелья, чилі, чурос, сангрія) — вони виконують роль іменників-предметів + іміджевих маркерів; olé/Оле — інтер'єктив, який використовується експресивно у спортивних текстах.

У нашому дослідженні найчастотніші запозичення з іспанської виявилися у сфері гастрономії, де вони позначають специфічні реалії та водночас виконують роль маркерів автентичності й екзотизації у рекламному та брендово-іміджевому дискурсі.

Причину жанрового розподілу і провідну позицію гастробрендингу ми пояснюємо тим, що гастрономія — «технологічно» й ідеологічно сприятливе поле для імпорту культурних кодів (заклади заповичують елементи мовної аутентифікації для позиціювання). Теорія контактів [30, с. 44] свідчить: інтенсивний функціональний контакт (ресторани, туризм) породжує швидке запозичення лексики, але рідше — структурні зміни. За моделлю Haugen, багато гастрономічних термінів — loanwords/loanblends: частково запозичені, із різним ступенем морфологічної адаптації (наприклад, тапаси як адаптована множина).

Багато іспанізмів зазнають семантичного розширення (термін → іміджевий маркер), що відповідає соціолінгвістичним спостереженням про роль інших мов як джерела престижних маркерів [5].

Таким чином, функціонально-стильове використання іспанізмів в українських ЗМІ та культурному дискурсі відображає як глобалізаційні тенденції, так і внутрішні механізми адаптації, зумовлені

потребами комунікації, іміджевими стратегіями та нормативними настановами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Diccionario de la lengua española | Edición del Tricentenario. URL: https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdle.rae.es%2F?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmhpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmhpY2F0aW9uIn19.
2. Українська мова: енциклопедія. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 194 с.
3. Дель Гаудіо С. Іспанізми в українській мові з урахуванням східнослов'янського контексту. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Київ, 2017. С. 134–145.
4. Thomason S. G., Kaufman T. Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics. Univ. of California Press, 1988. P. 44.
5. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : КМ Академія, 2004.

Томілін К. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, студент, 2 курс,
освітня програма “Українська мова і література”

Науковий керівник: доцент Добосевич У. Б.

**ОСМИСЛЕННЯ РОЛІ М. ШАШКЕВИЧА В ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВІД М. ТЕРШАКОВЦЯ
ДО І. ФАРІОН**

Tomilin K. A.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Philology,
Student, Second course, Educational program “Ukrainian Language
and Literature”

Research supervisor: Associate Professor Dobosevich U. B.

**UNDERSTANDING THE ROLE OF M. SHASHKEVYCH
IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE:
FROM M. TERSHAKOVTS TO I. FARION**

Усвідомлення ролі рідної мови і окреслення шляхів її літературного розвитку – такі завдання ставив перед собою Маркіян Шашкевич. Життя і діяльність священника і просвітителя пов’язане з Галичиною періоду Романтизму - часу пошуків ідентичності, зокрема і в мовних питаннях. Концепція романтизму полягала в індивідуальності. Нації почали усвідомлювати свою унікальність та демонстрували її через мову, культурні традиції. Мова стає найдієвішим засобом самоідентифікації народів. Головну роль в українському мово-та націєтворенні зіграв Маркіян Шашкевич.

Перша половина XIX ст. позначена впливом загальноєвропейського ідейного напрямку Романтизму, який став стимулом для осмислення ролі рідної мови у житті кожної людини і у становленні спільноти як нації. Галичина, яка у той час входила до складу Австрійської

імперії, потребувала інтелектуально і духовно сильних особистостей для втілення цих ідей. У цьому контексті найпомітнішим та найбільш дієвим став Маркіян Шашкевич. Історики та філологи неодноразово інтерпретували його роль у мовотворчих процесах. Мета допису – розглянути основні складники цих процесів через призму студій Михайла Тершаковця та Ірини Фаріон.

Усвідомлення ролі рідної мови і окреслення шляхів її літературного розвитку приходять до Маркіяна Шашкевича під впливом різних чинників. Його родина спілкувалася польською мовою. Маркіян Шашкевич під час здобуття початкової освіти не спілкувався руською мовою через заборону. У 1829 році він вступив до Львівської духовної греко-католицької семінарії, але вже 1830 року був відрахований за порушення статуту. Наступні три роки М. Шашкевич присвятив вивченню світської літератури. Значний вплив на нього справив історик Д. Зубрицький. Зубрицький доручив М. Шашкевичу перекласти книгу “Хроніки Ставропігійського Інституту” польською мовою, а потім скерував його до дяківської бурси Ставропігійського Інституту для навчання читання кирилицею та письма гражданкою. Саме в цій бурсі М. Шашкевич почав пропагувати мову свого народу. Маркіян Шашкевич дуже добре розумів тодішню ситуацію в Галичині. За словами Миколи Лесюка: «Він розумів, що хоча б дещо поліпшити її [ситуацію] можна тільки через пробудження національної самосвідомості галичан, а цього можна досягти лише „дорогою рідної мови“» [1, с.68]. Це він і робив впродовж свого творчого шляху.

У релігійному стилі М. Шашкевич як священник запроваджує нові тенденції до проповідування руською (українською) мовою. Його промова 12 лютого 1835 року мала великий вплив на національне пробудження русинів. За оцінкою М. Тершаковця: «Уплівши до неї вірш під заголовком “Голос галичан”, зробив молоденький проповідник велике враження на всіх приявних, а між ними також на високих духовних і світських гостей» [2, с.217]. Збереглося шість проповідей руською мовою та дві польською: “Слово Боже к народу в Святий День Богоявлення”, “Проповѣдь на Вознесѣнне”, “Проповѣдь слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія”, “Проповѣдь слова Божого на рождество Пресвятой Богородицы”, “Проповѣдь на празник”, “Блажени милосердіи, яко тіи помиловани будуть”. Ці проповіді по-новому інтерпретують християнські догми

через різні стилістичні засоби, а головню – у поєднанні тем та ідей із викладом рідною мовою. За спостереженнями Ірини Фаріон, проповіді написано народною мовою з цілою низкою особливих фонетико-правописних, морфологічних та лексичних рис, які мають виразне діалектне забарвлення наддністрянського регіону: «Шашкевичеві проповіді написано наддністрянською говіркою, яка започаткувала формування західного варіанту нової української літературної мови на основі південно-західних діалектів» [3, с.53]. Це був головний спосіб зближення з народом. М. Тершаковець також трактує проповіді М. Шашкевича як спосіб зближення з українським селянством: «Щоби здобути довіря своїх слухачів, священник голосив Боже Слово в їхній рідній мові» [2, с.222].

Видавнична справа поєднала талант М. Шашкевича як укладача “Русалки Дністрової”, як письменника і як збирача і популяризатора українського фольклору. За оцінкою Ірини Фаріон, робота над альманахом “Русалка Дністрова” зумовила спроби М. Шашкевича писати руською мовою і в інших жанрах. У процесі створення альманаху автор впевнився, що ця мова відрізняється від церковної та російської мов. Тому і шукав він руську мову в народі. Збирав народні пісні та казки, а потім досліджував особливості народної мови. Як вдало зауважила І. Фаріон, старовина — дзеркало століть. Тобто фольклор відображає історичну тяглість народу та його самобутність. М. Тершаковець аналізує історію видання та багаторазову цензуру альманаху. А наявність цензури означає страх влади щодо популяризації руської мови серед українського населення. В альманасі “Зоря” М. Шашкевич помістив українські народні пісні. Автор хотів цим показати самостійність та багатство української культури. За оцінкою М. Тершаковця, це була своєрідна культурна пропаганда. У всіх творах гарно вжита народна мова. «Для тих, що дивилися на справу тверезо по-людськи, альманах був нагодою ствердити, що тією мовою можна справді добре говорити і добре писати» [2, с.174]. Тобто М. Шашкевич хотів показати українцям більше можливостей народної мови.

У розвитку художнього стилю роль М. Шашкевича полягає в тому, що він розширює тематику віршів, активно запроваджує розмовну мову. Вірші “Руська мова”, “Слово до читателів руського языка” першочергово стосуються мовного питання. В інтерпретації Ірини

Фаріон, у першому вірші автор засуджує зречення від рідної мови, а в другому Маркіян Шашкевич пише про любов в народі. Щоб боротися із “мраками тьмавими”, треба об’єднатися. Відповідно засобом об’єднання в автора слугує мова. Тут М. Шашкевич знову акцентує на об’єднавчому чиннику рідної мови. М. Тершаковець більш детально аналізує “Слово до читателей руського языка” та інтерпретує, що скам’янілі серця людей не принесуть щастя народові, бо ці люди не підуть за народом, захочуть бути поза ним. Відповідно сам народ має бути зацікавлений у розвитку руської мови. Примітно і те, що Маркіян Шашкевич першим спробував перекласти “Слово о полку Ігоревім” — один із найвідоміших українських творів періоду Київської Руси. До наших днів зберігся тільки уривок “Плач Ярославни”. М. Тершаковець зауважує, що перекладав Шашкевич за етимологічним правописом. Вибір пам’ятки для перекладу засвідчує цікавість Шашкевича давниною власної мови.

Правопис не залишився поза увагою М. Шашкевича. Маркіян Шашкевич заклав основу утвердження народної мови через традиційну, але реформовану кирилицю. Кирилиця слугувала засобом відокремлення від римо-католицького та польського світів. Ірина Фаріон трактує цю потребу як “свій-чужий”. Тобто коли ми впроваджуємо щось чуже в свою мову, а на той момент то була латиниця, то це ніяк не сприяє розвитку та збагаченню власної мови. Ця потреба М. Шашкевича втілилася в правописній реформі кирилиці, яку вперше можемо побачити в альманасі “Зоря”. Мовно-правописна реформа з часом ставала реформою думки.

Отже, своєю діяльністю М. Шашкевич підніс статус української народної мови. Маркіян Шашкевич вважав себе справжнім українцем. Він творив незалежність нашої культури. Боже Слово народною мовою формувало національну свідомість. Фольклор, зібраний М. Шашкевичем, мав на меті зберегти національну пам’ять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині : монографія / Микола Лесюк. — Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014.
2. Михайло Тершаковець. Маркіян Шашкевич та його ідеї на тлі українського відродження/ упор. Феодосій Стеблій, Олег Турій; наук. ред. Володимир Мороз. Львів: Видавництво УКУ 2021.

3. Фаріон І. Отець Маркіян Шашкевич — український мовотворець: Лінгвістичний феномен на тлі світового романтизму — Львів: Свічадо, 2007.

Фечко І. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, історичний факультет, аспірант 2 курсу,
032: Історія та археологія

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПЕРУ У ХХІ СТОЛІТТІ:
МІЖ РЕГІОНАЛЬНОЮ СПІВПРАЦЕЮ
ТА ГЛОБАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ**

Fechko I. I.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
Faculty of History, 2st year PhD student,
032: History and archaeology

**PERU'S FOREIGN POLICY IN THE 21ST CENTURY:
BETWEEN REGIONAL COOPERATION AND GLOBAL
CHALLENGES**

Since the democratic transition of 2000–2001, Peru has tried to project itself as an open, regionally engaged and economically liberal actor. It has done so by combining a traditionally pragmatic diplomacy with new instruments of economic insertion — above all, the Pacific Alliance — while at the same time navigating growing extra-regional competition, especially between China and the United States. In the 21st-century Peruvian foreign policy rests on three pillars: regional and sub-regional cooperation as a way to compensate for domestic political volatility; economic and maritime projection to the Asia-Pacific; and strategic hedging vis-à-vis major powers to protect mining, infrastructure and maritime interests. However, the prolonged internal political crisis since 2016 has begun to erode Peru's diplomatic coherence and its capacity to lead regionally.

Peruvian diplomacy has long been described as pragmatic, legalist and multilateralist. It sought good relations with neighbours, active participation in Latin American mechanisms, and a simultaneous opening to extra-regional markets. That basic pattern did not disappear

with the fall of Alberto Fujimori; the transition governments and Alejandro Toledo's administration re-affirmed nine interrelated objectives, including regional integration, trade diversification and an active presence in the UN system [1].

Peru cultivates a "multi-directional" posture, but it needs strategic planning to adapt to the reordering of power [2]. The 21st-century geopolitics is marked by renewed great-power competition, maritime spaces and technological dependency, which obliges Peru to articulate its national power in a more coherent way [3].

From the early 2000s Peru moved on three regional tracks at once:

- Andean track. Despite the erosion of the Andean Community (CAN), Lima preserved this space for trade, border integration and migration management with Bolivia, Ecuador and Colombia. CAN also remained useful for coordinating positions in the WTO and UNASUR years [2].

- South American track. Peru participated in UNASUR and later in the Forum for the Progress of South America (Prosur), essentially to avoid isolation in a fragmented region. This was less about ideology and more about keeping a seat where security, infrastructure and energy were discussed.

- Pacific track. The real innovation was Peru's co-founding of the Pacific Alliance (with Chile, Colombia and Mexico) in 2011–2012. The Alliance matched Peru's open-economy profile, gave it a platform to project towards Asia and allowed it to differentiate itself from the more protectionist Mercosur. Analysts in Lima and European briefings saw the Alliance as "the most dynamic" regional group in Latin America, but also as a factor of silent fragmentation, because it created two speeds of integration [4].

For Peru, the Alliance has had four concrete advantages - 1) it consolidates value-chain links with Chile and Colombia; 2) it offers a collective brand to negotiate with Asia-Pacific actors; 3) it allows for joint diplomatic activities; 4) it helps Peru to partially "externalize" domestic instability: even if politics in Lima is turbulent, the Alliance continues to work.

This last point is especially relevant since the prolonged political crisis that started with clashes between the executive and Congress (2016), continued with the short presidencies of 2020, and deepened

with the Castillo/Boluarte cycle and social protests from 2022 onwards. Regional partners have looked at Peru as an unstable partner; multilateral routines help to cushion that image.

A second, and today central, axis of Peruvian foreign policy is economic diplomacy. Lima has pursued an extensive FTA network with the United States, the European Union, China, Asian partners and Latin American neighbours. The 2009 U.S.–Peru Trade Promotion Agreement locked in market access and investor protections, reassuring domestic and foreign business about Peru’s liberal economic model.

Yet, as CEEEP and other Peruvian strategic-studies outlets highlight, the real strategic shift is eastward. China has become Peru’s first trade partner, first investor in mining and — with the Chancay deep-water megaport — a long-term infrastructure actor capable of reshaping South America–Asia maritime flows. The 2024–2025 negotiations to “optimize” the 2009 Peru–China FTA, linked to Xi Jinping’s visit to Peru for APEC, aim to increase bilateral trade by up to 50% and to connect Chinese capital with Peruvian mining and transport megaprojects [5].

From Lima’s perspective this has three diplomatic implications:

- Hedging between China and the U.S. Peru publicly insists it is “open to all,” but Chinese investment is faster and more visible than U.S. commitments, which obliges the foreign ministry and the security sector to monitor strategic dependencies — ports, 5G-related tech, energy. CEEEP’s 2025 note on “Geopolitics in the New World Order” calls for strengthening the national-defence and maritime components of foreign policy in view of this competition [3].

- Maritime and Pacific identity. Being part of APEC (since 1998) and hosting it again turns Peru into a Pacific interlocutor for the rest of South America. This is why the Pacific Alliance is not only economic; it is a diplomatic hook into broader Indo-Pacific debates, including supply-chain security and green transitions [6].

- Need for domestic consensus. Foreign-policy technocrats in Lima understand that long-term deals with China, the U.S. or the EU require internal political legitimacy. The current legitimacy deficit — corruption allegations, social protests, low approval of the Boluarte administration — weakens Peru’s hand when negotiating sensitive chapters such as public procurement or security cooperation.

Peru's 21st-century diplomacy has also been tested by global crises: the Russia–Ukraine war, U.S.–China tensions, the erosion of multilateralism, and renewed conflicts in the Middle East. Traditionally, Peru portrayed itself as a defender of international law and territorial integrity.

Peru must cope with non-traditional threats that have an external dimension: illegal mining and logging with cross-border networks, narcotrafficking routes in the Pacific, cyber and disinformation operations. Peruvian military and strategic centres, including CEEEP, have been calling for a foreign policy that is more tightly coordinated with defence, intelligence and border-development policies — in other words, a comprehensive national power approach. This is not a militarization of foreign policy but a recognition that, in a contested Pacific and with fragile borders in the Amazon, diplomacy alone cannot secure Peru's interests [3].

The biggest challenge to Peru's regional role does not come from outside but from inside. Since 2016 the country has lived through an almost permanent institutional crisis — presidential impeachments or near-impeachments, confrontation with Congress, allegations of corruption, and severe human-rights questions during protests. This has three foreign-policy effects:

- 1) Loss of initiative. Peru can no longer convene South American or Andean summits with the same authority it had in the 2000s.
- 2) Lower credibility in human-rights discourse. Excessive use of force at home undermines Lima's capacity to speak for democracy abroad. Partners in the EU and in some Latin American chancelleries now read Peruvian positions through this lens.
- 3) Short time horizons. Ambassadors and negotiators cannot plan for ten years when presidents last one or two. This favours “low-politics” cooperation (trade, tourism, education) over “high-politics” initiatives.

As for Peru's relations with Ukraine, they have developed on the basis of long-standing historical and cultural ties that predate the establishment of modern diplomatic relations. The Embassy of Peru in Ukraine was opened in 2003, marking a new stage in mutual engagement and paving the way for closer cooperation in trade, culture, and education. Both countries share a strong commitment to international law, sovereignty, and territorial integrity—principles that have gained

renewed importance since Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022. Peru has consistently supported Ukraine's resolutions at the United Nations, condemning the violation of the UN Charter and calling for peaceful conflict resolution. These positions have established a solid diplomatic foundation for expanding bilateral collaboration [7].

From an economic standpoint, bilateral trade remains modest but shows potential for diversification and growth. According to the State Customs Service of Ukraine, total trade turnover between the two countries fluctuated notably between 2021 and 2024. In 2021, Ukraine enjoyed a strong trade surplus, exporting goods worth \$128.0 million and importing \$31.4 million from Peru. However, in 2022, exports from Ukraine dropped sharply to \$5.3 million, while imports remained relatively stable at \$29.5 million, resulting in a deficit of about \$24 million. The same tendency continued in 2023 (exports \$7.6 million, imports \$31.2 million) and 2024 (exports \$5.7 million, imports \$33.8 million). Imports from Peru—mainly coffee, fruits, fishmeal, and seafood—have remained stable, whereas Ukrainian exports, traditionally metals, machinery, and chemical products, declined due to wartime disruptions in production and logistics [8].

Looking forward, both countries have clear potential to revitalize cooperation in key sectors, including agri-technologies, food processing, mining services, renewable energy, and higher education. Peru's Pacific orientation and Ukraine's industrial and technological capabilities complement one another, creating opportunities for collaboration within APEC-related and South-South cooperation frameworks. Establishing a Peru-Ukraine Intergovernmental Commission on Trade, Investment, and Scientific Cooperation, combined with stronger academic and cultural exchanges, could further enhance mutual visibility and lay a foundation for a long-term partnership in the post-war period.

In the 21st century, Peru's foreign policy stands at a crossroads — between its regional ambitions and the realities of a rapidly changing global order. The country continues to rely on regional cooperation through the Andean Community, the Pacific Alliance, and APEC, while also seeking to expand its presence in Asia and diversify its partnerships beyond traditional actors. At the same time, domestic political instability remains the main obstacle to a more consistent and proactive

diplomacy. Frequent government changes limit Peru's ability to plan long-term strategies or assume regional leadership. Still, Peru's diplomatic tradition, geographic position, and commitment to international law give it the tools to play a constructive role in both South America and the Pacific. Strengthening institutional stability and linking foreign policy more closely with national development priorities could help Peru turn its strategic potential into real influence — regionally and globally.

LIST OF REFERENCES

1. John, Ronald Bruce. Peruvian foreign policy in the new millennium: Continuity and change // *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad (RIRA)*. – Vol. 2, № 2. – Octubre 2017. – С. 65–119. – ISSN 2415-5896. – DOI: <https://doi.org/10.18800/revistaira.201702.002>
2. Novak, Fabián; Namihas, Sandra (eds.). 200 Years of Peruvian Foreign Policy and its Projection in a Changing World / Konrad-Adenauer-Stiftung, Pontificia Universidad Católica del Perú. – Lima, 2021.
3. Centro de Estudios Estratégicos del Ejército del Perú (CEEPE). Geopolitics of the 21st Century and Peru in the New World Order : analytical report, 16 October 2025. – URL: <https://ceeep.mil.pe/2025/10/16/geopolitica-del-siglo-xxi-y-el-peru-en-el-nuevo-orden-mundial/>
4. Castro Joo, Luis. The Pacific Alliance and Peru's Foreign Policy [Electronic resource]. – URL: <https://www.luiscastrojoo.com/wp-content/uploads/2025/03/The-Pacific-Alliance-and-Perus-Foreign-Policy.pdf>
5. Lee, Liz; Aquino, Marco; Janowski, Tomasz; O'Boyle, Brendan. China, Peru completed “substantial negotiations” to upgrade FTA, 29 June 2024 / Reuters. – URL: <https://www.reuters.com/world/china/china-peru-completed-substantial-negotiations-upgrade-fta-2024-06-29/>
6. Pagán Sánchez, Antonio José. The Latin American and Peruvian Side of the Indo-Pacific: The China Factor and the EU's New Agenda // *Geopolitical Risks in Europe and the Indo-Pacific Region*. – May 2025. – P. 129–146. – DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-96-1840-8_8
7. Політичні відносини між Україною та Перу [Електронний ресурс] / Посольство України в Республіці Перу. – Опубліковано 05 грудня

2024 р. – URL: <https://peru.mfa.gov.ua/ukrayina-peru/526-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-peru>

8. Державна митна служба України. Статистика та реєстри [Електронний ресурс]. – URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>

Чабанюк Н. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, студент 2-го курсу,
035: Літературна творчість
Науковий керівник: доцент Челецька М. М.

**ПРОСТІР САНАТОРІЮ В РОМАНІ «ЗАЧАРОВАНА ГОРА»
ТОМАСА МАННА І «ПОВІСТІ ПРО САНАТОРІЙНУ ЗОНУ»
МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО**

Chabaniuk N. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 2nd-year student, 035: Literary art
Research supervisor: Associate Professor Chelets'ka M. M.

**COMPARATIVE STUDY OF THE SANATORIUM SPACE IN
TOMAS MANN'S NOVEL "THE MAGIC MOUNTAIN" AND
MYKOLA KHVYLOVY'S "TALES OF THE SANATORIUM
ZONE"**

Початок XX ст., особливо період повоєнних 20-их років, означеного «буремними двадцятими», характерний піднесенням у літературі філософії екзистенціалізму, одне з головних питань якої було питання буття людини, в тому числі – її буття в суспільстві, наслідком чого можна вважати зосередження на психологізмі персонажів тексту та зацікавлення новими, унікальними топосами «не-домами», зокрема топосом санаторію. Дослідники цієї тематики, наприклад Юрій Барабаш та Світлана Омелянчук, розрізняють варіації слів «зона» і «санаторій», друге з яких, зокрема завдяки есею «Хвороба як метафора» американської літературознавиці Сьюзен Зонтаґ, схильні трактувати як «божевілля». У своїх розвідках українські дослідники творчості Миколи Хвильового акцентували на особливостях простору в тексті українського автора, або лише побіжно згадуючи про подібні паралелі в чужоземних письменників (Ю. Барабаш), або паралель

була лише доповненням до українського тексту (С. Омелянчук). Попри намагання розглядати формальні показники закритого простору в «Повісті про санаторійну зону» Миколи Хвильового і в «Зачарованій горі» Томаса Манна паралельно, у цій розвідці більше надано уваги текстові німецького автора.

Як слушно зауважує Ю. Барабаш, «з високою мірою певності можна припустити, що “Зачарованої гори” Томаса Манна Хвильовий не читав до написання своєї “Санаторійної зони”. Обидва твори побачили світ одного року, 1924-го; навряд чи німецьке видання негайно могло потрапити до українського прозаїка, та й німецької він не знав. Тож для зіставлення цих двох творів за контактним принципом не маємо жодної підстави» [1, с. 52–53]. Далі дослідник говорить про типологічну схожість, зокрема у структурі, але наголошує на розмежуванні текстів за художніми та філософськими критеріями. Власне цей феномен – спільні ознаки в текстах одного року, але в авторів різних країн без можливості прямого контакту – і є підставою для дослідження цих двох прозових творів.

Варто зазначити, що відкритість/закритість простору, через уже витворену бінарність, виявляється у дихотомії та протиставленні. Ця опозиція твориться за певними критеріями, які означають простір як відкритий або закритий. Швейцарський літературознавець Енс Герлт означив жанр «санаторійного тексту» [4, с. 150], визначальними ознаками якого є характеристики закритого простору (відсутність приватності, особлива спільнота, ілюзорність = омана тощо)¹.

Отже, першим критерієм, що вказує на закритість є:

Приватність. Закритість простору постає через його розрізненість або антитетичність з простором відкритим. Причому відкритий простір завжди набуватиме позитивної конотації, зокрема через властиву приватність. Ганс Касторп потрапляє до санаторію, який позбавляє приватності і як можливості не бути поміченим для сусідів, і як можливості зворотної:

¹ Перелічені критерії виокремлено на підставі аналізу вибраних текстів. Цей перелік не обов'язково повинен бути втілений у повній мірі в інших текстах із закритим простором.

«Отже, з такою міною він зайшов з балкона до кімнати, аби далі не підслуховувати, вважаючи те, що відбувалося за стіною, серйозним, навіть вражаючим, хоч воно й супроводжувалося хихотінням. Та в кімнаті те вовтузіння стало ще чутнішим. Йому здалося, ніби то біганина серед меблів: ось грюкнув перекинутий стілець, хтось когось ухопив, якісь ляпаси, поцілунки, до цього домішувалися звуки вальсу <...> З рушником у руці Ганс Касторп дослухався проти власної волі (курсив мій. – Н. Ч.)» [3, с. 49].

Ця відмінність між домом і не-домом посилюється через присутні образи і символіку Гансового дому, описаного раніше. Суттєвим є образ-символ хрестильної чаші:

«Чаша й таріль первинно не належали одне до одного; воно й видно, казав дід (дід Ганса Касторпа, примітка – Н. Ч.), черговий раз повчаючи малого; проте, вів далі дід, уже протягом ста років, тобто з того часу, як було придбано чашу, ними послуговуються всі. <...> Що ж до тарелі, то про його поважніший вік свідчив напис усередині. <...> На spodі були вигравіювані різними шрифтами імена глав родин, що протягом довгого часу були її власниками <...>. Там було й ім'я Гансового батька, й самого дідуся, а потім префікс “пра” подвоювався, потроювався, почотверявся, ...» [3 с. 28].

Відтак, можна говорити і про протиставлення «дім – санаторій» як «постійність – змінність», яку з дискомфортом через головного героя в дії сприймає читач. Підтвердженням непостійності, черговості й дискомфорту може слугувати цитата: «Потім він (Ганс Касторп – Н. Ч.) ліг, вимкнув світло, поклавши свою гарячу запаморочену голову на подушку померлої американки» [3, с.108]. Подібну відсутність приватності спостерігаємо і в «Повісті про санаторійну зону»:

«Раптом Карно підвівся і спустив із ліжка ноги. Анарх не стримав себе й здригнув. Тоді метранпаж провів рукою по своїй голеній голові й спитав із відтінком звичайного йому гаркавого сарказму: / Навіщо ви мене шукали? Пам'ятаєте?.. На стільці? <...> Анарх, як ведмідь, підвівся і – воістину – ряснував: / Чого ви хочете від мене?» [5, с. 76].

Але мінімальна приватність присутня під час переходу на іншу територію (кімната → долина, село, цвинтар; кімната → командна висота, малинник), попри це, уникнення санаторію не є повним, адже «Вирватися з санаторійної зони означає померти» [4, с. 151], тому варто виокремити наступний критерій:

Ілюзорність. Санаторій, через великі надвірні ділянки для прогулянок, можна сприйняти як відкритий простір формально, але його фактична закритість прихована за цією ілюзією. Наприклад, розлогими є описи територій навколо гори з рекреаційною зоною:

«Вони (Ганс Касторп та Йоахим Цімсен. – Н. Ч.) спустилися дорогою, що вела до санаторію, перейшли міст через потім та вузькоколіїку, маючи перед очима обриси гір на правому березі долини: Малий Шлагорн, Зелені Вежі та Дорфберг, які Йоахим називав їхніми іменами» [3, с. 85].

Подібні обриси територій поза санаторієм бачимо у Хвильового: «Командна висота стояла над рікою. Далі летіли степи. Ріка летіла за степами: її смарагдова стьожка, не води. За санаторієм скрадались слобідки, посьолки, а ще далі околиця, перші міські квартали і нарешті город» [5, с. 37].

Як зауважує С. Омелянчук, «ескапізм із зони можливий, втім Микола Хвильовий позбавляє своїх персонажів такого бажання. Вони переважно або не задумуються над втечею, або не бачать у цьому потреби» [4, с. 151] Для персонажів обох текстів доступне лише споглядання, а не перебування там. Це лише підсилює ілюзорність відкритості, незамкнутості для закритих просторів. Ілюзорність навіть є проговореною через протиставлення замкненості/незалежності:

«Не люблю, коли від неї (від музики. – Н. Ч.) відгонить аптекою, коли її приписують згори з медичних причин. Я ціную власну свободу, чи пак ті рештки свободи й людської гідності, які нам ще лишаються. На таких заходах я лише гостюю <...> приходжу на чверть години й їду далі своєю дорогою. Це дає мені ілюзію незалежності...» [3, с. 136],

адже факт визнання ілюзії незалежності та прийняття цієї ілюзії навіть для невеликого задоволення веде за собою факт прийняття закритості.

Окрім загального простору санаторію, існує кілька інших просторів, як-от кімната, долина, їдальня тощо. Але суттєвим також є існування міжлюдського простору, простору персонажа, який цей персонаж відчуває і який у присутності з іншими персонажами означає як закритий:

«та Маруся, що завжди сміялася й носила маленький рубін на своєму гарному пальчику <...> завжди була там присутня, і Ганс Касторп зрозумів, що ця обставина змушує Йоахима йти геть, осьскільки вона надмірно, просто жажливо його вабила. Чи відчував Йоахим, що теж “замкнений”, ще й у набагато тіснішому просторі, ніж він сам ...» [3, с. 177].

Відтак, варто виокремити ще один критерій:

Спільнота. У межах спільноти, як людського простору, суттєвим є питання свого/чужого/іншого, яке стосуватиметься більшості інших підпитань спільноти. У випадку спільноти, яка населяє зону рекреації, є сенс актуалізувати питання обряду і питання мови/походження.

Що стосується обряду, то суттєвим та спільним для текстів двох авторів є трапези, які з процесу споживання їжі переросли у поділ на «свій/чужий», і відповідно до цього формуються невеличкі спільноти (наприклад, «хороший» і «поганий» російські та інші, «загальні» столи). Окрім трапезування, відмінність однієї спільноти від іншої проявлено через специфічний обряд. Наприклад, у «Зачарованій горі» існує «Товариство однієї легені», яке вирізняє новоприбулих від постійних жильців.

Метонімічним є означення санаторію як спільноти, що його населяє і створює правила для своїх учасників, але в таких спільнотах-просторах правила, при порівнянні з реальністю, є викривленими. С. Омелянчук актуалізує дефініцію гетеротопії, яку запропонував французький постструктураліст Мішель Фуко, котрий розуміє гетеротопію передусім як утопію – місце, якого не існує, тобто коли представлено «саме суспільство в досконалому вигляді, або суспільство, перевернуте з ніг на голову, утім так чи інак ці утопії є напозір нереальними просторами» [4, с. 150]. У місці, де лікують, опікуються відпочивальниками, а не хворими:

«Ти маєш знати, що застуд тут не *geçus* (не сприймають, перекл. – Р. Осадчук), їх офіційно заперечують, при високій сухості повітря вони взагалі не повинні траплятися, і пацієнта, який хоче повідомити про свою застуду, Беренс приймає не з розпростертими обіймами» [3, с. 199].

Також санаторій є ніби крамницею більше, ніж зоною для відношення, про це свідчить сцена, коли «пані старша сестра» продала термометр Гансу Касторпу. Окрім того, що термометр продала

дорожчий, пояснюючи це лише загальними фразами і єдиною різницею між «гіршим» і «кращим» був лише колір упаковки, «пані старша сестра» не заопікувалася хворим у інші способи [3, с. 202]. Намагання вибратися із санаторію запобігаються лікарем Беренсом, який говорить про мінімальні терміни перебування – 6 місяців [3, с. 216], причому оплачуваний кожен тиждень перебування. Лікування перестає бути як таким, коли доктор Кроковскі намагається навіяти Гансу Касторпу думку про його сильніший, ніж є насправді, хворобливий стан за допомогою дивного обстеження [3, с. 217].

Відтак, хвороба перестає бути лише хворобою. Окрім висловлювання про «хворобу як метафору», Сьюзен Зонтаґ, порівнюючи туберкульоз і рак, називає другу хворобою простору [2, с. 14–15], утім доречною буде також актуалізація хвороби як простору, адже саме від/з хвороби не можуть вибратися «мешканці» рекреаційної зони², клімат якої навмисне може сприйматися як лікувальний, але парадоксально – підсилювальним для хвороби, її каталізатором.

Що стосується мови, то інакшість, а радше «чужість», у рекреаційній зоні «Заচারованої гори» проявлена через діалектичні відмінності мовців, що були у санаторії. Так Ганс Касторп, чий дід говорив нижньонімецьким діалектом [3, с. 28], у санаторії має справу з носіями із «сильним нижньосаксонським забарвленням» [3, с. 56] чи власне іноземцями.

Свою інакшість, а радше чужість, Ганс Касторп відчуває і стверджує, вирізняючи себе, гостя, від хворих:

«Але ж навіщо! Ні, ще на процедури лежання я можу погодитися, я робитиму їх разом із тобою, але міряти температуру – це вже занадто для гостя, це потрібно лише вам, тим, хто тут, нагорі» [3, с. 87].

Протягом розвитку дії, простежується авторове вказування на інакшість санаторійного простору відносно «рівнини»:

² Ю. Барабаш звертав увагу на цю лексему, вирізняючи серед професійно-термінологічного аспекту вживання цього слова також семантику вужчу, «на рівні совєцької масової свідомості, у сленговій мовленнєвій практиці з ним пов'язується перекладом уявлення про місце відбуття покарання» [1, с. 53–54].

«Наречена лише посилювала враження того, що тут, нагорі, панує легковажність і розбещеність, з якими Ганс Касторп не раз стикався» [3, с. 368].

Текст, з погляду на головного героя, є переходом від відчуження до прийняття самого себе у спільноті жильців «гори», проявлене втратою відчуття приємності від куріння сигари, зміною відчуття часу і примирення у порівнянні санаторію, «духовної вертикалі», з низом, з «рівниною». Натомість у «Повісті про санаторійну зону» шлях головного героя можна означити як шлях від прийняття до повного розуміння та відчуження. Як зауважує С. Омелянчук, «божевілля це чи курорт для лікування туберкульозу відчитується вже на персонажному рівні і безпосередньо на нього впливає» [4, с. 150], адже конотацію для устрою спільноти, що населяє закритий простір, визначає оптика персонажа і те, чи спільна вона з оптикою читача. Як підсумок, попри абсолютно різні процеси впливу закритого простору на Анарха або Ганса Касторпа, парадоксальним є факт їхньої смерті, що прочитується як неможливість покинути санаторій.

Отже, повоєнний досвід і його ословлення у літераторів повоєнних десятиліть спричинило актуалізацію питань філософії екзистенціалізму, зокрема питання буття людини й спільноти. Використання топосу санаторію, камерність якого необхідна для повноти дії персонажів, охарактеризувало основні ознаки для розмежування «санаторійного тексту» як окремого жанру. Феномен, пов'язаний зі створенням знакового українського «санаторійного тексту» одночасно з класичним текстом світової літератури, доводить зв'язок тогочасної української літератури зі світовою не на рівні наслідування, а через можливість зрозуміти певну тенденцію. Адже в обох випадках фінальні дії головних героїв, попри втечу з тілесної оболонки, прочитуються фактично як неможливість покинути закритий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Ю. Поетика, структура й сенси замкненого простору («Повість про санаторійну зону» Миколи Хвильового). Слово і Час. 2019. № 9. С. 52–68;
2. Зонтаґ С. Хвороба як метафора. СНІД та його метафори ; з англ. пер. Т. Бойко. Київ : Видавництво Жупанського, 2012. 162 с.

3. Манн Т. Зачарована гора ; пер. із німецької Р. Осадчук. Київ : Видавництво Жупанського, 2024. 928 с.
4. Омелянчук С. О. Топос санаторію в літературі: «Санаторійна зона» Миколи Хвильового в дискурсі українського й світового письменства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Видавництво НаУОА, 2024. Вип. 22 (90). С. 149–152.;
5. Хвильовий М. Повість про санаторійну зону. Сентиментальна історія. Я (Романтика) ; упоряд. і передм. В. Агеевої. Київ : Віхола, 2024. 264 с.

Чорній О. Я.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філологічний факультет, студентка 1-го курсу магістратури,
035.01: Українська мова та література

Науковий керівник – Висоцька М. А.

**ГУЦУЛЬСЬКИЙ ГОВІР У ХУДОЖНІЙ МОВІ ПАРАСКИ
ПЛИТКИ-ГОРИЦВІТ (НА МАТЕРІЯЛІ ЗБІРКИ
“МИЛА КНИЖЕЧКА”)**

Chornii O. Y.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philology, 1st-year Master's student
035.01: Ukrainian Language and Literature

Academic advisor — Vysotska M. A.

**THE HUTSUL DIALECT IN THE ARTISTIC LANGUAGE
OF PARASKA PLYTKA-HORYTSVIT
(BASED ON THE COLLECTION “SWEET LITTLE BOOK”)**

Пр Прозовий доробок видатної гуцульської мисткині Параски Плитки-Горицвіт посідає непересічне місце у використанні старожитнього гуцульського говору в українській художній літературі й ілюструє знаковий тип літературно-діалектної диглосії, що представлений творами так званої “літератури на діалектах” [ЗПомилка! Джерело посилання не знайдено., с. 192]. Істотну особливість таких текстів становлять діалектні риси, суцільно відтворені як в авторській мові, так і в мові персонажів.

Художня мова збірки “Миля книжечка” Параски Плитки-Горицвіт ґрунтується на говірках сіл Бистрець і Криворівні Верховинського району Івано-Франківської області й промовисто увиразнює архаїчну систему гуцульського говору на фонетичному, морфологічному та лексичному мовних рівнях.

Фонетичні риси: 1) перехід давнього голосного [а] після шиплячих і м'яких приголосних у [е] (зрідка — у [і]) у наголошеній та ненаголошеній позиціях: **чєс, жєрт, досігла**; 2) уживання фонем [и] на місці давнього і на початку слова: **иди, Иван, инші**; 3) обниження артикуляція наголошеного й ненаголошеного [и], що вимовляється як [е]: **хатений, виберав, нинападу**; 4) перехід ненаголошеного голосного [и] в [і]: **звівавси, чія, вигріваючіси**; 5) давня м'якість шиплячих: **сонєчко, нічь, учюла**; 6) давня м'якість [р'] в кінці слів і перед приголосними [к], [х], хоч паралельно вживаються й літературні форми з твердим [р]: **отєперь, задвір'юк, зверьхе**; 7) відсутність [л] після губних приголосних: **зроб'ю, сп'ю**; 8) тенденція до ствердіння кінцевого приголосного [т'] у дієслівних формах, а також приголосного [н] у кінці слів: **болит, чюрит, літна**; 9) диспалаталізація приголосних [с'], [з'], [ц'] у кінці слів та суфіксах -ськ, -зьк, -цьк: **Андрієц, кузнярське, ниблизка, мушшінцке**; 10) уживання приставного приголосного [в] на початку й середині слів задля уникнення збігу голосних: **вуставки, навукa, павза**; 11) скорочення звукового складу слів, хоч і непослідовне: **вно, схло, замкли**; 12) відсутність подовження приголосних у формах іменників середнього роду: **замерзання, гіканя, павутиня**; 13) асиміляція звукосполюки [шч] у [ш], [шш]: **дош'є, шєстє, шшє**; 14) асиміляція [хв] у [ф], [г] у [х], [ч] у [дж]: **фіст, лєхко, джерга**.

Письменниця поодинокі репрезентує у збірці такі фонетичні риси гуцульського говору, як-от перехід голосного [о] в [у°] в ненаголошеній позиції перед складом з [а]: *Розкусував зубами, ніби правдиву чукуляду* [4, с. 22]. Ненаголошений етимологічний [о] перед складом із наголошеним [а] не переходить в [а] на відміну від літературної вимови: *Бо то в курбалі води богато, можна плавити драничьке* [Помилка! Джерело посилання не знайдено.4, с. 21]. Перехід приголосного [т'] у [к']: *Окек спробували кікати* [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 9]. Перехід приголосного [л] у нескладовий [й] вкінці та в середині слів, де колись після л був ъ: *Порозкладала на стів з тими файними значками...* [4, с. 15]. Виступ рефлексу [єр] на місці давніх звукосполучень [ѣ], [ѥ] з сонорними [р], [л] між приголосними: *Уже від керниці казали: "Будьте здорові, Федо!"* [4, с. 15]. Повна назалізація звукосполюки [дн]: *Мама посварює, бо кемит, шо гонно бути* [4, с. 18].

Морфологічні риси: 1) закл. -ов, -ев замість -ою, -ею в О. в. іменників I відміни, а також узгоджувані з ними прикметники і займенники: *пшеничнов муков, тов роботов, таков вуставков*; 2) закл. -ех, -ох замість -ах у М. в. множинних іменників: *в колінех, по лавицях, на плечях*; 3) закл. -и у М. в. однини іменників I та II відмін: *на лавици, в серци*; 4) закл. -ови, -еви у Д. в. і М. в. іменників: *дідови, камінцеви, по клецушикови*; 5) закл. -и у Р. в. однини іменників III відміни: *веселости, соли, чьвалости*; 6) закл. -и в М. в. іменників однини: *на камени, в Криворівни, на лавици*; 7) закл. -е в іменниках середнього роду II відміни у Н. в. і З. в.: *шести, зайнете, предіне*; 8) збереження форм колишньої двоїни: *дві-три мінути*; 9) скорочення форм Кл. в. іменників: *Кали, Євдо, Васи, Катери*; 10) закл. -ут у 3 особі множини дієслів II дієвідміни майбутнього і теперішнього часу: *битимут, розгребут, ждуть*; 11) творення дієслівних форм умовного способу за допомогою частки *бих*, що є залишком форми колишнього аориста: *бих блюкнули, бих ни мокли; бих засмієласи*; 12) творення дієслівних форм майбутнього часу за допомогою компонентів *ме, мемо, мете, мут* (форми дієслова *имати*) та інфінітива: *ме держати, мете чюти, мемо мати, мут шімбалати*; 13) творення вищого ступеня порівняння прикметників за допомогою частки *май*: *майбірші, май біршія*; 14) тенденція до вирівнювання відмінювання прикметників за твердим типом основи: *домашний, передний, хатений*; 15) енклітичні діалектні форми займенників у Д. в. (*ми* 'мені', *му* 'йому') і З. в. (*го* 'його'); 16) редупліковані форми займенників (*тот, тота, тото*); 17) невизначеність норм і варіантність в написанні постфікса -ся (си) окремо від дієслів: *си розвиває, лишилисми си*; 18) уживання діалектної частки *най* замість *хай, нехай* у формі наказаного способу дієслів: *най проходить, най берутси, най си заважає*; 19) дієслівні форми минулого часу із залишками колишнього перфекта: *мусілисми, надієлисми, вибігли сми*.

Лексичні риси. Лексеми на позначення страв і напоїв: *гуслінка* 'спеціально заквашене густе кип'ячене молоко', *кулеша* 'густа страва з кукурудзяної муки, вареної на воді', *боришіник* 'печений картопляний корж', *боришка* 'картопля', *бриндзя* 'спеціально приготований для зберігання посолений сир, бринза'. Збірна назва їжі представлена у збірці такою номінацією, як *харч* 'їжа'. Кухонне і

хатне начиння гуцулів: **коновка** 'дерев'яна посудина з одним вухом для води; дерев'яна посудина для молока', **цінівка** 'металева кварта для води', **полонник** 'ополонник, велика (перев. дерев'яна ложка), якою набирають рідку страву або збирають сметану з молока'.

Назви гуцульського одягу, взуття, прикрас, аксесуарів, а також текстильних виробів: **кептар** 'хутряна безрукавка (перев. з орнаментом)', **рукавник** 'кожух з рукавами', **дранчіна** 'сорочка', **бисаги** 'дві торби, з'єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутим через плече', **постоли** 'саморобне шкіряне взуття, виготовлене з одного шматка товстої шкіри без підощв і каблуків', **тайстрина** 'полотняна або вовняна торба, яку носять через плече (перев. для харчів)', **попружка** 'тканий пояс з кольорової шести', **вуставка** 'вишита смуга, вставлена на плечах або рукавах жіночої сорочки', **ліжники** 'домоткане ворсисте вовняне покривало з візерунками', **рантушок** 'біле тонкоткане полотно', **гіндра** 'ганчірка; стара сорочка'. Окрім збірної назва одягу (**фантина** 'одежина, один предмет одягу'), у текстах також вдалося простежити зневажливу лексему **клунтуше** 'одяг, лахміття'

Лексеми споруд, будівель, знарядь праці й речей господарського призначення: **задвірок** 'частина двору позазд будинку, хати, задвірок; подвір'я, двір', **вориня** 'огорожа з ворин', **опецок** 'місце на печі; краї верхньої частини хлібної печі', **берфело** 'дерев'яний пристрій, на якому вішають котел над вогнищем на полонині, хороми 'сіни', **васаг** 'товста дерев'яна прокладка на передній тічці воза', **кагла** 'стічний отвір у сінях для виходу диму з печі', **галерія** 'галерея (перев. відкрита зі зовнішнього боку, вкрита дахом), піддашся вздовж житлового будинку', **лодва** 'дошка', **курмей** 'міцна сукана мотузка'.

Географічні об'єкти: **газдівка** 'газдівство, господарство', **пляц** 'обійстя', **грунь** 'невеликий пагорб, непокритий лісом', **плай** 'гірська стежка; дорога в горах', **ватерник** 'частина стаї на полонині, де розкладають вогнище', **сегельба** 'згарище; випалене або вигоріле місце у лісі', **улога** 'улоговина, велика западина', **чуркало** 'дерев'яний жолоб, по якому стікає джерельна вода', **бердо** 'прірва, урвище; стрімкий схил гори', **кертovina** 'кротовиння', **кечіра** 'гора, вкрита вся лісом, крім вершини', **царинка** 'сільський майданчик, покритий травою'. Удалося зафіксувати й кілька лексем на позначення погоди:

студінь ‘холоднеча, холод’, **фортуна** ‘негода; сильна буря, град; заметіль’

Гуцульські назви на позначення людей відбиті в таких номінаціях: **дедя** ‘батько’, **вуйко** ‘дядько’, **тета** ‘тітка’, **хлопчіше** ‘хлопчисько’, **дівчінеші** ‘дівчина-підліток’. Збірні назви цієї лексико-семантичної групи становлять такі слова: **стариня** ‘батько з матір’ю’, **челідь** ‘жінки, жіноцтво’. Невелика кількість лексичних гуцулізмів увиразнює рослинний і тваринний світи: **лабузе** ‘листя і стебла городніх рослин’, **трупін** ‘стовбур дерев’, **вільшник** ‘зарості вільхи, вільшняк’, **лупак** ‘груба тріска’, **половик** ‘яструб’, **потето** ‘пташеня’, **когут** ‘півень’.

У художній мові Параски Плитки-Горицвіт вдалося зафіксувати низку абстрактної лексики: **кортечка** ‘бажання, охота’, **гвалт** ‘сильний крик, гвалт’, **банность** ‘смуток, туск’, **причка** ‘сутичка, лихо’, **токма** ‘угода’, **фрай** ‘воля’, **супокій** ‘спокій’, **фертик** ‘кінець’, **придабашка** ‘жарт, сміховинка’.

Діалектні елементи як носії гуцульського етномовного феномена у творчості Параски Плитки-Горицвіт наділені широким потенціалом зображення художньої дійсності. Утім, сприймання й осмислення таких текстів істотно утруднене для пересічного читача, який не є носієм чи добрим знавцем гуцульського говору, тому потребує належної читачької підготовки. Дослідження художньої мови письменниці належить до давно назрілих завдань сучасної української філологічної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавука П. Тлумачний словник гуцульських говірок. Косів : Писаний Камінь, 2017. 296 с.
2. Гуцульські говірки: короткий словник / за ред. Я. Закревської. Львів : Інститут українознавства НАНУ, 1997. 232 с.
3. Грещук В., Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові : нарис. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
4. П. Плитка-Горицвіт. Мила книжечка. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. 44 с.
5. Словник української мови: в 11 тт. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

6. Шкрумеляк М. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ : ІФОЦППК, 2016. 176 с.

Ярмола І. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр, А4.03 Середня освіта (історія), І курс

Науковий керівник: доцент Яценюк Г.М

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНУВАННЯ ІВАНА МАЗЕПИ

Yarmola I.O.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History, Political Science and International
Relations, bachelor, A4.03 Secondary Education (History), 1st

Scientific advisor: Associate Professor Yatsenyuk G.M.

DEVELOPMENT OF EDUCATION IN UKRAINE DURING THE HETMANSHIP OF IVAN MAZEPA

Коли ми говоримо про Івана Мазепу, то перше, що нам може спасти на думку – це Полтавська битва, «козацьке бароко», його меценатська політика... І це не дивно, адже доба гетьманування Івана Мазепи була насичена не лише військово-політичними подіями, а також й неабияким культурним зрушенням [1, с.242]. Так завдяки спрямуванню гетьмана в розвиток культури, період його гетьманства прийнято називати «золотою добою» становлення української культури та освіти.

Ще з самого початку свого перебування на посаді гетьмана, Іван Мазепа проявляє себе, як поціновувач культури, мистецтва, науки. У їхньому розвитку він вбачав не так політичний вплив, як внутрішню необхідність, адже в той час велика частка населення, в тому числі й ті, хто перебував на козацькій службі, були малоосвіченими та не вміли писати. Підтвердженням цього є те, що коли підписувались Конотопські статті 17 червня 1672 р., то замість генерального

обозного Петра Забіли, генерального судді Павла Житовського, генерального осавула Івана Лисенка, полковників Дмитрашка Райча, Пилипа Уманця, Дем'яна Гужеля, Івана Дуб'яги, Петра Рославця, Івана Сербина, Семена Остряка договорі з московитами підписували їхні довірені особи. Крім цього, коли Іван Мазепа став гетьманом у 1687 році, то він не міг сформувати свою команду з освічених однодумців, що призвело до того, що вже у 1688 році він починає думати над суттєвою корекцією свого кадрового оточення.

Сам Мазепа орієнтувався на ерудованих людей та як знавець філософії, риторики, декількох іноземних мов прагнув залучити до співпраці випускників українських та іноземних навчальних закладів, особливо він надавав перевагу випускникам Києво-Могилянської колегії, у якій сам навчався впродовж 1650-1656 (7) років [2, с. 5-6, 110-112]. Відповідно «Мазепинська освітня реформа» перш за все передбачала підвищити рівень освіченості, як серед місцевої знаті, так і серед звичайного населення. Для цього Мазепа виділяє чималі кошти на утримання навчальних закладів, він фінансує будівництво нових приміщень, заохочує йти працювати в заклади освіти різних викладачів не лише з України, а також із за кордонну, так, наприклад, Мазепа запросив працювати в Києво-Могилянську колегію, згодом академію Стефана Яворського та Феофана Прокоповича, які хоча і були українцями, однак здобували освіту за кордоном. Також, що ще відіграло важливу роль у розвитку освіти того часу це те, що 26 вересня 1701 року завдяки клопотанню Івана Мазепи, Варлаама Ясинського та Стефана Яворського, яке потрапила до рук царя та було ним підписане, колегія стає академією, що означало, що відтепер – це заклад вищої освіти, який має право присуджувати ступінь доктора наук щонайменше з двох дисциплін.

Навчання тоді здійснювалось в декількох галузях, так в Могилянці в той час викладали арифметику, граматику, музику, нотний спів, геометрію, астрономію, грецьку, латинську, польську мови, також у 1689 році з'являється ще одна дисципліна - богослов'я, яку викладає професор Йосиф Крюковський. Діяльність гетьмана та його соратників призвело до того, що кількість студентів з 240 у 1685-86рр збільшилась до 2000 у 1700 р. [3, с. 39-49]. Навчатись в академії могли не лише діти заможних родин, а також і діти звичайних,

простих сімей, про авторитет тодішньої академії свідчить і той факт, що в ній навчались болгари, румуни, серби, греки та араби.

Але крім розвитку Києво-Могилянської академії, Мазепа також сприяв і розвитку освіти в інших містах та селах Гетьманщини. Ось, наприклад, за сприяння Івана у Чернігові було створено колегію, яка функціонувала при Борисоглібському монастирі, мала 3 класи та розширила свою функціональність до 6 класів у 1805 році, що спонукало її перейти у новий корпус, збудований за кошти Івана Мазепи, який також був причетний до заснування колегіуму – «латинської школи» у Харкові. До речі, навчальні заклади переважно будували при церквах та монастирях, адже ті тоді були головними осередками культури, там розташовувались бібліотеки та власні друкарні. Мазепа також сприяв розвитку наукових досліджень, написанні підручників, якими він потім поповнює бібліотечні фонди. За період гетьманування Мазепи у Києво-Могилянській академії було підготовлено 25 власних риторичних курсів та написано чимало латиномовних поетик для викладання курсів теорії поетичного мистецтва. Для того, щоб книги видавали, то гетьман фінансував будівництво окремих приміщень для друкарень, забезпечуючи їх відповідним обладнанням [4].

Отже, Іван Мазепа відіграв ключову роль у розвитку та піднесенні культури, в тому числі це стосувалось і освіти, період його гетьманування прийнято називати «золотою добою» української освіти та культури, адже саме завдяки спонсорству Мазепи, українська система освіти зуміла відродитись та врятуватись від занепаду, що тривав в період Руїни. Завдяки структурованим діям гетьмана відбулось піднесення та зближення з європейською системою освіти, підвищився статус навчальних закладів того часу, головним здобутком стало отримання Києво-Могилянкою статусу академії та поширення грамотності серед населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демиденко О. Нерухомі пам'ятки історії та культури доби гетьмана І. Мазепи в Україні. с. 242.
2. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. 2005. С. 5.

3. Чернявська Г. Меценатство гетьмана Івана Мазепи. Пам'ять століть. – 2000. С. 39-49.

4. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: Навч. Посіб. 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006.

СЕКЦІЯ «СУСПІЛЬНІ НАУКИ»

Білик О. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, магістр, 053: Психологія

Науковий керівник: професор Квас О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ

Bilyk O. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, Master student, 053: Psychology

Research supervisor: Professor Kvas O. V.

FEATURES OF EMOTIONAL MATURITY IN ADOLESCENTS WITH VARYING LEVELS OF ANXIETY

Попри те, що емоції часто сприймаються як щось суто індивідуальне, спонтанне або навіть неконтрольоване, насправді вони є глибоко структурованим і надзвичайно важливим джерелом інформації про внутрішній стан людини та її взаємодію зі світом.

Дослідження емоційної сфери особистості неможливе без розуміння рівня її емоційної зрілості, адже саме цей показник визначає, наскільки людина здатна усвідомлено керувати своїми переживаннями.

Емоційна зрілість нерозривно пов'язана з емоційним інтелектом, який, за Д. Гоулманом, означає здатність усвідомлювати й керувати власними емоціями та емоціями інших [1]. Саловей і Майєр визначили його як уміння розпізнавати, розрізняти та використовувати емоції для регуляції мислення і поведінки. Емоційно зріла людина характеризується самопізнанням, гнучкістю, здатністю приймати власні почуття й конструктивно реагувати на переживання інших [3].

Емоційна зрілість розглядається як багаторівневе й цілісне утворення, що поєднує природні (динамічні, частково спадкові) та соціально набуті компоненти емоційної сфери. Вона інтегрує взаємопов'язані риси особистості — емоційність, емоційну збудливість, сензитивність і стійкість — які функціонують у єдиній системі, забезпечуючи гармонійне емоційне функціонування.

Згідно з концепцією О. Я. Чебикіна, основними показниками емоційної зрілості є емоційна експресивність, саморегуляція та емпатія [2].

Емоційна експресивність відображає здатність людини гармонійно й адекватно виражати власні емоції через міміку, жести, інтонацію та поведінкові реакції. Вона забезпечує щирість емоційного досвіду, сприяє ефективній взаємодії з іншими та підтримує соціальні зв'язки.

Емоційна саморегуляція дає змогу контролювати власні емоційні стани, зберігати внутрішню рівновагу та перетворювати емоційні імпульси на конструктивні дії, що допомагає долати стресові ситуації та уникати імпульсивних реакцій.

Емпатія виступає соціальним компонентом емоційної зрілості, який передбачає розуміння й співпереживання емоціям інших людей, сприяє формуванню довіри, толерантності та гармонійних міжособистісних стосунків.

Кожен із цих компонентів має внутрішній (інтро-) та зовнішній (екстра-) рівні прояву: інтропоказники відображають глибину й контроль емоцій у внутрішньому світі особистості, тоді як екстрарівні характеризують їхню усвідомлену регуляцію та вираження у соціальній взаємодії. [2].

Усі ці складові утворюють взаємопов'язану систему, де вираження емоцій, їхній контроль і здатність співпереживати працюють у тандемі, формуючи психологічну стійкість, внутрішню гармонію та соціальну компетентність. Емоційна зрілість у такому розумінні є процесом, що формується протягом життя під впливом досвіду, самоусвідомлення та соціального середовища, дозволяючи людині діяти свідомо, адекватно реагувати на складні ситуації та будувати зрілі, гармонійні стосунки з оточенням.

Мета дослідження – теоретично та емпірично виявити та дослідити особливості емоційної зрілості у підлітків з різним рівнем тривожності.

У дослідженні взяли участь 84 підлітка (44 жінки, 40 чоловіків) віком від 13 до 17 років, зокрема 6 осіб віком 13 років, 25 — 14 років, 25 — 15 років, 18 — 16 років та 10 — 17 років.

Використано такі методики: «Діагностика емоційної зрілості» (О. Я. Чебікіна), «Тест шкільної тривожності Філіпса», «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» (К. Томас), Методика дослідження соціальної адаптованості (Кузнецов П. С), Виявлення схильності до емпатії (за методикою І. Юсупова)

За допомогою **кластерного аналізу** було виявлено дві основні групи досліджуваних за рівнем тривожності: перший кластер – «підлітки з вищим рівнем тривожності» (n=26) – характеризуються високими показниками за шкалами «Загальна тривожність у школі», «Переживання соціального стресу», «Фрустрація потреби до успіху», «Страх самовираження», «Страх ситуації перевірки знань», «Страх невідповідності очікуванням оточення», «Низька фізіологічна опірність», «Проблеми і страхи у стосунках з учителями»; другий кластер – «підлітки з нижчим рівнем тривожності» (n=58) – демонструють діаметрально протилежний профіль за даними шкалами.

Підлітки з вищим рівнем тривожності (перший кластер) характеризуються підвищеною емоційною напруженістю, чутливістю до оцінки з боку оточення, страхом помилитися чи не виправдати очікувань. Для них властиві труднощі в самовираженні, невпевненість у соціальних ситуаціях, знижена стресостійкість і схильність до внутрішніх конфліктів.

Натомість підлітки з нижчим рівнем тривожності (другий кластер) демонструють емоційну врівноваженість, відкритість у спілкуванні, розвинену емпатію та здатність адаптуватися до соціального середовища, що свідчить про вищу емоційну зрілість і гнучкість у взаємодії.

Порівняльний аналіз за непараметричним критерієм **Манна-Уїтні** виявив статистично значущі відмінності ($p < 0,05$): у підлітків з нижчим рівнем тривожності вищі показники за шкалами «Екстраекспресивність», «Інтроемпатія», «Соціальна адаптованість».

Натомість підлітки, з вищим рівнем тривожності, мають нижчі показники по цим же шкалам.

Ймовірно, це пояснюється тим, що нижчий рівень тривожності сприяє більшій відкритості у спілкуванні та кращому самоконтролю емоцій. Натомість високотривожні підлітки схильні до емоційного напруження й уникання соціальних контактів, що знижує їхню емпатійність та адаптованість.

Згідно з результатами кореляційного аналізу загальної групи досліджуваних за непараметричним критерієм **Спірмена**, було встановлено наявність статистично значущих взаємозв'язків між тривожністю та компонентами емоційної зрілості (таблиця 1.1)

Таблиця 1.1

*Порівняння кореляцій показників підлітків з вищим та нижчим рівнем тривожності**

Шкали тривожності/Кл астери	Інтрое мпатія	Екстраек спресив ність	Інтроекспр есивність	Соціальна адаптованість	Емоційна зрілість (заг.)
Підлітки з ви щим рівнем тривожності (n=26)					
Загальна тривожність у школі	-0,60			-0,70	
Переживання соціального стресу			0,71		0,71
Фрустрація потреби в успіху	0,74			0,51	
Страх самовираженн я		-0,83	-0,62		-0,71
Проблеми і страхи у сто сунках з учите лями	0,69	0,57			0,59

Підлітки з нижчим рівнем тривожності (n=58)					
Загальна тривожність у школі				0,29	
Переживання соціального стресу					-0,32
Страх перевірки знань				-0,27	
Низька фізіологічна опірність стресові		-0,26		-0,36	

* у таблиці подано статистично значущі кореляції при $p \leq 0,05$

Зокрема, у групи з вищим рівнем тривожності, виявлено:

Переживання соціального стресу — інтроекспресивність ($r = 0,71$). Підлітки з високою тривожністю демонструють підвищену внутрішню емоційну експресивність як реакцію на соціальний стрес, що може свідчити про внутрішню напругу та потребу у вираженні почуттів.

Фрустрація потреби в досягненні успіху — інтроемпатія ($r = 0,74$). Невдачі у досягненні мети стимулюють внутрішню емпатію, тобто чутливість до емоцій інших через власні переживання фрустрації.

Страх самовираження — екстраекспресивність ($r = -0,83$). Підвищений страх самовираження пригнічує зовнішню емоційну відкритість, що веде до замкненості та внутрішньої напруги.

Загальна шкільна тривожність — інтроемпатія ($r = -0,60$). Підвищена тривожність у школі знижує здатність до внутрішнього співпереживання, обмежуючи емоційне розуміння себе та інших.

Проблеми у стосунках з учителями — інтроемпатія ($r = 0,69$). Підвищена емпатійність підлітків робить їх особливо чутливими до оцінки та реакцій вчителів, що може посилювати тривогу.

У групи з нижчим рівнем тривожності, виявлено:

Низька фізіологічна опірність стресові — соціальна адаптованість ($r = -0,36$). Фізіологічна вразливість до стресу пов'язана зі

зниженням соціальної гнучкості та здатності ефективно взаємодіяти з оточенням.

Загальна тривожність — соціальна адаптованість ($r = 0,29$). Помірна тривожність у підлітків може виконувати адаптивну функцію, стимулюючи соціальну обережність і відповідальність.

Підсумовуючи, результати дослідження свідчать, що вищий рівень тривожності у підлітків пов'язаний зі значними змінами у компонентах емоційної зрілості, зокрема з обмеженням емпатії, соціальної адаптованості, саморегуляції та експресивності, тоді як нижчий рівень тривожності сприяє кращій емоційній гнучкості та соціальній взаємодії. Крім того, різні прояви тривожності, від страху самовираження до переживання соціального стресу, демонструють специфічні впливи на здатність підлітків до конструктивної взаємодії з оточенням. Таким чином, емоційну зрілість слід розглядати як ключовий ресурс у контексті тривожності підлітків та продовжувати досліджувати її розвиток і механізми регуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоуман Д. Емоційний інтелект : пер. з англ С.-Л. Гумецької. Віват. Харків, 2025. 512с.
2. Чебикін О.Я., Павлова І.Г. Становлення емоційної зрілості особистості. – Одеса: СВД Черкаси, 2009. – 238с.
3. Mayer J. D., Salovey P. Clarifying concepts related to emotional intelligence. Emotional intelligence in everyday life: Cambridge University Press/ J. Ciarrochi, J. Forgas, J. Mayer (eds.), New York, 2006. – pp. 29-42.

Бондар А. Д.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, студентка 2-го курсу,
293: Міжнародне право

Науковий керівник: доцент Малига В. А.

ОБХІД ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Bondar A. D.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 2-nd year student,
293: International Law

Research supervisor: Associate Professor Malyga V. A.

EVASION OF LAW IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Сучасний етап розвитку міжнародного приватного права характеризується значним поглибленням інтеграційних та глобалізаційних процесів. Інтенсифікація міжнародного обігу товарів, послуг та капіталу, а також активізація міжнародної міграції робочої сили призводять до зростання кількості приватноправових відносин з іноземним елементом в Україні та інших державах. З огляду на це, проблема обходу закону і сьогодні залишається однією з найбільш актуальних. Зокрема, вагомий внесок у дослідження цього явища зробили такі вчені, як Шульга А.М., Грамацький Е.М., Балдинюк В.В., Боярський Є.Д., Погорецька Н.В., Кисіль В.І., Довгерт А.С. та інші.

П. 9 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що обхід закону - це застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством [8]. Водночас, як слушно зазначає Боярський Є.Д., дане визначення не розкриває зміст поняття повною мірою, адже не містить ключових ознак, характерних для інституту обходу

закону. Більше того, така інтерпретація суперечить теорії права, згідно з якою застосування – це комплексна діяльність компетентних органів держави щодо реалізації правових норм, в результаті якої вирішується конкретна юридична справа [3]. На нашу думку, формулюючи визначення даного явища варто звертати увагу і на його цілеспрямованість, адже сторони певних правовідносин прагнуть підпорядкувати їх іншому правопорядку саме для досягнення заздалегідь визначеної мети та з огляду на більш сприятливі правові наслідки. Зокрема, за словами Кузьменка С.Г., обхід закону в міжнародному приватному праві означає вчинення сторонами правовідносин дій, які свідомо спрямовані на штучне визначення права, яке підлягає застосуванню до правовідносин з метою найбільш «поблажливого» регулювання правовідносин [5].

Аналізуючи легітимне та доктринальне визначення обходу закону можна виділити такі ознаки даного явища, як незастосування прив'язки колізійної норми Закону України «Про міжнародне приватне право» та активні вольові дії суб'єкта правовідносин, які виявляються у виїзді до іноземної держави, зазначенні в договорі права певної держави, реєстрації на території певної держави правового статусу особи або правового статусу майна тощо. На думку Никипорець І.О., обхід закону особа може здійснити як шляхом умисних дій, так і з необережності [2]. Водночас Боярський Є.Д. з цього приводу справедливо зауважує, що вирішальним елементом даного явища є намір учасника правовідносин уникнути застосування об'єктивно компетентного правопорядку [3]. Таким чином, визначальною ознакою обходу закону в міжнародному приватному праві є саме усвідомлене прагнення досягти певного правового результату шляхом вибору більш вигідного правопорядку.

Якщо говорити про наслідки обходу закону, то у ст. 10 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначено, що правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм цього Закону [8]. Характеризуючи правові наслідки даного явища Никипорець І.О. зазначає, що воно є правопорушенням, адже як і будь-якому правопорушенню, йому притаманні такі

ознаки, як соціальна небезпечність, протиправність, винність особи, яка його вчинила. Дослідниця вважає, що специфічність обходу закону як правопорушення проявляється в юридичній відповідальності, яка полягає в невизнанні державою наслідків обходу закону [2]. Іншу думку має Шульга А.М., який наголошує, що розрізняють правомірне (легальне) і протиправне зловживання правом, яке є різновидом правопорушення та передбачає юридичну відповідальність. Вчений доходить висновку, що за своєю юридичною природою обхід закону – це зумисне правомірне зловживання правом, спрямоване на використання недоліків законодавства, легальне отримання (збереження) певного блага (матеріального, нематеріального), унеможливлення юридичної відповідальності [9]. З огляду на вищенаведене, у сучасному міжнародному приватному праві обхід закону може свідчити і про гнучкість правового мислення суб'єктів правовідносин. Особи, що вдаються до формально легальних дій, фактично демонструють здатність адаптувати свої інтереси під чинні нормативні межі. Досить влучною є теза про те, що обходом закону є образ дій, що порушує припис закону не прямо, але підриває мету, на досягнення якої цей припис направлено [6]. Отже, незважаючи на те, що це явище не є порушенням конкретної статті, або ж так званої «букви» закону, воно свідчить про недосконалість чинного законодавства та вказує на необхідність перегляду певних положень.

Інститут обходу закону в міжнародному приватному праві тісно пов'язаний з принципом автономії волі, адже, як зазначає Балдинюк В.В., його виникнення зумовлене саме існуванням цього принципу, без якого правове регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, було б загалом неможливим [1]. Досить поширеним є підхід, відповідно до якого інститут обходу закону та автономія волі сторін є такими, що виключають одночасне їх застосування до одних відносин. У зв'язку з цим необхідно розмежовувати, для яких відносин характерним є правило автономії волі сторін, а для яких – застосування наслідків обходу закону у випадку вчинення сторонами дій, спрямованих на зміну правопорядку, встановленого законом [7]. Представники цього підходу звертають увагу і на відсутність вищезгаданої деталізації у чинному законодавстві України та наголошують на необхідності внесення відповідних змін.

На нашу думку, слід погодитися з позицією Вартовнік О.М., яка визначає автономію волі як можливість сторін обирати право будь-якої держави без будь-яких обмежень, але пропонує включити в дане визначення ряд уточнюючих положень, які б вказували на специфіку застосування цього правила. Дослідниця акцентує свою увагу зокрема на тому, що при обранні права сторони мають діяти добросовісно, згідно з правилами чесної ділової поведінки, не порушувати прав третіх осіб, а обране право не має шкодити публічному порядку держави та її імперативним нормам, призводити до «обходу закону» тощо [4]. З огляду на вищезазначене, можемо прийти до висновку, що наведені в чинному законодавстві визначення даних понять потребують вдосконалення з урахуванням теоретичних напрацювань українських вчених-правознавців у даній сфері.

Таким чином, розгляд обходу закону в міжнародному приватному праві у контексті різних наукових підходів та чинного законодавства показує його складність і багатогранність. Актуальність проблеми зумовлена впливом інтеграційних процесів і дедалі більшою свободою сторін у виборі права, що одночасно відкриває додаткові можливості для суб'єктів правовідносин та породжує нові виклики для правового регулювання. Усе це підкреслює необхідність подальшого вдосконалення теоретичних і законодавчих засад інституту обходу закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балдинюк В. В. Питання обходу закону в кодифікаційних актах з міжнародного приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 28–30(дата звернення: 24.10.2025).
2. Барабаш А. Г., Никипорець І. О. Ознаки та наслідки обходу закону в міжнародному приватному праві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 45–48. URL: <https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/9c0f05ad-70d9-4c2b-8186-cc5c58a4a301/content>(дата звернення: 24.10.2025).
3. Боярський Є. Д. Проблема законодавчого визначення обходу закону в міжнародному приватному праві України. Приватне право і підприємництво. 2015. № 14. С. 161–164. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2015/14/41.pdf>(дата звернення: 24.10.2025).

4. Вартовнік О. М. Інститут обходу закону в міжнародному приватному праві: огляд проблематики. Міжнародний електронний науковий журнал. 2020. № 12. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2020/12/Vartovnik.pdf>(дата звернення: 24.10.2025).
5. Міжнародне приватне право / ред. С. Г. Кузьменко. Київ : Центр учб. літ., 2010. 316 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/26_1-Mignar_privat_pravo-Kuzmenko.pdf(дата звернення: 24.10.2025).
6. Павлов Т. О. Обхід закону у міжнародному приватному праві. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 214–217. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/54.pdf(дата звернення: 24.10.2025).
7. Погорецька Н. В. Щодо питання про співвідношення інститутів автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. № 2. С. 253–267(дата звернення: 24.10.2025).
8. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>(дата звернення: 24.10.2025).
9. Шульга А. М. Обхід закону як вид зловживання правом. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 11–20. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eef07ec5-bde4-41c6-8b11-f46d7331d349/content>(дата звернення: 24.10.2025).

Бондарчук Д. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, студентка, 081: Право

Науковий керівник: доцент Гончаров В.В.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: РИЗИК ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ?

Bondarchuk D. S.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, student, 081: Law

Research supervisor: Associate Professor Goncharov V. V.

INDEPENDENCE OF UKRAINE'S ANTI-CORRUPTION SYSTEM: RISK OR NECESSITY?

Побудова незалежної антикорупційної вертикалі розпочалась в Україні ще з 2014 року і фактично стала одним із здобутків революції Гідності. Першим правничим знаменням побудови антикорупційної системи в нашій державі стало прийняття Верховною Радою України (далі - ВРУ) закону України (далі - ЗУ) "Про запобігання корупції". За період функціонування системи антикорупційних органів, тобто 11 років, доволі часто в правничій спільноті та українському суспільстві поставало питання збереження їх незалежності та встановлення контролю за ефективністю діяльності. Особливо гостро незалежність Національного антикорупційного бюро України (далі - НАБУ або Бюро) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі - САП) стала під питанням в липні цього року. Ухвалення ВРУ ЗУ №12414 та підписання його Президентом викликало обурення громадянського суспільства і стало причиною масових протестів. Зважаючи на усі події та гостроту проблеми, пропонуємо підійти до питання незалежності антикорупційних органів з наукової точки зору та з'ясувати - то все ж таки незалежність антикорупційної системи це ризик чи необхідність ?

Для повноти дослідження почну його з аналізу антикорупційних систем іноземних держав. Низка європейських держав взагалі не мають окремих антикорупційних правоохоронних органів і спрямовують антикорупційний вектор на превентивну модель. До них, зокрема, належать Франція, Фінляндія та Естонія. Однак держави Східної Європи такі, як Польща та Румунія все ж мають антикорупційні органи, які у своїй діяльності нерідко стикаються з політичним тиском.

Центральне антикорупційне бюро (СВА) Польщі було створене у 2006 році як спеціалізований орган для боротьби з корупцією у публічному та приватному секторах. Воно підпорядковується прем'єр-міністру Польщі. СВА має право проводити розслідування, в тому числі оперативно-розшукову діяльність та спеціальні операції. Організація працює над запобіганням корупції через антикорупційні освітні програми та інформаційні кампанії. Але також варто зазначити, що організація стикається з викликами у вигляді політичного тиску та потреби в додаткових ресурсах для ефективної діяльності. Національний антикорупційний директорат Румунії (DNA) було створене у 2002 році з метою боротьби з корупцією на високому рівні. Бюро є незалежним органом, підпорядкованим Генеральному прокурору. DNA відзначилося значними успіхами у боротьбі з корупцією серед високопосадовців, що сприяло підвищенню довіри суспільства до антикорупційних заходів. Основними викликами для DNA є також політичний тиск та необхідність збереження незалежності органу [1].

Безсумнівно, напрацювання іноземних держав в протидії корупції є цінними для нас. Однак варто розуміти, що досвід України неможливо ототожнювати з практикою будь-якої іншої держави. Необхідно враховувати національні, історичні, культурні особливості боротьби з корупцією в нашій державі.

В Україні основним нормативним актом, що регулює діяльність Антикорупційного бюро є ЗУ "Про Національне антикорупційне бюро України". Важливим є положення п.5 ч.1 ст.3 Закону, яке закріплює фундаментальний принцип діяльності органу - незалежність самого Бюро та його працівників [2]. Незалежність забезпечується тим, що законодавство виключає можливість втручання у діяльність НАБУ та САП, впливу чи вказівок генеральної прокуратури.

Що ж зумовило існування такого принципу та відповідних гарантій незалежності? Перш за все, збільшення кількості топкорупції в нашій державі. Довгий час з відновлення Україною незалежності таких органів не існувало. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень не було достатньо ефективним, діяльність правоохоронних органів та найвищих державних органів викликала недовіру громадян і ставала на заваді євроінтеграційному курсу України. За періоду президентства Віктора Януковича контроль правоохоронних органів Адміністрацією президента перетворив їх у своєрідну каральну машину. Окрім того, незалежні антикорупційні органи були обов'язковою вимогою міжнародної спільноти відповідно до ратифікованих Україною Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Наприклад, ч.2 ст.6 Конвенції ООН проти корупції передбачає, що кожна держава - учасниця Конвенції забезпечує антикорупційному органу необхідну незалежність, згідно з надання такому органу можливості виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу" [3,4]. Отже, з цієї норми випливає, що незалежність антикорупційних органів є не лише захистом від зовнішнього протиправного впливу, а й основою їх ефективної діяльності.

Проте, будь-яке явище має як свої переваги так і недоліки. Тому й надання незалежності антикор органам має дві сторони медалі. На основі аналізу нормативно - правових актів, іноземного досвіду, суспільних подій, власних спостережень, вважаю доцільним виокремити наступні переваги та ризики незалежності антикорупційної системи.

Перша з переваг фактично передбачає причину незалежності антикор органів. Це забезпечення неупередженого розслідування та можливості боротьби з топкорупцією будь-якого рівня. Зокрема, у першому півріччі 2025 року повідомлено про підозру ексзаступнику Голови Офісу Президента у хабарництві та легалізації незаконних коштів. Проведено унікальну операцію «Чисте місто» з нейтралізації злочинної організації, що контролювала земельні рішення у Києві. Виявлено дві масштабні оборудки в Міністерстві оборони: схему завищення цін на продукти для військових із збитками в 733 млн грн та розкрадання 246 млн грн під час розробки автоматизованої системи «ДЗВІН» для ЗСУ [5]. Незалежність також створює захист від

кадрового втручання та звільнення політично непривабливих тим чи іншим силам працівників та керівників антикор органів. Постійність кадрового складу, захист працівників від політично-владного тиску надає їм стимул до сталої та ефективної роботи. Дані свідчать про продовження позитивної тенденції успішності кримінальних проваджень, які розслідуються детективами НАБУ. За результатами зовнішнього міжнародного аудиту НАБУ визнано помірно ефективним. Зокрема, за ключовим критерієм — здійснення досудового розслідування. Це одна з найвищих оцінок за методологією, затвердженою комісією. Аудитори також підтвердили належний рівень інституційної незалежності та стійкості Бюро — особливо важливих у контексті війни [6].

Незалежність НАБУ є збалансовано, адже відповідно до п.6 ч.1 ст.3 та п.3 ч.4 ст.4 ЗУ "Про Національне антикорупційне бюро України" воно є підзвітним та підконтрольним Кабінету Міністрів України. Також за п.2 ч.2 ст.26 Закону щороку директор Бюро не пізніше 10 лютого та 10 серпня подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність [2]. Окрім зазначеного щодо діяльності НАБУ здійснюються суспільний та громадський контроль.

Проте надання незалежності антикорупційним органам має й негативні прояви. Вона може зумовити часте виникнення конфліктів між антикор органами, як складовою правоохоронної системи та державною владою. Це має наслідком перешкоджання одне одному в належному виконанні функцій. Ще одним ризиком є ускладнення у створенні ефективної комунікації та взаємодопомоги з іншими правоохоронними органами.

Отже, незалежність є невід’ємною та однією з ключових засад діяльності антикорупційних органів. Це гарантія того, що навіть найвищі посадовці держави не зможуть уникнути належної відповідальності за корупційні злочини. Наявні ризики недостатні для того аби позбавляти антикорупційні органи незалежності, бо ризики підпорядкування цих органів значно небезпечніші ніж ризики їх незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Комаров М.А. Порівняльний аналіз антикорупційного законодавства України та країн ЄС: імплементація та адаптація найкращих практик. Сучасний науковий журнал. 2024. Вип. №4(2). С. 53-54
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України станом на 25.03.2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Конвенція Організації Об'єднаних націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 29.10.2025).
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 29.10.2005).
5. Звіт Національного антикорупційного бюро України за перше півріччя 2025 року. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/pershe-pivrichchia-2025-roku/> (дата звернення 30.10.2025)
6. Звіт за результатами зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) "Ефективність діяльності Національного антикорупційного бюро України" від 2 травня 2025 року.
URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/otsinka_nabu/finalny-i-zvit-ukr.pdf (дата звернення 30.10.2025).

Глинка С. І., Бакум В. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
економічний факультет, студентки, 232: Соціальне забезпечення

Науковий керівник: доцент Комаринська З. М.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Hlynka S. I., Bakum V. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Economics, students, 232: Social Security

Research supervisor: Associate Professor Komarynska Z. M.

DIGITALIZATION OF THE SOCIAL SECURITY SPHERE IN UKRAINE

Цифрова трансформація системи соціального забезпечення в Україні є одним із ключових напрямів модернізації державної політики у соціальній сфері. Вона зумовлена не лише технологічним прогресом, а й необхідністю реагувати на складні соціально-економічні обставини, що виникли внаслідок війни, внутрішнього переселення мільйонів громадян, зростання рівня безробіття, демографічного старіння населення та потреби у швидкому доступі до державних послуг [4]. У цих умовах цифровізація виступає не як модний тренд, а як реальний інструмент підвищення ефективності, прозорості та гнучкості системи соціального захисту. Її впровадження спрямоване на створення зручного й справедливого середовища, де кожен громадянин може отримати необхідну допомогу незалежно від місця проживання, фізичного стану чи соціального статусу [2].

Однією з найважливіших переваг цифровізації є перехід від паперових процедур до електронних форматів обміну інформацією. Це дозволяє значно зменшити бюрократичне навантаження, уникнути дублювання даних і скоротити кількість помилок у процесі надання

соціальних виплат [5]. Інтеграція інформаційних систем різних державних установ створює можливість швидкого доступу до необхідних даних, забезпечує оперативність прийняття рішень і робить роботу соціальних служб більш ефективною. Наприклад, завдяки єдиній базі даних соціальних отримувачів фахівці можуть швидко перевіряти, чи має особа право на допомогу, і приймати рішення в автоматичному режимі. Це підвищує довіру громадян до системи, оскільки процес стає більш прозорим і захищеним від людського чинника [2].

Сучасна цифрова держава ґрунтується на принципах відкритості, доступності та рівності. Саме тому цифровізація соціальної сфери в Україні покликана забезпечити ефективну комунікацію між громадянином і державою, спростити взаємодію та зробити соціальні послуги ближчими до людей [4]. Упровадження онлайн-сервісів дозволяє громадянам самостійно оформлювати заявки на допомогу, перевіряти їхній статус, отримувати консультації чи довідки без черг та особистих відвідувань установ. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли багато соціальних служб працюють дистанційно або з обмеженнями. Електронні сервіси допомагають зберегти безперервність роботи системи навіть у кризових ситуаціях, коли фізичний доступ до офісів може бути ускладненим [6].

Крім того, цифровізація дозволяє ефективніше використовувати фінансові й людські ресурси. Автоматизація процесів зменшує навантаження на працівників соціальної сфери, що, у свою чергу, підвищує якість обслуговування громадян і скорочує час очікування рішень. Водночас електронні системи дають змогу більш раціонально планувати державні витрати, адже дані про отримувачів допомоги, їхні потреби та види підтримки обробляються централізовано [5]. Це дає можливість уникати дублювання виплат, виявляти зловживання та спрямовувати кошти тим, хто дійсно цього потребує [2].

Проте поряд із позитивними змінами процес цифровізації стикається з низкою труднощів, які уповільнюють його розвиток. Найсерйознішою проблемою залишається цифрова нерівність, яка виявляється у нерівному доступі до інтернету, браку технічних засобів або недостатньому рівні цифрової грамотності населення [6]. Люди старшого віку, особи з інвалідністю чи мешканці сільських територій часто не можуть самостійно скористатися електронними сервісами,

що обмежує їх у можливостях отримання допомоги. Подолання цієї нерівності потребує системного підходу — проведення безкоштовних курсів, навчальних ініціатив, створення зрозумілих інтерфейсів та підтримки через гарячі лінії [1].

Ще одним суттєвим викликом є питання фінансування та кібербезпеки. Впровадження й підтримка електронних систем вимагають значних витрат на технічне забезпечення, програмне оновлення, резервне копіювання даних і підготовку кадрів.

Крім того, оскільки соціальна сфера оперує великими обсягами персональної інформації, надзвичайно важливим є захист цих даних від несанкціонованого доступу [3]. Уразливість баз даних може призвести до витоку конфіденційної інформації та підризу довіри громадян до держави. Саме тому необхідно запровадити єдині стандарти безпеки, використовувати сучасні методи шифрування та системи багаторівневої автентифікації [2].

Важливо також підкреслити, що цифровізація — це не лише технічна, а й управлінська реформа. Вона передбачає зміну мислення працівників соціальної сфери, які мають не просто володіти комп'ютером, а розуміти логіку цифрових процесів, цінність даних і принципи електронного урядування. Сучасний соціальний працівник має бути готовим працювати у динамічному цифровому середовищі, швидко адаптуватися до змін і надавати підтримку клієнтам, які не володіють цифровими навичками [5]. Саме людський фактор сьогодні стає вирішальним у тому, наскільки ефективно запрацює цифрова держава.

Не можна не згадати про те, що цифрові технології відкривають нові можливості для прогнозування соціальних ризиків. Аналітичні системи дозволяють збирати й узагальнювати великі масиви даних, виявляти тенденції, моделювати потреби населення, визначати групи ризику і своєчасно реагувати на зміни [1]. Завдяки цьому соціальна політика може ставати не лише реактивною, а й випереджувальною — тобто здатною запобігати проблемам ще до того, як вони набудуть критичного характеру.

Позитивний ефект цифровізації проявляється і в тому, що вона підвищує рівень довіри громадян до держави. Прозорість процедур, чіткі алгоритми дій, автоматизація процесів і мінімізація людського втручання зменшують корупційні ризики та сприяють утвердженню

принципів справедливості й відповідальності [4]. Люди бачать, що соціальні послуги стали зручнішими, доступнішими й однаковими для всіх, незалежно від місця проживання. Це підсилює відчуття соціальної рівності та сприяє зміцненню громадянського суспільства [2].

У перспективі цифровізація соціальної сфери має стати не просто засобом технічного оновлення, а базовим інструментом модернізації всієї системи соціального захисту. Вона здатна зробити допомогу більш адресною, зменшити кількість помилок і зловживань, підвищити ефективність управління бюджетними ресурсами та посилити соціальну згуртованість суспільства [1].

Цифровізація соціальної сфери в Україні — це глибокий і комплексний процес, який охоплює не лише технологічні, а й управлінські та соціальні зміни. Вона змінює саму логіку функціонування системи соціального забезпечення, переводячи її у сучасний, ефективний і прозорий формат [2]. Реалізація цифрових реформ дозволяє державі скоротити бюрократію, забезпечити швидкий доступ до допомоги, підвищити точність обліку та прозорість розподілу ресурсів. Водночас залишаються проблеми, що потребують вирішення — цифрова нерівність, недостатній рівень фінансування, питання захисту персональних даних і підготовки кадрів.

На нашу думку, майбутнє соціальної політики України полягає у поєднанні технологічних інновацій із людяністю та етичними принципами. Цифровізація має бути не самоцільлю, а засобом створення системи, де кожна людина відчуває підтримку, безпеку й гідність. Саме такий підхід дозволить сформувати сучасну, ефективну й справедливую модель соціального захисту, здатну відповідати викликам XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливості та компетенцій. Наукові видання Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/download/809/774/796> (дата звернення: 25.10.2025).

2. Комаринська З. М. Цифровізація соціальної сфери в Україні: виклики, можливості та перспективи розвитку. Людина в цифровому суспільстві: сучасні тренди : Монографія. Харків, 2025. С. 127–143.
URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5863&download_id=2077&srsltid=AfmBOopTROt5FR7jNlpXhu13GrgWpyxDqUxhSwPlyCCbB5dcqeZBbkUk (дата звернення: 25.10.2025).
3. О. П. Білецький. ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ | Публічне управління та соціальна робота. Open Journal Systems.
URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2806> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Основні етапи цифровізації соціальної сфери у 2024 році розглянуто на засіданні Громадської ради при Мінсоцполітики - МСП. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/osnovni-etapy-tsifrovizatsiyi-sotsialnoyi-sfery-u-2024-rotsi-rozhlyanuto-na-zasidanni-hromadskoyi-rady-pry-minsotspolityky> (дата звернення: 25.10.2025).
5. ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ | Економічний простір. Головна.
URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1420> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо навіть під час війни? LB.ua.
URL: https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/530007_tsifrovizatsiya_sotsialnoi_sferi_chomu.html (дата звернення: 25.10.2025).

Гончарик Ю. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, студент 2-го курсу магістратури,
053: Психологія

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ РОЛІ САМОСПІВЧУТТЯ У ПРОТИДІЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Honcharyk Y. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy, 2nd-year master's student,
053: Psychology

THE ROLE OF SELF-COMPASSION IN COUNTERACTING PROCRASTINATION: A THEORETICAL MODEL

Самоспівчуття є відносно новим концептом в психологічній науці. Сучасний світ з однієї сторони не сприяє співчутливому ставленню до себе, а радше пропонує альтернативні ідеї гонити за успіхом, вічного самовдосконалення, самокритики та нетерпимості до помилок. З іншої сторони, тенденція до більш усвідомленого життя, відкритість до питань психічного здоров'я і добробуту створює можливості, коли люди частіше готові прийняти ідею самоспівчуття у своє життя, що є особливо важливим у час війни і тих випробувань, з якими стикається український народ сьогодні. Прокрастинація, своєю чергою, є добре відомим та дослідженим поняттям і також пов'язана з глобальним трендом конкуренції, бездоганих результатів, постійного збільшення вимог до ефективності та негативно впливає на якість життя та професійну діяльність людей. Також, прокрастинація має свої особливості в специфічному контексті війни, що створює додаткові можливості до ширшого та кращого розуміння цього концепту.

Згідно Крістін Нефф, самоспівчуття – це ставлення до себе з теплотою, добротою та розумінням, коли переживаєш певні труднощі, або особисті помилки [1]. Підхід пропонує перестати себе судити і оцінювати. Не перебувати в дихотомії та не наклеювати на себе

ярлики «хороший» чи «поганий», а відчуті до себе доброти, турботу і співчуття, які ми частіше вміємо проявляти до близьких людей. Концепція самоспівчуття, за Крістін Нефф, складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: доброта та розуміння до себе: прояв активної турботи про власні страждання замість самокритики; усвідомлення спільності людського досвіду: сприйняття болю як універсального досвіду, а не ізолюваного; усвідомленість: помічання та визнання власного болю без уникнення чи надмірної ідентифікації.

Якщо об'єднати компоненти самоспівчуття Нефф з кроками співчуття до інших, які виділили Клара Штраус з колегами, у своїй статті [2], можна отримати 4 кроки:

1. Помітити своє страждання і визнати його. Зробити паузу, щоб дати акту самоспівчуття час і простір.
2. Звернути увагу на емоції, назвати їх, зрозуміти яке повідомлення вони несуть та неосудно спостерігати як вони розгортаються в думках, тілесних відчуттях, бажанні щось робити і в процесі того толерувати і витримувати цей дискомфорт, який вони спричиняють.
3. Нагадати собі про те, що мати труднощі, робити помилки, мати невдачі – це все частина загальнолюдського досвіду і єдине що означає, то це просто бути людиною, вразливою і недосконалою, як і всі інші.
4. Мати мудру та корисну відповідь у поведінці, яка спрямована на те, щоб проявити турботу та піклування про себе настільки, наскільки можемо через корисні, правдиві та підтримуючі думки, через дії турботи про себе, чи навіть звернення до інших про допомогу.

Сучасні дослідження [3] послідовно демонструють важливість самоспівчуття. Втручання на його основі знижують симптоми депресії та тривоги, зменшують самокритику, покращують емоційну регуляцію, знижують вигорання та стрес. Самоспівчуття підвищує використання адаптивних стратегій подолання стресу, позитивно корелює зі зниженням незадоволеності тілом та розладів харчової поведінки, а також знижує симптоми ПТСР.

Прокрастинація, своєю чергою, за визначенням Катрін Б. Клінгсик є добровільним відтермінуванням запланованої, необхідної та/або особисто важливої діяльності, попри усвідомлення можливих негативних наслідків, що переважають потенційні позитивні

наслідки такої затримки [4]. Якщо дивитись з функціональної точки зору, то вона є способом уникнення, щоб захиститись від емоційного болю який потенційно буде як в процесі виконання якогось завдання, так і гіпотетичним наслідком його виконання.

Ядром прокрастинації є підтримуючий цикл, який складається з когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. Наявність та підтримка якого і формує прояв прокрастинації. Когнітивний компонент включатиме у себе Глибинні переконання (ГП), Правила життя (ПЖ), Негативні автоматичні думки (НАДи), когнітивні викривлення, знання стратегій організації роботи та планування діяльності, а також власна оцінка здатності виконати певне завдання. Емоційний компонент – це ті інтенсивні емоції, які виникають внаслідок наданого значення потребі виконати завдання і які є неприємними та сприймаються як небажані, негативні, а також такі, яких потрібно уникнути через поведінку прокрастинації. Серед факторів, які мають вплив на цей цикл можна виділити біологічні (фізичне здоров'я, втома, генетика, темперамент), досвід минулого, культура та виховання, цінності, мотиваційна сфера, стиль вирішення проблем, специфіка завдання, контекст війни, а також роль середовища в якому виконується завдання. Дослідження показують, що самоспівчуття має помірний негативний зв'язок із прокрастинацією (r від $-0,27$ до $-0,40$, $p = -0,31$). [5] [6] [7], але його не достатньо, щоб говорити про єдино-необхідний інструмент для роботи з прокрастинацією. Так, воно може регулювати емоції, але найбільш корисна роль самоспівчуття є як якоря або перемикача від складних емоцій, до мудрих і корисних дій замість прокрастинації. Навичкою зупинитись, певним чином поглянути на цей досвід, а потім перейти до продуманої стратегії, навичок, дій та звичок. Тому, якщо людина матиме добрий фундамент з таких компонентів як: знає добрі стратегії і підходи до виконання завдання; має добре середовище, яке сприяє легшому переходу до завдання; має розуміння важливості завдання особисто для неї, у зв'язку з цінностями; вона додатково працює з своїм психічним здоров'ям (самостійно чи з фахівцем) зменшуючи вплив ГП, ПЖ, НАДів, а також добре розуміє багатокomпонентність цього досвіду, то акт самоспівчуття, гіпотетично може демонструвати сильний ефект та гіпотетичну ймовірність, що відсоток поведінки прокрастинації буде зменшуватись у відповідності до корегуючого досвіду

нового циклу «самоспівчуття для прокрастинації». Для підтвердження ефективності цієї моделі, перспективним є дослідження, де буде виміряно рівень прокрастинації до та після цілеспрямованої психоедукації та навчання практикам самоспівчуття націлених саме на протидію прокрастинації, чого поки не реалізовано у дослідженнях.

Далі буде розглянуто модель прокрастинації, з врахуванням ролі самоспівчуття на кожному з її елементів. Як видно на рисунку 1, на кожен елемент циклу (когнітивний, емоційний та поведінковий) самоспівчуття здійснює свій вплив. Коли людина відчуває негативні емоції, щодо якоїсь діяльності, яку вона не хоче робити, але розуміє, що це насправді потрібно, це добрий і помітний сигнал (погіршився настрій), щоб застосувати інструмент самоспівчуття. Тож перший крок це зупинитись, помітити це та визнати емоційний дискомфорт. Наступним етапом проявити уважність до свого стану. Звернути увагу на думки, які лунали в голові за мить до того, як погіршився настрій, або просто звернути увагу на думки, які є щодо того, щоб почати виконувати завдання. Звернути увагу на відчуття в тілі, а також на те бажання зробити щось замість того, що потрібно. Помітити ці компоненти, подивитись на них не уникаючи. Далі нагадати собі про те, що мати труднощі з тим, щоб почати робити, відкладати, робити помилки, мати невдачі, не робити все ідеально – це все частина загальнолюдського досвіду і єдине що означає, то це просто бути людиною, вразливою і недосконалою, як і всі інші. І що бути в цьому циклі прокрастинації це теж нормально і зрозуміло. Нагадати собі про всі компоненти, які на це впливають і можливо вийде пов'язати це відкладання з голосом глибинного переконання, побачивши тим самим справжню причину цього. Також можна перевірити ті думки, які є в голові в той момент, сформулювати альтернативні правдиві відповіді. Також нагадати собі про цінності і про мудрі стратегії справлятися з великими, складними і неприємними завданнями. А далі мати мудру і корисну поведінку, яка буде першим маленьким кроком до виконання завдання в конкретному випадку, попри дискомфорт, який буде її супроводжувати як короточасний наслідок, але яка буде виправданою в контексті довгострокових наслідків. А також, в якості довгострокової стратегії турботи про себе, сприяти кращому

4. Klingsieck K. B. Procrastination. *European psychologist*. 2013. Т. 18, № 1. С. 24–34. URL: <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000138> (дата звернення: 31.10.2025).
5. Barutçu Yıldırım F., Demir A. Self-Handicapping among university students: the role of procrastination, test anxiety, self-esteem, and self-compassion. *Psychological reports*. 2019. Т. 123, № 3. С. 825–843. URL: <https://doi.org/10.1177/0033294118825099> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Sirois F. M., Nauts S., Molnar D. S. Self-Compassion and bedtime procrastination: an emotion regulation perspective. *Mindfulness*. 2018. Т. 10, № 3. С. 434–445. URL: <https://doi.org/10.1007/s12671-018-0983-3> (дата звернення: 31.10.2025).
7. Sirois F. M. Procrastination and stress: exploring the role of self-compassion. *Self and identity*. 2013. Т. 13, № 2. С. 128–145. URL: <https://doi.org/10.1080/15298868.2013.763404> (дата звернення: 31.10.2025).

Грицакович Д. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
економічний факультет, студентка, С1/D5 Економіка та міжнародні
економічні відносини/Маркетинг

Науковий керівник: доцент Теребух М. І.

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОЛОДЬ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Hrytsakovych D. A.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Economics, student, C1/D5 Economics and International
Economic Relations/Marketing

Research supervisor: Associate Professor Terebuh M.I.

THE ECONOMIC IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON YOUTH: OPPORTUNITIES AND RISKS

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного життя та важливою складовою економічних процесів. Станом на 2025 рік кількість користувачів соціальних мереж у світі перевищила 5,6 мільярда осіб, що становить понад дві третини населення планети [1]. В Україні активними користувачами соціальних мереж є понад 21 мільйон громадян, або близько 56% населення [2]. Це свідчить про потужний потенціал соціальних платформ як економічного інструменту впливу.

Соцмережі стали не лише засобом комунікації, але й рушієм глобальної цифрової економіки. Через них реалізується реклама, торгівля, просування брендів, освітні послуги [5]. У результаті формується новий тип економічної взаємодії, де увага користувача стає основною «валютою» ринку. Водночас соціальні мережі створюють і нові економічні ризики - від шахрайства до нераціонального споживання, що особливо впливає на молодь [3].

Для сучасної молоді соціальні мережі відкривають різноманітні шляхи заробітку. По-перше, монетизація контенту: блогери та інфлюенсери створюють відео чи статті і заробляють на рекламі, спонсорських контрактах чи партнерських програмах [4]. Як зазначено, «для когось соцмережі стали джерелом заробітку» [3].

По-друге, підприємництво: малі бізнеси та крафтери продають товари через Facebook/Instagram та YouTube-магазини без великих витрат на офлайн-інфраструктуру. Соцмережі слугують вітриною для малого бізнесу, забезпечуючи доступ до мільйонних аудиторій [4]. Більш того, завдяки інтеграції платіжних сервісів і аналітики можна ефективно планувати маркетингові кампанії та оцінювати попит у реальному часі, що значно підвищує економічну ефективність бізнесу [4].

По-третє, онлайн-освіта: молоді люди можуть навчатися за допомогою соцмереж - переглядати навчальні відео на YouTube, долучатися до вебінарів та освітніх курсів у Facebook чи TikTok. Соцмережі не лише дозволяють отримати знання з IT, маркетингу та дизайну, а й створюють умови для саморозвитку та розвитку підприємницьких навичок через участь у тематичних групах і професійних спільнотах. Це підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку праці та сприяє формуванню навичок самостійного прийняття рішень [4].

Таким чином, соціальні мережі відкривають молоді не лише фінансові можливості, а й дають інструменти для освіти, розвитку бізнес-ідей і практичного освоєння професійних компетенцій. Разом із можливостями соцмережі несуть і суттєві ризики. По-перше, нерациональне споживання. Таргетована реклама і вплив інфлюенсерів стимулюють імпульсивні покупки: молоді люди часто купують товари, що їм не потрібні, під впливом яскравого контенту. Соцмережі можуть формувати культуру «швидкого задоволення», коли імпульсивні покупки сприймаються як нормальна поведінка [3]. Це збільшує фінансову нестабільність молоді і може призвести до заборгованості або зниження рівня економічної безпеки сім'ї.

По-друге, шахрайство. У соцмережах поширені фішингові схеми та афери: шахраї обіцяють швидкий прибуток за прості дії (наприклад, лайки чи підписки) і вимагають передоплату [2]. В Україні фіксують нові випадки «легкого заробітку» в соцмережах: після нібито

простих онлайн-завдань аферисти вимагають гроші, апелюючи до «збою системи» [2].

Крім того, ризик виникає і через психологічний тиск реклами та соціальних порівнянь. Молодь часто відчуває необхідність купувати «те, що всі мають», щоб відповідати соціальним стандартам, що додатково стимулює витрати та формує залежність від матеріальних стимулів [3].

Відсутність фінансової грамотності й довіра до візуального контенту роблять соціальні мережі потенційно небезпечним середовищем для користувачів без критичного мислення. Це підкреслює необхідність освітніх програм, які розвиватимуть навички безпечного користування цифровими платформами.

Соціальні мережі змінюють структуру зайнятості, формуючи нові професії. З'явилися спеціальності, що не існували ще десять років тому: SMM-менеджер, таргетолог, контент-крейтор, інфлюенсер, копірайтер у соцмережах [4]. Ці фахівці відповідають за цифрову комунікацію, просування брендів і взаємодію з аудиторією.

Крім того, розвиток соціальних платформ створює умови для фрилансу та віддаленої роботи [1]. Молоді спеціалісти можуть працювати на закордонні компанії, використовуючи соцмережі як канал пошуку клієнтів (наприклад, через LinkedIn) [5]. Цифровізація економіки сприяє глобалізації праці та появі «гібридних» форм зайнятості, де поєднуються елементи творчості, маркетингу та ІТ.

Однак трансформація ринку праці супроводжується конкуренцією. Попит на фахівців у сфері digital-маркетингу зростає, але водночас потрібні постійне навчання й оновлення навичок [5]. Молодь має усвідомлювати, що соціальні мережі не лише відкривають шлях до нових професій, а й вимагають відповідальності, самоорганізації та високої гнучкості.

Активне використання соцмереж у бізнесі й торгівлі потребує правового врегулювання. В Україні ці процеси регулюються Законом України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII, який визначає правові засади електронних угод і захист прав споживачів [7, ст. 410]. Закон зобов'язує онлайн-продавців надавати достовірну інформацію про товар, гарантії та умови повернення.

Крім того, держава приділяє увагу оподаткуванню цифрових доходів. Блогери та власники онлайн-бізнесів можуть офіційно

декларувати прибуток як фізичні особи або ФОПи. У разі відсутності реєстрації доходи підлягають оподаткуванню за стандартною ставкою ПДФО -18% і військовим збором - 1,5 % [6]. Це сприяє легалізації цифрової економіки та підвищує фінансову прозорість.

Також держава підтримує освітні програми з медіа-та фінансової грамотності, що є необхідним елементом захисту споживачів у цифровому просторі. Збалансоване регулювання дозволяє забезпечити стабільність розвитку інтернет-ринку та зменшити ризики для користувачів.

Соціальні мережі стали невід’ємною частиною життя сучасної молоді. Вони відкривають нові шляхи для самореалізації, заробітку та навчання, дозволяють розвивати власний бренд та отримувати практичний досвід у бізнесі. Однак разом із можливостями з’являються і ризики, з якими молоді люди повинні вміти працювати. Імпульсивне споживання, шахрайські схеми, психологічний тиск та зайва залежність від цифрового контенту можуть негативно впливати на економічну стабільність та психологічний стан.

Особисто я вважаю, що ключовим завданням для молоді є розвиток економічної та цифрової грамотності. Вміння планувати власний бюджет, аналізувати доходи та витрати, критично оцінювати рекламу і маркетингові пропозиції - це ті навички, які дозволяють користуватися соцмережами без шкоди для себе. Крім того, важливо формувати відповідальне ставлення до онлайн-підприємництва: перш ніж розпочати бізнес або монетизувати контент, необхідно продумати стратегію, оцінити ризики та навчитися захищати власні дані.

Можливості покращення використання соціальних мереж молоддю я бачу в таких напрямках:

1. Підвищення фінансової свідомості - навчання планувати бюджет, розпізнавати імпульсивні покупки та оцінювати економічну доцільність кожної витрати.
2. Розвиток критичного мислення - аналіз рекламного контенту, вміння відокремлювати правдиву інформацію від маніпуляцій.
3. Відповідальне використання цифрових платформ - безпечні сервіси для платежів, уважне ставлення до персональних даних та обережність із шахрайськими пропозиціями.

4. Освітні та практичні ініціативи - участь у тренінгах, вебінарах, онлайн-курсах і проєктах, що дозволяють набувати нових знань та досвіду без зайвих фінансових втрат.

Я переконана, що соціальні мережі можуть стати потужним інструментом для розвитку молоді, якщо вони використовуються свідомо і відповідально. Молоді люди мають навчитися балансувати між можливостями та ризиками, аналізувати свої дії та планувати майбутнє, використовуючи цифрові ресурси як джерело знань, досвіду та економічного зростання, а не як фактор небезпеки.

Отже, тільки поєднуючи власну дисципліну, критичне мислення та фінансову грамотність, молодь зможе повною мірою використовувати потенціал соціальних мереж для професійного та особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кастельс М. Піднесення мережевого суспільства. Оксфорд : Blackwell, 2010. 597 с.
2. Тапскотт Д. Вирослі з цифрового світу: як покоління мережі змінює ваш світ. Нью-Йорк : McGraw-Hill, 2009. 432 с.
3. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : Мінекономрозвитку України, 2016. 16 с.
4. Петухова О. М. Соціальні мережі як чинник формування цифрової економіки. Економічний вісник. 2023. № 2. С. 45–52.
5. Міністерство цифрової трансформації України. Цифрова освіта в Україні. 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2025).
6. Influencer Marketing Hub. Influencer Marketing Benchmark Report 2024. London, 2024. URL: <https://influencermarketinghub.com> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Кіберполіція України. Статистика кіберзлочинів у 2024 році. URL: <https://cyberpolice.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2025).

Іпполітова Г. Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, студентка 2-го курсу,
291: Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії

Науковий керівник: Сичов В.В,
к.п.н., доц. кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Ippolitova H. Ye.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 2th year student,
291: International Relations, Public Communications
and Regional Studies

Scientific Supervisor: V. V. Sychoy,
Assistant of the Department of International Relations
and Diplomatic Service

THE IMPACT OF THE EU DIGITAL POLICY ON THE FORMATION OF UKRAINE'S NATIONAL DIGITAL STRATEGY

Цифрова трансформація суспільства стала одним із ключових пріоритетів розвитку як Європейського Союзу, так і України. В умовах глобалізації та євроінтеграційних прагнень України питання гармонізації національної цифрової політики з європейськими стандартами набуває особливої актуальності. Цифрова політика ЄС, формуючи орієнтири для країн-кандидатів та асоційованих держав, визначаючи стандарти цифрового розвитку, кібербезпеки, захисту персональних даних та розбудови цифрової економіки. На сьогодні, цифрова трансформація набула статусу стратегічного пріоритету для держав-членів Європейського Союзу. У контексті ключових

стратегічних документів, зокрема ініціативи "Цифрове десятиліття ЄС" та Європейської декларації "Цифрові права та принципи", сформульовано цілі, що визначають траєкторію цифрового розвитку ЄС до 2030 року, а також окреслено фундаментальні цінності Союзу, дотримання яких є обов'язковим у цифровому просторі і які водночас корелюють з ціннісними орієнтирами України. Реалізація означених цілей спрямована на забезпечення розвитку суверенного, резильєнтного та конкурентоспроможного цифрового потенціалу Європейського Союзу. Стратегія ЄС щодо досягнення цифрових цілей Європи до 2030 року структурована навколо чотирьох базових векторів: розвиток цифрових компетентностей населення, модернізація цифрової інфраструктури, цифровізація бізнес-середовища з інтеграцією технологій штучного інтелекту, а також трансформація державних послуг у цифровий формат. Паралельно Європейський Союз акцентує особливу увагу на гарантуванні дотримання цифрових прав та принципів як невід'ємної складової європейської моделі цифрового розвитку [1, с. 27].

Мета дослідження – проаналізувати вплив цифрової політики Європейського Союзу на процеси формування та реалізації національної цифрової стратегії України, визначити ключові напрями адаптації європейських стандартів у вітчизняну практику цифрової трансформації.

Проблематика впливу цифрової політики ЄС на формування національних стратегій цифрового розвитку привертає увагу багатьох дослідників. Так, Дубов Д.В. досліджує питання кіберпростору як складової частини класичної й некласичної геополітики. Ним було розглянуто геополітичне та геостратегічне значення та проблему забезпечення національних інтересів України в умовах зростання геополітичної ролі кіберпростору та протистоянь у ньому [2].

Боронніков М. та Купріянова В. у власному дослідженні розкривають основні імперативи стратегічного управління для цифрової трансформації державного управління в Україні до 2030 р. з урахуванням досвіду європейських країн, зокрема Естонії, Франції, Іспанії тощо [3]. Дослідники акцентують увагу на досвіді країн-членів ЄС у впровадженні цифрових сервісів для громадян і бізнесу, що може бути корисним для модернізації вітчизняної системи публічної адміністрації.

Важливий внесок у розуміння регуляторних аспектів цифрової трансформації зробив Бригінець О., він проаналізував проблеми правового регулювання захисту персональних даних в державах Європейського Союзу як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства. Науковець обґрунтовує необхідність гармонізації національної правової бази у сфері захисту персональних даних з європейськими стандартами як ключової умови цифрової інтеграції [4].

Ніжейко К., Залевський М. у праці досліджують теоретико-методологічні засади формування стратегії економічного відновлення держави в посткризовий період із фокусом на цифровізацію як ключовий інструмент забезпечення стійкого розвитку. Дослідники обґрунтовують необхідність прискорення темпів цифровізації української економіки, бо вона формує довіру до держави та створює передумови для довгострокового економічного зростання на основі відкритості, інноваційності та міжсекторного партнерства [5].

Досліджуючи цифрову політику Європейського Союзу, можна зазначити, що вона ґрунтується на концепції створення єдиного цифрового ринку, який передбачає вільне переміщення товарів, осіб, послуг і капіталу в цифровому середовищі. Основними стовпами цієї політики є: забезпечення доступу до цифрових товарів і послуг, створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та інноваційних сервісів, максимізація потенціалу зростання цифрової економіки. ЄС приділяє особливу увагу питанням кібербезпеки, захисту персональних даних, розвитку штучного інтелекту та цифрових навичок громадян.

Відносно національної цифрової стратегії України, то вона формувалася, в свій час, під значним впливом європейських підходів. Розпочалася інтеграція з Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та наступним стратегічним документам, які значною мірою інтегрували принципи європейської цифрової політики. Далі – етап створення Міністерства цифрової трансформації України у 2019 році, який став важливим кроком у реалізації цифрових ініціатив за європейським зразком. Потім реалізація проєкту "Держава в смартфоні" та розробка електронних сервісів через платформу "Дія", які продемонстрували адаптацію

кращих європейських практик електронного урядування до українських реалій.

Крім того, Україна активно імплементує європейські стандарти у сфері захисту персональних даних, зокрема адаптуючи національне законодавство до вимог GDPR. Гармонізація технічних стандартів у сфері телекомунікацій, впровадження принципів цифрової доступності та інклюзивності, розвиток цифрових компетентностей населення відбуваються з орієнтацією на європейські рамки. Співпраця у сфері кібербезпеки, зокрема в рамках угоди про участь України в програмах ЄС, сприяє підвищенню рівня захищеності цифрової інфраструктури країни.

Проте, незважаючи на значний прогрес, Україна стикається з низкою викликів на шляху цифрової конвергенції з ЄС. Це включає необхідність модернізації технологічної інфраструктури, подолання цифрової нерівності між регіонами, підвищення рівня цифрової грамотності населення, залучення інвестицій у цифровий сектор. Водночас євроінтеграційний вектор створює можливості для участі України в європейських цифрових ініціативах, доступу до фінансування та обміну досвідом.

Таким чином, можна зазначити, що цифрова політика Європейського Союзу має значний вплив на формування національної цифрової стратегії України. Це проявляється у гармонізації законодавства, адаптації регуляторних механізмів, впровадженні європейських стандартів цифрових послуг та захисту прав громадян у цифровому просторі. Євроінтеграційні прагнення України стимулюють прискорення процесів цифрової трансформації, орієнтуючи національну політику на досягнення європейських стандартів якості цифрових сервісів та рівня цифрового розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова М. Формування цифрового майбутнього Європи: аналіз стратегічних та нормативних документів, досвід для України. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. С. 26-31. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.4> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія. Київ : НІСД. 2014. 328 с.

3. Боронніков М., Купріянова В. Європейський досвід та перспективи цифрової трансформації публічного управління для України. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. 2025. №11. С. 14–26. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-11-14-26> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Бригінець О. Правове регулювання захисту персональних даних в державах європейського союзу. Наука і техніка сьогодні. Серія «Право». 2024. № 7(35). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-29-36](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-29-36) (дата звернення: 25.10.2025)
5. Ніжейко К., Залєвський М. Роль цифровізації в стратегії відновлення економіки України . Сталий розвиток економіки, 2025. № 2 (53), С. 384-390. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-53> (дата звернення: 25.10.2025).

Лабатій А. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, бакалавр, D8: Право

Науковий керівник: доцент Заяць І. Я.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА СИСТЕМА БЛОКЧЕЙН (В КОНТЕСТІ Е-ДЕМОКРАТІЇ)

Labatii A. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, bachelor's degree, D8: Law

Research supervisor: Associate Professor Zayats I. Ya.

E-DEMOCRACY AND THE BLOCKCHAIN SYSTEM (IN THE CONTEXT OF E-DEMOCRACY)

На етапі становлення сучасної української держави все більшого «ажіотажу» та популярності набувають питання електронної демократії та цифровізації. Очевидно, що з розвитком суспільства в даному контексті зростає і держава. Людство в переважній більшості обирає системи онлайн-комунікації, оплати та вирішення важливих питань публічного значення.

Уряд вже запровадив цифровий портал «Дія», що буквально означає «держава в смартфоні». У цьому застосунку громадяни України мають змогу отримати різного роду послуги не виходячи з дому, наприклад, подати звернення, також є можливість підписувати петиції та голосувати за кандидатів, які представлятимуть Україну на конкурсах світового масштабу.

Отже, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» електронна демократія - форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування

інформаційно-комунікаційних технологій (далі - е-демократія) [2]. Більш розгорнуте визначення міститься в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року №797-р, де наголошується, що е-демократія сприяє:

- посиленню участі громадян у публічному житті на всіх рівнях;
- підвищенню прозорості процесу прийняття рішень;
- зміцненню підзвітності демократичних інститутів;
- покращенню зворотного зв'язку між владою та громадянами;
- розвитку публічних дискусій [3].

Отже, якщо порівняти дані визначення, то видається, що друге висвітлює мету даного явища, яка спрямована передусім на прозорість, адже якщо громадяни беруть участь в державотворчих процес, то в них виникає менше сумнівів, що власне викликає зміцнення державної влади та довіру до неї. Також стирається умовний невизначений бар'єр між суспільством та державою, що гарантує кожному, хто звертається можливість бути почутим.

Загалом, електронна демократія є в основному позитивним явищем, адже вона спростовує бюрократизацію та «тяганину» процесів. Звернення швидко опрацьовуються, скарги ефективно розглядаються, а витяги чи довідки можна отримати за короткий проміжок часу, при цьому послуги є безкоштовними або ж істотно дешевшими, ніж в традиційному форматі.

Втім, існують і певні ризики. Наприклад, технічні збої, як це сталося під час голосування за кандидатів на «Євробачення-2024», викликають сумніви щодо прозорості процесу та можливих фальсифікацій. Також зовсім нещодавно мережею ширилась інформація про витік персональних даних з застосунку «Дія». Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення системи, особливо в контексті перспективи проведення онлайн-виборів через цей застосунок.

Що ж стосується системи блокчейн в контексті електронної демократії, то дане питання є дуже актуальним та гостро піднятим в епоху розвитку цифровізації. На жаль, на разі в Україні немає чинного нормативно-правового акта, який б регулював дане питання. Є лише Закон України «Про віртуальні активи», який ще не набрав чинності. Хоча він і прямо не дає визначення поняття блокчейну, проте містить

термін «система забезпечення обороту віртуальних активів – програмний або програмно-апаратний комплекс обміну електронними даними, який забезпечує ідентифікацію та оборотоздатність віртуальних активів», фактично окреслює аналогічні функції [4].

З цієї причини законодавець Ліхтенштейну для систем блокчейн використовує термін «системи транзакцій, які засновані на технологіях, що заслуговують довіри (VT-системи)» (див.: пп. «а» пункт у 1 статті 2 Закон TVTG) [7, с. 199].

Звернувшись до міжнародних нормативно-правових актів, а саме до Регламенту про ринки криптоактивів (MiCA або MiCAR) п.1 ст.1 Розділу 3 визначає, що «технологія розподіленої книги» або «DLT» означає технологію, яка дозволяє працювати та використовувати розподілені книги, а п.2 тієї ж статті окреслює термін «розподілена книга», що означає сховище інформації, яке зберігає записи транзакцій і яке спільно використовується та синхронізується між набором вузлів мережі DLT за допомогою механізму консенсусу [5]. DLT є загальним поняттям, оскільки охоплює всі різновиди подібних систем, а не лише блокчейн.

Тобто, блокчейн це розподілена база, в якій інформація зберігається одночасно у великій кількості користувачів і доступна для всіх. Це означає, що кожен може відстежити історію транзакцій будь-якого користувача, що забезпечує прозорість та відкритість. Позитивним є те, що ризик зміни, підробки або ж знищення інформації повністю відсутній. Це є також хорошим методом запобігання корупції. За допомогою даної системи непотрібна додаткова верифікація, перевірка інформації чи документів, воно відбувається за замовчуванням в системі [6].

Технологія блокчейн (англ. Blockchain- ланцюжок (мережа) блоків) уперше була розроблена для біткоїн (англ. Bitcoin; BTC, XBT) - приватної системи цифрових грошей. Така технологія діє як реєстр, в якому можна безпечно зберігати транзакції. Однак вона може бути використана далеко поза межами біткоїн. З часу своєї розробки (2008 р.) технологія блокчейн була доопрацьована великою кількістю людей і організацій по всьому світу та адаптована у різних сферах застосування. І як результат, сьогодні існує вже багато різних технологій, які об'єднуються під терміном «блокчейн».

Актуальність технології блокчейн ґрунтується на можливості цифрового відображення «інформації» у спосіб, який практично неможливо скопіювати або зманіпулювати, і тому вона може безпечно передаватися між людьми. Безпека гарантується виключно математичними процесами (наприклад, технологією шифрування, криптографією) та встановленими правилами. Інфраструктура блокчейну зазвичай надається публічно через міжнародну комп'ютерну мережу інтернет (англ.: Internet) та є доступною для широкого кола приватних осіб та компаній. Застосування технології блокчейн не обмежується простими транзакціями монет або токенів з обмінною вартістю між приватними особами. Вона пропонує можливість для широкого спектру економічних послуг, оскільки активи або права в цілому також можуть бути відображені в системах блокчейн [7, с. 198].

Дана система повністю існує на довірі, оскільки відомості можуть вноситися лише однією особою і автоматично зберігаються одночасно на великій кількості комп'ютерів. Отож, це свідчить про високий рівень захисту інформації та вкотре підтверджує надійність та неможливість вчинення будь-яких протиправних дій.

Впровадження даної системи є доречним в багатьох сферах суспільного життя та забезпечить вирішення багатьох питань. Зокрема, блокчейн було б доречно ввести в виборчу систему. Громадяни зможуть реалізувати своє конституційне право «обирати» користуючись своїми гаджетами незалежно від їхнього місця перебування. Особливо це буде доцільним для людей з обмеженими можливостями, які через певні вади не можуть відвідати виборчі дільниці. Також це гарантуватиме залучення значно меншої кількості державних коштів та розвіє всі сумніви громадян щодо фальсифікації результатів виборів.

Однак, не все так однозначно. Відповідно до ст. 71 Конституції України Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1, ст.71]. Основною проблемою є питання порушення таємниці голосування. Блокчейн хоч формально і забезпечує прозорість та водночас ускладнює гарантування анонімності виборця. Якщо ідентифікація виборця пов'язана з його голосом, це суперечить принципу таємного голосування. Також системи голосування здебільшого

реалізуються централізовано, що створює ризики хакерських атак, збоїв та маніпуляцій.

Ще одним несприятливим фактором є те, що технологія блокчейн є складною для розуміння більшістю виборців. Це може знизити довіру до результатів голосування, якщо громадяни не можуть самостійно перевірити правильність підрахунку. Технологія блокчейн не має чіткого законодавчого регулювання її використання у виборах як в Україні, так і в багатьох інших країнах. Відповідно, це створює ризики оскарження результатів, юридичних спорів та недовіри до процесу. Також запровадження даної системи потребує залучення значних фінансових ресурсів, що може бути недоцільним у порівнянні з традиційними методами голосування.

Варто додати, що наше суспільство та держава на даному етапі ще не готові до впровадження даної системи, оскільки це потребує залучення великої кількості ресурсів. Також до даного питання слід підійти відповідально, попередньо ознайомити населення з даним явищем та пояснити всі позитивні та негативні моменти. Ризики нам трапляються завжди, важливо вміти вчасно на них зреагувати та вчиняти всі дії для їх усунення. Отож, в майбутньому введення системи блокчейну може бути хорошою ініціативою, яка зможе дуже добре функціонувати та спрощувати виконання багатьох процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Про віртуальні активи. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
3. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-р#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

5. Ховпун О. БЛОКЧЕЙН У ПРАВІ. Головна - Репозитарій Вінницького Національного Технічного Університету. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22463/33.%20Блокчейн%20у%20праві.%20Ховпун.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 25.10.2025).

6. Regulation - 2023/1114 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language.

URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng> (дата звернення: 26.10.2025).

7. Tomasz M., Булеци С. Б., Заборовський В. В. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ОСОБИ ТА ПРАВА НА ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ / ред.: С. Б. Булеци, М. В. Менджул. Ужгород : ТОВ "PIK-H", 2024. 358 с.

URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70833> (дата звернення: 26.10.2025).

Лендел М. І., Наровський М. В.

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студенти 4-го курсу, 014.03 Середня освіта (Історія),
032. Історія та археологія

Науковий керівник – канд. істор. наук, доцент, Данилець Ю. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022-2025pp.)

Lendel M. I., Narovskyi M. V.

"Uzhgorod National University", Uzhgorod,
Faculty of History and International Relations
3rd year student, 014.03 Secondary education (History),
032. History and archeology

Research supervisor - candidate. history of Sciences,
associate professor, Danylets Y. V.

TRANSFORMATION OF RELIGIOUS LIFE OF UKRAINIAN SOCIETY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2022-2025)

Агресія Російської Федерації проти України, розпочата з окупації Криму та збройного конфлікту на Донбасі, докорінно змінила життя українського суспільства. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року ще більше загострило ці процеси, спричинивши глибокі трансформації у всіх сферах суспільного життя. Українці, особливо мешканці прифронтових територій, були змушені залишати власні домівки та шукати безпечні місця проживання. Значна частина цивільного населення – як чоловіки, так і жінки – стали на захист державної незалежності зі зброєю в руках.

Водночас війна істотно вплинула на релігійне життя в Україні, спричинивши зміни у релігійній свідомості, міжконфесійних відносинах та структурі релігійних організацій. У даній статті основна увага буде зосереджена на аналізі впливу російсько-української війни на релігійну сферу України, визначенні ключових змін, що відбулися впродовж цього періоду, а також окресленні основних викликів, із якими зіткнулися релігійні спільноти. Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 24 лютого 2022 року до 2025 року.

Варто зауважити, що попри поширені твердження про зниження ролі релігії у сучасному світі, такий підхід не відображає повною мірою реальну картину. Релігійний чинник так чи інакше присутній у більшості збройних конфліктів, і російсько-українська війна не є винятком. Хоча окремі дослідники схильні інтерпретувати цю війну виключно як боротьбу за територію, така позиція видається спрощеною. На нашу думку, конфлікт має значно глибше підґрунтя, адже однією з його ключових цілей є знищення української національної ідентичності. З цієї точки зору варто погодитися з висновками Пітера Мандавіла та Айдена Г'юстона, які зазначають, що «конфлікт в Україні – це не лише питання жахливого насильства, а й протистояння, в якому закладено глибоке релігійне значення» [8]. Цю тезу підтверджує активне використання російськими медіа та представниками церковних структур релігійної риторики для легітимації агресії проти України. Зокрема, російські релігійні діячі та засоби масової інформації виправдовують насильство, стверджуючи, що російська армія «захищає православне, російськомовне населення Сходу України від нацистів, розкольників і сатаністів». Однак реальні дії російських збройних сил – знищення релігійних споруд, святинь і вбивства мирних віруючих незалежно від їхньої мови, конфесійної належності чи етнічного походження – свідчать про те, що релігія в цьому випадку використовується не як духовна, а як політична категорія [3, с. 114]. Таким чином, релігійний дискурс у російсько-українській війні виступає інструментом політичної пропаганди та легітимації насильства.

Якщо ж безпосередньо переходити до висвітлення питання щодо трансформації релігійно життя українців, то перш за все необхідно сказати, що за даними соціологічного опитування «Українського суспільства», лише 6,6 % громадян України називають себе

вірянами Московського патріархату. У той час, як до повномасштабного вторгнення РФ під час минулого опитування (листопад-2021) до парафіян МП себе зараховували 21,9% громадян. Водночас, кількість громадян, які зараховують себе до ПЦУ зросла майже на 10 % з 36,1 до 45% [2]. Проте, незважаючи на дані цього опитування Українська Православна Церква Московського Патріархату (УПЦ МП), ще й досі має великий вплив на українське населення, водночас пропагуючи свої інтереси, які несуть у собі проросійську агітацію. І не зважаючи на те, що 24 серпня 2024 року Володимир Зеленський підписав законопроект, який фактично мав ліквідувати російську церкву в Україні, шляхом приєднання її до ПЦУ, але станом на кінець 2024 року лише 685 церковних громад зробили такий крок. Натомість осі 8 097 церков в Україні пов'язані з країною-агресором. Найбільше таких релігійних установ на Донеччині – 683 громади. Далі йдуть Дніпропетровська та Вінницька області – по 526 церков на кожну, а на четвертому місці – Закарпатська із 489 громадами [5].

Найбільших змін релігійне життя зазнало на тимчасово окупованих територіях. Встановлюючи свою владу, росія, як елемент своєї пропаганди, насаджує на мешканців російське православ'я, яке виступає не як засіб духовного життя, а як інструмент соціального контролю, зміцнення окупаційного режиму та придушення української ідентичності. Російська православна церква поширює наративи, про які ми писали вище, себто про виправдання війни та збереження окупаційної влади, таким чином формуючи в місцевих жителів проросійську ідентичність. Водночас така політика переплетена з витісненням альтернативних конфесій, зокрема Православної церкви України та Греко-католицької церкви [6]. Також церква маніпулює історичною спадщиною. Населення переконують, що новий календар є наслідком «західного впливу», а збереження старого стилю ототожнюється з «істинним православ'ям». Загалом, через такі дії, частина людей приймає такі наративи, інша ж навпаки дистанціюється від релігії [7, с. 80-82].

Необхідно звернути увагу і на те, як змінилося ставлення українців до релігії. За даними дослідження Центру Разумкова «Війна і церква: церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 року». Станом на листопад 2022 року, 25,7% опитуваних людей стали більш

релігійними і віруючими, 4% – менш релігійними, а у 65% людей не відбулося ніяких змін [1, с. 22]

Менше змін зазнали представники римо-католиків та греко-католиків (окрім окупованих територій, де як було написано вище тимчасова окупаційна влада на офіційному рівні заборонила діяльність даної конфесії). Головним репрезентантом католицизму на міжнародній арені є Ватикан. Позиція Ватикану щодо російсько-української війни є неоднозначною. З одного боку – Папа Римський Франциск, який у своїх висловлюваннях займає, на наш погляд, нейтральну позицію. Він пояснює, що перебуває разом з українцями, але водночас не хоче говорити: «я проти росіян», тому деякі висловлювання є неприйнятними для української сторони [4, с. 30]. Але загалом варто відзначити, що за перші місяці каденції нового Папи Лева XVI, риторика Ватикану змінилася. У повсякденному житті істотних змін не відбулося, окрім того, що парафіяни, які до 24 лютого 2022 року відвідували УПЦ МП під впливом того, що деякі тези мають відверту проросійську позицію, а також через те, що церковна громада не переходить до ПЦУ переходять до греко-католицизму.

Іншим аспектом релігійного життя є єкуменічні діалоги, як між представниками православних церков, так і між представниками католицьких (до прикладу ідея об'єднання Мукачівської греко-католицької єпархії та Української греко-католицької церкви у єдину юридичну структуру), проте ці діалоги, поки, до якогось конкретного результату не привели.

Таким чином, ми розглянули проблематику зміни релігійного життя українців в контексті російсько-української війни. Найбільших змін зазнала православна церква, особливо на тимчасово окупованих територіях, де російська влада через насадження російського православ'я намагається пропагувати ідеї «русского міра». На територіях підконтрольних українській владі так само відбулися зміни у релігійному житті, багато людей переходить у інші конфесії. Щодо стану католицизму, то тут відбулося менше змін. Війна не лише актуалізувала духовні потреби населення, а й спричинила глибоку переоцінку ролі Церкви у суспільно-політичному житті. І фактично, ми можемо сказати те, що війна призвела до того, що люди відмовляються від формальної релігійності, а навпаки переходять до глибшого усвідомлення національних, духовних та моральних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (Інформаційні матеріали). Київ, 2022, 124 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf (дата звернення: 08.10.2025).
2. За час війни в УПЦ МП суттєво зменшилася кількість парафіян, - соціологи. RISU. 12 січня 2023 р, 08:55. URL: https://risu.ua/upc-mp-majzhe-zalishilas-bez-parafiyany-sociologi_n135724 (дата звернення: 07.10.2025).
3. Колодний А., Людмила Филипович. Свобода релігії в Україні: виклики в часи російсько-української війни. Філософська думка. 2023. № 1. С. 111–130.
4. Лендел М. Позиція Ватикану щодо російсько-української війни (2022–2024. Травнені студії: історія та міжнародні відносини : Зб. матеріалів VII міжнар. Наук. Конф. Студентів і молодих вче. «трав. Студії 2025: історія, археологія, міжнар. відносини та перспективи повоєн. відновлення». Вінниця, 2025. С. 28–32.
5. Лише 685 церков перейшли до ПЦУ після початку повномасштабного вторгнення. Опендатабот. 3 травня 2024 р. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/russian-church-2024-4> (дата звернення: 07.10.2025).
6. Окупаційна влада рф заборонила діяльність УГКЦ на окупованій частині Запорізької області (документ). Українська греко-католицька церква. 7 грудня 2023, 15:00. URL: <https://ugcc.ua/data/okupatsiyna-vlada-rf-zaboronyla-diyalnist-ugkts-na-okupovaniy-chastyni-zaporizkoy-oblasti-dokument-4036/> (дата звернення: 07.10.2025).
7. Позній О., Горбова Ю. Деструктивний вплив РПЦ на мешканців тимчасово окупованих територій: зміна поведінкових практик та соціально-психологічного стану під впливом пропаганди. Грані. 2025. Т. 28, № 3. С. 78–83. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/2207/2177> (дата звернення: 08.10.2025),
8. Houston A., Mandaville P. The Role of Religion in Russia's War on Ukraine. United States Institute of Peace. 03 березня 2022 р. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/03/rolereligion-russias-war-ukraine> (дата звернення: 06.10.2025).

Лойко О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
економічний факультет, студентка, 232: Соціальне забезпечення

Науковий керівник: доцент Комаринська З. М.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Loiko O. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Economics, student, 232: Social security

Research supervisor: Associate Professor Komarynska Z. M.

REFORMING THE PENSION SYSTEM OF UKRAINIAN CITIZENS AT THE CURRENT STAGE

Система пенсійного забезпечення має важливе значення для соціальної стабільності держави, оскільки забезпечує індивідів у віці, втрати працездатності чи іншій непрацездатності. В Україні процес реформування пенсійної системи набуває особливої актуальності з урахуванням демографічних змін, економічних викликів та воєнного стану.

Пенсійне забезпечення в Україні має тривалу еволюцію, що охоплює декілька історичних етапів — від поодиноких форм допомоги державним службовцям до сучасної системи соціального страхування.

Перші форми пенсійного забезпечення на українських землях з'явилися в другій половині XIX ст., коли територія входила до складу російської імперії. Тоді пенсії отримували лише військові, чиновники та службовці державного апарату, тобто певні привілейовані групи населення. Ці пенсії виплачувалися за рахунок державного бюджету і мали, радше, характер винагороди за службу, ніж соціального захисту населення. На західноукраїнських землях, що

входили до складу Австро-Угорської імперії, розвиток соціального страхування розпочався раніше і мав європейський напрям, орієнтований на німецьку (бісмарківську) модель. Тут діяли фонди допомоги та страхові каси для робітників. У період міжвоєнної Польщі (1921–1939) на цих територіях продовжувала діяти одна з найпрогресивніших систем соціального страхування в Європі, що включала й пенсійне забезпечення.

Після втрати Української державності та включення України до складу СРСР почалося формування державної, централізованої системи пенсійного забезпечення, підпорядкованої загальносоюзним нормам. Спочатку пенсії призначалися тільки робітникам і службовцям, пізніше — також колгоспникам. Система мала дискримінаційні риси: умови та розміри пенсій залежали від соціального походження, сфери зайнятості чи навіть політичної лояльності.

Після Другої світової війни пенсійна система СРСР розширилася — у 1956 р. прийнято Закон про державні пенсії, що встановив основні принципи пенсійного забезпечення для робітників і службовців, а у 1964 р. — для колгоспників. Проте пенсії залишалися єдиним джерелом існування для людей похилого віку, їх розміри були низькими, а механізм фінансування — неефективним.

Новий етап розвитку почався після проголошення незалежності України у 1991 р. Тоді радянську модель пенсійної системи було збережено лише тимчасово, а згодом розпочалося реформування у напрямі багаторівневої моделі, яка включає:

1. Солідарну систему (поточні виплати з Пенсійного фонду України),
2. Накопичувальну систему (індивідуальні рахунки громадян),
3. Недержавне пенсійне забезпечення (через недержавні пенсійні фонди).

Законодавчі основи цих реформ закладено в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.), що визначив сучасну структуру пенсійної системи. Сьогодні процес реформування триває: держава прагне забезпечити фінансову стабільність Пенсійного фонду, підвищити розмір пенсій, а також упровадити накопичувальний рівень, який має зменшити навантаження на солідарну систему. Таким чином, розвиток пенсійного забезпечення в Україні — це тривалий шлях від вибіркових форм допомоги

до побудови цілісної соціальної системи, зорієнтованої на європейські стандарти [1].

Насправді на сьогодні в Україні функціонують переважно перший і третій рівні, другий — фактично ще не запущено в повному обсязі [2].

У сучасній ситуації система характеризується рядом викликів: недостатній рівень накопичення страхового стажу, недостатня мотивація до легальної зайнятості, фінансове навантаження на держбюджет та низький рівень пенсій як заміни втрат доходу [3].

Солідарна пенсійна система працює доволі непогано в суспільствах з високою народжуваністю і високою смертністю населення. В результаті кількість працюючих, які утримують пенсіонерів за рахунок своїх страхових внесків, зменшується, тоді як кількість отримувачів пенсійних виплат збільшується [4].

Україна вже багато років має проблему з наповненням Пенсійного фонду. Працездатного населення стає менше, кількість пенсіонерів збільшується. Реформа полягає в тому, що всі працевлаштовані українці матимуть свої пенсійні накопичувальні рахунки.[5]У реформі передбачено дві складові накопичувальної пенсії: обов'язкова та добровільна.[6] Одним із ключових напрямів є створення загальнообов'язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення. Згідно з аналітикою, запуск II рівня планувався з 1 січня 2023 року, однак він ще не почав працювати у повному обсязі.[7] Запровадження накопичувальної системи передбачає, що частина внесків працівників та/або роботодавців буде спрямована на індивідуальні пенсійні рахунки, що підвищує персональну відповідальність за майбутню пенсію.[8] Одним із стратегічних напрямів реформування пенсійного забезпечення в Україні є перехід до трирівневої моделі, яка поєднує державну та недержавну складові [2].

Перший рівень — це солідарна система, що діє нині. Вона базується на принципі «працюючі утримують пенсіонерів» і забезпечує базовий рівень доходів після виходу на пенсію. Проте через демографічні зміни — старіння населення та зменшення кількості працюючих — солідарна система стає фінансово вразливою і потребує підтримки з державного бюджету [9].

Другий рівень — накопичувальна система, або загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Вона передбачає, що частина

внесків працівників або роботодавців спрямовується на персональні накопичувальні рахунки, кошти з яких інвестуються з метою отримання прибутку. Цей рівень підвищує індивідуальну відповідальність громадян за власне пенсійне забезпечення і сприяє розвитку фінансового ринку [10].

Третій рівень — добровільне недержавне пенсійне забезпечення, яке реалізується через недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банківські програми. Громадяни можуть добровільно накопичувати додаткові кошти, формуючи персональний пенсійний капітал [2].

Запровадження трирівневої моделі дає можливість створити більш збалансовану та справедливую систему, у якій пенсійний дохід формується з кількох джерел: державного, обов'язкового накопичувального та добровільного. Це відповідає європейським практикам і є важливим кроком для поступової інтеграції України у спільний соціальний простір ЄС [10].

Разом із тим, впровадження трирівневої системи потребує вирішення низки організаційних і фінансових питань: створення ефективної інфраструктури накопичувальних фондів, захисту коштів учасників, підвищення фінансової грамотності населення та забезпечення прозорості адміністрування внесків [9].

Для реалізації реформ необхідні зміни законодавства: запровадження нового закону про накопичувальне пенсійне забезпечення, вдосконалення системи страхової участі, підвищення ролі недержавних пенсійних фондів, підвищення прозорості та контролю [11].

Реформа пенсійної системи має потенціал підвищити рівень соціального захисту громадян, збільшити мотивацію до легальної зайнятості та створити стабільні джерела фінансування пенсій.

Проте на шляху реалізації існують значні виклики: тривалий перехідний період, необхідність великої кількості капіталу для накопичення, ризики для нинішніх пенсіонерів під час трансформації, а також залежність успіху від стабілізації економіки та зайнятості.

Також, війна та економічна нестабільність України створюють додаткові ризики для реалізації накопичувальної моделі та для сталості пенсійних виплат [12].

На нашу думку, реформування системи пенсійного забезпечення в Україні є не лише економічним, а й соціальним викликом.

Вважаємо, що головною проблемою сучасної пенсійної системи залишається її надмірна залежність від солідарного механізму, який в умовах демографічного старіння населення втрачає фінансову стійкість.

Ми переконані, що повноцінний перехід до трирівневої моделі — із поєднанням солідарного, накопичувального та недержавного рівнів — є найбільш доцільним шляхом розвитку. Такий підхід сприятиме підвищенню відповідальності громадян за власне майбутнє, формуванню культури заощадження та зниженню навантаження на державний бюджет.

Важливою умовою успішного впровадження накопичувальної системи є створення прозорої інфраструктури управління пенсійними коштами, ефективний контроль за діяльністю фондів, а також підвищення рівня фінансової грамотності населення. Громадяни повинні мати доступ до чіткої інформації про те, як формуються та інвестуються їхні пенсійні внески. Вважаємо, що особливу увагу слід приділяти цифровізації пенсійної сфери, адже сучасні технології дозволяють мінімізувати бюрократію, забезпечити оперативність обробки даних і прозорість усіх процесів. Електронні сервіси Пенсійного фонду вже стали позитивним кроком у цьому напрямі, однак потребують подальшого розширення та популяризації.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що реформа пенсійного забезпечення має базуватися на принципах стабільності, справедливості й довіри. Саме поєднання державної підтримки, особистої відповідальності та цифрових інновацій дозволить створити сучасну, стійку й соціально справедливу пенсійну систему України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. University Scientific Notes. URL: https://unz.univer.km.ua/article/download/77_97-109/pdf/
2. Пенсійна система України. Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiina_systema_ukrainy.html
3. Економіка та суспільство. Головна. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal>

4. Пенсійні перспективи українців: солідарне жебрацтво чи індивідуальні накопичення. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/pensiyni-perspektivi-ukrayintsiv-solidarne-1710527012.html/amp>
5. Накопичувальна пенсійна система з'явиться в Україні. Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/nakopichuvalna-pensijna-sistema-z-yavitsya-v-ukraini/>
6. Українська бізнес-асоціація СУП: асоціація підприємств. СУП. URL: <https://sup.org.ua/>
7. Slovo i Dilo. Накопичувальна пенсійна система: як і коли працюватиме в Україні. Слово і Діло – головний сайт про політиків. URL: <https://www.slovoidilo.ua/amp/2021/10/11/stattja/suspilstvo/nakopys-huvalna-pensijna-systema-yak-koly-pracyuvatyme-ukrayini>
8. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ | Економіка та суспільство. Головна. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2496>
9. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
10. Radware Captcha Page. Radware Captcha Page. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249717481>
11. 7eminar | Бухгалтерська Платформа №1. 7eminar. URL: <https://7eminar.ua/events/4325/9897>
12. Реформування пенсійного забезпечення в Україні | Scientia fructuosa. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2172>

Матвій М. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Юридичний факультет, студентка IV курсу, 081: «Право»

Науковий керівник: проф. Квіт. Н. М.

**POST MORTEM: ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ
ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОСМЕРТНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ
В УКРАЇНІ**

Matviiv M. I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, student, 081: «Law»

Research supervisor: Professor Kvit N. M.

**POST MORTEM: REGARDING THE NECESSITY
OF REGULATING POSTHUMOUS REPRODUCTION
IN UKRAINE**

*"Про моральну цінність вчинку судять за його впливом на добробут більшості"
Дж. Бентам, "Вступ до принципів моралі та законодавства"*

Усебічний та стрімкий розвиток медицини в XXI столітті породжує низку етичних дилем як на національному, так і міждержавному рівні. Відтак, юриспруденція мусить реагувати на науковий прогрес, щоб забезпечити нормативно-правове регулювання новітніх правовідносин, які з ним пов'язані. Мова йде зокрема про комплексне поняття людських біологічних матеріалів, куди в тому числі належать анатомічні матеріали, що містять репродуктивні клітини людини. Станом на сьогодні українське законодавство зіштовхується з рядом прогалин. Йдеться й про невизначеність дефініції ембріона у Законі України «Про заборону репродуктивного клонування людини», а також відсутності сталого розуміння термінів «ембріон», «плід», «зачата, але ще ненароджена дитина».

Сьогодні непоодинокими є випадки коли живі людські ембріони перебувають поза організмом жінки (ембріони *in vitro*, іншими словами «в пробірці» або екстракорпорально). Слушно з цього приводу висловились проф. Н.М. Квіт: «... як наслідок: людський ембріон піддається значно ширшому доступу та можливості зовнішнього впливу на нього ніж у випадку його існування імплантованим в організм жінки (*in utero*)» [3].

Посмертною (постморальною) репродукцією називається зачаття і народження дитини після смерті одного або двох з батьків. [7] Актуальність теми врегулювання правового режиму ембріонів *in vitro* в контексті посмертної репродукції зумовило також і повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Так, П.О. Даниленко, зауважує, що ушкодження репродуктивної системи фіксуються приблизно у 5-6% випадків поранень військовослужбовців. (...) З-поміж цих ушкоджень, до 36% становлять ті, що значно наражають на небезпеку репродуктивне здоров'я або цілковито впливають на здатність до дітородження [2].

Водночас слід зазначити, що ставлення до «постмортального відтворення» в суспільстві, на відміну від інших видів допоміжних репродуктивних технологій, неоднозначне. Так, деякі вчені вважають, що постмортальне відтворення не повинно впроваджуватись, оскільки воно порушує «право дитини жити та виховуватися в повноцінній сім'ї»; інші вчені стверджують, що інформація про народження дитини призведе до її наступного психічного розладу; а визнання прав спадкування за «неіснуючими суб'єктами», на думку деяких вчених, може призвести до (...) руйнування структури спадкового права [7].

Вважаємо за доцільне зупинитися на питанні «спадкування» ембріонів *in vitro* в контексті українського правозастосування. Так, рішенням Центрального районного суду м. Дніпра від 08 вересня 2025, було визнано право батьків померлого чоловіка на застосування 3-х ембріонів шляхом використання послуг сурогатного материнства. Суд, окрім іншого, дійшов висновку про те, що питання посмертного використання кріоконсервованих ембріонів торкається делікатних моральних, етичних та правових аспектів, а чинне законодавство України не містить чіткого регулювання таких правовідносин. Таким чином було застосовано аналогію права, де на одних

шальках ваг були спадкові права батьків померлого чоловіка, а на інших – репродуктивні права дружини, гарантовані статтею 8 Європейської конвенції з прав людини [4].

Вважаємо за доцільне звернутись до іноземного трактування чутливих аспектів постмортальної репродукції.

Європейське товариство репродукції людини та ембріології (далі – ESHRE) у своїй публікації робочої групи з етики та права зазначила таке: «Право розпоряджатися гаметами чи ембріонами має лише партнер, що вижив. Батьки померлого або інші родичі не ухвалюють рішення щодо цього питання» [5].

Так, Американське товариство репродуктивної медицини (ASRM) у своїй офіційній позиції "Posthumous retrieval and use of gametes or embryos: an Ethics Committee opinion." Відображає концептуально схожі положення із ESHRE: «посмертне отримання або використання гамет (сперматозоїдів або ооцитів) для репродуктивних цілей є етично виправданим, якщо доступна письмова документація від померлого, яка дозволяє таку процедуру. (...) Використання ембріонів також виправдане за наявності такої документації. За відсутності письмової документації від померлого, програми, відкриті для розгляду запитів на посмертне використання ембріонів або гамет, повинні робити це лише тоді, коли такі запити ініціюються партнером, що залишився живим» [6]. Це положення фактично виключає можливість батькам ініціювати використання ембріонів, за винятком якщо померлий не залишив жодних письмових вказівок.

Таким чином, на основі аналізу сучасних тенденцій щодо етичних дилем стосовно постмортального відтворення, відкритими залишаються наступні запитання:

- Чи не перетворюється тіло або біологічний матеріал померлого на "ресурс" для задоволення потреб живих, що може порушувати його гідність?
- Чи відповідає інтересам дитини народження в сім'ї, де один із біологічних батьків ніколи не братиме участі у її вихованні?
- Чи повинна дитина, зачата після смерті одного з батьків, мати право на спадщину?
- Чи впливає відсутність генетичної спорідненості партнера, що вижив з ембріоном *in vitro* на можливість розпорядження таким

ембріоном іншими особами, визначеними законодавством чи розпорядження партнера, який помер?

На підставі вищенаведеного, пропонуємо наступні законодавчі вирішення проблеми:

- Перегляд поняття «ембріон» у ЗУ «Про заборону репродуктивного клонування людини»;
- Внесення змін до відповідних нормативно-правових актів щодо вимоги про письмову згоду на посмертне використання репродуктивних клітин/ембріонів, а також чітке визначення кола осіб, які мають право на подальше використання таких клітин/ембріонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Про заборону репродуктивного клонування людини" : Закон України від 14.12.2004 № 2231-IV.
2. Даниленко П.О. Правовий аналіз постмортальної репродукції в аспекті прав військовослужбовців. Науковий вісник Ужгородського Національного університету, м. Ужгород. 2025. С. 141–145.
3. Квіт Н.М. Біобанки в Україні: цивільно-правовий аспект: Монографія. Львів : Кварт, 2020. 376 с.
4. Рішення Центрального районного суду міста Дніпра від 08.09.2025 у справі № 203/4924/23.
5. Pennings G., de Wert G. ESHRE Task Force on Ethics and Law 11: Posthumous assisted reproduction. Human Reproduction. 2006. No. 21. P. 3050–3053.
6. Posthumous retrieval and use of gametes or embryos: an Ethics Committee opinion. Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine, 1 July 2018. URL: [https://www.fertstert.org/article/S0015-0282\(18\)30327-3/fulltext](https://www.fertstert.org/article/S0015-0282(18)30327-3/fulltext)
7. Postmortal and Posthumous Reproduction: Ethical and Legal Approaches to the Legalization / I. Chekhovska et al. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. No. 24.

Михайліченко О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут права, аспірант 2 року, D8: Право

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Пацурія Н. Б.

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ
БЕЗОПЛАТНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ
РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Mykhailichenko O. S.

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Law,
2nd year postgraduate student, D8: Law

Scientific advisor: Doctor of Laws, Professor N. B. Patsuria

**ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF PROVIDING
UNIVERSAL HEALTHCARE IN THE CONTEXT
OF THE INNOVATIVE TECHNOLOGIES DEVELOPMENT**

Через останні геополітичні зміни Україна дедалі активніше звертається до інноваційних технологій, здатних зміцнити військову перевагу й підтримати цілісність національної медичної системи. Інноваційні технології у сфері охорони здоров'я («MedTech») стають настільки важливими, що Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року

№ 1351-р («Стратегія WINWIN») визнає сферу MedTech (до якої належать штучний інтелект, телемедицина, цифрове здоров'я тощо) однією з ключових технологій перемоги, яка дасть змогу рятувати більше життів українських воїнів і цивільних осіб, зберігаючи людський капітал та посилюючи стійкість українського суспільства.

З позиції економіко-правової доктрини, MedTech формує окремий сектор інноваційної діяльності, що поєднує публічний інтерес у забезпеченні охорони здоров'я та приватний інтерес суб'єктів

господарювання, залучених до виробництва, постачання й комерціалізації медичних технологій. На тлі залучення державою додаткових ресурсів для MedTech паралельно триває медична реформа, покликана змінити фундаментальні підходи до права на медичне обслуговування. Попри задекларовані цілі, результати медичної реформи залишаються предметом дискусій та неоднозначних оцінок серед науковців, пацієнтів і медичної спільноти.

Відповідно, держава вимушена шукати баланс між реалізацією гарантованого права на медичну допомогу та впровадженням інноваційних технологій у медичну практику. Як зазначає представник науки економічного права В. Пашков, підтримка державою конституційних прав громадян на ефективне і доступне медичне обслуговування, а також на безоплатну медичну допомогу є важливим регулятором економічних відносин [1].

Зв'язок між базовою медичною допомогою та MedTech простежується у Європейській хартії прав пацієнтів («Хартія») – акті декларативного характеру. Хартія визначає, що кожна особа має право на доступність MedTech (включно з діагностичними процедурами) відповідно до міжнародних стандартів і незалежно від економічних чи фінансових міркувань [2, с. 7]. Хоча в Україні традиційно це право пов'язують здебільшого з медико-біологічними експериментами, застосуванням репродуктивних технологій, донорством, терапевтичним клонуванням або корекцією статі, Хартія охоплює усі види MedTech незалежно від їхнього характеру, фактично проголошуючи загальне право пацієнта на сучасні медичні технології.

Сфера охорони здоров'я (а відтак і MedTech) характеризується низкою системних викликів, серед яких провідними є недостатній рівень фінансування базової медицини та динамічний розвиток технологій, темпи якого випереджають спроможності нормативно-правових трансформацій. Через зазначені проблеми фактична реалізація конституційних положень про право на медичну допомогу не завжди може відповідати їх змісту та меті. Саме Конституція України закладає стратегічні засади інновацій у сфері охорони здоров'я та формує правову основу для забезпечення права пацієнтів на сучасні медичні послуги. Ст. 13 Основного закону покладає на державу обов'язок забезпечувати соціальну спрямованість економіки,

у тому числі шляхом підтримки суспільно значущих сфер, як-от охорона здоров'я.

Ст. 54 гарантує свободу наукової і технічної творчості та зобов'язує державу сприяти розвитку науки, створюючи правові передумови для MedTech, тоді як ст. 28 визначає етичні межі наукових і медичних експериментів (добровільність і згода). У сукупності ці норми формують конституційний фундамент можливості надання медичної допомоги з елементом MedTech.

Водночас ст. 49 Основного закону гарантує право на охорону здоров'я та закріплює безоплатність медичної допомоги в державних і комунальних закладах. Конституційний Суд України («КСУ») неодноразово тлумачив питання безоплатної медичної допомоги. У справі № 15-рп/1998 Суд вказав, що безоплатна медична допомога у державних закладах не виключає існування платних послуг, але вони не повинні звужувати обсяг безоплатної допомоги для населення [3]. У рішенні № 10-рп/2002 Суд не прийняв пропозиції окремих державних органів щодо необхідності встановлення меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, підтримки лише неспроможних верств населення чи «у рамках, визначених законом» тощо. Тоді Суд зазначив, що безоплатна медична допомога, передбачена Конституцією України повинна надаватись всім громадянам у повному обсязі, тобто задовольняти потреби людини у збереженні або відновленні здоров'я [4]. Проте держава ще до 2022 року зустрічалась з нестачею фінансів для реалізації права на безоплатну медичну допомогу.

Науковці, правозахисники та громадські організації по-різному оцінюють соціальний характер Конституції в частині безоплатності медичних послуг. Частина з них наполягає, що держава повинна максимально виконувати власні зобов'язання перед населенням. Так, на думку В. Піщикова, для реалізації обіцяного Конституцією рівня медичного обслуговування Україні потрібно було б спрямовувати на охорону здоров'я до 9% ВВП, тоді як історично видатки бюджету складали лише ~3% ВВП [5]. Колишній суддя КСУ М. Козюбра визнавав, що Конституція 1996 року містить і «юридично неспроможні» норми, до прикладів яких він відносив положення про безоплатну медичну допомогу. На його думку, оскільки в такій нормі не міститься посилання на її врегулювання законом, таку норму

Конституції можна оцінювати як норму прямої дії, а, відповідно, за законом неможливо обмежувати таке право [6].

Однак інші експерти вказують на негнучкість чинної моделі гарантій безоплатної медицини. М. Щербатюк – програмний директор Української Гельсінської спілки з прав людини наголошував, що через популістичну риторику минулого Україна має «декларативне, негнучке законодавство» у сфері соціальних прав, і це призводить до поглиблення нерівності та кризи довіри [7]. У 2021 році тодішня Уповноважена Верховної Ради Л. Денісова навіть пропонувала визнати неконституційною медичну реформу через її посягання на ст. 49 Конституції України [8].

Не полегшує розбудову системи охорони здоров'я і той факт, що війна ускладнила доступ громадян до медичної допомоги та розробку у сфері MedTech. За даними ЮНЕСКО, внутрішні витрати України на наукові дослідження і розробки у 2022 р. зменшилися на 38,5% порівняно з довоєнним 2021 р. – з 2019 млн дол. до 1241 млн дол. США [9, с. 24]. У Стратегії WINWIN слабкими сторонами MedTech названо недостатнє фінансування та відсутність окремого бюджету на них. Відповідні сторони передбачається розв'язувати через запровадження механізмів фінансування R&D, державно-приватні партнерства, грантові програми підтримки та пільгового кредитування, податкові пільги та наукові парки [10, с. 6-7].

Тому сучасні економіко-правові умови в Україні потребують оновлення підходів до фінансування та правового регулювання сфери охорони здоров'я, що потенційно можуть вивільнити ресурси для розвитку медичних інновацій. Однією з можливих моделей ефективного застосування інноваційних технологій за дефіциту ресурсів може стати «ринкова» економічна концепція, у межах якої інновації розглядаються не лише як соціальне благо, але й як інвестиційно привабливий продукт, що сприяє економічному зростанню. За такої моделі держава бере участь у фінансуванні лише у виняткових випадках, забезпечуючи при цьому правові гарантії доступності медичних послуг. У перспективі не можна виключати потреби перегляду змісту ст. 49 Конституції України з метою адаптації її положень до сучасних економічних і технологічних реалій. Потенційні зміни в норму про безоплатність медичної допомоги могли б створити нормативно-правові передумови для більш ефективного перерозподілу

ресурсів у сфері охорони здоров'я, зокрема на розвиток MedTech, без порушення соціальної спрямованості держави. Втім, реалізація таких змін потребуватиме політичної згоди та суспільного консенсусу щодо нової моделі гарантій у системі охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пашков В. М. Господарсько-правові аспекти забезпечення охорони здоров'я як соціальної домінанти національної безпеки. Щотижневик «Аптека», 2007. № 20 (591). URL: <https://www.apteka.ua/article/4887> (дата звернення: 28.09.2025).
2. European Charter of Patients' Rights. European Commission website. 2002. 11 p. URL: <https://bit.ly/44qnu7C> (accessed 29.09.2025).
3. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1998 № 15-рп/1998 у справі про платні медичні послуги. База даних «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/3TO8g7v> (дата звернення: 29.09.2025).
4. Рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 № 10-рп/2002 у справі про безоплатну медичну допомогу. База даних «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/4kekVLG> (дата звернення: 29.09.2025).
5. Петренко Т. Медична реформа: перевірка на відповідність Конституції. Вебсайт Українського медичного часопису. 2019, 2 лип.. URL: <https://bit.ly/446x7tk> (дата звернення: 29.09.2025).
6. Конституційний Суд України відзначає 25-річчя. Інтерв'ю з суддями КСУ у відставці. Вебсайт Конституційного Суду України. 2021, 10 жов. URL: <https://bit.ly/3TOAxfF> (дата звернення: 29.09.2025).
7. Щербатюк. М. Соціально-економічні права. Вебсайт Української Гельсінської спілки з прав людини. 2017, 8 бер. URL: <https://bit.ly/45PkxQA> (дата звернення: 30.09.2025).
8. Денісова просить КСУ визнати неконституційною медичну реформу. Вебсайт Радіо Свобода. 2021, 6 січ. URL: <https://bit.ly/4IA3c2H> (дата звернення: 30.09.2025).
9. Analysis of war damage to the Ukrainian science sector and its consequences. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization website. 2024. 34 p. URL: <https://bit.ly/4jjm84W> (accessed 30.09.2025).

10. Резюме Стратегії цифрового розвитку інновацій України до 2030. Вебсайт WINWIN.gov.ua. 48 с. URL: <https://bit.ly/4l9RGeu> (дата звернення: 30.09.2025).

Новак Д. Є.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, аспірант I курсу, D8: Право

Науковий керівник: доцент Гончаров В. В.

ЛЕГІТИМНІСТЬ ЯК АКСІОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Novak D. Ye.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, PhD student (1st year), D8: Law

Research supervisor: Associate Professor Honcharov V. V.

LEGITIMACY AS AN AXIOLOGICAL PREMISE OF THE LEGAL ORDER

Аксіологія – це наука про цінності, тобто про фундаментальні поняття, які визначають не лише правила людського співжиття, а й саму рамку цих правил. У філософії права аксіологія досліджує передусім ті смислові засади, на яких ґрунтується право: справедливість, свободу, гідність, рівність, довіру. У цьому контексті, коли ми говоримо про аксіологічну передумову будь-якого поняття, маємо на увазі, що за ним стоїть певна ціннісна основа, без якої саме поняття втрачає зміст. Наприклад, поділ влади, легітимність чи відповідальність не існують лише як юридичні конструкції, вони набувають сенсу тоді, коли спираються на систему цінностей, яка визначає, чому саме це вважається правомірним. Більшість правових категорій мають подвійну природу: їх можна розглядати як поняття, що потребують ціннісної основи, і водночас як самі цінності, які право покликане втілювати. Прикладами таких понять є справедливість, верховенство права, законність.

Поняття легітимності не є винятком: воно має подвійну правову природу, що поєднує нормативний і ціннісний рівні. З одного боку, легітимність виступає мірою для оцінки інших правових понять,

адже саме через неї визначають виправданість, необхідність і суспільне схвалення будь-якого рішення, правового припису чи навіть самої влади. З іншого боку, для того щоб зрозуміти сутність легітимності, її слід розглядати в аксіологічному вимірі, тобто крізь призму тих цінностей, які визначають, що вважається правомірним, справедливим і морально прийнятним. У межах цієї роботи увагу буде зосереджено саме на першому аспекті – на розумінні легітимності як міри правової виправданості та передумови формування правового порядку в суспільстві.

Питання з'ясування природи легітимності влади присвячено багато праць учених з різних галузей. Соціолог Макс Вебер розумів легітимність як віру підлеглих у правомірність влади, тобто внутрішнє переконання людей у тому, що чинний порядок є належним і заслуговує на послух [1]. Він виокремлював три типи легітимації влади: традиційну, засновану на звичаї та спадковості; харизматичну, що спирається на віру в особисті якості лідера; та раціонально-правову, яка ґрунтується на визнанні законів і формальних норм як справедливих. Політолог Девід Істон розглядав легітимність як здатність політичної системи здобувати підтримку громадян і підтримувати стабільність через довіру до інститутів влади [2]. Узагальнюючи ці підходи, можна сказати, що легітимність означає визнання влади суспільством як такої, що має моральне право управляти, тобто володіє довірою та суспільним схваленням. У формально-юридичному сенсі легітимність розглядають як відповідність влади основним принципам і цінностям права, зокрема свободі, гідності та справедливості. Вона засвідчує не лише законність походження влади, а й правомірність її змісту та дій. Від легальності (законності) легітимність відрізняється широтою: якщо легальність стосується дотримання юридичних процедур обрання чи призначення, то легітимність відображає глибший рівень – морально-правове виправдання і суспільне визнання влади. Як підкреслює Ганна Арендт, легітимність не зводиться до сили чи процедурної правильності, а постає як наявність спільного смислу і згоди, що надає владі морального виправдання [3]. У цьому контексті слід наголосити, що йдеться про легітимність саме в межах демократичних держав, адже лише демократична форма правління передбачає справедливий і взаємний зв'язок між

державою та суспільством, заснований на довірі, участі громадян і визнанні спільних цінностей.

Легітимність як ціннісна (аксіологічна) категорія виступає мірою для правової системи, оскільки саме через неї визначається ступінь відповідності норм, інститутів і рішень фундаментальним цінностям права (справедливість, свободу, гідність, рівність тощо). Вона є критерієм, за яким суспільство оцінює не лише законність, а й моральну виправданість дії права, забезпечуючи єдність формальної та змістовної сторін правопорядку, тобто дозволяє правовій системі функціонувати не лише у відповідності до букви, але й до духу закону. Легітимність формує аксіологічний вимір правової системи, задаючи орієнтири, що визначають, які норми вважаються справедливими, які інститути – авторитетними, а які рішення – прийнятними для суспільства.

Найкращі практичні прояви легітимності як цінності правової системи зустрічаються у сфері судочинства, де мова йде про захист прав та встановлення справедливості. Легітимність проявляється через довіру до суду як носія справедливості, а не просто як інституції, що застосовує норми. Судові рішення, особливо конституційних чи верховних судів, оцінюються не лише за юридичною коректністю, а й за їхньою здатністю утвердити справедливість і зберегти суспільну довіру до права. Наприклад, рішення Європейського суду з прав людини часто підкреслюють саме легітимну мету втручання у права людини – навіть коли втручання формально законне, суд оцінює, чи воно має суспільне виправдання (як у справах «Sunday Times v. the UK» [5] або «Handyside v. the UK» [6]). Показовим у цьому контексті є й рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року №11-рп/99 у справі про тлумачення поняття «народ України» [4]. Суд наголосив, що народ є єдиним джерелом влади, а державна влада легітимна лише настільки, наскільки вона здійснюється від його імені та в його інтересах. Таке рішення вийшло за межі суто формального тлумачення і мало глибоке аксіологічне значення, оскільки зміцнило принцип народного суверенітету як основу легітимності всієї системи публічної влади.

Легітимність відіграє ключову роль і у сфері законотворчості, адже саме вона визначає, чи сприймається ухвалений закон як вираз суспільної волі. У процесі ухвалення законів легітимність

проявляється через дотримання принципів відкритості, публічності та участі громадськості, які забезпечують зв'язок між народним суверенітетом і діяльністю парламенту. Законопроект, що проходить справжнє обговорення, має підтримку експертного середовища й відповідає конституційним цінностям, набуває не лише юридичної сили, а й морального авторитету. Навпаки, ухвалення законів у непрозорий спосіб або без суспільного консенсусу підриває довіру до законодавчої влади та делегітує самі норми. Таким чином, легітимність виступає критерієм якісного законодавства, яке здатне не лише регулювати, а й відображати цінності правового суспільства. Водночас не завжди наявність суспільного схвалення є ознакою легітимності, так само як відсутність схвалення не свідчить автоматично про її втрату. Деякі закони можуть бути непопулярними, але залишатися легітимними, якщо вони відповідають конституційним принципам, їхнє ухвалення та обговорення відбувалося публічно, навіть у супереч короткостроковим очікуванням громадськості. У цьому полягає відмінність між політичною популярністю та правовою легітимністю: перша залежить від громадських настроїв, тоді як друга – від відповідності праву, цінностям і справедливості.

Отже, легітимність у праві постає не лише умовою існування влади, а й фундаментальною цінністю, яка визначає зміст і напрям розвитку правового порядку. Завдяки легітимності право зберігає довіру суспільства, а держава – внутрішнє виправдання свого існування. Її наявність забезпечує єдність аксіологічних і нормативних засад правової системи, роблячи можливим функціонування влади не лише за законом, а й відповідно до права в його найглибшому, ціннісному розумінні (відповідності букві й духу закону). Таким чином, легітимність виступає водночас мірилом і підґрунтям правопорядку, без якого жодна демократична система не може бути ні стабільною, ні справедливою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вебер М. Государство и общество: очерки сравнительной социологии / пер. з нім. – К.: Дух і Літера, 2012. – 1088 с.
2. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. – New York: Wiley, 1965. – 507 p.

3. Arendt H. On Violence. – New York: Harcourt, Brace & World, 1970. – 120 p.
4. Конституційний Суд України. Рішення від 29 грудня 1999 року №11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень статті 5 Конституції України. – Офіційний вісник України, 2000, №2.
5. Case of The Sunday Times v. The United Kingdom (Application no. 6538/74), Judgment of 26 April 1979 // European Court of Human Rights.
6. Case of Handyside v. The United Kingdom (Application no. 5493/72), Judgment of 7 December 1976 // European Court of Human Rights.

Петришин В. Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, студент, 081: Право

Науковий керівник: доцент Олійник Ю. В.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОПОПУЛІСТСЬКИХ І ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ СИЛ В ЄВРОПІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Petryshyn V. Yu.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, student, 081: Law

Research supervisor: Associate Professor Oliynyk Yu. V.

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF RIGHT-HAND POPULIST AND RIGHT-HAND RADICAL FORCES IN EUROPE: LEGAL ANALYSIS

Політичні та електоральні процеси, що відбувалися в Європі протягом останніх років, істотно скоригували напрями розвитку Європейського Союзу, а також вплинули на сутність і геополітичні позиції західних демократій у сучасному світі. З огляду на те, що на сході Європи вже п'ятий рік триває повномасштабна екзистенційна війна проти антидемократичного авторитарного режиму, проведення ґрунтовного правового аналізу політико-правових наслідків приходу до влади правопопулістських і радикальних партій та лідерів є вкрай важливим для формування цілісного бачення майбутнього Європи.

Насамперед слід відзначити тісний взаємозв'язок політичних процесів у Сполучених Штатах Америки та в Європі. США, як лідер демократичного світу, провідна військова й ядерна держава, стали осередком формування та поширення політико-правового феномену, відомого як «трампізм». Цей феномен, що поєднує у собі риси політичної ідеології та специфічного «стилю» державного

управління, найповніше розкривається через характерні ознаки – зокрема, популізм, радикалізм, схильність до елементів авторитаризму (автократії), що є парадоксальним у контексті демократичного конституційного ладу, а також заперечення принципу рівності та системи політико-правових «стримувань і противаг».

Обрання республіканця Дональда Трампа на другий президентський термін стало одним із визначальних чинників, що стимулювали поширення та зміцнення правопопулістських сил у Європі, які розраховують на політичну підтримку з боку лідера Сполучених Штатів.

Розглядаючи другий тур виборів президента Республіки Польща, що відбувся влітку 2025 року, варто зазначити, що обидва кандидати мали майже рівні шанси на перемогу, користуючись приблизно однаковою підтримкою польського електорату. Рафал Тшасковський представляв ліберально-центристські політичні сили, тоді як Кароль Навроцький – консервативно-правий табір.

У результаті перемогу здобув К. Навроцький, який тривалий час очолював Інститут національної пам'яті Польщі – установу, що за своєю правовою природою має історико-політичний та ідеологічно-просвітницький (у позитивному сенсі) характер. Він отримав 50,89% голосів виборців, тоді як його опонент – 49,11%.

Ймовірним наслідком перемоги К. Навроцького може стати поступове загострення політичної ситуації в Польщі, зокрема загострення протистояння між новообраним президентом і урядом на чолі з Д. Туском, а також можливе гальмування процесів євроінтеграції та підтримки вступу України до НАТО – позиції, які К. Навроцький неодноразово озвучував у своїй передвиборчій кампанії.

У Чеській Республіці парламентські вибори завершилися поверненням до влади колишнього прем'єр-міністра, бізнесмена та мільярдера Андрея Бабіша, який побудував свою передвиборчу кампанію, зокрема, на критиці політики підтримки України. Такий розвиток подій зумовлює неминучу конфронтацію з чинним президентом Чехії Петером Павелом, який послідовно виступає проти участі в урядовій коаліції політичних сил, що ставлять під сумнів європейську та євроатлантичну орієнтацію держави.

Оскільки партії А. Бабіша бракує голосів для формування однопартійного уряду, він змушений шукати коаліційних партнерів серед

ультраправих та правопопулістських політичних сил, які пройшли до парламенту. Відтак, Бабіш опиняється у складній політичній ситуації, змушений балансувати між позицією президента та вимогами потенційних союзників.

Подібний сценарій уже мав місце у Словаччині, де прем'єр-міністр Роберт Фіцо, прагнучи повернутися до влади й забезпечити стабільність уряду, уклав коаліцію з ультраправими партіями, ставши фактично заручником їхньої політичної програми. Водночас принципова відмінність між обома країнами полягає в тому, що президент Словаччини Петер Пеллегріні підтримує урядову політику, тоді як президент Чехії Петро Павел займає щодо неї критичну позицію [1].

Варто нагадати, що з 2010 року уряд Угорщини очолює Віктор Орбан, який послідовно дотримується антиукраїнської позиції, зокрема шляхом блокування процесів європейської інтеграції України. Нині Орбан намагається одночасно підтримувати партнерські відносини з росією, Китаєм і Дональдом Трампом, позиціонуючи себе як так званого «прем'єра миру».

Схожу політичну лінію демонструє й Сербія, яка вже тривалий час проводить проросійський курс. З 2017 року державу очолює правий політик Александр Вучич, чия діяльність спрямована на збереження стратегічного партнерства з Москвою.

У Німеччині федеральний канцлер Олаф Шольц, представник соціал-демократичної партії, залишається послідовним прихильником демократичних цінностей та підтримки України. Водночас у самій країні спостерігається зростання популярності правих і ультраправих політичних сил, що становить виклик для політичної стабільності Федеративної Республіки.

Прем'єр-міністр Італії Джорджа Мелоні дотримується консервативних і антиглобалістських поглядів, у її політичній платформі чітко простежуються праві ідеї. Водночас, від початку повномасштабної війни росії проти України вона демонструє стабільну підтримку Києва.

Щодо Франції, то очікується, що результати майбутніх виборів можуть привести до зміни політичного курсу: чинного президент-центриста Еммануеля Макрона цілком ймовірно може замінити

один із представників правих сил – Марін Ле Пен або Жордан Барделла.

Винятковим досягненням можна вважати перемогу прозахідних політичних сил на парламентських виборах у Республіці Молдова та збереження політичного впливу чинного президента Маї Санду, відомої своєю послідовною проєвропейською позицією.

Значною мірою цей результат став можливим завдяки активній підтримці молдовської діаспори, яка традиційно виступає за демократичний і європейський розвиток держави. Водночас слід урахувати, що на території Молдови досі існує самопроголошене сепаратистське утворення – Придністров'я, яке продовжує функціонувати за підтримки російського режиму. Його присутність залишається постійним чинником дестабілізації та інструментом впливу Москви на внутрішньополітичні процеси у Молдові.

Популістські лідери на Заході дедалі частіше вдаються до спроб узурпації влади з метою збереження власних політичних позицій і уникнення відповідальності за невиконані обіцянки. Як слушно зауважує відомий український журналіст і публіцист Віталій Портников, ми стаємо свідками небезпечної тенденції, коли популісти, неспроможні реалізувати свої нереалістичні передвиборчі обіцянки, після приходу до влади прагнуть трансформуватися в автократів.

Для досягнення цієї мети вони використовують широкий спектр інструментів – обмеження свободи слова, підпорядкування соціальних мереж і традиційних медіа, тиск на журналістів, маніпуляції з електоральними процедурами та спотворення демократичних механізмів волевиявлення.

Популіст, за своєю суттю, не здатний виконати обіцяного, адже його політична риторика ґрунтується на емоціях, а не на реалістичних програмах. Тому єдиним способом утриматися при владі для таких діячів стає контроль над інформаційним простором і виборчим процесом, що становить серйозну загрозу для демократичного ладу [2].

Для України, з огляду на історичний досвід, *conditio sine qua non* (необхідною передумовою) її існування є утвердження та розвиток демократичного ладу в Європі. Повернення правих політичних сил до провідних позицій розглядається як закономірний етап еволюційного розвитку європейського політичного простору, свідками

якого ми є сьогодні. Водночас ані за панування правих сил у першій половині XX століття, ані за домінування лівих у другій його половині, Україна не була представлена на політичній карті Європи як незалежна та суверенна держава.

З цього випливає, що лише справжня демократія, джерелом якої виступає так званий колективний Захід, спроможна гарантувати українському народові право на самовизначення та створити єдине можливе політико-правове середовище для існування, розвитку й збереження Української державності.

Якщо суспільство не навчиться ефективно протидіяти антидемократичним силам, існує ризик їхнього приходу до влади, що може призвести до повторення історичних сценаріїв минулого. У такому разі Європа 2030-х років може нагадувати Європу 1930-х років XX століття – з притаманними тому часу кризами демократії, зростанням радикалізму та авторитарних тенденцій.

Як слушно зазначає Віталій Портников, в Україні, де значна частина політичного класу схильна до опортунізму та ідеологічної непослідовності, а політики часто готові «переодягатися» в будь-який ідеологічний мундир заради політичної кон'юнктури, існує небезпека відтворення аналогічних популістських тенденцій. У цьому контексті Україна може стати логічним продовженням правопопулістської або лівопопулістської моделі, що поступово утверджується в сучасній Європі [3].

Резюмуючи сучасні європейські електоральні процеси, слід констатувати, що посилення впливу праворадикальних і правопопулістських сил закономірно породжує реальні загрози для конституційного ладу демократичних держав Європи. Йдеться, зокрема, про ризики звуження або порушення фундаментальної тріади принципів спільної європейської спадщини – верховенства права, справжньої демократії та поваги до прав і свобод людини.

У цьому контексті ключову роль запобіжників і механізмів стримування правих політичних тенденцій продовжують відігравати громадянське суспільство (як активна та свідома меншість), незалежні правові інститути, зокрема конституційні суди, а також система стримувань і противаг, закладена в європейських конституційних моделях.

Відтак, завданням українського суспільства, як і суспільств демократичних держав Європи загалом, є активна участь у політико-правовому розвитку держави шляхом застосування демократичних, громадянських, наукових та правових механізмів. Саме вони становлять реальні гарантії запобігання ультрарадикальним і антидемократичним трансформаціям у суспільно-політичному житті сучасної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Віталій Портников. Вибори в Чехії: наслідки для України | Віталій Портников, 2025. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=X7K_dY7mZno (дата звернення: 27.10.2025).
2. Портников В. Про спроби популістів перетворитися на автократів. Колонка Віталія Портникова. espresso.tv. URL: <https://espresso.tv/poglyad-mi-z-vami-staemo-svidkami-nebezpechnoi-sprobi-populistikiv-peretvoritisya-na-avtokrativ> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Yanina Sokolova. СВІТОВА ВІЙНА НЕВІДВОРОТНА? Віталій ПОРТНИКОВ про Трампа, путіна та III Світову. Рандеву, 2025. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=n5jH4e00gBQ> (дата звернення: 27.10.2025).

Прийма Ю. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Факультет педагогічної освіти, магістр, 231: Соціальна робота

РОЛЬ КАР'ЄРНОГО НАСТАВНИЦТВА У СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ З ДОСВІДОМ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИХОВАННЯ

Pryima Y. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Pedagogical Education, Master's degree, 231: Social Work

THE ROLE OF CAREER COUNSELING IN THE SOCIO- PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF ADOLESCENTS WITH EXPERIENCE OF ALTERNATIVE CARE

Підлітковий вік – критичний етап становлення особистості, під час якого формуються життєві орієнтири, соціальні навички та професійна ідентичність. Кар'єрне наставництво є одним із ключових механізмів підтримки соціального й психологічного розвитку підлітків, особливо для тих, хто має досвід альтернативного виховання – тобто виховувався поза біологічною родиною (у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, закладах інституційного типу тощо).

Дослідження свідчать, що така молодь частіше стикається з труднощами самовизначення, низькою самоефективністю, браком соціального капіталу та відсутністю моделей професійної самореалізації [1; 7]. Саме тому наставник як значущий дорослий, здатний підтримати формування ідентичності, самоповаги та кар'єрних очікувань, набуває особливого значення.

Кар'єрне наставництво виступає інструментом, який інтегрує професійну орієнтацію з психологічно-соціальним розвитком. Теоретично воно базується на соціально-когнітивній теорії кар'єри (SCCT), концепції розвитку кар'єри Д. Супера та психосоціальной теорії ідентичності Е. Еріксона.

Соціально-когнітивна теорія кар'єри (SCCT) пояснює, що на кар'єрний розвиток впливають переконання у власній ефективності, очікувані результатів і цілі, а також – наявні підтримки і бар'єри у цьому процесі [4; 5]. Для підлітків з досвідом альтернативного виховання підтримка наставника компенсує брак позитивних моделей і сприяє підвищенню самооцінки.

Теорія розвитку кар'єри Д. Супера трактує підлітковий етап як фазу «дослідження» власної професійної ролі, коли формується «Я-концепція» (Self-Concept) та образ майбутньої професійної особистості, а досвід спілкування з дорослим наставником допомагає конкретизувати цей образ [9].

Психосоціальна теорія Е. Еріксона визначає підлітковий вік як критичний період формування цілісної ідентичності та наголошує, що в період кризи «ідентичність / рольова плутанина» важливою є наявність стабільних значущих зв'язків, яких часто бракує вихованцям інституційного середовища [3]. Наставництво забезпечує цей зв'язок і допомагає подолати фрагментарність ідентичності.

Подібні результати засвідчують і міжнародні програми наставництва, зокрема «Big Brothers Big Sisters», які доводять ефективність тривалих довірливих взаємин між підлітками та наставниками для формування соціальної компетентності й емоційної стійкості [2]. Узагальнені дані низки метааналізів програм наставництва підтверджують їх позитивний вплив на академічні досягнення, самооцінку та соціальну адаптацію молоді, що виховувалася поза сім'єю [8]. Позитивний вплив кар'єрного наставництва на соціально-психологічний розвиток підлітків, які мають досвід альтернативного виховання, підтверджується також результатами реалізації цієї програми громадською організацією «Турбота в Дії» (м. Львів). Її підхід поєднує кар'єрну орієнтацію з особистісною підтримкою, спрямованою на розвиток самоефективності, самоповаги та соціальної інтеграції вихованців інтернатних закладів [11].

Тож, для підлітків з досвідом альтернативного виховання наставництво має коригувальний ефект:

- підвищує кар'єрну самоефективність [10];
- формує відчуття контролю над майбутнім і реалістичні очікування [5];

- компенсує дефіцит соціальних ресурсів через розширення мережі підтримки [6].

Взаємодія між наставником і підлітком має багатовимірний характер і охоплює не лише передачу знань чи професійного досвіду, а й глибокі процеси особистісного розвитку. Кар'єрне наставництво діє як системний фактор впливу, що поєднує психологічну підтримку, соціальне навчання, професійне самовизначення та формування ідентичності. Вплив кар'єрного наставництва на підлітків із досвідом альтернативного виховання проявляється через низку взаємопов'язаних аспектів – психологічний, соціальний, кар'єрний та ідентичнісний. Кожен із них відображає певний механізм дії кар'єрного наставництва як ресурсу підтримки, розвитку та соціалізації.

Психологічний аспект кар'єрного наставництва охоплює розвиток самооцінки, самоефективності, емоційної стабільності та впевненості у власних силах. Для молоді з досвідом альтернативного виховання наставник часто стає першим дорослим, який щиро підтримує, допомагає побачити власний потенціал і формує позитивний образ «Я». Він виступає «дзеркалом» здібностей підлітка, сприяючи корекції заниженої самооцінки та зміцненню віри в особистий успіх. Завдяки емоційно безпечним стосункам підліток навчається регулювати емоції та вибудовувати зрілі взаємини. Наставництво також розвиває кар'єрну самоефективність – віру у власну здатність приймати професійні рішення й долати труднощі. Дослідження показують, що підтримка значущого дорослого підвищує мотивацію до навчання й психологічну стійкість [4; 5; 6].

Соціальний аспект кар'єрного наставництва відображає роль міжособистісної взаємодії у формуванні комунікативних умінь і соціальної компетентності. Підлітки з досвідом альтернативного виховання часто мають труднощі з довірою та побудовою стосунків. Наставництво створює безпечний простір для формування навичок спілкування, емпатії й прийняття підтримки. У стосунках із наставником підліток вчиться висловлювати думки, приймати зворотний зв'язок і співпрацювати. Водночас розширюється його соціальний капітал – коло контактів і можливостей для інтеграції у спільноту [1; 6]. Через позитивний досвід довірливої взаємодії знижується соціальна ізоляваність і тривожність, формується відчуття приналежності та безпеки, що є основою соціальної адаптації.

Кар'єрний аспект наставництва полягає у формуванні в підлітків уявлень про світ професій, планування майбутнього та усвідомлення власної ролі в суспільстві. Молодь із досвідом альтернативного виховання часто не має зразків успішної кар'єри. Наставник допомагає визначити інтереси, здібності та пов'язати їх із реалістичними професійними шляхами. Практичний досвід – спостереження, стажування, участь у проектах – формує кар'єрну самоефективність, тобто впевненість у власній здатності досягати цілей [4; 5]. Це сприяє розвитку кар'єрної адаптивності – гнучкості, відповідальності, здатності приймати виклики [10]. Наставництво стимулює самоменеджмент і внутрішню мотивацію до навчання, зменшуючи ризик відмови від освіти [6; 10].

Ідентичнісний аспект кар'єрного наставництва пов'язаний із формуванням цілісного уявлення про себе – минуле, теперішнє й майбутнє. Для підлітків із досвідом альтернативного виховання це особливо важливо, адже їхній життєвий досвід часто фрагментований через втрату сімейного оточення [3; 6]. Наставництво забезпечує стабільні взаємини, що підтримують розвиток позитивної «Я-концепції» – центрального елементу ідентичності, за Е. Еріксоном [3]. У процесі взаємодії з наставником підліток формує моральні орієнтири, відчуття приналежності й соціальної відповідальності. Наявність стабільного дорослого підвищує рівень самоприйняття, психологічної стійкості та інтегрованості у спільноту [1; 6]. Наставництво допомагає створити цілісний образ «Я», який поєднує особисті цінності, досвід і професійні орієнтири, формуючи основу для подальшої самореалізації.

Отже, кар'єрне наставництво є ефективним інструментом психологічно-соціальної підтримки підлітків, зокрема тих, хто має досвід альтернативного виховання. Воно компенсує нестачу стабільних соціальних зв'язків, сприяє розвитку самоефективності, самоповаги та кар'єрної адаптивності, а також допомагає успішно інтегруватися в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cameron C., Connelly G., Mann E. Mentoring for care-experienced young people: A systematic review of the evidence. *Children and Youth Services Review*, 2018, vol. 93, pp. 68–79.

- URL:https://www.researchgate.net/publication/335736856_Mentoring_for_Young_People_in_Care_and_Leaving_Care_Theory_Policy_and_Practice (date of access: 28.10.2025).
2. DuBois D. L., Portillo N., Silverthorn N., Valentine J. C. Randomized controlled trial of the effects of the Big Brothers Big Sisters community-based mentoring program on crime and delinquency: Four-year findings. University of Illinois Chicago, 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/363915127_Randomized_Controlled_Trial_of_the_Effects_of_the_Big_Brothers_Big_Sisters_Community-Based_Mentoring_Program_on_Crime_and_Delinquency_Interim_Report_of_Findings (date of access: 29.10.2025).
 3. Erikson E. H. Identity: Youth and crisis. New York: W. W. Norton & Company, 1968. 314 p. URL: <https://archive.org/details/300656427ErikHEriksonIdentityYouthAndCrisis1WWNortonCompany1968/mode/2up> (date of access: 27.10.2025).
 4. Lent R. W., Brown S. D., Hackett G. Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. Journal of Vocational Behavior, 1994, vol. 45, no. 1, pp. 79–122. URL: https://www.researchgate.net/publication/230557657_Toward_a_Unifying_Social_Cognitive_Theory_of_Career_and_Academic_Interest_Choice_and_Performance (date of access: 28.10.2025).
 5. Lent R. W., Brown S. D. Social cognitive career theory at 25: Empirical status of the interest, choice, and performance models. Journal of Vocational Behavior, 2019, vol. 115, art. 103316. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0001879119300806> (date of access: 30.10.2025).
 6. Munson, M. R., & McMillen, J. C. (2009). Natural mentoring and psychosocial outcomes among older youth transitioning from foster care. Children and Youth Services Review, 31(1), 104–111. URL:<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2630481/> (date of access: 29.10.2025).
 7. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Challenging Social Inequality Through Career Guidance. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 56 p. – (OECD Reports). URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/202>

- 4/02/challenging-social-inequality-through-career-guidance_be87ce97/619667e2-en.pdf (date of access: 30.10.2025).
8. Raposa E. B., Rhodes J., Stams G. J. J. M., Card N., Burton S., Schwartz S., ... & Hussain S. The effects of youth mentoring programs: A meta-analysis of outcome studies. *Journal of Youth and Adolescence*, 2019, vol. 48, pp. 423–443. URL: https://www.rhodeslab.org/wp-content/uploads/2019/01/Raposa2019_Article_TheEffectsOfYouthMentoringProg.pdf (date of access: 29.10.2025).
9. Super D. E. Developmental self-concept (career theory model). Wellington: Careers New Zealand, 2012. 2 p. URL: https://www.careers.govt.nz/assets/pages/docs/career-theory-model-super.pdf?utm_source=chatgpt.com (date of access: 29.10.2025).
10. Wang D., Li Y., Wang G. A systematic review on career interventions for high school students. *Frontiers in Psychology*, 2024, vol. 15, art. 1453219. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1461503/full> (date of access: 31.10.2025).
11. Індивідуальна підтримка дітей: шлях до нових можливостей. URL: <https://care-in-action.org/ua/news/indyvidualna-pidtrymka-ditei-shliakh-do-novykh-mozhlyvostei> (date of access: 31.10.2025).

Руденко Л. М.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Стоматологічний факультет, студентка, І1 Стоматологія

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ МЕДИЧНОГО БІЗНЕСУ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Rudenko L. M.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Dentistry, student, I1 Dentistry

PECULIARITIES OF BUILDING A MEDICAL BUSINESS IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD

Глобальні демографічні та технологічні зміни формують зростання медичного бізнесу: старіння населення, хронічні хвороби, розвиток цифрових рішень. Приватні медичні центри мають різні умови розвитку залежно від країни, регуляцій, культури споживання та ринку послуг. Стратегічний успіх вимагає глибокого розуміння локального контексту й універсальних факторів: стандарти ВООЗ, поширення телемедицини, фінансова ефективність та інноваційність.

Країни з найвищим потенціалом на 10 років: США – лідер з інновацій, високі витрати (\$14 885/особа/рік), складне ліцензування, сильний венчурний ринок; Китай – приватний сектор, що зростає, державні реформи, централізовані закупівлі, масштабне R&D; Індія – ринок швидко росте, важлива доступність цін, потужне фармвиробництво; ОАЕ, Саудівська Аравія – великі інвестиції у «медичні кластери», дефіцит кадрів, орієнтація на цифрову трансформацію; Ізраїль, Сінгапур, Швейцарія – інновації, медстартапи, потужна наука; Нігерія, Kenia, Бразилія – попит на базові медпослуги, ріст середнього класу.

Кожна країна має унікальні регуляторні вимоги. США – FDA і штатні ліцензії. ЄС – CE-маркування, директиви. Країни Азії – власні системи. Важливі міжнародні стандарти: JCI, ISO. Санітарний контроль переходить у формат infection control, аудити, системи IPC (ВООЗ).

Лідерами в інноваціях та R&D є США, Китай, Ізраїль, ЄС. Механізми підтримки: університетські клініки, гранти (Horizon Europe, Healthy China 2030), біомедичні хаби (Сінгапур). Африка та Латинська Америка залежать від партнерств з глобальними фондами. R&D посилює бренд, забезпечує конкурентну перевагу.

Склад команди та клієнтська база суттєво відрізняються між країнами. У розвинених країнах бракує медсестер і лікарів через старіння кадрів; лікарні стимулюють імміграцію фахівців і використовують гнучкі графіки. У бідніших регіонах навпаки існує нестача взагалі кваліфікованих кадрів: наприклад, понад третина африканських країн має менш як 5 медиків на 10 000 населення [1]. Це обмежує масштабування бізнесу і змушує залучати іноземних спеціалістів чи розвивати свої навчальні програми.

Культура лікування і поведінка пацієнтів також різні. У країнах Азії та Африки пацієнти частіше довіряють усним рекомендаціям родини, тоді як у США та Європі — читанню відгуків і репутації клініки. У США важливу роль відіграють страхові компанії: вони диктують меню послуг і відплата залежить від кодів процедури. В Індії та багатьох пострадянських країнах фінансування ведеться переважно через держсистему або пацієнти самі оплачують процедури.

Маркетинг і бренд у медицині будується на довірі та якості. У західних країнах медичні установи активно брендують себе, показують статистику успішних операцій, акредитації. Наприклад, такі клініки як Mayo Clinic чи Johns Hopkins здобули світову впізнаваність. У країнах, де бренд ще формується, великі мережі інвестують у рекламні кампанії та соцмережі. Одночасно диверсифікація каналів зв'язку важлива: телемедичні платформи, локальні партнери (аптеки, корпоративні страховки) тощо.

Вибір бізнес-моделі залежить від країни: у США і Європі поширені мультиспеціалізовані медцентри з широким портфелем послуг (стаціонар, амбулаторія, лабораторія, аптека) та різними напрямками доходів (пацієнти, держконтракти, дослідження). У країнах, що розвиваються, часто починають із вузькопрофільних клінік (наприклад, офтальмологія, стоматологія, діагностика) або навіть фокусуються на телемедицині, щоб обслуговувати віддалені регіони з мінімальними витратами. Франчайзинг (мережа приватних лікарень під єдиним брендом) стає популярним: він забезпечує стандартизацію

якості й впізнаваності. Водночас багато успішних медичних бізнесів поєднують декілька моделей – наприклад, інвестиції в медтехстарт плюс управління власною клінікою.

У медичному центрі важливо відпрацювати протоколи від первинного контакту до післяопераційного супроводу. Це включає електронні реєстри, стандартні операційні процедури для медперсоналу, інвентаризацію (лікарські засоби, розхідні матеріали), фінансовий облік (врахування страховок, боргів пацієнтів), маркетинг і PR. Попереднє планування (кількість кадрів на зміну, закупівля препаратів) критичне для ефективності.

Медичний бізнес – капіталомісткий, особливо лікарні (дороге обладнання, будівництво, ліцензії). В Україні цей аспект можна порівняти зі світовим досвідом: великі заклади формують бюджет на рік вперед, прораховуючи лікування пацієнтів (тарифи НСЗУ чи страхових), заробітні платні та капітальні видатки. У США приблизний план складається на основі історичних даних госпіталю, враховуючи тарифні договори зі страховками. У країнах з державним медичним фінансуванням (наприклад, країнах ЄС або Китаї) бюджети можуть виділятися раз на рік на кожний об'єкт, що вимагає суворого планування витрат. Усі моделі враховують валютні ризики (для імпорتنих закупок), кредитні ставки, інфляцію. Ефективна стратегія фінпланування – це поєднання жорсткого контролю витрат та пошуку нових джерел доходу (консультації, додаткові сервісні послуги, субсидії).

Медичний бізнес є високомаржинальним у певних нішах: наприклад, за оцінками, прибутковість приватних лікарень в Індії може перевищувати 20% [2], у США прибутковість приватних шпиталів вища за державні (14% проти, приблизно, 4% операційної маржі) [3]. Ці показники залежать від структури витрат і оплат; де є страховики чи платна медицина – прибуток вище. Щоб забезпечити стабільність, клініки диверсифікують послуги: наприклад, додають лабораторію, реабілітаційні відділення чи приватні кабінети спеціалістів. Фінансова подушка і міжнародні інвестиції (наприклад, фондові вливання або випуск облігацій) допомагають пережити кризові періоди (пандемія COVID-19 яскраво показала потребу в бюджеті на надзвичайні ситуації).

Щоб досягти розпізнаваності на рівні Apple чи McDonald's, потрібна чітка ідентичність: єдина «фірмова» якість у всіх філіалах,

клієнтоорієнтованість, інновації та постійні інвестиції в репутацію. У медицині бренд базується на довірі – тому на рівні маркетингу клініки демонструють свої досягнення, стандарти акредитації, відгуки пацієнтів. Багато міжнародних мереж напрацювали спільні стандарти (наприклад, мережа Арабсько-Європейських клінік чи угоди між університетськими госпіталями) – це дозволяє швидко виходити на нові ринки з готовим “пакетом” компетенцій та брендовою картою послуг.

Успішний медбізнес – це поєднання глибокої адаптації до ринку, суворого контролю якості, ефективного фінансування та стратегії зростання. Ключ – баланс між локалізацією і глобальною впізнаваністю. Інноваційність, довіра та доказова ефективність – основа цінності бренду на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Okaalet F. Export Virginia. URL: https://exportvirginia.org/sites/default/files/2021-07/Africa_Healthcare_Report_July_21.pdf#:~:text=In%20addition%20to%20the%20lack,This%20makes%20it (дата звернення: 30.10.2025).
2. Desk H. indian hospital industry's operating profit margin to remain healthy at over 22 per cent in FY24: iCRA. Financial express. URL: <https://www.financialexpress.com/business/healthcare-indian-hospital-industrys-operating-profit-margin-to-remain-healthy-at-over-22-percent-in-fy2024-icra>.
3. Key Facts About Hospitals | KFF / Z. Levinson та ін. KFF. URL: <https://www.kff.org/health-costs/key-facts-about-hospitals/?entry=out-of-pocket-spending-and-medical-debt-out-of-pocket-spending> (дата звернення: 30.10.2025).

Свид Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
економічний факультет, студентка, І10: Соціальне забезпечення

Науковий керівник: доцент Комаринська З. М

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Svyd. T. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Economics, student, I10: Social security

Research supervisor: Associate Professor Komarinska Z. M.

SOCIAL SECURITY SYSTEM IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Система соціального захисту – чіткий набір правил, що підтримуються однією або більше інституційними одиницями, які регулюють надання соціальних виплат і їх фінансування. [1]

Система соціального забезпечення включає такі основні складові: соціальне страхування (як обов'язкове державне, так і добровільне), соціальну допомогу (нестрахового характеру), а також надання соціальних послуг і встановлення пільг. З точки зору організаційно-управлінської структури, на державному рівні її реалізують, зокрема, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, місцеві органи влади та відповідні служби соціального захисту населення.

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України спрямовує і здійснює контроль за діяльністю фондів — ключових структур у системі соціального забезпечення:

1. Пенсійний фонд України — центральний орган виконавчої влади, що здійснює контроль та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення. Він займається збором, накопиченням та обліком страхових внесків,

призначенням пенсій та підготовкою документів для їх виплати, а також фінансуванням і виплат пенсій, допомог на поховання та інших соціальних виплат. Діяльність Пенсійного фонду України координується через Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України і підпорядковується Кабінету Міністрів України. Пенсійний фонд є самостійною фінансово-банківською системою та не входить до складу Державного бюджету України, а його кошти формуються за рахунок страхових внесків підприємств і організацій.

2. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття – це установа, що реалізує політику соціального страхування у разі втрати роботи. Відповідно до статті 10 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» управління Фондом здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців.

3. Фонд соціального захисту людей з інвалідністю — це не прибуткова бюджетна установа, діяльність якої спрямовується, координується та контролюється Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України. Основними завданнями Фонду є фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності людей з інвалідністю, а також сприяння їхній зайнятості та працевлаштуванню, зокрема через створення спеціальних робочих місць в Україні. Бюджет Фонду формується за рахунок коштів державного бюджету, благодійних внесків, добровільних пожертвуваль та інших надходжень. [2]

Сучасний стан соціального захисту в Україні можна охарактеризувати, як:

- різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж у 120 підзаконних нормативно-правових актів;

- згідно з чинним законодавством, в Україні існує 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 відзначаються за соціальною ознакою, а 57 за професійною;

- в Україні налічується близько 130 категорій одержувачів різних соціальних виплат, з яких лише 70 отримують за соціальною ознакою, а 50 – за професійною; [4]

Згідно з аналітичними звітами, охоплення системи соціального захисту в Україні є порівняно широким — наприклад станом на

01.07.2025 10259722 пенсіонери отримали допомогу у вигляді пенсій. [3]

Підсумовуючи, можна зазначити, що подальший розвиток системи соціального захисту населення України вимагає цілісного та комплексного підходу до вдосконалення її принципів, з урахуванням сучасних ринкових умов країни. Розвиток соціального обслуговування, підтримка соціального спонсорства, а також стимулювання надання послуг через державне фінансування та залучення ресурсів недержавних організацій сприятимуть підвищенню рівня соціальних стандартів і поліпшенню матеріального становища вразливих категорій населення.

В сучасних умовах система соціального забезпечення стикається з багатьма проблемами та викликами. Першочерговою проблемою у контексті соціального забезпечення населення є запровадження повномасштабної реформи пенсійної системи, яка повинна здійснюватися за трьома рівнями: солідарної системи пенсійних виплат, системи накопичувальних індивідуальних пенсійних рахунків у рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та системи недержавного пенсійного страхування, яка забезпечуватиме виплату додаткової пенсії за рахунок добровільних пенсійних внесків. Актуальною також залишається проблема економічної підтримки ефективно працюючого національного товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Важливою проблемою є розвиток гуманітарної сфери, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку та туризму. Проблемою також є зайнятість населення та збільшення безробіття, зокрема через повномасштабне вторгнення.

Виходячи з пріоритетних національних інтересів і завдань соціальної політики, найважливішою проблемою для держави є створення громадянського суспільства. Для цього потрібно мати відповідне законодавство, яке захищає права громадян і громадських організацій. Державним органам влади треба забезпечити здійснення ефективного контролю виконання зобов'язань стосовно соціальних гарантій, формування у суспільстві механізму цивілізованого захисту наданих прав і свобод. Вказане потребує змістовної програми дій представників усіх гілок влади, громадських об'єднань, засобів масової інформації, кожної людини, спрямованих на забезпечення

добробуту та гідного рівня життя, який існує у передових країнах світу. [5]

З огляду на перспективи інноваційного розвитку, можна зазначити, що успішні держави сучасного світу приділяють значну увагу формуванню ефективної інноваційної політики та розвитку відповідної інфраструктури. Однак в Україні ситуація склалася інакше: у період ринкових трансформацій питання розвитку високотехнологічного потенціалу залишалися поза належною увагою. Виробнича база не оновлювалася, а сучасні механізми підтримки інновацій, трансферу технологій та експорту високотехнологічної продукції фактично не були створені. Як наслідок, національна інноваційна система не була своєчасно інтегрована у глобальні процеси інноваційно-інвестиційного розвитку, що спричинило істотне погіршення ключових економічних показників. [6]

Перспективним вважається перехід до моделі, яка орієнтована не лише на матеріальні допомоги (виплати), але і на створення умов для самостійної реалізації громадян, розвиток соціальних послуг, активну підтримку вразливих груп. Діджиталізація, впровадження електронних сервісів державної підтримки та модернізація управлінських структур — один із напрямів трансформації. Інтеграція з європейськими стандартами соціального захисту, зокрема через проекти — ще одна значуща перспектива для нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Європейську систему інтегрованої статистики соціального захисту : Регламент Європейського парламенту і ради від 25.04.2007, № 458/2007. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2007. С. 2 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-07/ed20070425#n34
2. Кузнєцова А. Я., Семів Л. К., Скринник З. Е., Соціальне забезпечення в Україні: навч. посіб. Львів: Університет банківської справи, 2021. 552 с. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/07/SOTSIALNE-ZABEZPECHENNYA.pdf>
3. Звіт про розподіл пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій: Інформаційна сторінка вебпорталу. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2173220-zvit-pro-rozpodil-pensioneriv-za->

rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-stanom-na-01-01-2025-forma-5-pf-2/ (дата звернення: 15.07.2025).

4. Диха М. В. Соціально-економічний розвиток України: соціальний зріз. І Міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький національний університет. С. 239–242. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/13426c8a-2282-4d15-8837-2b353c239496/content>
5. Балашов А. Сучасні проблеми соціального захисту населення в Україні. Економіка та держава. 2010. С. 82–84. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2010/22.pdf
6. Довбенко А. Перспективи інноваційного розвитку економіки України. І Міжнар. наук.-практ. конф. Національний університет «Львівська політехніка». С. 242. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/13426c8a-2282-4d15-8837-2b353c239496/content>

Скасків Ю. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
педагогічний факультет, студентка, 012: Дошкільна освіта

Науковий керівник: професор Галян О. І.

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Skaskiv Yu. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Pedagogy, Student, Specialty 012: Preschool Education

Research supervisor: Professor Olena Halian

CHALLENGES AND PROSPECTS OF IMPLEMENTING CHILD-CENTERED APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION

Дошкільна освіта України переживає парадигмальні зміни, у центрі яких постає повага до дитини як активного суб'єкта освітнього процесу. Концепт дитиноцентризму поступово набуває провідної позиції у моделі виховання, проте його впровадження досі стикається з низкою викликів: стереотипні педагогічні практики, недостатня методична підготовка кадрів, обмеженість освітнього середовища та нерозуміння з боку батьків. Центральним для наукового пошуку є питання: як зміна фокусу на потреби, інтереси та права дитини здатна трансформувати освітню взаємодію та культуру дитячого садка. Дослідження окреслює перспективи розвитку дитиноцентристського підходу як основи гуманістично орієнтованої дошкільної освіти.

Сучасна дошкільна освіта України перебуває у стані трансформації, що зумовлена переходом від контролювано-дисциплінарної моделі до гуманістично орієнтованої системи, у центрі якої

перебуває дитина як унікальна особистість із власними правами, потребами та інтересами. Цей зсув відображено у нормативних документах, проте їх практичне втілення вимагає істотних змін у професійній культурі педагогів.

Розвиток парадигми дитиноцентризму має значне історичне підґрунтя. Як зазначає С. Білецька, нові педагогічні ідеї XIX-XX століть зумовили формування принципово іншої моделі взаємостосунків дорослого і дитини, у якій дитина постає в епіцентрі сімейного та освітнього життя. Дорослі почали визнавати її цінність, уважно вивчати та підтримувати, а дитинство стало усвідомлюватися як самоцінний період повноцінного життя, а не лише підготовка до майбутнього [1, с.14]. Наведені положення становлять теоретичну основу сучасного дитиноцентризму.

Подальший розвиток підходів до виховання демонструє перехід від авторитарних моделей до концепцій взаємодії на засадах діалогу та партнерства. О. Квас підкреслює, що акцент зміщується із педагогічного контролю на побудову теплих стосунків, схвалення, забезпечення прозорих правил комунікації й надання дитині свободи у виборі діяльності [4, с.8]. Взаємодія між дорослим і дитиною мала б змінюватись: від наказу до переговорів, від жорсткої регламентації до створення сприятливого середовища розвитку.

Попри прогрес у теорії, наукове обґрунтування гуманістичної філософії дитинства, спостерігаємо проблеми із введенням принципу дитиноцентризму у виховання та із самим розумінням цього терміну. Українські заклади дошкільної освіти все ще демонструють ознаки стереотипної, авторитарної моделі виховання. Значна частина педагогів продовжує ототожнювати якість освітнього процесу з дисципліною та підпорядкованістю, що обмежує можливості дитини для вибору, ініціативи та самостійного пізнання. Разом з тим у практиці часто виникає викривлене тлумачення дитиноцентризму. На це звертає увагу К. Гольцберг, підкреслюючи, що зосередженість лише на бажаннях дитини, без урахування потреб батьків і педагогів, шкодить усім учасникам освітнього процесу [2]. У такому разі дитина зростає з низькою стресостійкістю, не вміє чекати, не бере відповідальності за власні вчинки та має труднощі у спільній діяльності. Батьки та вихователі ж стикаються з виснаженням і втратою професійного авторитету.

Справжній дитиноцентризм передбачає рівновагу інтересів, партнерську взаємодію та чіткі правила, що сприяють розвитку самостійності. Дитина має право висловлювати свою думку, проте дорослі залишаються провідниками у вихованні й навчанні. Важливо підтримувати розвиток відповідальності, самооцінки та здатності долати труднощі.

Отже, дитиноцентризм не означає вседозволеність. Його справжня суть полягає у створенні таких умов, де поважають права дитини, враховують потреби сім'ї та педагогів, а освітній процес формує компетентну, стійку до викликів особистість. Саме тому повернення до адекватного змістового наповнення цього принципу є важливим чинником успішного впровадження такого підходу у закладах дошкільної освіти [3].

Перспективи розвитку дитиноцентризму в українських закладах дошкільної освіти безпосередньо пов'язані з удосконаленням професійної підготовки педагогів. Розуміння психології дитини, володіння сучасними методами ненасильницької комунікації та підтримки самостійності є необхідними умовами повноцінного впровадження гуманістичних принципів у повсякденну педагогічну практику. Збільшення кількості фахових тренінгів та системного наставництва сприятиме формуванню нової культури взаємодії.

Перспективним вбачаємо посилення партнерства із сім'єю. Ефективна комунікація між педагогами і батьками, узгодженість у виховних впливах та спільне визначення інтересів і потреб дитини допоможуть уникати проблем у тлумаченні дитиноцентризму. Таке партнерство підтримує стабільний розвиток дитини в усіх середовищах її життєдіяльності.

Значущим ресурсом удосконалення освітнього середовища, на нашу думку, є забезпечення простору для вільного вибору діяльності. Організація освітнього простору має стимулювати природну допитливість дошкільника, сприяти творчості, експериментуванню та розвитку ініціативи. Впровадження ігрових технологій, діяльнісного та дослідницького підходів створює умови для активної позиції кожної дитини.

Цифровізація освіти відкриває нові можливості для персоналізації навчання. Використання адаптивних навчальних технологій, електронних освітніх ресурсів та інтерактивного контенту може

розширити індивідуальні траєкторії розвитку дошкільників за умови збереження балансу між онлайн- і офлайн-активностями.

Значним потенціалом володіє реформування системи оцінювання. Поступовий перехід від контролю результатів до формувального оцінювання, що відстежує прогрес та підтримує самооцінку дитини, сприятиме формуванню внутрішньої мотивації та навичок рефлексії.

Впровадження дитиноцентризму у сучасних закладах дошкільної освіти України є однією з провідних умов формування освітнього середовища, у якому дитина визнається активним суб'єктом навчання і виховання. Теоретичні засади цього підходу ґрунтуються на гуманістичній педагогіці, ідеї поваги до прав дитини, ціннісному осмисленні дитинства як самоцінного періоду розвитку. На нормативному рівні дитиноцентризм уже став визначальним принципом освітньої політики держави.

Як бачимо, аналіз сучасної практики засвідчує низку системних викликів. Передусім спостерігається суперечність між задекларованими цінностями і традиційними підходами, що все ще зберігають суттєвий вплив на педагогічну культуру. Відсутність належного розуміння сутності дитиноцентризму призводить до його викривлень або формального впровадження. Частина педагогів пов'язує високу якість освіти з жорсткою дисципліною, тоді як інші практикують поступливість і вседозволеність, що суперечить принципам гармонійного розвитку особистості. Додатковим викликом є недостатній рівень взаємодії з батьками.

Разом з тим маємо значні перспективи впровадження принципу дитиноцентризму, як-от: підвищення професійної компетентності педагогів, модернізація освітнього простору, розвиток партнерської співпраці із сім'ями та впровадження технологій формувального оцінювання. Саме вони створюють підґрунтя для реальних позитивних змін, адже дитиноцентризм забезпечує можливість виховувати самостійну, відповідальну, стійку до життєвих труднощів особистість, готову до соціальної взаємодії та до подальшого навчання.

Отже, успішне впровадження дитиноцентризму в українських закладах дошкільної освіти вимагає цілісного підходу: поєднання правової та теоретичної бази з практичними змінами у взаємодії між дитиною, педагогом і батьками. Перехід від контролювано-

дисциплінарної моделі до партнерської взаємодії є не лише педагогічним завданням, а й чинником формування культури суспільства, що ґрунтується на гуманістичній та гуманітарній педагогічній парадигмі. Дитиноцентризм має стати не гаслом, а реальним механізмом розвитку потенціалу кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецька С. Еволюція образу дитини у педагогічному просторі західної цивілізації. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 1. С. 13-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpu2012_1_4
2. Гольцберг К. Чому я проти «дитиноцентризму»: Катерина Гольцберг про хибність підходу «дитина в центрі всесвіту». Osvitoria.Media. 2020. URL: <https://osvitoria.media/experience/psychologyyna-kateryna-goltsberg-chomu-ya-proty-dytynotsentryzmu/>
3. Квас О. Педагогіка дитини як гуманум. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2018. Вип. 33. С. 71-79.
4. Квас О. Проблема формування образу дитинства в соціально-гуманітарних дослідженнях. Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка. 2016. Вип. 2. С. 91-100.
5. Якименко С. Дитиноцентризм як своєрідний світогляд щодо виховання дитини. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. № 10. С. 77-81.

Терлецька О. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
економічний факультет, студентка, 232: Соціальне забезпечення

Науковий керівник: доцент Комаринська З. М.

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ СО- ЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Terletska O. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Economics, student, 232: Social Security

Scientific advisor: Associate Professor Komarynska Z. M.

FOREIGN EXPERIENCE OF INNOVATIVE MODELS OF SOCIAL SERVICES

У світі, що швидко змінюється під впливом демографічних викликів, цифровізації, глобалізації та нових соціальних ризиків, стає все більш актуальним питання трансформації систем надання соціальних послуг. Інноваційні моделі пропонують нові підходи до структурування, фінансування та організації соціального забезпечення, спрямовані на підвищення ефективності, доступності та сталості. У багатьох країнах світу відбувається активний пошук нових, більш ефективних підходів до їх надання. Ознайомлення з кращими міжнародними практиками дає можливість запозичити ефективні ідеї, адаптувати їх до українських реалій та підвищити якість і доступність соціальних послуг для всіх громадян.

Розглянемо досвід та практики впровадження інновацій у систему соціального забезпечення в іноземних державах, який може бути корисним для України.

Європейська комісія нещодавно оголосила десятиох фіналістів свого щорічного конкурсу соціальних інновацій. Усі вони походять з європейського континенту та мають на меті показати способи,

якими люди можуть залучити низькооплачуваних та низькокваліфікованих працівників до цифрової революції.

Серед цих соціальних інновацій один дуже ефективний та корисний дизайн надійшов з Іспанії під назвою «Mouse4all». Зокрема, Mouse4all надає людям з обмеженими руховими можливостями можливість використовувати всі програми на своїх пристроях Android, навіть не торкаючись екрана! Іншими словами, ініціатори створили Mouse4all, щоб дозволити своїм користувачам за допомогою адаптованих мишей, трекболів та джойстиків легко отримувати доступ до планшетів та смартфонів Android. Ми вважаємо цю розумну електронну систему надзвичайно інноваційною та самобутньою. Вона відображає те, як світ стає мобільним, і те, що неприйнятно залишати мільйони людей осторонь цих різючих змін.[1]

REvive Greece, цікава ініціатива, спрямована на допомогу молодим людям з найбільш вразливих груп (безробітні греки, біженці, мігранти тощо). REvive — це зареєстрована некомерційна місія, метою якої є інтеграція цих вразливих соціальних груп у соціально-економічну структуру. Вони прагнуть досягти цього, перекваліфікувавши їх у комп'ютерному програмуванні за допомогою «змішаного навчання». Потім вона пов'язує їх із приватним сектором для працевлаштування як оплачуваних стажерів, де попит значно вищий за пропозицію. Наступним кроком буде пошук у них партнерів з європейськими підприємцями для об'єднання зусиль та створення технологічних стартапів, яким вона надаватиме підтримку через інкубатор, що базується в Афінах.[1]

Kiron Campus – це онлайн-платформа навчання для малозабезпечених громад на Близькому Сході та біженців у всьому світі. Організація надає учням у всьому світі можливості та надає їм навички, інструменти та мережі, необхідні для майбутнього успіху. Kiron підтримує четверту Ціль сталого розвитку ООН, надаючи доступ до інклюзивної та якісної освіти. Крім того, платформа є лідером у пошуку освітніх технологічних рішень для малозабезпечених громад. Надаючи можливості для освіти та вивчення мов, Kiron пропонує студентам шанс процвітати вдома та/або в приймаючих громадах.[3]

Green Care – там, де люди процвітають» розпочався у 2011 році та є головною рушійною силою в Австрії, яка підтримує розвиток

соціального сільського господарства. Сімейні ферми стають партнерами в системах освіти, охорони здоров'я, соціальної та економічної систем. У багатьох випадках, у співпраці з організаціями та установами соціального забезпечення, ферма стає місцем роботи, освіти, здоров'я та життя, а також надає безліч пропозицій та послуг для різних цільових груп. Green Care являє собою новий спосіб диверсифікації варіантів постачання для фермерів-підприємців, а також для соціальних постачальників та установ. Green Care створює додаткове джерело доходу для фермерів у контексті диверсифікації.[2]

На нашу думку, інноваційні моделі надання соціальних послуг за кордоном демонструють, що ефективна соціальна політика базується не лише на фінансуванні, а насамперед — на нових підходах до організації, цифровізації та партнерства між державою, громадою й бізнесом. Приклади таких моделей, як , REvive Greece у Греції чи соціальне фермерство в Австрії, показують, що сучасні соціальні послуги можуть бути гнучкими, орієнтованими на потреби людини, і водночас економічно ефективними.

Вважаємо, що для України ці ідеї особливо важливі, адже система соціального захисту нині переживає трансформацію. В умовах війни, внутрішнього переміщення населення, старіння суспільства та цифрових змін нам потрібні нові формати підтримки — з акцентом на гідність, самостійність і залучення громадян до прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 8 European Social Innovations worth knowing about - Social Innovation Academy. Social Innovation Academy. URL: <https://www.socialinnovationacademy.eu/8-european-social-innovations-worth-knowing/>
2. Austria - sofaredu. sofaredu. URL: <https://sofaredu.eu/social-farming-in-various-countries/austria/>
3. Solutions by Country – Hello Europe. Hello Europe. URL: <https://www.hello-europe.eu/solutions-by-country>

Чепурна Т. А.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя,
економічний факультет, студентка 3-го курсу,
072: Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доц. Кисільова І. Ю.

**INSURTECH-ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ:
ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ
НА АНДЕРРАЙТИНГ, УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
ТА КЛІЄНТСЬКИЙ ДОСВІД**

Cherpurna T. A.

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia,
Faculty of Economics, 3rd-year student,
072: Finance, Banking, Insurance and Stock Market
Research supervisor: PhD in Physics and Mathematics,
Associate Professor Kysilova I. Yu.

**INSURTECH TRANSFORMATION OF THE INSURANCE
MARKET: THE IMPACT OF INFORMATION SYSTEMS
ON UNDERWRITING, RISK MANAGEMENT,
AND CUSTOMER EXPERIENCE**

Сучасний фінансовий світ переживає фундаментальну перебудову, рушійною силою якої є цифрова трансформація. Галузь страхування, яка історично вважалася однією з найбільш консервативних, сьогодні опинилася в епіцентрі цієї революції. Конвергенція двох потужних дисциплін – класичного страхування та новітніх інформаційних систем і технологій (ICT) – породила новий феномен, відомий як Insurtech. Цей напрям не просто автоматизує існуючі процеси; він докорінно змінює саму парадигму взаємовідносин «страховик-клієнт», методик оцінки ризиків та філософію страхового захисту. Метою даної роботи є аналіз того, як саме інтеграція ICT, зокрема штучного інтелекту (ШІ), аналітики великих даних (Big Data),

Інтернету речей (IoT) та блокчейну, трансформує ключові аспекти діяльності страхових компаній, перетворюючи їх із простих фінансових установ на провайдерів технологічних рішень. Традиційний страховий бізнес базувався на ретроспективному аналізі – зборі статистичних даних про минулі події для прогнозування майбутніх збитків. Цей підхід був обмежений доступними даними та значною мірою покладався на усереднені показники. Впровадження сучасних інформаційних систем дозволяє перейти від узагальненого до гіперперсоналізованого андеррайтингу. Insurtech-стартапи та прогресивні страховики активно використовують технології для створення інноваційних продуктів та покращення операційної ефективності. Це включає розробку мобільних додатків для миттєвого придбання полісів, використання чат-ботів для клієнтської підтримки та автоматизацію врегулювання збитків. Ці технології знижують операційні витрати, що, в свою чергу, дозволяє пропонувати клієнтам більш конкурентоспроможні тарифи та покращений сервіс.

Серцем цієї трансформації є дані. Інформаційні системи, здатні обробляти величезні масиви неструктурованої інформації (Big Data), у поєднанні з алгоритмами машинного навчання (ML) та штучним інтелектом, революціонізують процес андеррайтингу – оцінки ризику [1]. Якщо раніше андеррайтер аналізував обмежену кількість факторів (вік, стать, історія водіння), то сьогодні ШІ може аналізувати тисячі точок даних у режимі реального часу. Це можуть бути дані з соціальних мереж, онлайн-поведінки, геопросторові дані та навіть інформація з фітнес-трекерів. Такий підхід дозволяє не лише точніше оцінити індивідуальний ризик, але й виявити приховані кореляції, недоступні для людського аналізу. Глобальний ринок ШІ у страхуванні демонструє вибухове зростання, за прогнозами, він збільшиться з приблизно 8,13 мільярда доларів у 2024 році до 141,44 мільярда доларів до 2034 року. Це підкреслює критичну важливість інвестицій в ШІ для автоматизації процесів, покращення виявлення шахрайства та, найголовніше, для більш точної оцінки ризиків [2]. Завдяки ШІ, процес андеррайтингу стає швидшим та об'єктивнішим, що зменшує ймовірність людської помилки та операційні витрати. Водночас, використання таких складних моделей створює нові виклики, пов'язані з прозорістю (проблема «чорної скриньки»

ШІ) та етичністю збору і використання персональних даних, що вимагає ретельного регуляторного нагляду.

Іншим ключовим напрямком синергії страхування та ICT є розвиток Інтернету речей (IoT). Ця технологія дозволяє страховикам перейти від реактивної моделі (покриття збитків після їх настання) до проактивної (запобігання збиткам до їх виникнення). Яскравим прикладом є телематика в автострахуванні, зокрема, поліси «Usage-Based Insurance» (UBI). Спеціальні пристрої або мобільні додатки збирають дані про стиль водіння (швидкість, манера гальмування, час поїздки). На основі цих даних інформаційна система страховика формує індивідуальний тариф: безпечні водії отримують знижки, тоді як ризиковані платять більше. Окрім телематики, технології IoT активно впроваджуються у страхуванні майна: «розумні» домашні датчики можуть фіксувати протікання води, задимлення або несанкціоноване проникнення та миттєво сповіщати про це власника і страхову компанію [3]. Це дозволяє не лише запобігти значним збиткам, але й створює нову цінність для клієнта, перетворюючи страховий поліс на комплексну послугу з безпеки. Інформаційні системи в даному випадку виступають як платформа для збору, обробки та аналізу потокових даних з мільйонів пристроїв, що вимагає від фінансових установ значних інвестицій у хмарну інфраструктуру та кібербезпеку.

Окремої уваги заслуговує технологія блокчейн, що пропонує безпрецедентний рівень прозорості та автоматизації для страхової галузі. Інформаційні системи на базі блокчейну дозволяють створювати так звані «смарт-контракти» – самовиконувані угоди, умови яких записані безпосередньо в коді. У страхуванні це має величезний потенціал для автоматизації врегулювання збитків. Наприклад, у параметричному страхуванні (скажімо, страхуванні авіаперельотів від затримки) смарт-контракт може бути підключений до публічного та верифікованого джерела даних (інформаційної системи аеропорту). Як тільки система фіксує затримку рейсу, що відповідає умовам полісу, смарт-контракт автоматично ініціює виплату клієнту без необхідності подання заяви, перевірки документів та втручання андеррайтера. Це радикально скорочує час врегулювання збитків (з тижнів до хвилин) та операційні витрати, а також підвищує довіру клієнтів завдяки повній прозорості процесу [4]. Блокчейн також

ефективно вирішує проблему шахрайства, створюючи незмінний та захищений реєстр полісів і вимог, доступний усім учасникам (наприклад, у перестрахованні).

Попри очевидні переваги, прискорена цифровізація та інтеграція складних ICT створюють фундаментальний виклик – кібербезпеку. Страхові компанії є одними з найбільш привабливих цілей для кібератак, оскільки вони акумулюють величезні обсяги надзвичайно чутливих даних: персональну ідентифікаційну інформацію (PII), фінансові та медичні записи (у випадку страхування життя та здоров'я). Використання IoT-пристроїв (телематика, розумні будинки) експоненційно розширює «поверхню атаки», створюючи мільйони нових потенційних точок вразливості. Інформаційні системи, що агрегують ці дані, повинні мати найвищий рівень захисту. Витік даних може призвести не лише до прямих фінансових збитків, але й до катастрофічної втрати репутації та довіри клієнтів, що для страхового бізнесу є критичним. Зростання кіберзагроз змушує страховиків інвестувати значні кошти в захист даних, шифрування та моніторинг загроз, а також паралельно розвивати новий напрям – ринок кіберстрахування [5]. Таким чином, ICT у фінансових установах створюють двоїсту ситуацію: вони є і джерелом нових ризиків, і інструментом для управління ними.

Зрештою, синергія страхування та ICT призводить до зміни самої бізнес-моделі, ставлячи в центр клієнтський досвід (Customer Experience, CX). Традиційний страховий бізнес характеризувався низькою частотою взаємодії з клієнтом (зазвичай, лише при купівлі поліса та при настанні збитку). Сучасні технології дозволяють страховикам стати частиною повсякденного життя клієнта. Мобільні додатки, гейміфікація (наприклад, нагороди за безпечне водіння), персоналізовані поради на основі ШІ – все це перетворює страховика на партнера з управління ризиками. Це призводить до появи нових моделей, таких як P2P (peer-to-peer) страхування, де групи людей об'єднують свої кошти в пул для покриття збитків, а інформаційна платформа виступає організатором (наприклад, Lemonade), або вбудоване (embedded) страхування, де поліс пропонується миттєво в точці продажу іншого товару чи послуги (наприклад, при купівлі квитка онлайн). Покращення CX стає ключовою конкурентною перевагою, оскільки клієнти, особливо молоде покоління, очікують

такої ж простоти та швидкості від фінансових установ, яку вони отримують від технологічних гігантів [6].

Незважаючи на очевидні переваги глобальної цифровізації, український ринок страхування має власну специфіку. Впровадження інноваційних ICT в українських страхових компаніях стикається з низкою системних викликів. Аналітичні дослідження вказують на те, що хоча ринок демонструє інтерес до телематики, ШІ та блокчейну, існують значні фактори, що стримують цей процес. До них належать обмежені фінансові ресурси багатьох компаній для інвестування у дорогі технологічні рішення, недостатній рівень цифрової грамотності та довіри споживачів до нових продуктів, а також прогалини у регуляторній базі, яка часто не встигає за швидким розвитком технологій. Багато українських страховиків все ще покладаються на застарілі інформаційні системи, що ускладнює інтеграцію нових рішень [7]. Таким чином, для успішної цифрової трансформації українським фінансовим установам необхідно не просто копіювати західні моделі, а й розробляти власні стратегії, адаптовані до локальних економічних та регуляторних реалій, зосереджуючись на підвищенні довіри клієнтів та пошуку балансу між інноваціями та інвестиційними можливостями.

На завершення, синергія страхування та інформаційних систем і технологій кардинально змінює ландшафт фінансових послуг. Insurtech – це не тимчасовий тренд, а фундаментальний зсув, що перетворює страховиків з фінансових посередників на технологічні компанії, які оперують даними. Використання ШІ та Big Data для гіперперсоналізованого андеррайтингу, IoT для проактивного запобігання ризикам та блокчейну для прозорого врегулювання збитків дозволяє створювати більш справедливі, точні та клієнтоорієнтовані страхові продукти. Водночас цей процес генерує нові, не менш складні виклики, пов'язані з кібербезпекою, приватністю даних та необхідністю значних інвестицій у технологічну інфраструктуру. Для ринків, що розвиваються, як український, успіх цифрової трансформації залежатиме від здатності компаній адаптувати глобальні інновації до місцевих умов, долаючи фінансові, регуляторні та культурні бар'єри. Майбутнє страхування однозначно належить тим компаніям, які зможуть найефективніше інтегрувати інформаційні

технології у свою основну діяльність, перетворивши дані на свій головний капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Insurtech Insights: Top Insurtech Trends and Technologies in 2025. TechMagic. URL: <https://www.techmagic.co/blog/insurtech-insights> (дата звернення: 17.10.2025).
2. AI-driven risk assessment propels the AI in insurance market to \$141bn by 2034. FinTech Global. URL: <https://fintech.global/2025/03/13/ai-driven-risk-assessment-propels-the-ai-in-insurance-market-to-141bn-by-2034/> (дата звернення: 18.10.2025).
3. IoT in Insurance: Top 7 Use Cases for Smarter Underwriting. Binariks. URL: <https://binariks.com/blog/iot-in-insurance-industry-use-cases/> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Leveraging Blockchain for Smart Contract Automation in Insurance. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/390873771_Leveraging_Blockchain_for_Smart_Contract_Automation_in_Insurance (дата звернення: 23.10.2025).
5. Cybersecurity In Insurance: Why Your Data And Compliance Can't Afford To Slip. AgentSync. URL: <https://agentsync.io/blog/technology/cybersecurity-in-insurance-why-your-data-and-compliance-cant-afford-to-slip> (дата звернення: 24.10.2025).
6. Elevating customer experience: A win-win for insurers and customers. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/insurance/elevating-customer-experience-a-win-win-for-insurers-and-customers> (дата звернення: 27.10.2025).
7. DIGITAL INNOVATIONS IN THE UKRAINIAN INSURANCE INDUSTRY AND THEIR INFLUENCE ON FINANCIAL STRUCTURE. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/392412049_DIGITAL_INNOVATIONS_IN_THE_UKRAINIAN_INSURANCE_INDUSTRY_AND_THEIR_INFLUENCE_ON_FINANCIAL_STRUCTURE (дата звернення: 31.10.2025).

Чичигіна О. Ю

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
економічний факультет, 2 курс, 232: Соціальне забезпечення

Науковий керівник: доцент Комаринська З. М

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Chychyhina O. Y.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Economics, 2nd-year student, 232: Social security

Research supervisor: Associate Professor Komarynska Z. M.

HOUSING FOR WAR VETERANS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Згідно із статтею 47 Конституції України, кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [1].

Забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань та ветеранів постійно залишається одним із найактуальніших напрямів соціального захисту. Наприклад, за оцінками 2023-2024 років, загальна черга на поліпшення житлових умов в Україні налічує понад 600 000 осіб. Водночас окремим визначити кількість ветеранів та військовослужбовців, які перебувають на квартирному обліку місцевих органів самоврядування, складно, оскільки такі дані ведуться за регіонами, а централізованого обліку немає. Забезпечення житлом ветеранів є способом поліпшення їхнього матеріального становища й важливим жестом вдячності держави за захист її суверенітету та незалежності. У таких умовах держава має вдосконалювати чинні механізми

допомоги, сприяти активній участі місцевих громад, залучати міжнародних партнерів і приватний сектор [2].

За статистикою Головного квартирно-експлуатаційного управління Збройних Сил України, загальна черга військовослужбовців та ветеранів війни, які перебувають на квартирному обліку в 2019 році налічувала понад 47 тис. осіб, що є найвищим показником у світі, а повномасштабне вторгнення та водночас активізація євроінтеграційного процесу, що відбулася на її тлі, ще більше підсилили значущість і гостроту проблеми житлової політики.

За офіційними даними Міністерства у справах ветеранів, держава впроваджує кілька механізмів для забезпечення житлом: чергове надання житла, грошові компенсації, програми доступного житла та пільгового кредитування. У 2024 році витрати з державного бюджету на житлові програми для ветеранів, які включають компенсації, будівництво та придбання житла, склали кілька мільярдів гривень. Згідно з інформацією ЗМІ та урядових джерел, на фінансування житла для ветеранів було виділено близько 5,7 млрд грн. У рамках цих програм очікувалося, що в 2024 році майже 4,5 тисячі ветеранів та їхніх сімей отримають власне житло у вигляді компенсацій чи інших форм підтримки. Проте, проблема залишалася масштабною - черга на отримання житла залишалася значною. Оцінки протягом 2024 року свідчили про десятки тисяч осіб у черзі, зокрема задувалося близько 35 тисяч станом на окремі періоди. Такі дані водночас демонструють прогрес у забезпеченні житлом і масштаби невирішених запитів цієї категорії населення [3].

На мою думку, головною проблемою в реалізації житлової політики для ветеранів є фрагментованість нормативно-правової бази. Правова база, що регулює питання житлових гарантій для ветеранів, включає низку законів, зокрема Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (від 22.10.1993), а також значну кількість постанов Кабінету Міністрів, які визначають процедури виплат компенсацій, надання субвенцій та інші аспекти. Часті зміни нормативних актів і тривалі коригування порядків призвели до складнощів і невизначеності під час їх практичного застосування [4].

На практиці ветерани часто стикаються з численними адміністративними бар'єрами. Попри те, що держава активно впроваджує

електронні сервіси, такі як подання заяв через платформу "Дія" або звернення до ЦНАПів, повний перехід процедур в онлайн-формат поки що не реалізований. Значна частина ветеранів змушені й надалі подавати заяви та документи у паперовому вигляді, особисто або через поштові відправлення. Це значно підвищує ймовірність помилок та затримок під час обробки і реєстрації документів.

Більшість програм, за якими ветерани можуть отримати житло або компенсацію, фінансуються не напряму з державного бюджету, а через цільові субвенції місцевим бюджетам. Це передбачено Постановою Кабінету Міністрів України №719 від 19.10.2016 р., яка регулює порядок надання грошової компенсації за належне для отримання житло ветеранам війни, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам сімей загиблих. Що означає, якщо в бюджетному процесі не закладено достатніх коштів, то гарантія на практиці не працює. Це створює багаторічні черги та невизначеність для потенційних отримувачів.

До цих проблем додається низька прозорість. Черги, розподіл квартир і механізми виділення компенсацій потребують високої прозорості, а без реєстрів і відкритих процедур виникає ризик непрозорого розподілу ресурсів. Міністерство у справах ветеранів працює над цифровізацією та відкритими реєстрами, але практична реалізація потребує зміцнення контролю.

Я вважаю, що подальше вдосконалення системи можливе за рахунок реалізації таких напрямів:

Доцільно створити Державну цільову програму забезпечення житлом ветеранів війни на майбутні роки, аналогічну до існуючих програм для внутрішньо переміщених осіб або молодіжного житлового кредитування. Державні житлові програми не мають багаторічного фінансового плану. Довгострокове планування має розробити регіональні плани покриття потреб ветеранів з урахуванням міграційних потоків, попиту на ринку житла, наявності муніципальних фондів.

Для зменшення адміністративних бар'єрів й корупційних ризиків треба поглибити використання електронних реєстрів. Можна інтегрувати їх із системою «Дія», щоб автоматизувати верифікацію заявників та вивести в онлайн черги щоб публічно показувати статистику розподілу коштів.

Покращення законодавства. Потрібно створити та прийняти закон, який об'єднає всі норми, що наразі розкидані між різними правовими актами. Відповідні положення містяться у кількох нормативних документах, зокрема, Законах України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про місцеве самоврядування в Україні», а також у численних постановах Кабінету Міністрів, які регулюють порядок компенсацій або визначають пріоритетність у забезпеченні житлом. Відсутність єдиного систематизованого закону ускладнює реалізацію житлових прав ветеранів, спричиняє дублювання функцій серед різних державних органів і створює правову невизначеність для громадян.

Таким чином, формування житлової політики для ветеранів війни є стратегічним завданням нашої країни, через яку можна сформувати соціальну єдність в українському суспільстві та реальну реалізацію принципу соціальної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Ukrinform. Не рухається десятиріччями: у черзі на квартири стоять понад 600 тисяч українців - Шуляк. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3879047-ne-ruhaetsa-desatiriccamy-u-cerzi-na-kvartiri-stoat-ponad-600-tisac-ukrainciv-sulak.html> (дата звернення: 01.11.2025).
3. У 2024 році на житло для ветеранів виділено 5,7 млрд грн | Строительный портал BuildPortal. budport.com.ua. URL: <https://budport.com.ua/buildnews/28408-u-2024-roci-na-zhitlo-dlya-veteraniv-vidileno-57-mlrd-grn> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 01.11.2025).

Шатило Д. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин, студент 3-го курсу,
292: Міжнародні економічні відносини

КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Shatylo D. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations, 3th year student,
292: International Economics Relations

CONSUMER CULTURE: TRANSFORMATIONS, CHALLENGES AND PROSPECTS

Культура споживання є однією з фундаментальних та ключових характеристик сучасного суспільства. Вона виходить далеко за межі простої економічної активності індивідів, оскільки глибоко відображає панівну систему цінностей, домінантні способи життя та ключові соціальні орієнтири, що формують суспільну свідомість.

В епоху, що визначається нестримними процесами глобалізації та всеохопною цифровізацією, саме поняття споживання кардинально трансформується. Воно давно перестало бути виключно утилітарним актом придбання товару для задоволення базових потреб. Натомість споживання перетворилося на складне соціальне, виразне культурне і, в багатьох аспектах, навіть політичне явище. У рамках сучасної культури споживання індивід не просто задовольняє свої потреби — він активно конструює та транслює власну ідентичність. Вибір конкретних брендів, дотримання певних стилів, а також формування специфічних споживчих звичок і практик стають потужними інструментами самовираження та соціального позиціонування.

Водночас ця трансформація породжує суттєву проблему: споживання дедалі частіше перетворюється на самоціль, відокремлюючись від реальних потреб людини. Це веде до поступового

формування так званого «суспільства надмірності», де гонитва за новими товарами та послугами стає домінантною мотивацією, що має значні соціальні та екологічні наслідки.

Для аналізу цього феномену важливо звернутися до його теоретичних основ. Поняття культури споживання є багатограним і охоплює широкий спектр явищ, що стосуються процесів придбання, використання та, що важливо, інтерпретації споживчих товарів у контексті усталених культурних норм і символів. Дослідники пропонують декілька ключових поглядів. Наприклад, за Грантом Маккракеном, товари слід розглядати як носії певного культурного значення. Це значення не є вродженим; воно активно конструюється і передається споживачу через такі механізми, як реклама, дизайн продукту та повсякденні соціальні практики[1, с. 10].

Інші впливові теоретики, зокрема Жан Бодрійяр та Майк Фезерстоун, розвивають цю думку. Вони підкреслюють, що сучасне споживання є насамперед символічним процесом. З цієї точки зору, вибір товарів тісно пов'язаний із прагненням індивіда до демонстрації свого статусу, здобуття престижу та отримання соціального визнання в очах інших[2, с. 49].

У XXI столітті культура споживання зазнає надзвичайно суттєвих та швидких змін. Двома головними рушіями цих трансформацій є невинні глобалізаційні процеси та вибуховий розвиток цифрових технологій. Виникнення та домінування онлайн-торгівлі, повсюдне проникнення соціальних мереж та становлення інфлюенсер-маркетингу як потужної рекламної сили призвело до формування абсолютно нових моделей поведінки споживачів. Люди дедалі частіше орієнтуються не стільки на реальні потреби чи якість товару, скільки на візуально привабливий контент, соціальні тренди, що миттєво поширюються, та думки лідерів думок[3, с. 453].

В Україні ці глобальні процеси накладаються на місцеву специфіку. Культура споживання тут трансформується у напрямі складного поєднання традиційних, національних цінностей та нових, глобальних стандартів. З одного боку, ми бачимо позитивну тенденцію: молоде покоління, зокрема, демонструє зростаючу свідомість. Воно активно інтегрує у своє життя екологічні та етичні принципи, що виражається у підтримці локальних українських брендів та поширенні відповідальних практик (як-от сортування сміття чи відмова від

надмірного пакування)[4, с. 4]. Водночас існує й потужна протилежна тенденція. Агресивне нав'язування масових стандартів через традиційну рекламу та цифрові платформи часто стимулює гіперкультурне споживання, спонукаючи до імпульсивних та невинуватених покупок.

В умовах, коли суспільство стикається з наслідками надмірності, концепція відповідального (або сталого) споживання набуває особливої ваги. Вона стає не просто нішевою практикою, а поступово перетворюється на центральний елемент нової, більш свідомої культури споживання.

Суть цієї концепції полягає у зміні самого підходу до вибору. Вона передбачає усвідомлене ставлення до придбання товарів і послуг. Це означає, що споживач починає враховувати повний цикл життя продукту та його сукупний вплив на довкілля, суспільство (наприклад, умови праці на виробництві) та глобальну економіку.

Дослідники, такі як Томас Асікіс та Хофман, наголошують на важливому моменті: хоча економічні стимули існують, саме культура може виступити найпотужнішим механізмом для зміни споживчих практик. Це відбувається через популяризацію нових норм і цінностей. Наприклад, у багатьох країнах активно поширюється культура «zero-waste» (нуль відходів), зростає популярність повторного використання речей (апсайклінг, секонд-хенд), а також посилюється підтримка етичних брендів і локального виробництва[5, с. 10].

Для України в цьому контексті особливо важливим напрямом розвитку стає формування освітніх програм та ефективних медіакампаній. Їхня мета — сприяти системному підвищенню рівня споживчої свідомості серед населення. Саме такий підхід може стати міцною основою для поступового переходу від моделі безконтрольного, імпульсивного споживання до моделі сталого розвитку країни.

Отже культура споживання є складним і динамічним соціальним явищем, яке неможливо розглядати лише в економічній площині, адже воно глибоко поєднує економічні, соціальні та культурні виміри. Сучасні трансформації цієї культури, зумовлені насамперед глобалізацією та цифровою революцією, чітко свідчать про зміщення акцентів у суспільній свідомості. Відбувається перехід від пріоритету матеріального володіння до символічного сприйняття

речей, дедалі більшої ваги набувають питання етики та соціальної відповідальності.

Україна, як невід'ємна частина глобального культурного простору, наразі перебуває на важливому етапі формування власної, гібридної моделі споживання. Успіх цього процесу напряду залежить від того, яку роль у ньому відіграватимуть освіта, медіа та продумана культурна політика. З огляду на це, розвиток та популяризація культури відповідального споживання є ключовим завданням. Це може стати не лише засобом підвищення якості життя громадян, а й стратегічною запорукою гармонійного розвитку українського суспільства у контексті сталих цінностей і глобальних етичних принципів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. McCracken G. Culture and Consumption: A Theoretical Account of the Structure and Movement of the Cultural Meaning of Consumer Goods. *Journal of Consumer Research*. 1986. Vol. 13, no. 1. P. 76. URL: <https://doi.org/10.1086/209048> (date of access: 31.10.2025).
2. Baudrillard J. The Consumer Society: Myths and Structures (Published in association with Theory, Culture & Society). Sage Publications Ltd, 1998. 224 p. URL: <https://doi.org/10.1086/209048> (date of access: 01.11.2025).
3. ШВЕЦЬ М. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА КУЛЬТУРА СПОЖИВАННЯ: ЗМІНА АУДИТОРІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПРАКТИК. *Fine Art and Culture Studies*. 2025. № 1. С. 452–464. URL: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-63> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Назарова Г. PATTERNS OF CONSUMER BEHAVIOR IN UKRAINE. *Економіка та суспільство*. 2021. No. 29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-59> (date of access: 31.10.2025).
5. How Value-Sensitive Design Can Empower Sustainable Consumption. *arXiv.org*. URL: <https://arxiv.org/abs/2004.09180> (date of access: 31.10.2025).

Шумський І. О.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород
факультет суспільних наук, студент 4-го року навчання,
052: Політологія

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНФЛІКТНИХ ТОЧОК УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВІДНОСИН

Shumskyi I. O.

Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Social Sciences, 4th year student,
052: Political Science

PRAXEOLOGICAL ANALYSIS OF CONFLICT POINTS IN UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS

Відносини між Україною та Угорщиною характеризуються зростанням політичних та економічних суперечностей, які загострилися також і після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Питання прав угорської меншини, обмеження торгівлі та розбіжності у підходах до енергетичної політики створили стійку атмосферу недовіри, попри участь обох держав у європейських інтеграційних процесах. Зазвичай ці конфлікти тлумачаться через призму геополітики, національних інтересів та інших численних теорій міжнародних відносин. Проте проблема більшості популярних підходів у тому, що вони апостеріорні, а значить підвладні проблемі індукції – не можуть дати істинного універсального знання. До прикладу – якщо в природних науках людству вдалося знайти патерни, які сформулювали в закони природи, то в соціальних науках це виявляється, щонайменше, дуже проблематичним, бо досі не було знайдено конвенційно прийнятих емпіричних законів людської природи.

Видатний економіст австрійської школи Людвіг фон Мізес навпаки вважав, що в соціальних науках потрібно використовувати першочергово апіорні методи дослідження. Згідно з його поглядами, наука про людську діяльність (праксеологія) починається з

апріорного факту людської дії, тобто того, що індивіди цілеспрямовано діють відповідно до власних цілей [4, с. 1-4].

Якщо брати до уваги сферу міжнародних відносин можна розглянути доробки дослідника Марка Кровеллі, який створив основу для апріорної теорії міжнародних відносин. Вона теж виходить з аксіом людської дії, згідно з якою всі соціальні явища, включно з міжнародними відносинами, є наслідком цілеспрямованих рішень індивідів. Посилаючись на попередніх дослідників, М. Кровелі використовує 7 імплікованих аксіом з факту людської діяльності: 1) дії передбачають вибір між альтернативами; 2) дія означає використання засобів для досягнення суб'єктивно оціненої та обраної мети в певний момент у майбутньому; 3) дія демонструє, що актор віддав перевагу саме цьому курсу дій серед усіх доступних; 4) дія передбачає використання власності (тіла, голосових зв'язок та інших ресурсів, що можуть бути привласнені); 5) примусові дії неминуче пов'язані з втратою добробуту для примусованої сторони (бо примусово змінюють курс дії); 6) кожен добровільний обмін демонструє, що обидві сторони очікують отримати вигоду; 7) кожен актор потребує часу, щоб досягти своїх цілей, а за інших рівних умов, теперішні блага цінуються вище, ніж майбутні [2, с. 112-113; 115-116]. З цих аксіом Кровеллі виводить певні факти про міжнародні відносини, до прикладу, що: «Втручання держав у міжнародний економічний ринок завжди знижує суб'єктивний *ex ante* добробут всіх осіб, на яких впливає це втручання, і завжди відволікає ресурси від їх найбільш продуктивного використання...» [2, с. 118].

На основі даної моделі М. Кровеллі можемо розглянути певні конфліктні точки українсько-угорських відносин з точки зору праксеології. Конкретно, ми ідентифікуємо яким чином державне втручання створює конфліктні точки та впливає на суб'єктивний добробут акторів. У цій роботі нас цікавлять можливі причини ветування Угорщиною відкриття першого кластеру переговорів про вступ України до ЄС.

Отже, Угорщина під урядуванням В.Орбана під час референдуму, щодо підтримки вступу України до Європейського Союзу надсилала громадянам лист, де зазначала “ризики вступу України до ЄС”, тобто сформулювала певні конфліктні точки [1]. Також розглянемо пост речника угорського уряду Золтана Ковача, в якому він також вказав сім

“ризиків” вступу України до ЄС: 1) кошти ЄС будуть надходити в Україну, а Брюссель через “спільне запозичення” призведе до за боргової залежності Угорщини; 2) Україна має великі площі рілля, тому угорські фермери втратять субсидії, оскільки кошти ЄС будуть пере-направлені; 3) прийняття України до ЄС перешкодить впровадженню “пенсії 13-го місяця” [3]. Ми виокремили це в першу групу ризиків, які пов’язані з системою перерозподілу фінансових ресурсів до ЄС. Через національні держави ЄС привласнює частину власності громадян через отримання податків. Сплата податків, а значить і внесків у ЄС є примусовою дією. За аксіомою 5 це знижує ex ante суб’єктивний добробут громадян держав у складі ЄС, оскільки їхній добровільний курс дій, до прикладу витратити гроші на інші блага, примусово змінюється. Отримання субсидій надає матеріальні ресурси для субсидійованої групи, зокрема угорців. Але примусовий перерозподіл завжди створює втрату суб’єктивного добробуту для когось, оскільки гроші витрачаються не на ті цілі, які були б обрані добровільно. Тобто існування перерозподілу в ЄС перетворює потенціал добровільного обміну (гру з позитивною сумою) на політичне змагання за ресурси (гру з нульовою сумою), оскільки будь-яке вилучення власності неминуче знижує чийсь добробут.

Друга група ризиків пов’язана з регуляціями Європейського Союзу: 4) використання продуктів з ГМО та хімікатів в Україні загрожує якості харчових продуктів; 5) В Україні відсутня обов’язкова вакцинація, що створює загрозу для громадського здоров’я через відкриті кордони. Якщо проаналізувати ці ризики навіть попри хибність твердження про вакцинацію, адже в Україні вона є обов’язковою, то впливає наступне – коли існує вільний обмін, то актор може вибрати, чи купувати йому продукт вирощений за допомогою ГМО та хімікатів або чи потрібно йому вакцинуватися. Але регуляції ЄС і Угорщини не дають цього зробити. Таким чином, суб’єктивні цінності урядовця ЄС (перевага вакцинації та продукт без ГМО) примусово замінюють суб’єктивні цінності актора, який б за відсутності примусу зробив інший вибір, що за аксіомою 5 веде до зниження суб’єктивного добробуту. Таким чином ці конфліктні точки породжуються внаслідок існування державного примусу в формі харчових та медичних регуляцій, які дають право урядовцям примушувати певних акторів робити небажані ними дії.

Третя група ризиків пов'язана зі свободою асоціацій. З. Ковач пише, що: 6) Україна була центром організованої злочинності до війни і зброя може потрапити не в ті руки; 7) дешева українська робоча сила може знизити заробітну плату, поставити під загрозу робочі місця та пенсії. В першому випадку держава Угорщина привласнила собі право на управління кордонами, тобто на вибір того, кого вона дозволяє чи не дозволяє пропускати на територію країни. Таким чином, якщо існує угорський землевласник, котрий хоче ризикнути та добровільно пропустити на свою територію українця, то він не зможе це зробити, адже угорський уряд примусово заборонив це. Навпаки, якщо уряд вирішить дозволити в'їзд українців, власник приватної території матиме обмежену можливість відмовити у взаємодії через дію антидискримінаційних норм ЄС. Схожа ситуація і з другим випадком – роботодавець не зможе найняти українця, який може більш ефективно працювати, тому що угорський уряд не дозволяє бажаним акторам вступити в добровільну асоціацію. У підсумку втрачає і угорський споживач, який міг би отримати більш якісний товар чи послугу завдяки підвищенню ефективності підприємства. В обох випадках державний примус обмежує свободи асоціацій та призводить до зниження суб'єктивного добробуту певних акторів.

Праксеологічний аналіз дозволяє побачити конфліктні точки українсько-угорських відносин як наслідок примусових дій держав, що обмежують добровільну діяльність певних акторів. Наведені урядом Угорщини “ризики” вступу України до ЄС, у більшості своїй демонструють суперечності, які виникають через природу державного примусу та знижують суб'єктивний добробут акторів, на яких примус впливає. Конкретно ці конфліктні точки з'являються внаслідок наявності механізмів примусового перерозподілу ресурсів, ринкових регуляцій та обмеження свободи асоціацій всередині Європейського Союзу та його держав-членів. Тобто джерелом конфлікту в розглянутих випадках є саме державний примус, який перетворює потенційно взаємовигідні обміни на політичні конфлікти. Це узгоджується з апіорною теорією міжнародних відносин Марка Кровеллі, який, спираючись на аксіому людської дії, доводить, що державне втручання неминує знижує суб'єктивний добробут акторів, оскільки примусово змінює обраний ними курс дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Остапчук Р. Орбан письмово закликав угорців голосувати проти вступу України до ЄС. New Voice. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/orban-cherez-list-agituye-ugorciv-proti-ukrajini-v-yes-i-obicyaye-vikonati-ce-rishennya-50507702.html> (дата звернення 28.10.25)
2. Crovelli, M. R. Toward an A Priori Theory of International Relations. *Journal of Libertarian Studies*. 2007. Vol. 21, No 4. P. 101–121.
3. Kovacs Z. X (formerly Twitter). URL: <https://x.com/zoltanspox/status/1906004446267552172> (дата звернення 28.10.25)
4. Mises, L. v. *Theory and History*. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 2007. 384 p.

Янкевич Д. П.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
юридичний факультет, студент, 081: Право

Науковий керівник: доцент Фігурський В. М.

**ФІЗИКО-ТЕХНІЧНІ ПАРАМЕТРИ РЕВОЛЬВЕРІВ
ПІД ПАТРОН «ФЛОБЕР» У КОНТЕКСТІ ЇХ
КРИМІНАЛІСТИЧНО-БАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Yankevych D. P.

Lviv Ivan Franko National University, Lviv
Law faculty, Bachelor student, 081: Law

Research supervisor: Associate Professor Fihurskyi V. M.

**PHYSICAL & TECHNICAL PARAMETERS OF REVOLVERS
CHAMBERED FOR “FLOBERT” CARTRIDGES
IN THE CONTEXT OF THEIR FORENSIC-BALLISTIC
IDENTIFICATION**

Проблематика криміналістично-балістичної ідентифікації малокаліберних вогнепальних систем, зокрема револьверів під патрон «Флобер» калібру 4 мм, яка обумовлена конструктивними особливостями та специфікою пострілу, набуває особливе науково-практичне значення. Низькоенергетичний характер пострілу та специфічні конструктивні ознаки таких систем ставлять під сумнів застосовність традиційних криміналістичних критеріїв класифікації. Зокрема, енергетичні параметри (швидкість та кінетична енергія кулі) та низка інших характеристик у багатьох випадках не забезпечують наявності стійких та однозначних балістичних ознак, необхідних для юридично обґрунтованого визначення «вогнепальної зброї». Це тягне за собою нормативно-методологічну невизначеність при складанні експертних висновків і може призводити до різночитань у судовій практиці. Так, існує потреба в теоретико-методологічному

уточненні критеріїв віднесення таких пристроїв до вогнепальної зброї в розумінні судової балістики та розробці уніфікованих методологічних підходів для забезпечення однозначності експертних висновків.

Для встановлення відповідності револьвера під патрон «Флобер» критеріям вогнепальної зброї необхідним є аналіз визначення даного поняття у нормативних актах та судовій практиці. Так, Інструкція з організації забезпечення, обліку та експлуатації озброєння в Державній кримінально-виконавчій службі України, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 18 грудня 2024 року №3662/5 у п. 3 закріплює, що під вогнепальною зброєю варто розуміти ствольну зброю (пістолети (у тому числі автоматичні), револьвери, пістолети-кулемети, ручні кулемети, гвинтівки (у тому числі автоматичні, штурмові), автомати, снайперські гвинтівки, штурмові гвинтівки, спортивні пістолети та гвинтівки), яка призначена для ураження цілей снарядами (крім гумових чи аналогічних за своїми властивостями снарядів несмертельної дії), що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані [1]. Виходячи із даного визначення, ознаками вогнепальної зброї є: 1) ствольна конструкція; 2) призначення для ураження цілей (живу силу, технічні споруди чи об'єкти); 3) застосування твердої (кулеподібної чи іншої) амуніції, що має властивість, здатну причинити ушкодження; 4) снаряд отримує спрямований рух у каналі ствола внаслідок тиску газів (т.з. вогнепальність); 5) достатня вражаюча дія снаряда, тобто «убивчість»; 6) здатність уражати ціль на певній відстані.

Схоже визначення міститься і в Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями матеріальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. Так, п. 8.2 даної Інструкції визначає, що ознаками вогнепальної зброї, окрім вищезазначених, є: 1) не лише

призначення до ураження цілей снарядами, а й можливість швидкого пристосування до цього; 2) наявність кількісного метрологічного критерію (порогового значення питомої кінетичної енергії снаряда, вимірюване на відстані 1 м від дульного зрізу, що повинне бути рівне чи більше за 0,5 Дж/мм² та має служити обов'язковою умовою віднесення пристрою до вогнепальної зброї) [2].

Визначення «вогнепальної зброї» надає і Пленум Верховного Суду України у Постанові «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26.04.2002 р. № 3 (далі – ППВСУ). Зокрема, у п. 4 ППВСУ закріплено, що до вогнепальної зброї, яка є предметом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 262–264, 410 КК України, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [3]. Таке поняття є вужчим і стосується лише розуміння предметів вищеперелічених кримінальних правопорушень.

Револьвер під патрон «Флобер» калібру 4 мм, у свою чергу, володіє наступними характеристиками. Типові моделі даного пристрою характеризуються наявністю циліндричного барабану для розміщення патронів та металевого каналу ствола, який в окремих конструкціях може бути як нарізним, так і гладким. З огляду на спосіб дії пристрій є типовим представником ствольних систем, оскільки забезпечує спрямований рух метального снаряда в каналі ствола. До того ж, здатність заподіяти шкоду на визначеній відстані також зумовлена наявністю ствола як простору для «розгону» снаряду. Амуніція цього класу (кулясті або кулькоподібні дрібнокаліберні снаряди) є твердими металевими елементами, здатними при достатній кінетичній енергії спричиняти тілесні або матеріальні ушкодження. Патрони «Флобер» відносяться до типу *rimfire* із капсульним (примігновим) зарядом, дія якого формує газовий тиск, що надає снаряду початкову швидкість. Виробничі специфікації для багатьох револьверів під патрон «Флобера» калібру 4 мм наводять кінетичну енергію від 4 до 7-7,5 Дж і швидкість $\approx$ від 160 до 180 м/с [4]. Якщо брати

типову геометрію снаряда діаметром 4 мм (площа поперечного перерізу становить $\approx 12,566 \text{ мм}^2$), питома енергія від 4 до 7,5 Дж, розрахована за формулою $\varepsilon = E/A$ (де E - кінетична енергія снаряда на визначеній відстані (у джоулях – від 4 до 7,5), а A - площа поперечного перерізу снаряда (у мм^2 - 12,566)) [5], становить приблизно від 0,318 до 0,597 Дж/мм², що в окремих випадках може перевищувати нормативний поріг 0,5 Дж/мм².

Проте, достатня вражаюча дія патрона «Флобер» калібру 4 мм ставиться під сумнів медико-біологічним дослідженням, проведеним працівниками відділу судово-медичної експертизи трупів Київського бюро Судово-медичної експертизи, яким було об'єктивно встановлено пробивну здатність та ступінь вражаючої дії куль, випущених з даних пристроїв, а також оцінено їхній потенціал щодо спричинення тілесних ушкоджень у людини. Дослідження проводилося шляхом серії контрольованих пострілів із револьверів під патрон «Флобер» по трупному матеріалу на відстанях 3-5 метрів. За результатами дослідження, при таких пострілах на трупах спостерігалися ранні ушкодження шкіри з утворенням раневих каналів, які, як правило, не проходили крізь грудну порожнину, однак призводили до пошкодження підшкірної жирової клітковини, м'язів, а у окремих випадках — поверхневих відламків груднини та ребер. За характером та глибиною такі поранення відповідають ознакам тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості згідно із критеріями оцінки ступеня розладу здоров'я. Фіксувалися також рани шкіри з раневими каналами, що зачіпали лише підшкірну жирову клітковину та м'язи, без ураження кісткових структур; ці ушкодження за своїми проявами відповідають легким тілесним ушкодженням за ознакою короточасного розладу здоров'я. Крім переліченого, реєструвалися поверхневі садна та подряпини, які класифікуються як легкі тілесні ушкодження. Це вказує на відносно обмежену пробивну здатність і нижчий травматичний потенціал у порівнянні з класичною вогнепальною зброєю бойового призначення. Так, за результатами цього дослідження зазначені револьвери до категорії зброї, що має високу уражальну здатність та володіє «убивчістю», не відносяться [6].

Виходячи з наведених даних, для віднесення револьверів під патрон «Флобер» калібру 4 мм до категорії вогнепальної зброї відсутні

суттєві ознаки, зокрема конструктивне призначення для ураження цілей та достатня вражаюча дія снаряда: результати проведених судово медичних і балістичних досліджень свідчать, що постріл із таких револьверів на дистанції 3-5 м, як правило, не призводить до смерті живої сили та не спричинює тілесних ушкоджень, що кваліфікуються як тяжкі. Окрім цього, керуючись положенням ППВСУ, за відсутності таких ознак неможливим є і визначення даного пристрою як предмету кримінальних правопорушень, передбачених статтями 262-264, 410 КК України. Водночас вважаємо, що остаточне процесуальне рішення повинно спиратися на індивідуально проведenu балістичну експертизу конкретного зразка та метрологічно верифіковані вимірювання (швидкість снаряда на відстані 1 м, маса і площа поперечного перерізу), із фіксацією невизначеностей вимірювань, що дадуть можливість зробити однозначний висновок у кожній конкретній справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інструкція з організації забезпечення, обліку та експлуатації озброєння в Державній кримінально-виконавчій службі України: Наказ Міністерства юстиції України від 18 грудня 2024 року №3662/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1962-24#Text>. (дата звернення: 16.10.2025).
2. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями матеріальними снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>. (дата звернення: 16.10.2025).
3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3.

- Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>. (дата звернення: 16.10.2025).
4. Flobert revolver Safari RF-431, cal. 4 mm, 9 round. A.F.G. URL: <https://www.afg-defense.eu/flobert-revolver-safari-rf-431-cal.-4-mm-9-round>. (дата звернення: 16.10.2025).
5. Власов В. та ін. Патрони не смертальної дії. Загальні технічні вимоги. СОУ 78-41-016:2013. Стандарт організації України. Державний науково-дослідний інститут МВС України. Київ, 2013. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/file/standart.pdf>. (дата звернення: 16.10.2025).
6. Що потрібно знати власникам зброї під патрон Флобера. Юридичний мінімум для власника зброї під патрон Флобера. URL: <https://vozdushka.com.ua/ua/a265418-chto-nuzhno-znat.html>. (дата звернення: 16.10.2025).

СЕКЦІЯ «ТЕХНІЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»

Банах У. Т.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
географічний факультет, студентка 3-го курсу, 106: Географія

МОНІТОРИНГ ЗМІН ЗЕМНОГО ПОКРИВУ У ЛЬВІВСЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ ЗА 2017–2024 РР.

Banakh U. T.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv
Faculty of Geography, 3rd year student, 106: Geography

MONITORING OF LAND COVER CHANGES IN LVIV URBAN TERRITORIAL HROMADA IN 2017-2024

Зміни земного покриття, будучи наслідком процесів взаємодії людини та природи [2], є одним з ключових індикаторів сталого розвитку території [4]. Комбінація факторів природного середовища та суспільних процесів спричиняють зміни у структурі земного покриття, що, у свою чергу, впливає на екологічну ситуацію та навколишнє середовище. Моніторинг змін дозволяє вчасно виявляти тенденції і уникати негативних наслідків та є важливим етапом досягнення цілей сталого розвитку. У міських територіальних громадах зміни земного покриття є динамічними, зокрема завдяки розширенню міст. Територія Львівської міської територіальної громади, утвореної в 2020 р., активно розвивалася ще і до її формування, що відображалося на структурі земного покриття. Мета дослідження – проаналізувати зміни земного покриття за період 2017–2024 рр. на території Львівської громади. Обраний період пояснюється доступністю даних Sentinel-2 10m Land Use/Land Cover. Це результат опрацювання супутникових знімків Sentinel 2-A, запущеного в 2015 р. У 2017 р. дані стали відкриті і було почато проєкт їхнього опрацювання. Методологія дослідження полягає в таких кроках:

1. Завантажити дані за період 2017–2024 pp. Sentinel-2 10m Land Use/Land Cover на платформі ArcGis Living Atlas of the World [3].

2. У програмному забезпеченні QGIS перекласифікувати растрові файли за спектральними каналами:

- Band 7 – Забудовані території;
- Band 2 – Деревна рослинність;
- Band 5 – Сільськогосподарські угіддя;
- Band 11 – Трав'яна рослинність;
- Band 1 – Водойми;
- Всі інші канали – Інше.

3. Враховуючи нові категорії земного покриття в 2024 р., після векторизації файлу присвоїти кожному полігону відповідне значення та обчислити його площу.

4. Розрахувати зміни площ категорій земного покриття.

Результати. На території Львівської громади найбільшу площу займали забудовані території та деревна рослинність, що сумарно становило майже 80% загальної площі. У табл. 1 відображено зміну частки площі кожної категорії. Категорії зі збільшеною площею – це забудовані території, трав'яниста рослинність та види земного покриття, які попадають у категорію «інше».

Таблиця 1

Частка площ категорій земного покриття у Львівській громаді за період 2017–2024 pp. [%]

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Забудовані території	43.31	43.40	44.35	44.74	44.62	45.49	45.06	45.63
Деревна рослинність	33.58	34.22	33.57	32.95	33.07	33.52	33.23	33.29
Сільськогосподарські угіддя	14.54	14.40	14.96	14.64	13.34	12.96	12.50	12.09
Трав'яниста рослинність	8.03	7.49	6.65	7.17	8.38	7.53	8.67	8.45
Водойми	0.49	0.46	0.45	0.47	0.48	0.47	0.48	0.45
Інше	0.05	0.03	0.02	0.02	0.10	0.03	0.05	0.09

Виконано авторкою за [3]

У табл. 2 показано зміни земного покриття станом на 2024 р. порівняно з 2017 р. Загалом 28,567.8 га не змінили свої категорії, а для 2,923.8 га вона змінилась. Найбільше зросла площа забудованих територій (730.6 га), головню за рахунок земель деревної

рослинності. Найвагоміших територіальних втрат зазнали сільськогосподарські угіддя (771.3 га), більшість яких перетворились у трав'янисту рослинність. Рис. 1 зображає переходи між категоріями.

Таблиця 2

Площа переходів між категоріями земного покриття в 2017 та 2024 рр., [га]

2017 \ 2024	Забудовані території	Дерева рослинність	Сільськогосподарські угіддя	Трав'яниста рослинність	Водойми	Інше
Забудовані території	13328.49	193.713	43.69	59.742	4.468	9.725
Дерева рослинність	503.445	9900.872	25.258	142.625	1.359	1.859
Сільськогосподарські угіддя	238.15	142.885	3471.558	721.794	1.209	3.209
Трав'яниста рослинність	284.652	243.88	264.837	1730.447	1.319	3.268
Водойми	13.784	1.469	0.62	4.788	130.058	4.158
Інше	1.909	0.44	1.549	1.399	2.649	6.337

Виконано авторкою за [3]

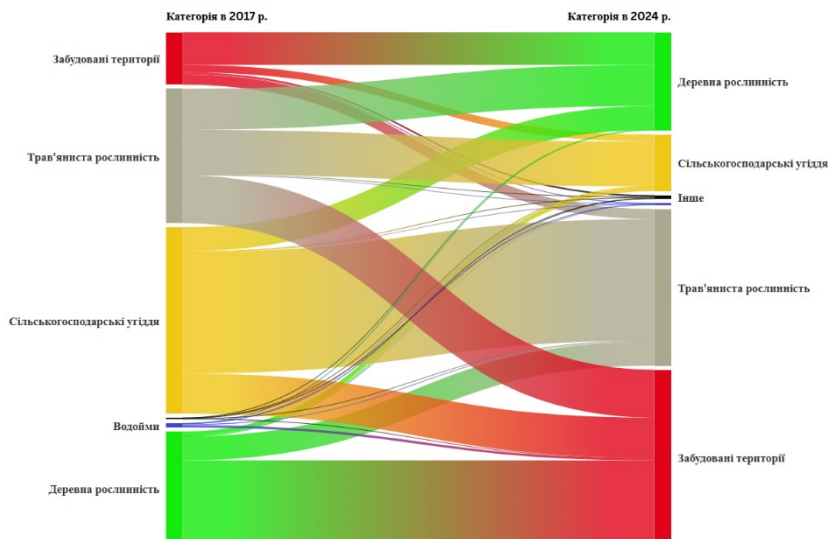

Рис. 1. Переходи між категоріями земного покриття в 2017 та 2024 рр. Виконано авторкою за [3]

На рис. 2 показано структуру земного покриву Львівської громади в 2017 та 2024 рр., що дає змогу побачити найвагоміші просторові зміни. На детальнішій візуалізації змінених категорій (див. рис. 3) можна простежити розширення забудованих територій на північ від Львова та у східній частині громади, а також зміну земного покриву на території Грибовицького полігону (категорія «інше», чорний колір), що є результатом рекультивації колишнього сміттєзвалища [1]. Територія навколо Дублян у північній частині громади є прикладом переходу сільськогосподарських угідь у трав'янисту рослинність.

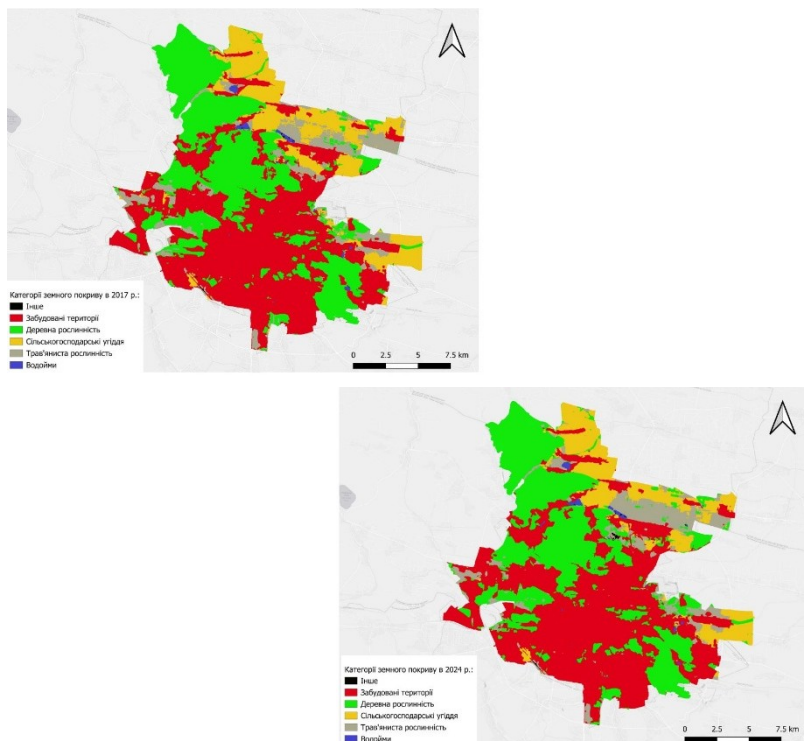

Рис. 2. Категорії земного покриву у Львівській громаді в 2017 та 2024 рр. Виконано авторкою за [3]

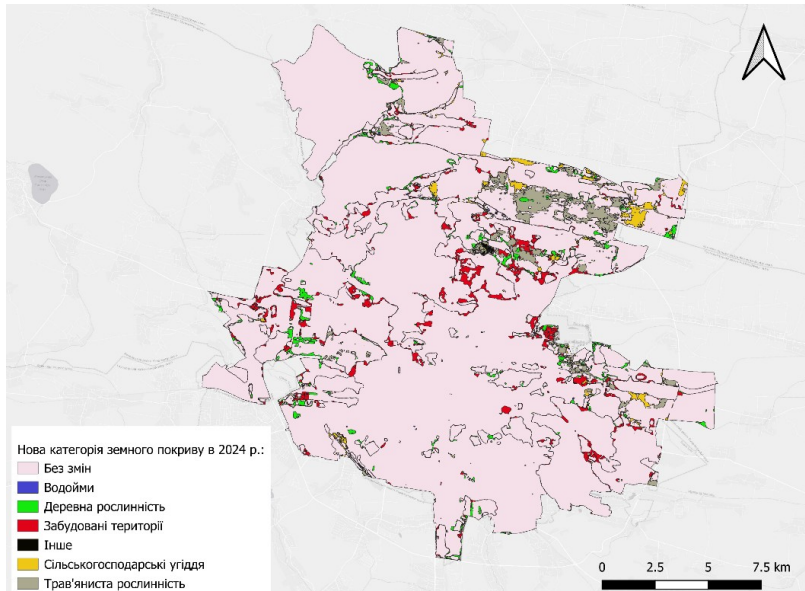

Рис. 3. Категорії земного покриття у Львівській громаді в 2017 та 2024 рр. Виконано авторкою за [3]

За останні 7 років структура земного покриття на території утвореної в 2020 р. Львівської громади зазнала значних змін. Найбільшими категоріями земного покриття у досліджуваний період були забудовані території, деревна рослинність та сільськогосподарські угіддя, із середніми значеннями 44.58%, 33.43% та 13.68% відповідно. Загалом 9.3% площі громади змінили категорію земного покриття. Найбільшу площу отримали забудовані території, а втратили сільськогосподарські угіддя, головню в північних та східних частинах Львівської громади. Результати подібних досліджень моніторингу зміни земного покриття є корисними для органів місцевого самоврядування та сприяють прийняттю раціональних рішень зі сталого розвитку громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грибовицький полігон вкривають ґрунтом: до кінця року тут можна буде зіграти в гольф (відео). Львівська міська рада. <https://city-adm.lviv.ua/news/city/housing-and-utilities/hrybovytskyi-polihon-vkryvaiut-gruntom-do-kintsia-roku-tut-mozhna-bude-zihraty-v-holf/> (дата звернення: 28.09.2025).
2. J. Ye, Y. Hu, L. Zhen, H. Wang, Y. Zhang. Analysis on Land-Use Change and Its Driving Mechanism in Xilingol, China, during 2000–2020 Using the Google Earth Engine. Remote Sensing. 2021. Vol. 13, No. 24. Art. 5134. URL: <https://doi.org/10.3390/rs13245134>
3. Esri | Sentinel-2 Land Cover Explorer. URL: <https://livingatlas.arcgis.com/landcoverexplorer/#mapCenter=24.20118,49.84596,8.07&mode=step&timeExtent=2017,2024&year=2024> (дата звернення: 28.08.2025).
4. V. Belenok, L. Hebryn-Baidy, N. Bielousova, V. Gladilin, S. Kryachok, A. Tereshchenko, S. Alpert, S. Bodnar. Machine learning based combinatorial analysis for land use and land cover assessment in Kyiv City (Ukraine). Journal of Applied Remote Sensing. 2023. Vol. 17, No. 01. Art. 014506. URL: <https://doi.org/10.1117/1.jrs.17.014506>

Гаджега В. М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студентка 4-го курсу, 242: Туризм

Бакша В. В.

факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студент 3-го курсу, 242: Туризм

Науковий керівник: доктор географ. наук, професор Машіка Г. В.

ЯДЕРНА ЕНЕРГЕТИКА ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА

Hadzheha V. M.

State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University»,
Uzhhorod,
Faculty of Tourism and International Communications,
4rd year students, 242: Tourism

Baksha V. V.

Faculty of Tourism and International Communications,
3rd year students, 242: Tourism

Research supervisor: Dr. of Geographical Sciences, Professor
Mashika H. V.

NUCLEAR ENERGY AS A RESPONSE TO GLOBAL CHALLENGES FACING HUMANITY

У сучасному світі людство стикається з низкою глобальних викликів, серед яких провідне місце посідають зміна клімату, виснаження природних ресурсів та зростання потреби у чистій, стабільній енергії. Споживання електроенергії у світі за останнє десятиліття зросло на понад 30 % — і ця тенденція буде лише посилюватись [1].

Відповіддю на ці виклики стає розвиток ядерної енергетики, яка поєднує високу ефективність виробництва енергії з мінімальними викидами парникових газів

Ядерна енергетика ґрунтується на використанні енергії, що виділяється під час поділу атомних ядер, переважно урану або плутонію. У реакторі відбувається ланцюгова реакція, внаслідок якої виділяється значна кількість тепла. Це тепло нагріває воду, яка перетворюється на пару; пара обертає парову турбіну, приводячи у дію генератор і виробляючи електроенергію. На відміну від сонячних і вітрових електростанцій, робота атомного реактора не залежить від погодних умов, тому ядерна енергетика залишається стабільним джерелом енергопостачання.

Однією з найважливіших переваг атомної енергетики є її екологічна ефективність. Під час роботи реакторів не відбувається прямого спалювання палива, отже не утворюються шкідливі гази, такі як вуглекислий, сірчистий чи азотистий. За даними Nuclear Energy Institute, атомні станції виробляють електроенергію практично без вуглецевого сліду — тоді як теплові електростанції відповідають за більш ніж 70% промислових викидів CO₂. [2]. Крім того, ядерна енергетика потребує значно менше площі для такої ж кількості потужності, ніж сонячні чи вітрові станції, що означає менший вплив на ландшафт і природу.

Попри свою ефективність, ядерна енергетика часто сприймається з певною недовірою через питання безпеки. Суспільна думка сформувалася під впливом історичних трагедій — аварій на Чорнобильській АЕС (1986 р.) та на Фукусіма Дайїчі (2011 р.). Ці події стали символами ризиків, пов'язаних із використанням атомної енергії. Однак причини обох катастроф переважно мали технічний і людський характер, тоді як сучасні реактори оснащені багаторівневими системами безпеки, автоматичного контролю та аварійного глушіння реакції, що значно знижує ймовірність подібних інцидентів [3].

З економічного погляду ядерна енергетика вигідна завдяки високій енергетичній щільності палива: один кілограм урану дає стільки ж енергії, скільки десятки тисяч кілограмів вугілля. Хоча капіталоукладення на будівництво станції — значні, довгострокові витрати на одиницю електроенергії стають конкурентоспроможними,

особливо враховуючи зовнішні екологічні витрати викопних джерел. Переробка відпрацьованого ядерного палива дозволяє виділяти плутоній та уран для нового палива, що значно зменшує обсяги радіоактивних відходів і підвищує стійкість ядерного циклу.

Згідно з даними International Energy Agency (IEA), станом на 2024 рік глобальна встановлена потужність атомної енергетики складає близько 400 ГВт, що становить приблизно 10 % від світового виробництва електроенергії. [1] Також прогнозується, що до 2050 року частка безвуглецевих джерел енергії має зрости до 70%, і без суттєвого збільшення ядерної генерації ці цілі можуть стати недосяжними. [4]

Сучасна ядерна енергетика активно розвивається у напрямку підвищення безпеки та зменшення екологічного впливу. Перспективними є малі модульні реактори (SMR), які характеризуються компактністю, високим ступенем автоматизації, низьким ризиком аварій та можливою інтеграцією із цифровими системами моніторингу й управління. [5] Важливим напрямом досліджень залишається також термоядерний синтез — процес, який відтворює реакції, аналогічні тим, що відбуваються в надрах Сонця. Успішне впровадження цієї технології може відкрити еру практично невичерпної, безпечної й екологічно чистої енергії.

Отже, ядерна енергетика посідає важливе місце у глобальній енергетичній системі як ефективне та екологічно безпечне джерело енергії. Сучасні технології забезпечують високий рівень безпеки експлуатації атомних станцій, мінімізуючи ризики аварій та негативний вплив на довкілля. Завдяки високій енергетичній щільності палива й низьким викидам парникових газів ядерна енергетика стає ключовим інструментом у боротьбі зі зміною клімату та забезпеченні енергетичної незалежності держав. Подальший розвиток цієї галузі повинен відбуватися на основі інновацій, міжнародного співробітництва та принципів сталого розвитку. Важливим напрямом залишається створення малих модульних реакторів, які поєднують компактність, безпечність і високу ефективність. Перспективи впровадження технологій термоядерного синтезу відкривають можливість отримання практично невичерпного джерела чистої енергії. Таким чином, розвиток ядерної енергетики є стратегічним кроком на

шляху до формування безвуглецевого майбутнього та зміцнення енергетичної безпеки людства.

Ядерна енергетика є однією з найперспективніших відповідей людства на глобальні виклики сучасності. Вона поєднує високу ефективність, екологічну безпечність і економічну доцільність, забезпечуючи стабільне енергопостачання й зменшення викидів парникових газів. За умови дотримання міжнародних стандартів безпеки та впровадження цифрового моніторингу й інновацій вона може стати основою сталого та безпечного енергетичного майбутнього для всієї планети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. International Energy Agency. World Energy Outlook 2024 [Електронний ресурс]. – Paris : IEA, 2024. – Режим доступу: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2024> (дата звернення: 24.10.2025).
2. World Nuclear Association. Small Modular Reactors and the Outlook for Nuclear Energy [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/nuclear-power-reactors/small-modular-reactors.aspx> (дата звернення: 25.10.2025).
3. World Nuclear Association. Radioactive Wastes – Myths and Realities [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/nuclear-wastes/radioactive-wastes-myths-and-realities.aspx> (дата звернення: 24.10.2025).
4. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Енергетична стратегія України до 2050 року [Електронний ресурс]. – Київ : Держенергоефективності, 2024. – Режим доступу: <https://saee.gov.ua/uk/activity/strategii> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ). Nuclear Power and the Clean Energy Transition [Електронний ресурс]. – Vienna : IAEA, 2023. – Режим доступу: <https://www.iaea.org/topics/nuclear-power-and-clean-energy-transition> (дата звернення: 25.10.2025).

Гафич Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
біологічний факультет, студентка, Е1: Біологія та біохімія

Науковий керівник: доцент Кобилецька М. С.

**ІНВАЗІЯ *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN.
ЯК ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ:
АЛЕЛОПАТИЧНІ ТА БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДУ**

Hafych T. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Biology, student, E1: Biology and Biochemistry

Research supervisor: Associate Professor Kobyletska M. S.

**INVASION OF *HERACLEUM SOSNOWSKYI* MANDEN.
AS AN ECOLOGICAL CHALLENGE OF MODERN TIMES:
ALLELOPATHIC AND BIOCHEMICAL CHARACTERISTICS
OF THE SPECIES**

Інвазивні види рослин становлять серйозну загрозу для збереження біорізноманіття та стабільного функціонування екосистем. Їхня екологічна небезпека зумовлена високою здатністю до адаптації, агресивним витісненням аборигенних видів і трансформацією природних біоценозів. Крім порушення екосистемних зв'язків, вони спричиняють і суттєві економічні втрати, що виявляються у зниженні врожайності сільськогосподарських культур, зростанні витрат на заходи з їх контролю та деградації ґрунтового покриву [4].

До інвазійних видів, інтродукованих на територію України, належить *Heracleum sosnowskyi* Manden., який становить суттєву загрозу для стабільності природних екосистем. Його поширення у Східній Європі було зумовлене плановою інтродукцією, що активно здійснювалася в другій половині XX століття. Зокрема, наприкінці 1930-х — на початку 1940-х років цей вид цілеспрямовано впроваджували

у сільськогосподарське виробництво як кормову культуру. Масове культивування борщівника проводилося на території колишніх союзних республік — Латвії, Естонії, Литви, Білорусі, України, а також у Німецькій Демократичній Республіці. Метою інтродукції було вирощування борщівника Сосновського як високопродуктивної силосної культури для фуражного забезпечення великої рогатої худоби в умовах колгоспного господарства.

Така ініціатива була зумовлена його морфо-біологічними властивостями — швидкими темпами росту, здатністю формувати велику кількість біомаси та високою стійкістю до несприятливих екологічних чинників. Подальші наукові дослідження засвідчили, що використання борщівника Сосновського як силосної культури може мати негативні наслідки. У зв'язку з цим від його застосування відмовилися. Проте після припинення культивування інтродуковані популяції залишилися без належного екологічного контролю, що сприяло подальшому поширенню виду — зокрема, заселення ним річкових долин, прибережних зон та узбіч доріг [3].

Heracleum sosnowskyi чинить сильний конкурентний тиск на супутні квіткові культури, витісняючи їх із фітоценозу та формуючи угруповання, у межах яких практично відсутні інші види трав'янистих рослин. Це, у свою чергу, призводить до деградації біорізноманіття та порушення структури екосистем [5]. Становить потенційну небезпеку для людини при прямому контакті, що пов'язано з наявністю у рослинних тканинах фуранокумаринів — фототоксичних сполук, здатних спричиняти тривалі дерматологічні ураження [2].

Борщівник Сосновського також характеризується широкою амплітудою пристосувань до абіотичних факторів середовища, високою екологічною пластичністю, стійкістю до стресових умов, морфологічною витривалістю та вираженою конкурентоспроможністю [5]. Сукупність цих властивостей забезпечує виду ефективне виживання та швидке поширення у різних типах екосистем.

Враховуючи виражений вплив *Heracleum sosnowskyi* на довкілля, дослідження його біохімічного складу є необхідним для з'ясування механізмів алелопатичної дії, оцінки потенційної фітотоксичності та розробки заходів з обмеження його інвазійного поширення. Для цього важливо комплексно проаналізувати фізіолого-

біохімічні особливості *Heracleum sosnowskyi*, визначити спектр його біологічно активних сполук та їхній вплив на рослинні угруповання.

Метою роботи було дослідження фізіолого-біохімічних особливостей *Heracleum sosnowskyi* шляхом оцінки його алелопатичної активності, вмісту поліфенольних сполук, рівня окисного стресу та пігментного складу. Алелопатичний ефект досліджували методом біотестування на проростках *Lepidium sativum*, оцінюючи інгібуючий вплив водних екстрактів із підземних і надземних органів *Heracleum sosnowskyi* на ріст і розвиток кореневої системи. Кількісний вміст поліфенольних сполук визначали спектрофотометрично за допомогою методу Фоліна-Чекальтеу [1], використовуючи калібрувальну криву на основі галлової кислоти. Оцінку рівня перекисного окислення ліпідів здійснювали спектрофотометрично за концентрацією малонового діальдегіду (МДА) на основі його реакції з 2-тіобарбітуровою кислотою [6], що призводить до утворення забарвленого продукту. Пігментний склад визначали фотометричним методом, аналізуючи вміст хлорофілів *a* та *b* [6].

Встановлено, що водні екстракти *Heracleum sosnowskyi* мають виражену алелопатичну активність, інгібуючи ріст коренів проростків *Lepidium sativum*, що найбільш проявляється при концентрації 1:10, знижуючи приріст кореневої системи на 70% порівняно з контролем, тоді як при розведенні (1:50–1:200) цей ефект поступово слабшає. Кількісний аналіз методом Фоліна-Чекальтеу показав високий вміст поліфенольних сполук у *Heracleum sosnowskyi*, з максимальною концентрацією в листках ($85,3 \pm 2,4$ мг-екв. галлової кислоти/г сухої маси). Визначення рівня ТБК-активних продуктів виявило, що концентрація малонового діальдегіду (МДА) у *Heracleum sosnowskyi* є нижчою порівняно з іншим дослідженим інвазійним видом, що може свідчити про його підвищену стійкість до окисного стресу. Фотометричний аналіз пігментного складу засвідчив високу концентрацію хлорофілів *a* і *b* ($13,5 \pm 0,7$ та $4,8 \pm 0,3$ мг/г сухої маси відповідно), що вказує на ефективну роботу фотосинтетичного апарату цієї рослини та її здатність до швидкого росту в різних екологічних умовах.

Отже, отримані результати свідчать, що високій інвазійності *Heracleum sosnowskyi* передусім сприяє потужний алелопатичний потенціал, зумовлений накопиченням фенольних сполук у тканинах, а також високою ефективністю пігментної системи й особливостями

антиоксидантної відповіді. З огляду на встановлені механізми, інвазія *Heracleum sosnowskyi* є не лише біологічною проблемою, а й одним із глобальних екологічних викликів сучасності, що потребує комплексних науково-практичних рішень, ефективного державного регулювання та підвищення рівня екологічної свідомості суспільства. Проте, очевидно, існують й інші фізіологічні та біохімічні елементи інвазійності *Heracleum sosnowskyi*, що потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Berker K.I., Ozdemir Olgun F.A., Ozyurt D., Demirata B., Apak R. Modified Folin–Ciocalteu antioxidant capacity assay for measuring lipophilic antioxidants. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*. 2013. Vol. 61, № 20. P. 4783–4791.
2. Danko, Y., Voitkiv, A., & Kobyletska, M. Огляд поширення інвазійних видів рослин на території Українських Карпат. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, (93), 29-45.
3. Вихор Б.І., Проць Б.Г. Борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyi* Manden.) на Закарпатті: екологія, поширення та вплив на довкілля. *Біологічні студії*. 2012. Т. 6, № 3. С. 185–196.
4. Вихор Б.І., Проць Б.Г. Заходи контролю інвазійних видів рослин: експериментальні дослідження на Закарпатті. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. 2016. № 32. С. 61–72.
5. Койнова І.Б., Штойко Р.І. Геоекологічні загрози поширення борщівника Сосновського на території Турківського району Львівської області. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2015. № 1–2. С. 115–122.
6. Романюк І.І., Цвілинюк О.М., Микієвич В.В., Терек О.І. *Фізіологія рослин: навчальний практикум для студентів біологічного факультету*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005.

Ільюшонок І. О.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студентка 4-го курсу, 242: Туризм

Якима М. С.

факультет туризму та міжнародних комунікацій,
студентка 4-го курсу, 242: Туризм

Науковий керівник – канд. географ. наук, доцент Габчак Н. Ф.

ВІТРОВІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ І ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ КАРПАТ

Ilyushonok I. O.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Tourism and International Communications,
4th year students, 242: Tourism

Yakyma M. S.

Faculty of Tourism and International Communications,
4th year students, 242: Tourism

Research supervisor – Ph.D. in Geography, Associate Professor
Gabchak N. F.

WIND POWER PLANTS AND TOURISM: CHALLENGES OF THE CARPATHIAN MOUNTAINS

На сьогоднішній день для забезпечення привабливості туристичних напрямків у край важливо знайти баланс задоволення потреб туристів в поєднанні із захистом природної та культурної основи. Стосовно таких умов на допомогу приходить стійкий розвиток. Принципи стійкого туризму дозволяють мінімізувати шкоду довкіллю, одночасно пожвавлюючи місцеву економіку завдяки створенню робочих місць та підтримці громад. Додатковою перевагою є

підвищення екологічної свідомості, залучення капіталу для збереження спадщини та зміцнення регіональної ідентичності України [1, с. 498]. Зокрема, розвиток відновлюваної енергетики є ключовою складовою розвитку сталого туризму та енергетичної трансформації України. Вітрові електростанції (ВЕС) на височинах Карпат розглядаються як потенційне джерело «чистої» енергії, однак їхнє розміщення в гірській, туристично цінній і екологічно чутливій території породжує складний комплекс екологічних, економічних і соціокультурних проблем.

Загалом інтегрована встановлена потужність вітрових електростанцій в Україні сягає 1,9 ГВт, однак близько 1,3 ГВт з них перебувають в областях Сходу та Півдня України (Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська), що наразі окуповані. В результаті країна втратила понад дві третини своїх вітроелектрогенеруючих потужностей. За інформацією Української вітроенергетичної асоціації (УВЕА), станом на початок 2022 року в Херсонській області майже всі об'єкти компанії Vindkraft були виведені з експлуатації: функціонує лише «Новоросійська ВЕС» (9,23 МВт). На «Мирненській ВЕС» знищено турбіну та транспортну інфраструктуру, а через обстріли персонал не може виконувати свої обов'язки. Також зупинили роботу «Сиваська ВЕС» та «Сиваська ВЕС Total Eren» (245,7 МВт), де пошкоджено турбіну, підстанцію й лінії електропередач. До того ж довоєнні дослідження вітроенергетичного потенціалу України засвідчили, що територію держави можна поділити на кілька зон, серед яких найсприятливішими для розвитку вітроенергетики є узбережжя Чорного моря й Азовського, Південний берег Криму, також вершини Кримських та Карпатських гір. Саме в цих регіонах спостерігаються оптимальні умови для функціонування ВЕС упродовж усього року. Тут доцільно розміщувати як великі промислові ВЕС, так і автономні вітроенергетичні установки (ВЕУ) [2, с. 147].

Розвиток вітроенергетики в Карпатському регіоні супроводжується низкою екологічних, соціально-економічних та технічних викликів, що потребують комплексного аналізу. Ґрунтово-інженерні ризики пов'язані з особливостями геологічної будови гірських схилів. Будівництво доріг і платформ для турбін може провокувати зсуви, посилювати ерозійний стік, погіршувати стан ландшафтів, водний режим і створювати небезпеку для туристичної

інфраструктури [3, с. 50]. Не менш значущим є ризик втрати біорізноманіття та фрагментації середовища: прокладання під'їзних шляхів та ліній інфраструктури порушує цілісність лісових масивів, ускладнює міграцію тварин і може мати критичні наслідки для охоронюваних видів. Навіть за відносно невеликої площі забудови, кумулятивний ефект від кількох об'єктів може стати істотним.

До того ж, виробничі інвестиції в енергетиці відзначаються тривалими термінами окупності, зазвичай перевищуючи 2–3 роки, а для окремих великих проєктів можуть сягати 10 років, причому ефективність таких вкладень залежить від точності прогнозів ключових параметрів. Невизначеність довгострокових перспектив розвитку стимулює орієнтацію економічної діяльності на короткостроковий горизонт, здебільшого на рівні окремих компаній. Короткострокові комерційні інтереси, спрямовані на отримання миттєвих прибутків, можуть призвести до відмови від інвестицій, які були б виправдані в рамках середньострокової стратегії розвитку бізнесу. Як свідчить проведений аналіз, у розвитку альтернативної енергетики важливим є впровадження екофільної інтерналізації, що передбачає економічну стратегію зменшення або усунення негативних екологічних та соціальних зовнішніх ефектів шляхом їх інтеграції у внутрішні механізми компанії, що, у свою чергу, сприяє реалізації цілей сталого розвитку на територіях, де реалізуються інвестиційні проєкти [4, с. 15].

Важливо зауважити, що відновлення та розвиток вітроенергетичної мережі після перемоги в Україні здійснюватиметься у межах стратегічних документів, до яких входять: Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики до 2030 року, План відновлення України до 2032 року, Енергетична стратегія України до 2035 року, Національна стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року та Другий національний визначений внесок до Паризької угоди, з кінцевою метою досягнення кліматичної нейтральності країни до 2060 року. Цей процес передбачає удосконалення законодавчої бази щодо впровадження «зелених» тарифів, різноманітних стимулюючих механізмів ринкового характеру (Contract for Difference, PPA, Net Billing або Net Metering), гарантій походження електроенергії та розвиток офшорної вітроенергетики, що є ключовим фактором реалізації цілей Green Deal та RePowerUA.

Розвиток та можливості удосконалення сфери вітроенергетики через створення нових вітроелектростанцій дозволить підвищити встановлену потужність на приблизно 7 ГВт, при цьому в Національному плані дій передбачається подвоєння частки електроенергії від відновлюваних джерел до 25% до 2030 року, що потребує встановлення 9,2 ГВт оновлених потужностей, з яких 3,7 ГВт має припадати на вітроелектростанції [5, с. 15]. Водночас інтеграція ВДЕ у туристичний сектор може сприяти сталому розвитку регіонів: використання енергоефективних та екологічних технологій у готельному та туристичному бізнесі, розвиток «енерго-туризму» та демонстраційних майданчиків для відвідувачів підвищує привабливість регіонів, забезпечує додаткові економічні вигоди місцевим громадам і сприяє популяризації екологічної свідомості серед туристів. Такий комплексний підхід поєднує розвиток відновлюваної енергетики з підтримкою сталого туризму та захистом природних ресурсів.

Для забезпечення перспективних напрямків розвитку енергетичної безпеки як в Карпатах, так і в державі загалом, тим паче, в умовах війни потрібно:

- проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку відновлюваних джерел енергії у світі та в Україні;
- здійснити огляд поточного стану вітроенергетики в Україні та з'ясувати вплив воєнних дій на її функціонування;
- визначити можливі шляхи зміцнення енергетичної незалежності держави;
- дослідити потенціал використання вітрової енергії для України;
- окреслити перспективні території для розміщення вітрових електростанцій;
- на основі проведених досліджень виокремити найбільш ефективні типи вітроенергетичних установок для умов гірничодобувних регіонів;
- проаналізувати переваги та недоліки використання вітрових електроустановок.

Стосовно сталого туризму, то для дотримання його в стабільному стані, а також розвитку доцільно акцентувати увагу на підготовці кадрів та створенні освітніх програм у сфері сталого туризму, модернізації інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів, а також на розвитку цифрових сервісів і підтримці підприємництва.

Важливим аспектом є формування позитивного іміджу України на міжнародному ринку, розвиток культурного та екотуризму, залучення молоді до інноваційних проєктів і формування національного бренду сталого туризму. Особливу увагу слід приділити кризостійкості туристичної індустрії – розробці стратегій адаптації до викликів війни чи кліматичних змін, щоб гарантувати безперервність її розвитку [6, с. 838].

Отже, проаналізувавши все вище зазначене можна стверджувати, що розвиток вітрової енергетики в Карпатах має як значний потенціал, так і серйозні ризики для туристичної привабливості регіону як інфраструктурні, соціально-економічні та екологічні. Збалансований підхід, що поєднує енергетичні інтереси відповідно з екологічними та соціальними пріоритетами, здатний забезпечити стійку інтеграцію нових технологій у простір, де туризм і збереження природи залишаються ключовими цінностями. Комплексний підхід і стратегічні інвестиції дозволять Україні інтегруватися у європейський та світовий туристичний простір, зберігаючи при цьому природну й культурну спадщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кибя К. Р. Стійкий туризм в Україні: можливості розвитку та перспективи збереження природних та культурних ресурсів. Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. 2024. С. 497-501. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/690e1e7a-22a8-44d6-9fec-877178bb8892/content> (дата звернення 12.10.2025р.)
2. Медведєва О., Гальченко З., Демченко О. Сучасний стан розвитку відновлювальної енергетики в Україні та можливі рішення. Challenges and Issues of Modern Science. 2025. № 1. С. 145-151. URL: https://www.researchgate.net/profile/Challenges-And-Issues-Of-Modern-Science-Chall-Issues-Mod-Sci/publication/393044576_Vol_4_No_1_2025_Challenges_and_Issues_of_Modern_Science/links/685d17aacdf1a35eb175659a/Vol-4-No-1-2025-Challenges-and-Issues-of-Modern-Science.pdf#page=145 (дата звернення 12.10.2025р.)

3. Газуда М. В., Польовська В. В. Активізація розвитку гірських територіальних систем. Ужгород: Видавництво «ФОРМ Сабов А.М.», Ужгород. 2017. 260 с.

URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9863eefa-5134-4350-bede-020478ee002b/content> (дата звернення 11.10.2025р.)

4. Шпонтант Ю. М. Ризики та виклики розвитку альтернативної енергетики та нової енергетичної економіки. Ефективна економіка. 2024. № 4. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/877504c8-49d7-409b-bf8f-34cb4d85f816> (дата звернення 10.10.2025р.)

5. Черевко І., Гринчук Р. Стан і перспективи вітроенергетики як чинника розвитку економіки України. Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія «Економіка АПК» 2024. № 31. С. 7-17.

URL:<https://visnyk.lnau.edu.ua/index.php/economics/article/view/287/271> (дата звернення 12.10.2025р.)

6. Бабко Н., Белов О. Виклики та можливості сталого розвитку туристичної індустрії в Україні. Сталий розвиток економіки, підприємств та суспільства: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Івано-Франківськ. 2025. С. 836-838.

URL:https://www.researchgate.net/profile/Danylo-Cherevatskyi/publication/391666146_ZATOPLNI_SOLANI_SAHTI_AK_GEOTERMALNI_ELEKTROSTANCII_rr_683-684/links/6821ecbe60241d5140294414/ZATOPLNI-SOLANI-SAHTI-AK-GEOTERMALNI-ELEKTROSTANCII-rr-683-684.pdf#page=836 (дата звернення 11.10.2025р.)

Кеньо І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики, 2 курс,
124: Системний аналіз

Науковий керівник: Мельничин А. В., к.т.н., доцент кафедри теорії
оптимальних процесів

ОСВІТНЬО-ЕКОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА ДЛЯ ДІТЕЙ “ECODINO: MISSION EARTH”

Keno I. V.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Applied Mathematics and Informatics, 2nd year student,
124: Systems Analysis

Scientific advisor: Melnychyn A. V., PhD in Engineering, Associate
Professor of the Department of Optimal Process Theory

ENVIRONMENTALLY EDUCATIONAL PLATFORM FOR KIDS “ECODINO: MISSION EARTH”

Сучасний світ зараз знаходиться на межі екологічної катастрофи. Забруднення води, повітря, зникнення окремих видів тварин та рослин, масштабні пожежі тощо є наслідком негативного впливу людини на довкілля [6]. Попри намагання уряду вводити в дію нове екологічне законодавство, ми часто спостерігаємо неприйняття з боку суспільства і відповідно низьку ефективність цих законів.

Причиною цього виступає неусвідомленість людей щодо наслідків, до яких може призвести екологічно небезпечна діяльність, і глобального впливу вчинів людей на екологію, а отже звідси і нерозуміння мети впровадження екологічних звичок своє життя. Фактично, за вчинки людей стосовно екології відповідає екологічна свідомість, тобто розуміння індивідом впливу його вчинків на природу,

його єдності з природою. Це також передбачає турботливе ставлення та піклування про навколишнє середовище [2].

Одним з найдієвіших способів підвищення екологічної свідомості є екологічна освіта, а саме серія заходів покликаних навчити людей відповідально ставитися до довкілля та надати їм інформацію про теперішній стан планети, вплив різних чинників на нього, а також забезпечити їх знаннями про те, як самі люди можуть це змінити, які звички слід впровадити у щоденне життя, аби відвернути кліматичну катастрофу у майбутньому [5]. У дослідженні, проведеному ЮНЕСКО у 2022 році, зазначається, що найкраще екологічну освіту впроваджувати змалечку та проводити активні заходи щодо підвищення рівня обізнаності дітей у темі довкілля у початковій школі. Саме у цьому віці діти проявляють особливу зацікавленість, легко навчаються і переймають певні звички, тому початкова школа – це найбільш сприятливий етап для активного проведення заходів освіти про навколишнє середовище [4].

Попри впровадження екологічної освіти в школах, вона часто є неефективною. Як зазначають в ЮНЕСКО, таке відбувається внаслідок низки факторів: некомпетентність вчителів, відсутність дієвої програми навчання, невідповідність потребам учнів, насильницький підхід, стереотипізація понять тощо. “Сухий” матеріал у підручниках не викликає зацікавленості учнів, особливо коли ми говоримо про перші-четверті класи. До того ж вчителі часто не знають як слід подати матеріал, аби зацікавити дітей, і внаслідок цього він може не відповідати потребам учнів та мати викривлену систему цінностей і понять [6].

З огляду на це, попри численні спроби, нам не вдасться досягти бажаного без інструментів, які здатні зацікавити та навчити дітей, а також спростити цей процес для педагогів.

Тому метою роботи є створення ефективних інструментів розвитку екологічної свідомості, навичок та звичок у дітей початкової школи. Важливо, аби ці інструменти могли легко адаптуватися до різної форми навчання та спрощували процес для освітян та батьків [3].

EcoDino: Mission Earth – це освітня платформа у вигляді мобільної гри, що підвищує рівень екологічної свідомості у дітей та сприяє виробленню екологічних навичок. Окрім цього, гра розвиває моральні

цінності, навчає як правильно ставитись один до одного, комунікувати з іншими тощо.

У ході дослідження було проаналізовано напрацювання науковців у сфері розвитку екологічної свідомості та освіти, проведено порівняння ігор, що вже доступні на ринку та проведено тестування власного розробленого продукту.

Для розробки платформи було обрано архітектуру, зосереджену навколо ігрового рушія Unity. Таке рішення надає потужні можливості для створення інтерактивних 3D-додатків і забезпечує гнучке розгортання на різноманітних платформах, включно з мобільними пристроями (iOS, Android), персональним комп'ютери (Windows, macOS) та веб (через WebGL).

Основною мовою програмування для реалізації всієї логіки розробки було обрано C#. Рушій Unity використовує C# для написання скриптів, які керують поведінкою об'єктів, логікою гри та взаємодією з користувачем. Розробка велася на основі компонентно-орієнтованого підходу (Component-Based Architecture), який є фундаментальним для Unity.

В архітектурі проєкту ключові логічні компоненти були розділені на три основні ігрові режими:

1. Базова механіка – динозаврик бігає, збирає сміття та очищує планету.
2. Пісочниця – режим, в якому дитина може самостійно прикрашати простір (садочок) динозаврика, купувати декорації, квіти тощо.
3. Квізи – завдання, які періодично з'являються для перевірки знань.

Кожен із цих режимів реалізований як окрема сцена (Scene) або набір префабів (Prefabs) в Unity. Наприклад, рівні для збору сміття та "пісочниця" є окремими сценами, тоді як квізи – це префаби, що викликаються поверх основного ігрового процесу. Інтерактивні елементи, від руху персонажа до системи покупок у "пісочниці", керуються власними C#-скриптами. Окрім цього, реалізовано важливу функцію батьківського контролю: батьки можуть встановити ліміт часу гри. Коли цей час виходить, динозаврик каже, що засинає. Такий механізм, також керований C#-скриптом, допомагає дітям легко віддавати гаджет і запобігає розвитку ігрової залежності.

Створення усіх 3D-моделей персонажів, оточення та об'єктів для інтерактивних завдань, виконано у Blender. Цей пакет 3D-моделювання також використовувався для створення "скелету" персонажів та розробки анімацій, які згодом імпортувалися в Unity. Графічні асети для інтерфейсів (UI) та 3D-елементів також були підготовлені та інтегровані в середовище Unity для створення екранів меню, навчальних матеріалів та квізів.

Додатково було проведено 72 глибинних інтерв'ю з батьками, 20 з вчителями, 5 з психологами та 3 з екологічними громадськими організаціями. На основі цього створено систему EcoDino:Mission Earth, здійснено її тестування на 1000+ учнях 1-4 класів з оцінкою впливу на них за допомогою застосування створеного авторського опитувальника.

У результаті проведеної роботи детально вивчено особливості створення програм екологічної освіти, розроблено систему EcoDino: Mission Earth з її унікальним казковим світом та персонажами, котра зацікавляє дітей молодшого шкільного віку. Експериментальне тестування показало, що гра підвищує обізнаність користувачів у сфері екології та захисту довкілля на понад 71%. Частота застосування методів турботи про довкілля зросла на понад 35%. Ці факти доводять ефективність системи та необхідність її впровадження у навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). How do video games provide effective learning? <https://www.cambridgeenglish.org/blog/how-do-video-games-provide-effective-learning/>
2. García-González, C., López-Gómez, J. J., & Gutiérrez-Martínez, A. B. (2023). Environmental education and its effects on environmental sustainability. *Sustainability*, 19(3), 1149.
3. MakeUseOf. (n.d.). 10 Environmental Games That Teach Kids About Earth, Ecology & Conservation. <https://www.makeuseof.com/tag/10-environmental-games-teach-kids-earth-ecology-conservation/>
4. Eng, D. (2021, August 31). Designing learning games with players in mind. Retrieved MONTH December 16, 2023 from

<https://www.universityxp.com/blog/2021/8/31/designing-learning-games-with-players-in-mind>

5. UNESCO. (2022). Learn for our planet: A global review of how environmental issues are integrated in education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377362>

6. The Sustainable Development Goals Report (2023) <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023.pdf>

Комарницька Х. Я. , Шип С. В. , Мадяр. М. В.

Ужгородський національний університет, м.Ужгород
медичний факультет, студентка, освітній рівень — магістр,
3 рік навчання, освітня програма: 222 Медицина

Науковий керівник: Грига В. І.

ФАРМАЦЕВТИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМА НАДМІРНОГО СПОЖИВАННЯ ЛІКІВ

Komarnytska K. Y. , Shyp S. V. , Madyar M. V.

Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Medicine, third-year master's degree student,
educational program: 222 Medicine

Scientific supervisor: Hryha V. I.

PHARMACEUTICAL ADDICTION OF SOCIETY: THE PROBLEM OF EXCESSIVE CONSUMPTION OF MEDICINES

У сучасному світі, де медицина досягла безпрецедентного рівня розвитку, ліки стали невід'ємною частиною повсякдення, обіцяючи полегшення болю, швидке одужання та підвищення якості життя. Проте, ця зручність має свою зворотну сторону: зростаючу фармацевтичну залежність суспільства та проблему надмірного споживання ліків (поліпрагмазії). Ця тенденція виходить за межі простого дотримання лікарських призначень, перетворюючись на соціально-медичний феномен, який вимагає критичного осмислення. Коли прийом препарату виходить за межі клінічної необхідності або стає «за замовчуванням», це може сформувати форму фармацевтичної залежності суспільства.

Залежність суспільства виникає внаслідок прийому безрецептурних препаратів, недостатньої медичної обізнаності, самолікування або недовірою до лікарів. В результаті чого виникає залежність, розвиток резистентності, побічні ефекти та токсичність.

Метою цього дослідження є аналіз причин та наслідків фармацевтичної залежності суспільства, а також визначення ролі маркетингу фармацевтичних компаній, культури самолікування та ставлення медичної спільноти у формуванні цієї проблеми. Зрештою, робота має на меті запропонувати шляхи для відновлення збалансованого, відповідального та раціонального підходу до використання ліків у сучасному світі.

Для проведення дослідження використовувалися різноманітні джерела та дані. По-перше, були опрацьовані статистичні звіти Міністерства охорони здоров'я, Національної служби здоров'я та фармацевтичних компаній щодо обсягів продажу лікарських засобів за останні п'ять років. По-друге, проаналізовані наукові публікації та огляди у вітчизняних та міжнародних журналах з фармакології, соціальної медицини та медицини поведінки. Додатково було використано дані соціологічних опитувань та анкетування дорослого населення різних регіонів країни щодо звичок споживання лікарських засобів. Також для збору інформації були залучені електронні бази даних, такі як PubMed, Scopus та Web of Science, для систематичного аналізу наукових статей з теми фармацевтичної залежності.

Дослідження проводилося за допомогою комплексного підходу. Було здійснено систематичний огляд літературних джерел та статистичних даних для визначення тенденцій надмірного споживання ліків і факторів, що його спричиняють. Статистичний аналіз включав обробку даних про обсяги продажу лікарських засобів та частоту їх використання, з використанням описової статистики для характеристики населення та тенденцій споживання. Соціологічні методи дозволили виявити мотиваційні та поведінкові аспекти використання ліків серед населення шляхом анкетування та опитування. Використання зазначених методів забезпечило комплексну оцінку проблеми надмірного споживання ліків у суспільстві.

Результати аналізу причинно-наслідкових зв'язків фармацевтичної залежності суспільства дозволили виділити ключові фактори, що формують проблему надмірного споживання ліків, а також її соціальні та економічні наслідки. До них відносимо соціально-психологічні механізми формування залежності за допомогою яких виявлено, що залежність посилюється не лише клінічними, а й соціально-психологічними факторами: 1. Формування «Культури пігулки»:

Суспільство демонструє очікування негайного медикаментозного вирішення будь-якого дискомфорту (втома, стрес, тривога). Це призводить до медикалізації нормальних життєвих станів, де замість адаптації або психологічної допомоги людина обирає pharmacological fix.

2. Вплив Інтернет-діагностики та Фармацевтичної тривожності: Легкий доступ до неперевіреної медичної інформації (доктор Google) провокує нозофобію (страх захворювань) та гіпердіагностику. Це штовхає споживача до превентивного або надлишкового самолікування, формуючи психологічну залежність від наявності ЛЗ.

3. Роль Ефекту Плацебо/Ноцебо: Значна частина випадків самолікування є самообманом. Психологічна залежність формується не від активної речовини, а від ритуалу прийому пігулки, що створює суб'єктивне відчуття контролю над здоров'ям. Також включаємо Економічні та глобальні наслідки нераціональності, до них відносимо :

1. Непрямі Економічні Втрати: Окрім прямих витрат на надлишкові ЛЗ, суспільство несе непрямі втрати через зниження продуктивності праці (внаслідок побічних ефектів), а також витрати на лікування ускладнень, спричинених самолікуванням та неправильним дозуванням.
2. Криза Антибіотикорезистентності: Неконтрольоване та надмірне використання антибіотиків у секторі самолікування є головним рушієм стійкості мікроорганізмів до ліків. Це перетворює проблему індивідуального споживання на глобальну загрозу громадському здоров'ю, знижуючи ефективність критично важливих препаратів. Аналіз показав, що медична спільнота, зокрема первинна ланка, часто виступає не лише як постачальник допомоги, а й як індуктор споживання: Виявлено конфлікт інтересів, де обов'язок фармацевта щодо раціональної консультації вступає в протиріччя з комерційним тиском (виконання планів продажів). Часто фармацевт, який є останнім бар'єром перед купівлею, стає інструментом збільшення продажів, а не стримування надмірного споживання. У деяких випадках надмірне призначення ЛЗ лікарями може бути зумовлене очікуваннями пацієнта («лікар нічого не призначив, отже, не лікував») або впливом маркетингу фармацевтичних компаній (стимуляція призначення дорогих або нових препаратів). Також важливим компонентом для боротьби з фармацевтичною залежністю є методи вивчення споживання ЛЗ, серед них найбільш поширені: ЧА, ABC-, XYZ-, VEN - та ATC/DDD аналізи. У наукових

джерелах описано і аналіз DU 90% (drug utilization 90%, споживання 90%) [1,2,3]. Ці методи аналізу можуть використовуватися як кожен зокрема, так і комплексно, відображаючи різні сторони споживання ЛЗ. Так ЧА, АТС/DDD та XYZ-аналізи відображають характер призначення і використання ЛЗ. VEN-, DU90%-, ABC-аналізи характеризують якість та економічні аспекти фармакотерапії [6]. Кожен з цих видів аналізу надає певну інформацію та відіграє певне значення при прийнятті відповідних управлінських рішень.

Тому на початку дослідження проаналізовано особливості кожного із наведених вище методів аналізу. ЧА, як вид кількісного аналізу даних, полягає у ретроспективній оцінці частоти використання тих чи інших ЛЗ (кількість хворих, які отримували ЛЗ), або тої чи іншої медичної технології. Його результати можна представити у вигляді частки хворих, яким призначався ЛЗ, або досліджуваного ЛЗ в загальній кількості призначень (структура призначень), або лікарів, які призначають цей ЛЗ (таку інформацію можна отримати шляхом анкетування лікарів) [1,5,6]. ЧА уможливорює встановлення тенденції фармакотерапії (ФТ), оскільки відображає лише факт призначення (не призначення) ЛЗ та передбачає ранжування вибраних позицій за частотою використання - від тих, що використовуються найчастіше, до тих, що використовуються рідко. У поєднанні з ABC-аналізом витрат на ЛЗ ЧА дозволяє визначити, на які ЛЗ витрачаються основні кошти - дешеві, які часто використовуються, чи дорогі, що призначаються рідко. ABC - аналіз (правило 80/20, принцип Парето) - це один з видів математико-статистичних методів аналізу, який використовується для дослідження частоти певних явищ або фактів. Він дозволяє розділити ЛЗ на три групи за частотою їхньої вартості у загальних витратах: Група А: 15–20% найменувань, що становлять 70–80% загальної вартості (вимагають найсуворішого контролю). Група В: $\approx 30\%$ найменувань, що становлять 15–20% вартості. Група С: Решта найменувань, що становлять лише 5–10% вартості. Цей аналіз допомагає контролювати економічну доцільність закупівель і фокусувати увагу на найдорожчих препаратах, щоб запобігти їх надмірному призначенню. VEN-аналіз (Життєва необхідність) класифікує ЛЗ відповідно до їхньої важливості для лікування та порятунку життя: V (Vital): Життєво необхідні (для невідкладної допомоги, лікування важких захворювань). E (Essential): Суттєві (ефективні для

більшості захворювань). N (Non-Essential): Несуттєві (ЛЗ з обмеженою ефективністю, або застарілі). Комбінація ABC/VEN-аналізу дозволяє виявити нераціональні витрати, наприклад, коли велика частина бюджету (Група А) витрачається на ЛЗ з низькою життєвою необхідністю (Група N). Це є прямим індикатором неефективного та надмірного споживання. XYZ-аналіз: Оцінює стабільність споживання та можливість прогнозування (група X – стабільне споживання, Z – нерегулярне). Допомогає планувати закупівлі та уникати надлишків. ATC/DDD-методологія: Анатомо-терапевтично-хімічна класифікація (ATC) та визначені добові дози (DDD – Defined Daily Doses). Дозволяє порівнювати рівні споживання ЛЗ у різних регіонах чи клініках та виявляти невідповідності в дозуванні або призначенні, що можуть свідчити про надмірне використання [4].

Фармацевтична залежність суспільства є серйозною соціально-медичною проблемою сучасності. Надмірне споживання лікарських засобів, часто без належних показань і контролю лікаря, призводить до розвитку медичних, психологічних і економічних негативних наслідків. Крім того, легкодоступність ліків і активна реклама стимулюють самостійне призначення препаратів, що підвищує ризик розвитку лікарської залежності, алергічних реакцій та побічних ефектів.

Для вирішення цієї проблеми необхідне підвищення медичної грамотності населення, контроль за відпуском ліків, а також формування відповідального ставлення до власного здоров'я. Лише комплексний підхід дозволить зменшити фармацевтичну залежність і забезпечити безпечне та раціональне використання лікарських засобів у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Левицька О.Р. Ішемічний інсульт: клініко-фармацевтичні аспекти: монографія / О.Р. Левицька, Б.П. Громовик, А.Б. Зіменковський. – Львів: Ліґа-Прес, 2014. – 224 с
2. Drug utilization 90% – a simple method for assessing the quality of drug prescribing [Electronic resources] / U. Bergman, C. Popa, Y. Tomson [et al.] // Eur. J. Clin. Pharmacol. – 1998. – Vol. 54. – Iss. 2. – P. 113–118. – <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9626914/>

3. ABC and VED analysis in medical stores inventory control [Electronic resources] / R. Gupta, K.K. Gupta, B R. Jain, R.K. Garg // MJAFI. - 2007. - Vol. 63. - Is.
4. Murray, C. J. L., Ikuta, K. S., Sharara, F., et al. (2022). Global burden of bacterial antimicrobial resistance in 2019: A systematic analysis. *The Lancet*, 399(10325), 629–655. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)02724-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)02724-0/fulltext)
- 5 Lopes, N. (2024). Medication literacy and its social contextuality. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*. <https://doi.org/10.1177/13634593231211520>
6. Yang, H. W. (2025). Reducing polypharmacy through deprescribing in the emergency department: A retrospective review. *Medicine*, 104(10), https://journals.lww.com/md-journal/fulltext/2025/03070/reducing_polypharmacy_through_deprescribing_in_the.20.aspx

Назаренко Б. О.

Ужгородський Національний Університет, м. Ужгород,
Навчально науковий інститут Хімії та Екології, студент, 101: Екологія
та охорона навколишнього середовища

Науковий керівник: Мільович С. С.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗВУКОВИХ ЛАНДШАФТІВ
М. УЖГОРОД: ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО
НАВАНТАЖЕННЯ ТА БІОФОНІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ
АКУСТИЧНИХ ІНДЕКСІВ**

Nazarenko B. O.

Uzhhorod National University, Uzhhorod Educational and Scientific
Institute of Chemistry and Ecology, student, 101: Ecology and
Environmental Protection

Research supervisor: Milovych S. S.

**A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SOUNDSCAPES
OF UZHGOROD: ASSESSMENT OF ANTHROPOGENIC
LOAD AND BIOPHONY USING ACOUSTIC INDICES**

Внаслідок урбанізації звуковий ландшафт міст стає все більш насиченим. Цей ландшафт складається з трьох основних компонентів: антропофонії (звуки людської діяльності, переважно трафік), біофонії (звуки живих організмів) та геофонії (звуки погоди) [1].

Надмірний антропогенний шум визнаний одним із ключових нефізичних забруднювачів, що негативно впливає на здоров'я людей та витісняє біологічне різноманіття з міських екосистем.

Традиційні методи вимірювання шуму, такі як усереднений рівень гучності (дБ), не дають повної картини, оскільки не розрізняють характер звуків (наприклад, шкідливий гул трафіку та корисний спів птахів). Для вирішення цієї проблеми в екоакустиці застосовують

акустичні індекси, які дозволяють кількісно оцінити якість та складність звукового середовища.

Метою даної роботи було "профілювання" та порівняння звукових ландшафтів чотирьох локацій м. Ужгород, на основі їх акустичних підписів.

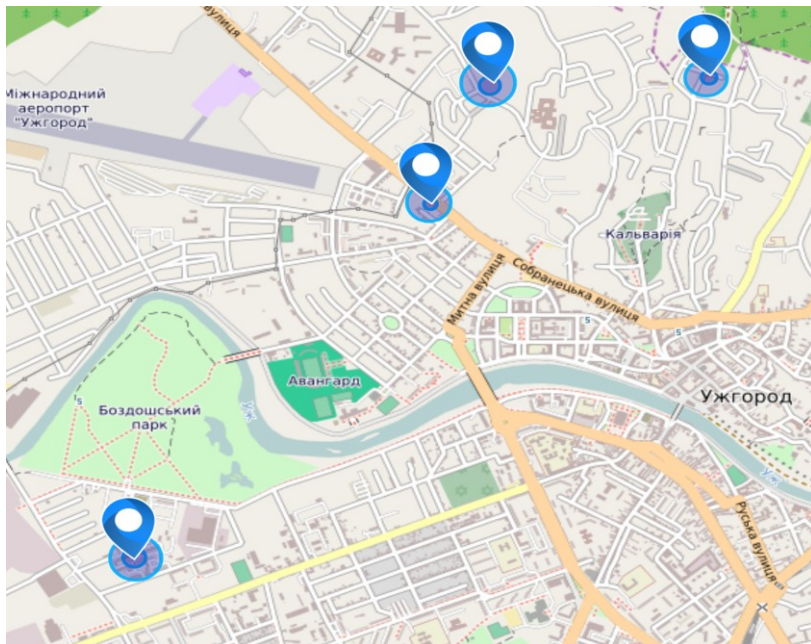

Рис.1 Місця записів

Було зібрано 12 тригодинних аудіозаписів (липень 2025 р.) та проаналізовано за допомогою програмних засобів iZotope RX 11 (для вимірювання гучності, LUFS) та Python-бібліотек (Librosa, Pandas) для розрахунку екоакустичних індексів: Acoustic Complexity Index (ACI) та Spectral Entropy (H). Для коректного аналізу були враховані погодні умови (температура, опади, вітер) під час кожного запису.

Аналіз даних виявив чіткі закономірності: Антропогенне навантаження: Інтегрована гучність (LUFS) та спектральна ентропія (H) є

надійними індикаторами шуму трафіку. Локація "Собранецька" показала екстремально високі показники (LUFS -25.4, Н 5.52) навіть у ясну, безвітряну погоду. Це доводить, що антропофонія є домінуючим фактором гучності, що значно перевершує вплив геофонії (навіть гроза на локації "БАМ" була значно тихішою, -37.1 LUFS).

Біофонія та "ефект маскування": Індекс акустичної складності (ACI), що вказує на біологічну активність, виявився найнижчим на "Собранецькій" (0.59). Це демонструє акустичне маскування, де постійний широкосмуговий шум (висока ентропія) пригнічує або робить нерозбірливими біологічні звуки.

Характеристика "зелених зон": Локація "Зелена" показала найвищі значення ACI (в середньому > 0.70), вказуючи на значну біологічну активність, незважаючи на помірний рівень трафіку.

Таким чином, комбіноване використання індексів ACI, Н та LUFS дозволяє провести глибоке профілювання міських локацій, виявити зони акустичного забруднення (Собранецька) та екологічно сприятливіші "зелені" зони (Зелена). Цей метод є ефективним інструментом для моніторингу якості міського середовища та може бути використаний для обґрунтування рішень у міському плануванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Soundscape ecology: the science of sound in the landscape / B. C. Pijanowski, L. J. Villanueva-Rivera, S. L. Dumyahn [et al.] // *BioScience*. 2011. Vol. 61, no. 3. P. 203–216. DOI: 10.1525/bio.2011.61.3.6.
2. Rapid acoustic survey for biodiversity appraisal / J. Sueur, S. Pavoine, O. Hamerlynck, S. Duvail // *PloS one*. 2008. Vol. 3, no. 12. P. e4065. DOI: 10.1371/journal.pone.0004065.
3. A new methodology to infer the singing activity of an avian community: The Acoustic Complexity Index (ACI) / N. Pieretti, A. Farina, D. Morri // *Ecological Indicators*. 2011. Vol. 11, no. 3. P. 868–873. DOI: 10.1016/j.ecolind.2010.11.005.

Паляниця О. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики,
аспірантка 1-го курсу, F1: Прикладна математика

ЧИСЕЛЬНЕ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ НЕСТАЦІОНАРНОЇ ЗАДАЧІ З НЕЛОКАЛЬНИМ ЧАСОВИМ ЕФЕКТОМ

Palianytsia O. B.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Applied Mathematics and Informatics,
1nd year PhD student, F1: Applied Mathematics

ON THE NUMERICAL SOLUTION OF A NONSTATIONARY PROBLEM WITH A TIME-NONLOCAL EFFECT

В сучасних дослідженнях дедалі частіше розглядаються еволюційні фізичні явища, що характеризуються ефектами пам'яті та нелокальними взаємодіями. Для їх адекватного математичного моделювання класичні рівняння в частинних похідних (PDE) доповнюють інтегральними доданками, що враховують часові нелокальні ефекти та просторові, формуючи відповідне PIDE. Такі моделі застосовуються у транспорті в пористих середовищах, дифузії молекул у тканинах, фінансовому моделюванні тощо.

Нехай $D \subset \mathbb{R}^d$, $d = 2$ – однозв'язна область з межею ∂D . Необхідно знайти розв'язок параболического PIDE з інтегральним оператором Вольтерра

$$\frac{\partial u}{\partial t}(x, t) - \mathcal{L}u(x, t) - \lambda Au(x, t) = f(x, t), \quad x \in D, \quad t \in [0, T] \quad (1)$$

початкову умову

$$u(x, 0) = w(x), \quad x \in D, \quad (2)$$

та крайову умову

$$u(x, t) = g(x, t), \quad x \in \partial D, \quad t \in [0, T] \quad (3)$$

Тут $f: D \times [0, T) \rightarrow \mathbb{R}$, $w: D \rightarrow \mathbb{R}$ і $g: \partial D \times [0, T) \rightarrow \mathbb{R}$ - задані функції з певним запасом гладкості, $\mathcal{L}$ - еліптичний диференціальний оператор (наприклад, Δ - оператор Лапласа), $T > 0$, $\lambda > 0$ - задана константа,

$$Au(x, t) = \int_0^t \frac{K(t, \tau)}{(t - \tau)^\alpha} u(x, \tau) d\tau, \quad x \in D, \quad t \in [0, T)$$

- інтегральний оператор Вольєрра, $\alpha \in [0, 1)$, K - гладка функція.

Вважаємо, що вхідні дані є достатньо гладкими, тож сформульована задача (1)-(3) має єдиний розв'язок. Спосіб доведення коректності задачі для PIDE з інтегральним оператором Фредгольма нами розглянуто в [1], [2].

Часткова дискретизація методом Роте

Введемо рівновіддалений поділ за часовою змінною $\{t_i = ih_t, i = 0, \dots, N, h_t = \frac{T}{N}, N \in \mathbb{N} \cup \{0\}\}$. Для побудови апроксимації використаємо базисні функції $\Phi_k(t) = \begin{cases} 0, & t \in [t_{k-1}, t_k], \\ 1, & \text{інакше,} \end{cases} k = 1, \dots, N$. проксимуємо розв'язок у вигляді:

$$u(x, t) \approx \sum_{k=1}^N u_k(x) \Phi_k(t), \quad t \in (0, t_N], \quad k = 1, 2, \dots, N,$$

в дискретні моменти часу $u(x, t_i) \approx u_i(x)$,

$$\frac{\partial u}{\partial t}(x, t_i) \approx \frac{u_i(x) - u_{i-1}(x)}{h_t}, \quad i = 1, \dots, N.$$

Інтегральний оператор з врахуванням цих наближень набуває вигляду:

$$Au(x, t_i) \approx \sum_{k=1}^i \beta_{ik} u_k(x), \quad i = 1, \dots, N,$$

$$\text{де } \beta_{ik} = K(t_i, t_k) \int_{t_{k-1}}^{t_k} \frac{1}{(t_i - \tau)^\alpha} d\tau.$$

У результаті отримуємо послідовність стаціонарних еліптичних задач. Для $i = 1, \dots, N$ маємо:

$$-\mathcal{L}u_i - \gamma_{ii}u_i = f_i + \sum_{k=1}^{i-1} \gamma_{ik} u_k \quad \text{в } D, \quad (4)$$

$$u_i = g_i \quad \text{на } \partial D, \quad (5)$$

для $i = 1$: $f_1(x) = f(x, t_1) + w(x)$, $g_1(x) = g(x, t_1)$, та

$f_i(x) = f(x, t_i)$, $g_i(x) = g(x, t_i)$, при $i = 2, \dots, N$, з коефіцієнтами

$$\gamma_{ik} = \begin{cases} \lambda \beta_{ik}, & 1 \leq k \leq i-2, \\ \lambda \beta_{ik} + \frac{1}{h_t}, & k = i-1, \\ \lambda \beta_{ik} - \frac{1}{h_t}, & k = i. \end{cases}$$

Метод радіальних базисних функцій (RBF)

Розв'язок u_i стаціонарної задачі з послідовності (4)–(5) апроксимуємо лінійною комбінацією радіальних та поліноміальних базисних функцій:

$$u_i(x) \approx \tilde{u}_i(x) = \sum_{j=1}^s \alpha_{i,j} \varphi(|x - x_j|) + \sum_{l=1}^q \beta_{i,l} p_l(x), \quad x \in \bar{D},$$

де $s, q \in \mathbb{N}, s \gg q, |\cdot|$ - евклідова відстань, $\alpha_{i,j} \in \mathbb{R}, j = 1, 2, \dots, s$ та $\beta_{i,l} \in \mathbb{R}, l = 1, 2, \dots, q$ - невідомі коефіцієнти. Поліноми $p_l, l = 1, 2, \dots, q$ - одночленні базисні функції в $\mathbb{R}$. Центральні точки $x_j, j = 1, 2, \dots, s$ необхідно вибирати всередині області $x_j \in D, j = 1, 2, \dots, \tilde{s}, \tilde{s} \in \mathbb{N}, \tilde{s} < s$, та на межі $x_j \in \partial D, j = \tilde{s} + 1, \dots, s$, згідно з методом Канси.

Невідомі коефіцієнти $\alpha_{i,j}$, та $\beta_{i,l}$ є розв'язками системи

$$\left\{ \begin{aligned} & - \sum_{j=1}^s \alpha_{i,j} [\mathcal{L}\varphi(|x_\theta - x_j|)] + \gamma_{ii} \varphi(|x_\theta - x_j|) - \sum_{j=1}^q \beta_{i,l} [\mathcal{L}p_l(x_\theta) + \gamma \\ & \qquad \qquad \qquad = f_i(x_\theta) + \sum_{k=1}^{i-1} \gamma_{ik} \widetilde{u}_k(x_\theta), \quad \theta = 1, \dots, \tilde{s}, \\ & \sum_{j=1}^s \alpha_{i,j} \varphi(|x_\theta - x_j|) + \sum_{l=1}^q \beta_{i,l} p_l(x_\theta) = g_i(x_j), \quad \theta = \tilde{s} + 1, \dots, s, \\ & - \sum_{j=1}^{\tilde{s}} \alpha_{i,j} [\mathcal{L}p_l(x_j) + \gamma_{ii} p_l(x_j)] + \sum_{j=\tilde{s}+1}^s \alpha_{i,j} p_l(x_j) = 0, \quad l = 1, \dots, q, \\ & \qquad \qquad \qquad i = 1, \dots, N. \end{aligned} \right.$$

Таким чином, наближений розв'язок вихідної задачі знаходимо з формули

$$u_N(x, t) = \sum_{k=1}^N \widetilde{u}_k(x) \Phi_k(t),$$

де $\widetilde{u}_k(x)$ - наближений розв'язок k -ої стаціонарної задачі за методом RBF, $\Phi_k(t)$ - базисна функція.

Чисельні експерименти

Межа області $\partial D = \{\gamma(s) = (\cos s, \sin s - 0.5 \sin^2 s + 0.5), s \in [0, 2\pi]\}$.

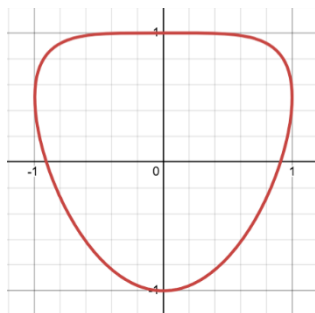

Рис. 1 Межа плоскої області

Точний розв'язок $u(x, t) = J_0(j_{0,1} |x|, t^\alpha)$, $x \in D$, $t \in [0, T)$. Диференціальний оператор $\mathcal{L} = \Delta$, $\lambda = 1$. Ядро інтегрального оператора Вольтерра $K(t, \tau) = \frac{1}{\Gamma(1-\alpha)}$, $t, \tau \in [0, T)$. Однорідні початкова та крайова умови. Функція джерела $f(x, t) = J_0(j_{0,1} |x|) (\alpha t^{\alpha-1} + j_{0,1}^2 t^\alpha - \Gamma(\alpha + 1)t)$. Значення параметра $\alpha = 0.8$. Параметри $q = 3$, $\epsilon = 1$.

Вибираємо 95 тестових точок в області і обчислюємо в них точне та наближене значення шуканої функції при $T = 1$. Обчислюємо відносні похибки для різних значень параметрів дискретизації (кількості кроків по часу та кількості центральних точок) за формулою

$$E_{rel}(u, \widetilde{u}_N) = \left(\frac{\sum_{x^* \in D} |u_N(x^*, 1) - u(x^*, 1)|^2}{\sum_{x^* \in D} |u(x^*, 1)|^2} \right)^{1/2}.$$

Результати подані в таблиці 1.

Таблиця 1
Відносні похибки для мультиквадратичних радіальних базисних функцій

$N \backslash n$	76	96	117
5	2.2698e-03	2.2102e-03	2.1592e-03
10	1.8238e-03	1.7529e-03	1.7135e-03
20	1.1197e-03	1.1197e-03	1.0830e-03

40	7.4328e-04	6.5202e-04	6.1546e-04
----	------------	------------	------------

Отримані результати чисельних експериментів підтверджують ефективність даного підходу для розв'язування нестационарних задач з нелокальним часом ефектом. Надалі планується проведення експериментів для тривимірних областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Borachok, I., Palianytsia, O., Chapko, R. Method of radial basis functions for solving the partial integro-differential equation of diffusion with nonlocal effects. *Cybernetics and Systems Analysis*. 2024. Vol. 60. p. 621-632. <https://doi.org/10.1007/s10559-024-00701-7>
2. Borachok, I., Chapko, R., Palianytsia, O. On the numerical solution of a parabolic Fredholm integro-differential equation by the RBF method. *Results in Applied Mathematics*. 2025. Vol. 26. <https://doi.org/10.1016/j.rinam.2025.100559>

Шевцова А. І.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Навчально-науковий інститут стоматології та лабораторної
медицини, студентка спеціальності 221 «Стоматологія»

ОБМЕЖЕНІСТЬ У СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ДОПОМОЗІ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЗДОРОВ'Ю ТА СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Shevtsova A. I.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Educational and Scientific Institute of Dentistry and Laboratory
Medicine, Student of Specialty 221 «Dentistry»

DENTAL CARE LIMITATIONS AS A GLOBAL HEALTH AND PUBLIC SAFETY CHALLENGE

Обмежений доступ до стоматологічної допомоги – одна з актуальних проблем сучасної системи охорони здоров'я в Україні. За даними ВООЗ, понад 3,5 мільярда людей у світі страждають на захворювання у ротовій порожнині, але через економічні, соціальні та географічні перешкоди не мають можливості отримати якісне стоматологічне лікування. Така ситуація сприяє зростанню захворюваності, погіршенню якості життя та посиленню соціальної нерівності.

Мета. Проаналізувати причини та прояви економічної нерівності у стоматологічній допомозі, визначити її вплив на здоров'я населення, знайти актуальні способи подолання даної проблеми на національному рівні.

У структурі Міністерства охорони здоров'я України діє розгалужена система закладів, що надають стоматологічну допомогу. Проте в умовах активних реформ цей медичний напрямок зазнав певних змін, що, в свою чергу, призвело до зменшення масової доступності у сфері стоматології та суттєвого збільшення захворюваності.

У 2015 році відбувся початок реформ на первинному рівні, що продовжився з набуттям чинності Закону України № 2168- VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»

у жовтні 2017 року[1]. Даний закон фактично позбавив стоматологію державної підтримки, залишивши фінансування лише для планових стоматологічних оглядів дітям до 16 років і ургентної стоматологічної допомоги. Однак майже кожен випадок невідкладної допомоги (такий як пульпіт, періодонтит, опіки слизової оболонки, періостит та інші захворювання, що входять до переліку безоплатних ургентних станів) надалі потребує подальшого тривалого лікування, яке пацієнти вже оплачують самостійно. Згодом у квітні 2020 року трансформації відбулися на вторинному рівні, що зумовило реорганізації поліклінік, скорочення стоматологічних відділень та медичного персоналу.

Про обсяги стоматологічної допомоги свідчать дані Центру медичної статистики МОЗ України [2]: на 01.01.2019 року стоматологічну допомогу надавали 179 самостійних стоматологічних поліклінік і 1266 стоматологічних відділень (кабінетів), в яких працювали 18857 лікарів стоматологічного профілю всіх спеціальностей (це 11% усієї чисельності лікарів). Також в Україні функціонували 4111 приватних стоматологічних закладів, в яких працювали 8193 лікарі. На 01.01.2020 р. стоматологічну допомогу мешканцям України надавали 6278 (1417 державних та 4861 приватний) закладів різних форм власності. На 01.01.2021 р. стоматологічну допомогу мешканцям України надавали 6443 (1359 державних та 5084 приватних) заклади різних форм власності.

У 2022 році стоматологічну допомогу населенню України надавали 16 004 лікарі стоматологічного профілю, 562 зубних лікарі в 4418 установах різних форм власності. Спостерігається скорочення кількості стоматологічних закладів охорони здоров'я України за період з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2022 року: на 14 % — комунального сектора (1359 закладів — у 2020 році, 1172 — у 2022 році) і на 36 % — приватного сектора (5084 заклади — у 2020 році, 3246 — у 2022 році). Кадровий потенціал стоматологічної галузі скоротився на 28 % порівняно з 2020 роком (22 180 стоматологів). У комунальному секторі надає стоматологічну допомогу 10 081 спеціаліст (у 2020 році — 12 601 стоматолог), у приватному секторі — 5551 спеціаліст (у 2020 році — 8940 стоматологів). Зменшився показник забезпеченості стоматологічними кадрами в Україні, який становив у 2022 році 3,9 лікаря на 10 тис. населення, враховуючи лікарів-

стоматологів закладів усіх форм власності й підпорядкування, порівняно з 2020 роком (5,4)[3]. Зменшення обсягів стоматологічної допомоги мешканцям України за основними її показниками має своє підґрунтя, а саме: зміна фінансування стоматологічної допомоги, два роки пандемії COVID-19 і повномасштабне вторгнення з 2022 року спричинили значні коливання показників у регіонах України. Проте війна та пандемія – не основні причини зменшення кількості державних стоматологічних закладів, адже зменшення фінансування почалося ще з 2015 року.

За даними наведеними вище помітна велика різниця між кількістю державних та приватних секторів. Однак кількість надавачів медичних послуг приватної форми власності не компенсує кількість їх зменшення в системі МОЗ. Україна все більше відстає у цьому показнику від країн Європи. Показник забезпеченості лікарями-стоматологами в Європейському регіоні становив 6,0 (2014 р.), у країнах Євросоюзу — 6,8 (2014 р.).

Захворюваність слизової оболонки порожнини рота в Україні у 2020 році (на 10 тис. населення) становила 28,2; серед дитячого населення віком до 17 років включно — 58,7; серед дорослого населення віком 18 років і старше — 21,5. Найвищі показники серед дорослого населення реєструвались у м. Києві — 58,0 та в областях: Київській — 51,9, Львівській — 44,4, Хмельницькій — 41,3, Черкаській — 40,6, тоді як у Сумській — 8,4, Івано-Франківській — 11,9, Херсонській — 12,1.

Діти віком до 17 років включно страждають від цих захворювань значно частіше; показник (на 10 тис. дитячого населення) у 2020 році в Україні становив 58,7; у м. Києві — 118,4, у Миколаївській області — 101,8, але у Волинській — 21,4, Херсонській — 21,9, Харківській — 41,0.

Зростає показник поширеності злоякісних новоутворень (ЗН) ротової порожнини. У 2020 році зареєстровано всього 10 653, або 25,5 (на 100 тис. населення), у Сумській області — 39,0, Полтавській — 37,1, Черкаській — 35,8, Одеській — 35,7 [4].

Вартість стоматологічної допомоги завжди залишалася високою, проте раніше більшу частину цих витрат покривала держава. Зменшення бюджетного фінансування призвело до того, що значна частина населення не спроможна оплачувати лікування зубів, що, у

свою чергу, спричинило зростання кількості стоматологічних захворювань. Досвід інших країн показує, що ефективним шляхом подолання цієї проблеми є своєчасне впровадження системних профілактичних заходів, організованих на державному рівні та профінансованих із державного і місцевих бюджетів [5].

З проаналізованої мною інформації, я можу виділити лише одне вирішення даної проблеми – збільшення фінансування державних стоматологічних установ, що призведе до збільшення доступності у сфері стоматології та зменшення захворюваності. Як наслідок, населення буде частіше відвідувати стоматолога, що допоможе виявити більшість захворювань на початкових етапах, запобігти їх розвитку та дасть змогу проводити вчасне лікування. Якщо ж не втручатися і залишити все як є, то з часом кількість державних секторів буде зменшуватися, доки вони не зникнуть зовсім. Такий розвиток подій призведе до погіршення сьогодишньої ситуації: нерегульована вартість послуг, збільшення захворюваності та зменшення доступності.

Обмежений доступ до стоматологічної допомоги в Україні є серйозною проблемою, що виникла внаслідок реформування системи охорони здоров'я та скорочення державного фінансування галузі. Реформи, розпочаті у 2015 році, призвели до поступового зменшення кількості державних стоматологічних закладів і скорочення медичного персоналу, тоді як приватний сектор, попри зростання, не зміг компенсувати втрати. Ефективним шляхом покращення ситуації є відновлення державного фінансування стоматологічної служби, створення системи профілактичних програм і підтримка комунальних стоматологічних установ. Це сприятиме підвищенню доступності лікування, зменшенню поширеності стоматологічних захворювань і покращенню загального рівня здоров'я населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Стоматологічна допомога в Україні. Довідник. Київ; 2019: 6-11.
3. Аналіз основних показників стоматологічної допомоги в Україні за 2022 рік | Інтернет-видання "Новини медицини та фармації". Новини

медицины в Украине | Інтернет-видання "Новини медицини та фармації". URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/52988>

4. Мазур І.П., Ананьєва А.В. Аналіз захворюваності на злоякісні новоутворення губ і ротової порожнини в Україні. Медична газета «Здоров'я України XXI сторіччя». 2019. № 4(60). С. 34-35.

5. Шевцов Віталій Григорович. СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ АЛЬТЕРНАТИВ. «Electronic National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» Institutional Repository: Головна сторінка. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/5852/1/36ip-ник%202019%20секція%20ДvП.pdf#page=123>

Шевчук М-С. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет прикладної математики та інформатики,
студента 1-го курсу аспірантури, F1: Прикладна Математика

Науковий керівник: професор Недашковський М. О.

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ МАТРИЧНИХ ПОЛІНОМІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ОПТИМІЗАЦІЄЮ ПАРА- МЕТРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

Shevchuk M-S. A.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Applied Mathematics and Informatics,
1st-year PHD student, F1: Applied Mathematics

Research supervisor: prof. Nedashkovsky M. O.

SOFTWARE IMPLEMENTATION OF SOLVING MATRIX POLYNOMIAL EQUATIONS WITH PARAMETER OPTIMIZATION USING A NEURAL NETWORK

Основна мета цієї роботи - знайти розв'язок тестового рівняння [1] $A_3X^3 + A_2X^2 + A_1X + A_0 = 0$, де A_3, A_2, A_1, A_0 - задані квадратні матриці розміру 3×3 з дійсними коефіцієнтами, а X - шукана матриця того ж розміру за допомогою програмної реалізації, що включає розробку функції `solve_equation`, яка є центральним елементом алгоритму, а також процес генерації даних для тренування нейронної мережі, що використовується для оптимізації параметрів методу.

Для досягнення мети використовуються наступні матриці:

$$A_1 = \begin{pmatrix} -12.0 & 11.0 & -13.0 \\ -16.0 & 0.7 & -3.0 \\ 12.0 & 13.0 & 11.0 \end{pmatrix}, A_2 = \begin{pmatrix} 9.0 & -1.0 & 3.0 \\ 12.0 & -4.0 & 3.0 \\ 20.2 & 0.3 & -0.01 \end{pmatrix},$$

$$A_3 = \begin{pmatrix} -9.0 & 1.0 & 3.0 \\ 2.0 & 4.0 & 3.0 \\ 0.2 & 0.3 & -1.0 \end{pmatrix}, A_0 = \begin{pmatrix} -1.0 & 1.1 & -1.3 \\ -3.6 & 0.7 & -3.0 \\ 1.2 & 1.3 & 11.0 \end{pmatrix}.$$

Програмна реалізація методу базується на ітераційному підході з використанням гіллястих дробів для знаходження розв'язку матричного рівняння. Функція `solve_equation` [2] розроблена таким чином, щоб приймати на вхід параметри m і k , які впливають на швидкість збіжності ітераційного процесу, а також додаткові параметри: `MaxCountIter` - максимальну кількість ітерацій, установлену за замовчуванням на рівні 37, і `tol` - бажану точність, визначену як відносна зміна матриці X із значенням за замовчуванням 10^{-6} . Після завершення обчислень функція повертає три величини: кількість виконаних ітерацій i , остаточне значення залишкової помилки Δ і наближений розв'язок X у вигляді матриці 3×3 .

Процес реалізації функції розпочинається з визначення початкових даних. Задані матриці A_3, A_2, A_1, A_0 слугують основою для обчислень, а також створюються допоміжні матриці: одинична матриця E і нульова матриця `ZerMatr`, які використовуються для побудови ітераційної схеми. На наступному етапі формуються блокові матриці $A_{\text{mat}}, B_{\text{mat}}, C_{\text{mat}}$ і D_{mat} , які залежать від заданих матриць і параметрів m та k . Ці матриці є основою для ітераційного процесу, оскільки вони визначають структуру обчислень на кожному кроці.

Ініціалізація передбачає встановлення початкових наближень для матриць X і Y як нульових матриць, а також визначення початкового значення матриці W , яке використовується для оцінки збіжності. Ітераційний процес реалізовано через цикл, у якому на кожній ітерації обчислюється обернена матриця до суми блокових матриць, після чого вона множиться на матрицю D_{mat} для оновлення значень X і Y . Цикл продовжується доти, доки відносна зміна матриці X не стане меншою за задану точність `tol`, або поки не буде досягнуто максимальної кількості ітерацій `MaxCountIter`. Після завершення ітераційного процесу обчислюється норма виразу $A_3 X^3 + A_2 X^2 + A_1 X + A_0$, що є мірою точності знайденого розв'язку і записується у змінну Δ . Якщо в процесі обчислень виникають проблеми, наприклад, через виродженість матриць, що унеможливлює знаходження оберненої матриці, функція повертає максимальну

кількість ітерацій і велике значення залишкової помилки, сигналізуючи про невдачу.

Генерація даних для тренування нейронної мережі

Для оптимізації параметрів m і k за допомогою нейронної мережі необхідно створити набір даних, який би містив значення цих параметрів і відповідні характеристики розв'язку, такі як кількість ітерацій і залишкова помилка. Процес генерації даних розпочинається із задавання сітки значень для m і k у діапазоні від 1 до 50. Цей діапазон було обрано для охоплення широкого спектра можливих значень параметрів. Крок сітки підібрано таким чином, щоб отримати 20 значень для кожного параметра, що забезпечує достатню деталізацію даних.

Для кожної пари значень (m, k) із сітки викликається функція `solve_equation`, яка обчислює розв'язок рівняння і повертає кількість ітерацій i , залишкову помилку Δ і матрицю X . Отримані дані зберігаються у вигляді масиву, де кожен рядок складається з чотирьох елементів: m , k , i і Δ . Для подальшого тренування нейронної мережі як вхідні дані використовуються перші два стовпці $(m \text{ і } k)$, а як цільове значення - кількість ітерацій i , оскільки саме цей параметр відображає швидкість збіжності методу і є ключовим для оптимізації.

Оптимізація параметрів за допомогою нейронної мережі

Для підвищення ефективності розв'язання матричного поліноміального рівняння було реалізовано підхід до оптимізації параметрів m і k за допомогою нейронної мережі. Цей метод дозволяє прогнозувати кількість ітерацій, необхідних для досягнення заданої точності, і визначати оптимальні значення параметрів без трудомісткого ручного перебору комбінацій, що значно економить час і ресурси.

Підготовка даних і навчання нейронної мережі

Процес підготовки даних і навчання нейронної мережі включає кілька важливих етапів. Спочатку вхідні параметри m і k стандартизуються, що полягає у приведенні їх до нульового середнього значення та одиничного стандартного відхилення. Така стандартизація усуває різницю в масштабах змінних, що покращує стабільність і швидкість навчання моделі, дозволяючи нейронній мережі ефектніше опрацьовувати вхідні дані.

Архітектура нейронної мережі складається з трьох шарів. Два приховані шари містять по 64 нейрони кожен і використовують функцію активації ReLU, яка забезпечує нелінійність моделі та дозволяє їй краще адаптуватися до складних залежностей у даних. Вихідний шар складається з одного нейрона, який повертає прогнозовану кількість ітерацій. Для оптимізації параметрів моделі застосовується алгоритм Adam, який адаптивно налаштовує швидкість навчання, а функція втрат обрана як середньоквадратична похибка (MSE), що є стандартним вибором для задач регресії, таких як прогнозування числових значень.

Навчання моделі проводилося протягом 200 епох на підготовленому наборі даних. Кількість епох була визначена експериментально: за 200 ітерацій модель досягає стабільної збіжності, уникаючи при цьому значного перенавчання, яке могло б погіршити її здатність до узагальнення. Під час навчання також відстежувалася похибка на валідаційній вибірці, щоб переконатися в якості моделі.

Пошук оптимальних параметрів

Після завершення навчання нейронної мережі було реалізовано пошук оптимальних значень m і k . Для цього створювалася щільна сітка розміром 50×50 , що містила комбінації значень m і k у діапазоні значень від 1 до 50. Цей діапазон охоплює широкий спектр можливих параметрів і дозволяє знайти оптимальне значення параметрів. Нормалізована сітка подавалася на вхід моделі, яка прогнозувала кількість ітерацій для кожної комбінації. Перевага такого підходу полягає в тому, що він усуває необхідність ручної перевірки 2500 комбінацій, що було б надзвичайно трудомістким завданням.

Серед отриманих прогнозів визначалася точка з мінімальною кількістю ітерацій, яка вважалася оптимальною. Для забезпечення точності результати нормалізації зворотно перетворювалися до початкових масштабів. Отримані оптимальні параметри $m = 1.00$ і $k = 24.00$ показали прогнозовану кількість ітерацій 13.59. Щоб підтвердити коректність прогнозу, ці значення було перевірено у функції `solve_equation`, де вони продемонстрували 13 ітерацій із залишковою помилкою 1.65×10^{-6} . Така близькість прогнозованих і фактичних результатів свідчить про високу точність моделі та її придатність для практичного використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Nedashkovskyy M. O. Calculation of Corteges of Solutions of Matrix Polynomial Equations. Mathematical and computer modelling. Series: Physical and mathematical sciences. 2019. No. 19. P. 78–84. URL: <https://doi.org/10.32626/2308-5878.2019-19.78-84> (date of access: 03.05.2025).
2. ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ МАТРИЧНИХ ПОЛІНОМІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ОПТИМІЗАЦІЄЮ ПАРАМЕТРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ. URL: https://colab.research.google.com/drive/1NiebdjXHvjI-qrgSOUQOzF-SMpbKv-Bd#scrollTo=fvhDvHQZI_L (дата звернення: 03.05.2025).

Шип С. В., Комарницька Х. Я., Мадяр М. В.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород
медичний факультет, студентки, освітній рівень — магістр,
3 рік навчання, освітня програма: 222 Медицина

Науковий керівник: Грига В. І.

ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТІВ НА КЛІТИННІ МЕХАНІЗМИ СТАРІННЯ

Shyp S. V., Komarnytska K. Y., Madyar M. V.

Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Medicine, third-year master's degree students,
educational program: 222 Medicine

Scientific supervisor: Hryha V. I.

EFFECT OF ANTIOXIDANTS ON CELLULAR MECHANISMS OF AGING

Старіння — це природний, але надзвичайно складний біологічний процес, який супроводжується поступовим накопиченням молекулярних пошкоджень, зміною метаболізму та зниженням здатності клітин до самовідновлення. Центральним механізмом, що запускає багато вікових змін, вважають оксидативний стрес — дисбаланс між утворенням вільних радикалів і можливостями антиоксидантної системи організму їх нейтралізувати [1]. Надлишок активних форм кисню пошкоджує клітинні структури, білки, ліпіди та ДНК, що призводить до втрати функціональності тканин і прискорює процес старіння.

Антиоксиданти — це сполуки, які здатні перехоплювати або знешкоджувати вільні радикали, запобігаючи їх руйнівній дії. Вони можуть бути як ендогенного походження (глутатіон, ферменти супероксиддисмутази, каталази), так і екзогенного — надходити з продуктів харчування або біологічних добавок (вітаміни С, Е, поліфеноли, коензим Q10 тощо).

Сучасні дослідження показують, що антиоксиданти не лише зменшують окисне навантаження, а й впливають на регуляцію генів, сигнальних шляхів і білкових систем, відповідальних за метаболічну стабільність і клітинне довголіття [2].

Особливу увагу науковці приділяють взаємодії антиоксидантів із клітинними системами, які контролюють енергетичний обмін, аутофагію та відновлення ДНК. Зокрема, активація певних сигнальних каскадів може уповільнювати вікові зміни на молекулярному рівні, що відкриває перспективи для розробки нових профілактичних і терапевтичних стратегій проти старіння.

Таким чином, вивчення механізмів дії антиоксидантів набуває особливої актуальності для сучасної медицини та біохімії, оскільки дає змогу краще зрозуміти процеси клітинного старіння, профілювати вікові патології й підтримувати здоров'я людини протягом життя.

Метою роботи є комплексне вивчення впливу антиоксидантів на клітинні механізми старіння з урахуванням сучасних біохімічних підходів і результатів експериментальних досліджень. Особливу увагу приділено аналізу основних регуляторних систем клітини, які беруть участь у контролі окисного стресу, енергетичного обміну та довголіття клітин, а саме:

- системи ядерного фактора, що реагує на оксидативний стрес, та його білка-інгібітора Кеп-1 (аналог NRF2–KEAP1);
- системи активованої протеїнкінази, що регулює енергетичний баланс, і механістичної цільової кінази рапаміцину, яка відповідає за ріст і аутофагію клітин (аналог AMPK–mTOR);
- ферментів сімейства сіртуїнів, які забезпечують відновлення ДНК, стабільність мітохондрій і сповільнення клітинного старіння.

Також метою було дослідити практичне ставлення до антиоксидантів серед студентів медичного факультету, визначити частоту їх використання, очікувані ефекти, можливі побічні реакції та рівень обізнаності про роль антиоксидантів у процесах клітинного старіння. Отримані результати мають сприяти формуванню науково обґрунтованого підходу до застосування антиоксидантів у профілактиці вікових змін та збереженні здоров'я молоді.

Дослідження поєднувало теоретичний і практичний підходи.

На першому етапі проведено аналітичний огляд понад 30 наукових публікацій за 2020–2025 роки, відібраних із баз даних PubMed, Scopus, ScienceDirect і Frontiers. Вивчалися експериментальні та клінічні роботи, присвячені ролі антиоксидантів у регуляції оксидативного стресу, функції мітохондрій і сигнальних шляхів клітинного старіння. Особливу увагу приділено антиоксидантному контролю через систему ядерного фактора еритроїдного походження 2, асоційованого з білком Кеп-1 (NRF2–KEAP1), регуляції енергетичного балансу клітини за участю протеїнкінази AMPK і сигнального білка mTOR, а також підтриманню клітинного довголіття, яке забезпечують NAD⁺-залежні деацетилази — сіртуїни (SIRT1, SIRT6). Окремо розглянуто мітохондріально орієнтовані антиоксиданти MitoQ, SkQ1 і SS-31 [3].

Другий етап мав практичний характер і передбачав проведення анонімного онлайн-опитування серед студентів медичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у жовтні 2025 року. У дослідженні взяли участь 72 студенти віком від 17 до 25 років. Опитування проводилося за допомогою Google Forms і включало запитання щодо типу та частоти вживання антиоксидантів, змін у самопочутті, можливих побічних ефектів і рівня знань про клітинні механізми старіння. Зібрані дані були узагальнені та проаналізовані з використанням описової статистики й порівняння з актуальними літературними даними.

Основні клітинні механізми, пов'язані з антиоксидантною дією

До ключових клітинних механізмів, через які антиоксиданти впливають на процеси старіння, належать три взаємопов'язані системи.

По-перше, система ядерного фактора, що реагує на оксидативний стрес, разом із білком-інгібітором Кеп-1, активує експресію генів, які кодують ферменти антиоксидантного захисту.

По-друге, система активованої протеїнкінази та механістичної цільової кінази рапаміцину регулює енергетичний баланс клітини, координуючи процеси росту, відновлення та аутофагії.

По-третє, сімейство ферментів сіртуїнів бере участь у підтриманні стабільності мітохондрій, репарації ДНК і збереженні клітинної функціональності, що забезпечує ефект «молекулярного довголіття». Ці механізми утворюють взаємопов'язану систему клітинного

контролю, від якої залежить здатність організму протидіяти оксидативному стресу та уповільнювати вікові зміни.

З метою вивчення практичного аспекту використання антиоксидантів було проведено анонімне онлайн-опитування серед студентів 1–6 курсів медичного факультету. У дослідженні взяли участь 72 особи віком 17–25 років (69,4% жінки, 30,6% чоловіки). Анкета включала запитання щодо типу та частоти вживання антиоксидантів, змін у самопочутті, побічних ефектів і рівня базових знань. Понад половина респондентів (54%) повідомили, що вживали антиоксиданти протягом останніх шести місяців. Найчастіше застосовували вітамін С (36%), природні поліфеноли (18%), комплексні добавки з коензимом Q10 або лютеїном (11%) та інші речовини — вітамін Е, селен, глутатіон (35%). Серед позитивних ефектів студенти відзначили зниження втоми (44%), покращення концентрації та пам'яті (30%) і нормалізацію сну (23%); 9% не помітили змін. Побічні явища (12%) включали легку нудоту, головний біль або короткочасні розлади травлення. Більшість студентів мали загальне уявлення про роль антиоксидантів, тоді як 19% продемонстрували глибші знання. Отримані результати свідчать про високий інтерес до теми та необхідність подальшого підвищення рівня практичних знань студентів.

Наукові публікації останніх років підтверджують біохімічні механізми дії антиоксидантів, що узгоджується з результатами цього дослідження. Зокрема, Zhang та співавт. (2023) довели, що поліфеноли активують систему NRF2–KEAP1, яка стимулює синтез ферментів антиоксидантного захисту, а ресвератрол активує сіртуїни (SIRT1, SIRT6), відповідальні за ремонт ДНК і стабільність мітохондрій (Baur, Sinclair, 2023). Дослідження антиоксидантів MitoQ і SkQ1 показали їхній потенціал у зниженні запалення та покращенні клітинного енергетичного обміну [6]. Вчені підкреслюють необхідність помірного й доказового застосування антиоксидантів [8].

Таким чином, результати власного дослідження та сучасних наукових публікацій підтверджують, що антиоксиданти є перспективним засобом підтримки клітинного здоров'я і профілактики передчасного старіння. Вони покращують метаболічну стабільність, знижують рівень оксидативного стресу та запалення, але потребують індивідуального дозування й медичного контролю.

Висновки

1. Старіння організму є багатофакторним процесом, у якому ключову роль відіграє оксидативний стрес, спричинений накопиченням активних форм кисню. Антиоксиданти, нейтралізуючи вільні радикали, виконують важливу захисну функцію, запобігаючи ушкодженню клітинних структур і порушенню їхньої життєздатності.

2. Антиоксиданти впливають не лише на рівень вільних радикалів, а й на ключові клітинні сигнальні системи — зокрема, ті, що відповідають за адаптацію до стресу, енергетичний баланс і ремонт ДНК. Це дозволяє розглядати їх не просто як допоміжні речовини, а як регуляторні молекули, здатні уповільнювати старіння клітин.

3. Теоретичний аналіз наукових публікацій підтвердив, що антиоксиданти активують клітинні механізми захисту, пов'язані з роботою ядерних факторів антиоксидантної відповіді, протеїнкіназ, які регулюють енергетичний баланс, та ферментів родини сіртуїнів, які забезпечують відновлення ДНК і підтримання функції мітохондрій.

4. За результатами проведеного анонімного опитування серед студентів медичного факультету, 54% респондентів вживають антиоксиданти. Найпоширенішими є вітамін С, поліфеноли, коензим Q10 та лютеїн. Більшість учасників відзначили покращення самопочуття, зниження втоми, нормалізацію сну та підвищення концентрації уваги. Побічні ефекти реєструвалися рідко й мали легкий характер.

5. Отримані дані свідчать про високий інтерес студентської молоді до використання антиоксидантів, однак підкреслюють необхідність формування критичного та доказового підходу до їх застосування. Важливо, щоб майбутні лікарі володіли сучасними знаннями про молекулярні механізми дії антиоксидантів, їхню користь та можливі ризики.

6. Подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на визначення оптимальних доз, тривалості прийому та взаємодії різних антиоксидантів між собою. Це дозволить створити науково обґрунтовані рекомендації щодо їх використання в профілактичній медицині, особливо у сфері збереження клітинного здоров'я та уповільнення процесів старіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Harman D. Free radical theory of aging. *J. Gerontol.* 1956; 11(3): 298–300.
2. Liguori I., Russo G., Curcio F. et al. Oxidative stress, aging, and diseases. *Clin. Interv. Aging.* 2018; 13: 757–772.
3. Zhang Y., Li Q., Zhou X. et al. Regulation of the NRF2–KEAP1 pathway by polyphenols. *Free Radic. Biol. Med.* 2023; 212: 45–57.
4. Baur J. A., Sinclair D. A. Therapeutic potential of resveratrol in aging and metabolic diseases. *Nat. Rev. Drug Discov.* 2023; 22(1): 12–29.
5. Russo M., Spagnuolo C., Tedesco I. et al. Polyphenols and vitamin E in anti-inflammatory defense. *Antioxidants.* 2024; 13(2): 210.
6. Zhao R., Li F., Wu S. Mitochondria-targeted antioxidants and cellular longevity. *Front. Cell Biol.* 2024; 12: 115–129.
7. *Frontiers in Cardiovascular Medicine.* MitoQ clinical trial report. 2025; 10(4): 233–245.
8. Ristow M. Antioxidants: a two-edged sword in aging. *Cell Metabolism.* 2023; 35(5): 798–810.

Шуба А. М.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Факультет математики та цифрових технологій,
студентка, 014. Середня освіта Математика. Інформатика.

МАТЕМАТИКА В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НОВІ ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

Shuba A. M.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Mathematics and Digital Technologies,
student, 014. Secondary Education Mathematics. Informatics.

MATHEMATICS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: NEW CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

У сучасну добу стрімкого розвитку штучного інтелекту (ШІ) математика перестає бути лише абстрактною дисципліною – вона стає стратегічним інструментом і складовою фундаменту, на якому будується нове покоління технологій. Математика відіграє двояку роль: з одного боку, як джерело алгоритмів, моделей і формалізмів, що дозволяють створювати ШІ; з іншого — як предмет, що змінює свій характер під впливом ШІ, отримуючи нові методи, середовища й способи навчання [1].

Сучасні технології дозволяють значно розширити способи навчання та підвищити ефективність уроків математики. Використання спеціальних платформ для підготовки презентацій дозволяє швидко створювати слайди з прикладами, схемами та графіками, що робить уроки наочними та цікавими для учнів. Створення тестів і автоматична перевірка дозволяють генерувати завдання різного рівня складності та типу, оцінювати відповіді, надавати коментарі й рекомендації, економлячи час учителя та підвищуючи якість контролю знань. Зручні платформи відстежують прогрес учнів і пропонують завдання відповідно до їхніх потреб, сприяючи індивідуальному підходу. Інтерактивні моделі та візуалізації з графіками, 3D моделями та

інтерактивними вправами допомагають краще зрозуміти складні математичні концепції, а аналітика та зворотний зв'язок дозволяють визначати слабкі місця та планувати подальші уроки.

До популярних освітніх платформ і цифрових інструментів належать Canva, Beautiful.ai, Microsoft Designer, Google Slides, Kahoot!, Quizizz, Socrative, Edpuzzle, Google Forms, Microsoft Forms, Khan Academy, DreamBox Learning, ALEKS, Mathspace, GeoGebra, Desmos, Wolfram Alpha, Edmodo, ClassDojo та Google Classroom, що створює навчання більш доступними, персоналізованим та динамічними, сприяючи розвитку критичного мислення, аналітичних навичок і творчості.

До нових можливостей, які відкриває використання штучного інтелекту в освітньому процесі, можна віднести персоналізацію та адаптивне навчання. Завдяки сучасним ШІ-системам викладання математики стає більш диференційованим: «розумні» вчителі здатні підлаштовуватися під темп, стиль та потреби конкретного учня. Також до важливих напрямів належить підтримка математичних досліджень, оскільки ШІ-алгоритми допомагають автоматизувати доведення, генерувати нові ідеї, моделювати складні структури, що відкриває перспективи для подальшого розвитку математики як науки.

Крім того, технології штучного інтелекту сприяють розширенню доступу до якісної освіти й підвищенню інклюзивності, допомагаючи зменшити відставання учнів із різних соціальних груп, забезпечити індивідуальну підтримку та зробити математичну освіту більш відкритою й демократичною.

Разом із новими можливостями з'являються і певні виклики, що супроводжують упровадження штучного інтелекту в освіту. До них можна віднести зміну ролі вчителя та методики викладання: педагог має не лише володіти навчальним матеріалом, а й розуміти технологічні принципи роботи ШІ, критично оцінювати їх та знаходити баланс між автоматизацією й традиційними підходами.

Водночас існує ризик надмірної залежності від технологій, коли учні чи викладачі занадто покладаються на ШІ-інструменти, що може обмежувати розвиток фундаментальних математичних умінь – логічного мислення, формалізації та самостійного доведення. Крім того, важливими залишаються етичні, правові й інфраструктурні аспекти впровадження ШІ у сферу математичної освіти: питання

приватності даних, алгоритмічних упереджень, цифрової нерівності та забезпечення належної технічної бази навчальних закладів.

Математика в епоху штучного інтелекту стає не просто набором тем для шкільної чи університетської програми. Майбутнє освіти полягає у співпраці між учнем, педагогом та ШІ-інструментом. У такій системі педагог виступає не лише носієм знань, а й наставником, який сприяє розвитку математичної грамотності, критичного мислення та творчості [3].

Для ефективної реалізації цього майбутнього необхідно:

- інтегрувати зміст математики з технологічною компетентністю (наприклад, алгоритмами, моделюванням, аналітикою);
- оновлювати методики викладання, щоб вони враховували зміни в ролі математики;
- забезпечити рівний доступ до технологій у різних регіонах і соціальних групах; [6].

У висновку можна зазначити, що математика не «вмирає» в епоху ШІ – вона трансформується. Виклик полягає в тому, щоб ми як суспільство, система освіти, вчителі та учні зробили цей перехід свідомо, збереженням глибини математичної культури, і водночас використали шанси, які дає технологічний прогрес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Sood A., Kaur H. The Future of Mathematics Education in the Era of Artificial Intelligence // RRDMS. – 2025. – Vol. 12, № 02. URL: <https://journals.stmjournals.com/rrdms/article%3D2025/view%3D224819> (дата звернення: 29.10.2025)
2. Mredula K.P., Jonita R., Sajja P. AI-Based Tools in Mathematics Education: A Systematic Review of Characteristics, Applications, and Evaluation Methods // IRJAЕН. – 2024. – Vol. 02, Issue 07. URL: <https://irjaeh.com/index.php/journal/article/view/308> (дата звернення: 29.10.2025)
3. Opesemowo O.A.G., Adewuyi H.O. A systematic review of artificial intelligence in mathematics education: The emergence of 4IR // Eurasia J. Math. Sci. Technol. Ed. – 2024. – Vol. 20, № 7. URL: <https://www.ejmste.com/article/a-systematic-review-of-artificial-intelligence-in-mathematics-education-the-emergence-of-4ir-14762> (дата звернення: 29.10.2025)

4. Trends and insights of AI in mathematics education: A bibliometric analysis // Int. Electr. J. Math. Educ. – 2025. – Vol. 20, Issue 3. URL: <https://www.iejme.net/article/trends-and-insights-of-ai-in-mathematics-education-a-bibliometric-analysis-16401.html> (дата звернення: 29.10.2025)
5. Artificial Intelligence in Mathematics Education: A Systematic Review of Opportunities, Challenges, and Pedagogical Implications // J. Educ. Method & Learn. Strat. – 2025. – Vol. 3, № 03. URL: <https://risetpress.com/index.php/jemls/article/view/1871> (дата звернення: 29.10.2025)

Яворська Н. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
географічний факультет, студентка 1-го курсу,
А4.07: Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: доктор Круглов І. С.

ВАЛІДАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ГЕОДАНИХ ВТРАТ ЛІСОВОГО ПОКРИВУ ДЛЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Yavorska N. M.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Geography, 1, end year student
A4.07: Secondary Education (Geography)

Scientific supervisor: doctor Kruhlov I. S.

VALIDATION OF GLOBAL GEODATA ON FOREST COVER LOSS FOR THE TERRITORY OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS

Оцінка глобальних геоданих втрат лісового покриття (ВЛП) в Українських Карпатах (УК) є важливою, тому що у хронологічних рядах космозображень ВЛП можуть бути роки, для яких відсутнє повне покриття регіону УК через високу хмарність. У таких випадках для заповнення «прогалін» використовують космозображення з минулого року, а це порушує щорічний розподіл ВЛП за роками. Тому автори ресурсу Global Forest Change рекомендують застосовувати осереднення даних для щонайменше трирічного періоду [4]. Ці геодані отримано шляхом автоматизованої класифікації хронологічного ряду космозображень, здобутих за допомогою сенсорів Landsat TM, ETM+ та OLI та завантажені з сайту Global Forest Change [3]. Геодані ВЛП відображають ділянки практично знищених деревостанів, які класифіковані за роками знищення – від 2001 р. по 2022 р. Вони представлені на сайті у вигляді масивів геоданих («тайлів») з просторовим обсягом $10^{\circ} \times 10^{\circ}$ (широти і довготи).

Для валідації геоданих ВЛП використали високороздільні (10*10 м) космозображення Sentinel 2 за 08.08.2015 та 20.09.2020 [2] території Рахівського району Закарпаття. Місія Sentinel 2 забезпечує спостереження у 13 спектральних діапазонах, що охоплюють видимий, ближній інфрачервоний та короткохвильовий інфрачервоний частини спектра з розділенням 10 м, 20 м та 60 м [1]. У дослідженні використали дані синього, зеленого, червоного та ближнього інфрачервоного діапазонів з геометричним розділенням 10*10 м.

Ця частина УК відзначається різноманіттям ландшафту та лісового покриву, а також суттєвими його змінами протягом 2016-2020 рр. Для валідації окремо підготували середньороздільні геодані ВЛП лише для періоду 2016-2020 рр. за допомогою команди RECLASSIFY. Тоді визначили три тестові ділянки розміром 3*3 км – Рахів, Ясіня і Чорна Тиса. У межах кожної ділянки мануально виділили (векторизували) лісовкриту площу за космозображенням 2015 р., а тоді за космозображенням 2020 р. доповнили полігонами, які позначають втрату лісу. Після цього в атрибутивній таблиці векторних геоданих тестових ділянок створили додаткове поле «Classify», у яке вписали позначення трьох категорій наземного покриву – «ліс у 2015-2020 рр.», «не ліс у 2015-2020 рр.» та «не ліс у 2020 р.». Тоді векторні геодані тестових ділянок перетворили у растр із розділенням 10*10 м — за допомогою команди FEATURE TO RASTER. Після цього здійснили оверлей геоданих трьох тестових ділянок та класифікованих ВЛП застосувавши функцію RASTER CALCULATOR. У такий спосіб визначили збіги та незбіги (помилки) ВЛП середньороздільних даних відносно високороздільних мануально інтерпретованих геоданих, які використали як еталон.

Результати валідації середньороздільних глобальних геоданих ВЛП за допомогою високороздільних космозображень Sentinel 2 наведені у Табл. 1., а також відображені на Рис. 1 - 3. Виявили, що достовірність наявних середньороздільних геоданих щодо ВЛП становить 0,86 (86%). Слід зауважити, що на результати валідації могли вплинути кілька суб'єктивних факторів – неточності мануальної інтерпретації високороздільних космозображень, яку взяли за еталон, а також певна часова невідповідність між еталонними космозображеннями та глобальними геоданими ВЛП. З огляду на такі обставини

вважаємо, що вірогідність середньороздільних геоданих ВЛП є високою.

Таблиця 1

Валідація глобальних середньороздільних геоданих ВЛП				
Ключова ділянка	Високороздільні дані ВЛП (га)	Середньороздільні дані ВЛП (га)	Достовірність	Середнє значення
Рахів	120,8	112,4	0,93	0,86
Ясіня	108,1	88,6	0,82	
Чорна Тиса	182,0	150,8	0,83	

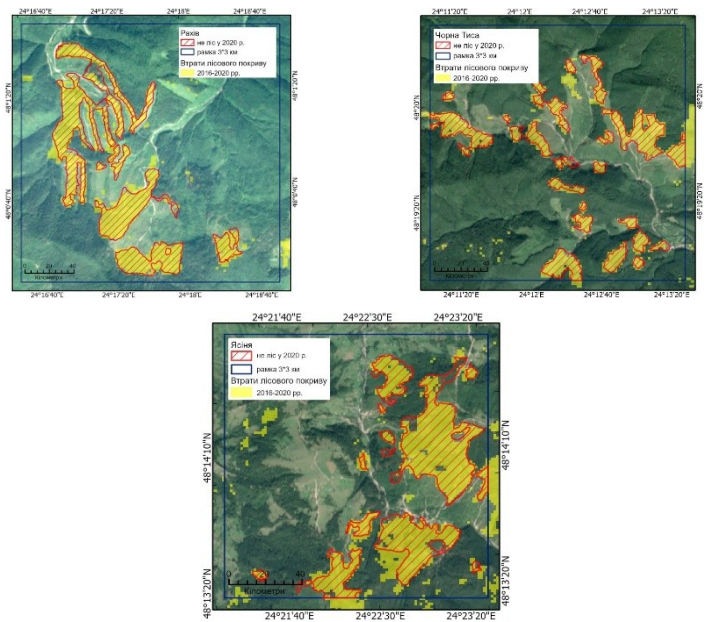

Рис. 1-3. Мануально векторизовані втрати лісового покритву у 2015-2020 рр. за космозображеннями Sentinel 2 (заштриховані полігони) із накладеними середньороздільними геоданими втрат лісового покритву (жовта заливка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Drusch M., Del Bello U., Carlier S., Colin O., Fernandez V., Gascon F., Hoersch B., Isola C., Laberinti P., Martimort P., Meygret A., Spoto F., Sy O., Marchese F., Bargellini P. Sentinel-2: ESA's Optical High-Resolution Mission for GMES Operational Services. Remote Sensing of Environment. 2012. Vol. 120. P. 25-36.
2. EarthExplorer. USGS science for a changing world: веб-сайт. URL: <https://earthexplorer.usgs.gov/> (дата звернення: 27.09.2025).
3. Global Forest Change 2000–2022 data download . Global Land Analysis & Discovery : веб сайт. URL : <https://glad.earthengine.app/view/global-forest-change> (дата звернення: 13.09.2025).
4. Hansen M. C., Potapov P. V., Moore R., Hancher M., Turubanova S. A., Tyukavina A., Thau D., Stehman S. V., Goetz S. J., Loveland T. R., Kommareddy A., Egorov A., Chini L., Justice C. O. and Townshend J. R. G. High-resolution global maps of 21st-century forest cover change. Science. 2013.Vol. 342, № 6160. P. 850–853.

Briceag M. V.

USMF Nicolae Testemitanu, Chisinau,
Faculty of Medicine, Student, 035: Medicine

Research supervisor: Associate Professor Pavlovschi. E. E

RENIN-ANGIOTENSIN-ALDOSTERONE SYSTEM - LOCAL TISSUE EFFECTS – BIOCHEMICAL PATHWAYS

The tissue renin–angiotensin–aldosterone system (RAAS) represents a highly complex network of enzymatic and receptor-mediated pathways that function locally within individual organs, often independently of systemic hormonal regulation. The existence of autonomous RAAS components in peripheral tissues such as the heart, kidneys, vasculature, pancreas, liver, eye, adipose tissue, brain, intestine, and reproductive organs has changed the understanding of cardiovascular, metabolic, and endocrine homeostasis. Unlike the circulating RAAS, which operates via endocrine signaling to maintain blood pressure and fluid balance, tissue RAAS systems act through paracrine, autocrine, and intracrine mechanisms that control cellular growth, differentiation, apoptosis, inflammation, oxidative stress, and fibrosis.[1]

At the biochemical level, tissue-specific RAAS consists of: locally synthesized angiotensinogen, renin, angiotensin-converting enzyme (ACE) with its 2 isoforms (ACE1 and ACE2), and their receptors - particularly angiotensin II type 1 (AT1R) and type 2 (AT2R) receptors - as well as the ACE2/Ang-(1–7)/Mas receptor axis. Angiotensinogen is synthesized by parenchymal and stromal cells, while renin expression is detected in cardiac fibroblasts, vascular smooth muscle cells, adipocytes, and pancreatic beta cells. Local renin activity is not necessarily proportional to circulating renin and can be modulated by cytokines, growth factors, or mechanical stimuli.[2] ACE, a key enzyme in Ang II generation, is produced by endothelial and epithelial cells but also by fibroblasts, as observed in diabetic ischemic heart disease, where local expression of angiotensinogen and ACE is markedly increased.

Parallel to the classical ACE/Ang II/AT1R axis, ACE2 converts Ang II into Ang-(1–7), a heptapeptide that activates the Mas receptor, triggering anti-inflammatory, antifibrotic, and antioxidant effects that oppose the deleterious actions of AT1R signaling. Through these dual pathways, local RAAS maintains a delicate balance between injury and repair, proliferation and apoptosis, fibrosis and regeneration. The aim of the study was to examine how local RAAS regulates biochemical processes at the tissue level.

Within the heart, a fully functional RAAS operates in cardiomyocytes, fibroblasts, and endothelial cells. Locally generated Ang II promotes hypertrophy, fibroblast activation, collagen deposition, and myocardial remodeling through AT1R-mediated activation of MAPK and NF- κ B signaling cascades. It also increases NADPH oxidase activity, generating reactive oxygen species (ROS) that contribute to OS and apoptosis. Conversely, AT2R and Mas receptor stimulation exerts protective effects by enhancing NO production, suppressing inflammation, and limiting fibrosis. [6] Persistent overactivation of the cardiac RAAS has been implicated in the progression of hypertensive heart disease, post-infarction remodeling, and heart failure. Importantly, diabetic cardiomyopathy is characterized by local upregulation of ACE and angiotensinogen in fibroblasts, independent of systemic renin or aldosterone levels, indicating a locally driven fibrotic and hypertrophic process. [5]

In the kidney, the intrarenal RAAS operates in glomerular, tubular, and interstitial compartments and plays a big role in maintaining local hemodynamics and sodium balance.[3] Ang II generated within the kidney acts directly on podocytes and mesangial cells, inducing hypertrophy, extracellular matrix accumulation, and glomerular sclerosis.

It also stimulates tubular sodium reabsorption via Na⁺/H⁺ exchanger and ENaC upregulation, promoting fibrosis and inflammation through TGF- β and NF- κ B pathways. The ACE2/Ang-(1–7)/Mas axis counteracts these effects by decreasing OS and limiting fibrotic signaling. [7]

Local activation of the renin–angiotensin system in the retina promotes vasoconstriction, oxidative stress, and inflammation, leading to endothelial dysfunction and microvascular damage. Elevated ACE activity and Ang II signaling aggravate retinal ischemia and fibrosis,

suggesting that hypertensive retinopathy results not only from high blood pressure but also from local RAAS-mediated injury.[4]

In diabetic nephropathy, obesity, and hypertension, a paradoxical dissociation is often observed: systemic renin and aldosterone levels may be suppressed (hyporeninemia, hypoaldosteronemia), whereas local renal RAAS components are overexpressed, driving disease progression despite apparent systemic suppression.

Vascular tissue exhibits a robust local RAAS that regulates endothelial function, vascular tone, and smooth muscle proliferation. Ang II acting on AT1R induces endothelial dysfunction through reduced NO bioavailability, increased ROS production, and activation of adhesion molecules that promote leukocyte infiltration.

It also stimulates vascular smooth muscle cell proliferation, migration, and hypertrophy, leading to arterial remodeling and stiffness. In contrast, activation of AT2R and Mas receptors enhances endothelial NO synthase activity, opposes proliferation, and restores redox balance. These opposing actions define the dynamic equilibrium between vascular repair and injury. Dysregulation of vascular RAAS contributes to the pathogenesis of atherosclerosis, hypertension, and vascular inflammation, amplifying oxidative and inflammatory injury at the local level. [13] Adipose tissue expresses all essential RAAS components, functioning as an independent endocrine and paracrine system. Ang II produced locally in adipocytes acts via AT1R to promote adipocyte hypertrophy, macrophage recruitment, and proinflammatory cytokine release, leading to insulin resistance. It enhances OS, impairs mitochondrial function, and reduces adiponectin secretion. By contrast, activation of the Ang-(1-7)/Mas pathway improves insulin sensitivity, enhances adiponectin production, and suppresses inflammation. In visceral obesity and metabolic syndrome, the adipose RAAS is chronically upregulated, linking adiposity to hypertension, diabetes, and cardiovascular disease. Moreover, the expression of local renin and ACE in adipose depots may amplify systemic metabolic disturbances through endocrine crosstalk. [8]

In the brain, the local RAAS contributes to the regulation of sympathetic outflow, baroreflex sensitivity, and neurohormonal activity. Neurons, astrocytes, and microglia produce angiotensinogen, renin, and ACE, enabling local Ang II generation that acts on AT1R to enhance

sympathetic drive, vasopressin secretion, and central OS. Chronic activation of this central RAAS pathway underlies neurogenic hypertension, while excessive ROS generation and microglial activation contribute to neuroinflammation and neurodegeneration. Conversely, ACE2 and Ang-(1-7) modulate neuroprotection through Mas receptor activation, boosting NO signaling and reducing oxidative injury. [9]

The pancreas and intestine also contain local RAAS networks with distinct metabolic functions. In the pancreas, Ang II regulates insulin secretion, beta-cell proliferation and apoptosis. Chronic overactivation of pancreatic RAAS amplifies OS and inflammatory cytokines, leading to beta-cell dysfunction, insulin resistance, and the development of type 2 diabetes mellitus. The deletion of ACE2 or inhibition of Ang-(1-7) signaling exacerbates glucose intolerance and oxidative injury, underscoring the protective metabolic role of the ACE2/Ang-(1-7)/ Mas axis.

Within the intestine, enterocytes express ACE, ACE2, and renin, enabling local Ang II synthesis. This enterocyte RAAS modulates glucose absorption by rapidly inhibiting SGLT1-mediated uptake, thus regulating postprandial glycemia and gut homeostasis. [12]

In hepatic tissue, the RAAS regulates fibrogenesis, inflammation, and lipid metabolism. Locally produced Ang II promotes hepatic stellate cell activation, collagen synthesis, and steatosis, thereby contributing to the development of liver fibrosis and nonalcoholic fatty liver disease. [10] The ACE2/Ang-(1-7)/Mas pathway exerts hepatoprotective effects by diminishing OS, suppressing inflammatory cytokines, and improving insulin signaling. Chronic activation of hepatic RAAS has been linked to obesity-related liver dysfunction and metabolic inflammation.

Reproductive organs also possess functional RAAS components. Testicular ACE, distinct from somatic ACE, is expressed in Leydig and Sertoli cells, and its deletion reduces sperm motility and male fertility, demonstrating a specific reproductive function. In the ovary, local Ang II modulates follicular development, ovulation, and steroidogenesis through finely tuned interactions between AT1R and AT2R signaling. Dysregulation of reproductive RAAS has been associated with infertility, PCOS, and ovarian hyperstimulation disorders. [11]

This comprehensive study demonstrates that local RAAS is a determinant part of cellular and organ homeostasis. In various

pathological states including diabetes, obesity, nephropathy, cardiovascular and retinal diseases, systemic hyporeninemia and hypoaldosteronemia coexist with enhanced local expression of RAAS components. This study reviews the pathological importance of tissue RAAS in mediating inflammation, oxidative stress, fibrosis, and metabolic dysfunction. Functional local RAASs therefore serve as molecular hubs linking metabolic, vascular, and inflammatory pathways across multiple organs, offering critical insight into disease pathogenesis and therapeutic targeting.

LIST OF REFERENCES

1. Bader, M., & Ganten, D. (2008). Update on tissue renin–angiotensin systems. *Journal of Molecular Medicine*, 86(6), 615–621. <https://doi.org/10.1007/s00109-008-0336-0>
2. Kobori, H., Nangaku, M., Navar, L. G., & Nishiyama, A. (2007). The intrarenal renin–angiotensin system: From physiology to the pathobiology of hypertension and kidney disease. *Pharmacological Reviews*, 59(3), 251–287.
3. Navar, L. G. (2010). Role of intrarenal RAAS in CKD. *American Journal of Nephrology*, 31(6), 541–550.
4. Angiotensin II and angiotensin-converting enzyme: key players in the pathogenesis of hypertensive retinopathy. *Romanian Journal of Ophthalmology*, 69(3), 2025. <https://rjo.ro/angiotensin-ii-and-angiotensin-converting-enzyme-key-players-in-the-pathogenesis-of-hypertensive-retinopathy/>
5. Lemarié, C. A., & Schiffrin, E. L. (2010). The angiotensin II type 2 receptor in cardiovascular disease. *Canadian Journal of Physiology and Pharmacology*.
6. Ferreira, A. J., et al. (2010). Angiotensin-(1–7): Cardioprotective effects via Mas receptor activation. *Therapeutic Advances in Cardiovascular Disease*, 4(4), 245–261.
7. Tikellis, C., & Thomas, M. C. (2012). ACE2/Ang-(1–7) in diabetic kidney disease. *Clinical Science*, 123(7), 465–474.
8. Kalupahana, N. S., & Moustaid-Moussa, N. (2012). RAAS and metabolic inflammation. *Obesity Reviews*, 13(2), 136–149.
9. Saavedra, J. M. (2017). Brain angiotensin II: New roles in inflammation. *Frontiers in Endocrinology*, 8, 17.

10. Bataller, R., & Sancho-Bru, P. (2010). The role of the renin-angiotensin system in liver fibrosis. *Journal of Hepatology*, 52(3), 453–465.
11. Barreta, M. H., et al. (2020). The ACE2/Ang-(1–7)/Mas axis in ovarian physiology. *Reproductive Biology and Endocrinology*, 18(1), 35.
12. Hashimoto, T., et al. (2012). Enterocyte RAAS and intestinal glucose absorption. *Regulatory Peptides*, 176(1–3), 1–7.
13. Montezano, A. C., & Touyz, R. M. (2012). Angiotensin II and vascular smooth muscle. *British Journal of Pharmacology*, 165(3), 615–626.

Наукове видання

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЛЮДСТВА: СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ЛЮДИНА

Збірник матеріалів II Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

м. Львів, 7 листопада 2025 р.

Редактор ...

Комп'ютерне верстання Олександр Янюк

Обкладинка Олександр Янюк

Видавець та виготовлювач:

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ...